

Yəxaya

Hudaning Israiloqa boloqan «dəwa»si həm qakirikji

¹ Uzziya, Yotam, Ahaz wə Həzəkdiyalar Yəhudaqə padixah boləqan wəqitlarda, Yerusalem wə Yəhuda toqrisida, Amozning oqlı Yəxaya kərgən qəyibanə wəhıy-alamətlər:

² «I asmanlar, anglanglar!

I yər-zemin, kulək sal!

Qünki Pərwərdigar səz eytti: —

«Mən balılarnı beqıp qong kildim,
Bıraq ular Manga asiylik kildi. □ ■

³ Kala bolsa igisini tonuydu,

Exəkmü hojayinining oquriqə *mangidioqan yolni* bilidu,

Bıraq Israil bilməydu,

Əz həlkim heq yorutuləqan əməs.

⁴ Ah, gunahkar «yat əl»,

Kəbihlikni toqlap əzigə yūkligən həlk,

Rəzillərnıng bir nəslı,

Nijis bolup kətkən balılar!

Ular Pərwərdigardin yıraqlixip,

□ **1:2 «I asmanlar, anglanglar!»** — Muxəddəs Kitab boyiqə üq asman bar. «Təbirlər»ni kərüng. **«Qünki Pərwərdigar səz eytti...»** — muxu kitabta elinoqan «Pərwərdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahwəh» degənnıng tərjimisidur. «Yahwəh» Hudaning yənə bir ismi bolup, «Mənggülük Boloquci», «Əzüm Bar-durmən», «əhdisidə mənggü Turəquci Huda» degənnı bildüridu. Təbirlərnımu kərüng. ■ **1:2** Qan. 32:1

«Israildiki Mukəddəs Boloquqi»ni kəzigə ilmidi,
Ular kəynigə yandi. □ ■

⁵ Nemixka yənə dumbalanoqunglar kelidu?

Nemixka asiylük qiliwerisilər?

Pütün baxliringlar aqrip,

Yürikinglar pütünləy zəiplixip kətti, ■

⁶ Bexinglardin ayioqinglaroqiqə sak yeringlar
qalmidi,

Pəkət yara-jarahət, ixxiq wə yiring bilən toldi,

Ular tazilanmioqan, tengilmioqan yaki ularoqa
heq məlhəm sürülmigən. □

⁷ Wətininglar qəlləxti;

Xəhərliringlar kəyüp wəyranə boldi;

Yər-zemininglarni bolsa, yatlar kəz
aldinglardila yutuwelihatidu;

U yatlar tərpidin dəpsəndə kilinip qəllixip
kətti. ■

⁸ Əmdi üzümzaroqa selinoqan qəllidək,

Tərhəməklikkə selinoqan kəpidək,

Muhasirigə qüxxən xəhərdək,

□ **1:4** «**Ah, gunahkar «yat əl»...**» — bu həjwi, kinayilik gəp. Hudaqa nisbətən İsrail butpərəs bir «yat əl» bolup kətkənidi. «**Israildiki Mukəddəs Boloquqi**» — Hudaning yənə bir ismidur. Bu isim bəlkim, «Əzining İsrail həlkiyə birdinbir pak-mukəddəs boluquqi ikənlikini kərsətkən Huda wə İsrail arisida pak-mukəddəs turoquqi Huda» degən mənədə. Yəxaya pəyoəmbər Hudani tiloqa aloqanda, bu isimni kəp ixlitidu.

■ **1:4** Zəb. 78:8; Yəx. 57:3 ■ **1:5** 2Tar. 28:22; Yər. 2:30

□ **1:6** «**ularoqa heq məlhəm sürülmigən**» — yaki «ularoqa heq zəytun meyi sürülmigən». ■ **1:7** Qan. 28:51,52; Yəx. 5:5

Zionning kizi zəip qaldurildi.□

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar bizgə azoqinə «qaldisi»ni qaldurmioqan bolsa,

Biz Sodom xəhirigə ohxap qalattuk,

Gomorra xəhiringə həlioqə qüxüp qalattuk.□ ■

¹⁰ I Sodomning həkümranliri, Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar,

«I Gomorraning həlki, Hudayimizning kanun-nəsihitigə kulak selinglar!□

□ **1:8 «üzümzarqə selinoqan qəllidək, tərhaməklikkə selinoqan kəpidək...»** — Yerusalemining əhwalini təswirləydu; u nahayiti kil üstidə turoqanliqini, intayin muqimsiz əhwalda qalduruloqanliqini bildürsə kerək. «**Zion**» — yaki «Zion teqi» bolsa Yerusalemin xəhiri, xuningdək muqəddəs ibadəthana jay-laxqan taqdur. □ **1:9 «Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar»** — «Yəxaya» kitabida kəp ixlitilidioqan Hudaning bir nami. «**Pərwərdigar bizgə azoqinə «qaldisi»ni qaldurmioqan bolsa...**» — «qaldi» (Hudaning «qaldisi») «Yəxaya» degən kitabta kəp kərulidioqan tema yaki mawzudur. Israil həlqining kəp qismi Hudadin yiraklixip kətkən bolsimu, Hudaning mehır-xəpki bilən ularning arisida həman əzigə sadik bir «qaldi» bolidu. «**Sodom xəhərigə ohxap qalattuk, Gomorraning həlioqə qüxüp qalattuk**» — kona zamanlarda, (Ibrahım pəyoqəmbərninğ dəwridə) bu ikki xəhər Hudaning nəziridə nahayiti rəzil bolup, U asmandin ot-günggürtni yaoqdurup ularni pütünləy wəyran qiləqan. Ikki xəhərninğ bügüngə kədər həqkandək izliri qalmidi («Yar.» 19-babni kəring). Yəxayaninğ deməkqi boləqini, Huda Əzigə sadik bir «qaldisi» qaldurmioqan bolsa, Israilmu bu ikki xəhərgə ohxax rəzillik bilən tolup, ohxaxla pütünləy wəyran bolup yər yüzidin yoqilip kətkən bolatti. ■ **1:9** Yar. 19:24; Yəx. 17:6; 24:6; 30:17; Rim. 9:29 □ **1:10 «I Sodomning həkümranliri, ... I Gomorraning həlki, ...»** — muxu yərdə, Yəxaya pəyoqəmbər əz həlqini Sodom həm Gomorradikilərgə biwasitə ohxitidu.

11 Silər zadi nemə dəp Manga atop nuroşunlişan qurbanlıqlarni sunisilər?» — dəydu Pərwərdigar.

— «Mən köydürmə qoşqar qurbanlığinglardin, Bordağ malning yaqliridin toyup kəttim, Buqılar, paqlanlar, tekilərninğ qanliridin heq hursən əməsmən. □ ■

12 Silər Mening aldiməşə kirip kəlgininglarda, Silərdin həyła-aywanlirimni xundağ dəssəp-qəyləşni kim tələp qıloşan? □

13 Bişudə «axlıq hədiyə»lərnı elip kelixni boldi qilinglar,

Huxbuy bolsa Manga yirginqlik bolup qaldı.

«Yengi ay» həytliri wə «xabat kün»lirigə, Jamaət ibadət sorunlirişə qaqirilixlarəşə — Kışkisi, kəbihliktə ötküzülgən daşduşılık yioşilixlarəşə qıdişuqilikim qalmidi. □

14 «Yengi ay» həytinglardin, bekişilgən həyş-bayriminglardin kəlbim nəprəşlinidu;

□ **1:11 «köydürmə qurbanlıq»** — muxu hil qurbanlıq Hudaşə atop toluk köydürüləşti. ■ **1:11** Zəb. 50:8-14; Pənd. 15:8; 21:27; Yəş. 66:3; Yər. 6:20; Am. 5:22 □ **1:12 «dəssəp-qəyləşni kim tələp qıloşan?»** — «dəssəp-qəyləş» degən şöz muxu yərdə bəlkim həlk elip kirgən nuroşunlişan qurbanlıq malliriniğ ibadəşhanining həyşilirini dəşşigənlikini kərsitidu. Baxşə birhil tərijimisi «dəşşəndə qılix».

□ **1:13 «axlıq hədiyə»ləş** — «axlıq hədiyə» adəttə «köydürmə qurbanlıqlar» həm oşə qošuləşti. **«huxbuy bolsa manga yirginqlik bolup qaldı»** — Musa pəyoşəmbərgə tapşuruloşan qanunoşə əsasən, hər küni muşəddəş ibadəşhanida huxbuy yeqış kerək idi. **«xabat küni»** — bolsa xənbə küni bolup, İşraillər üqün «muşəddəş kün»dur, bu heqşandağ ix-əmgək qılmay Hudaşə seşşinidişan, ibadət qılişoşan kün idi. Yəşudiylər bu künni «xabat küni», yəni «(hişməşşin) dəm elix küni» dəydu. Yənə 56-bab, 2-ayəşni kəşşüng.

Ular manga yük bolup qaldı;

Ulnarı kətürüp yürüxtin qarqap kəttim.

¹⁵ Qolunqları kətürüp duaşa yayqıninglarda,

Közümni silərdin elip qaçımən;

Bərək, köpləp duaları kılqıninglarda, angli-maymən;

Qünki kolliringlar qanoqa boyaldi.■

¹⁶ Əzüngları yuyup, paklininglar;

Qilmixliringlarıning rəzillikini kəz aldindin neri kilinglar,

Rəzillikni kilitin qolunqları üzünglar;■

¹⁷ Yahxilik kilişni əgininglar;

Adillikni izdənglar,

Zomigərlərgə tənbiş beringlar,

Yetim-yesirləri nahəkliktin halas kilinglar,

Tul hotunlarıning dəwasini soranglar.□

¹⁸ Əmdi kelinglar, biz munazirə kilişayli, dəydu

Pərwərdigar,

Siləriing gunahinglar kıp-kizil bolsimu,

Yənila kardək akiridu;

Ular kizil kuruttək tok kizil bolsimu,

Yungdək ap'aq bolidu.□ ■

¹⁹ Əgər itaətmən bolup, anglisanglar,

Zemindiki esil məhsulattin bəhrimən bolisilər;

²⁰ Birək rət kilip yüz ərisənglar,

Kiliş bilən ujukturulisilər»

■ **1:15** Pənd. 1:28 ■ **1:16** Zəb. 34:13-14; 37:27; Am. 5:15; Rim. 12:9 □ **1:17** «**Zomigərlərgə tənbiş beringlar**» — baxka birhil təjimişi, «Ezilgüqilərgə yar-yələk bolunglar».

□ **1:18** «**Siləriing gunahinglar kıp-kizil bolsimu**» — bu «kizil kurut» Yəhudiylar bu kurutni boyaq yasax üçün ixlətkən.

■ **1:18** Zəb. 51:7-10

— Qünki Pərwərdigar Əz aqzi bilən xundak degən.

21 Sadıq xəhər qandakmu pahixə bolup kaldı!?

Əslidə u adalət bilən toloqanidi,
Həkkaniylik uni makan kılqanidi,
Biraq hazır katillar uningda turuwatidu.□

22 Kümüxüng bolsa daxkalğa aylinip kaldı,
Xarabingğa su arilixip kaldı;■

23 Əmirliring asiylik kılqıuqılar,
Oqrılarğa ülpət boldı;
Ularınq hərbi pəriqə amraq bolup,
Soqqa-salamlarıni kəzləp yürməktə;
Ular yetim-yesirlər üqün adalət izdiməydu;
Tul hotunlarınq dəwasi ularning aldiqə
yətməydu.□ ■

24 Xunga — dəydu samawi qoxunlarınq Sərdari
bolqan Rəb Pərwərdigar —

Yəni Israildiki qüdrət Igisi eytidu: —
Mən küxəndilirimni *jazalap* puhadin qıqımən,
Düxmənlirimdin kisas alimən;□

25 Kolumni üstünggə təgküzüp,

□ **1:21 «Sadıq xəhər qandakmu pahixə bolup kaldı!?»** — Yəxaya pəyoqəmbər Yerusalem xəhirini əslidə Hudaqə sadıq bir ayaloğa ohxax xəhər idi, biraq hazır bir pahixə ayaloğa aylandı dəp ohxitidu. ■ **1:22** Əz. 22:18,19; Həox. 4:18 □ **1:23 «Soqqa-salamlarıni kəzləp yürməktə...»** — ibraniy tilida «Soqqa-salamlarıni qoqlap yürməktə...». ■ **1:23** Yər. 5:28; Zək. 7:10 □ **1:24 «Israildiki qüdrət Igisi...»** — Hudaning yənə bir namidur. Bu nam bəlkim, «İsrail həlkiqə Əzining küq-qüdrətini kərsətküqi Huda, Israilda turqan nəhayiti qüdrətlik, qadir Huda» degən mənədə. Yəxaya pəyoqəmbər Hudani tiloğa aloqanda, bu namni kəp ixlitidu.

Seni tawlap, səndiki daxkalni təltöküs tazi-
laymən,

Səndiki barlıq arilaxmilarni elip taxlaymən.■

²⁶ Həkülüran-soraqçiliringlarni awwalkidək,
Məslihətqiliringlarni dəsleptikidək halqa
kəltürimən.

Keyin sən «Həkkaniylikning Makani», «Sadıq
Xəhər» — dəp atilisən.

²⁷ Əmdi Zion adillik bilən,

Wə uningoqa kaytip kəlgənlər həkkaniylik bilən
kütquzulup hər kilinidu. □

²⁸ Birək asiylar wə gunahkarlar birdək
ujukturulidu,

Pərwərdigardin yüz ərügüqilər bolsa halak
bolidu.■

²⁹ Xu qaşda silər təxna boləqan dub dərəhliridin
nomus kilisilər,

Tallıqan baqlardin hijil bolisilər.□

³⁰ Qünki özünqlar huddi yopurmaqliri qurup
kətkən dub dərıhidək,

Susiz kuruk bir başdək bolisilər.

■ **1:25** Yər. 6:29; Mal. 3:3 □ **1:27** «**uningoqa (Zionoqa) kaytip kəlgənlər**» — muxu yərdə «kaytip kelix» bəlkim ikki ixni öz iqigə alidu. Birinçisi, kəlgüsida «towa kılıp, Hudaning yenioqa kaytidioqanlar»; ikkinçisi, «yirək yurttiki kulluqtin, sürgün boluxidin (yəni Hudaning jazalik tərbiyisidin) qıkip Zionoqa kaytip kəlgənlər». «**kütquzulup hər kilinix**» — ibraniy tilida pəkət bir sız bilən ipadilınidu. Bu sız həm «bədəl tələp, kulluqtin kütquzup hər kilix»nımu öz iqigə alidu. ■ **1:28** Ayup 31:3; Zəb. 1:6; 5:5; 73:27; 92:9; 104:35 □ **1:29** «**dub dərəhliri ... baqlar...**» — muxu «dub dərəhliri» wə «baqlar» xübhisizki, xu dəwrdiki butpərəslikkə alahidə ataloqan jaylarni kərsitidu. Biliximizgə muxu hil butpərəslik jinsiy əhlaksızlık bilənmü munasiwətlik idi.

31 Xu küni küqi barlar otqa xam piliki,
 Ularning əjri bolsa, uqkun bolidu;
 Bular hər ikkisi tənqlə köyüp ketidu,
 Ularni əqürüxkə heqkim qikmaydu. □

2

Ahirki zamanlardiki Yerusalem

¹ Bular Amozning oqli Yəxaya Yerusalem wə Yəhuda toqrisida kərgən kalamdur: —

² Ahir zamanlarda, Pərwərdigarning öyi jay-laxkan taq taqlarning bexi bolup bekitilidu, Həmmə dəng-egizlktin üstün kılıp kətürülidu; Barlıq əllər uningə qarap ekıp kelixidu. □ ■

³ Nuroqun həlk-millətlər qikip bir-birigə: — «Kəlinglar, biz Pərwərdigarning teoqıqə, Yakupning Hudasining öyigə qikkayli; U Öz yolliridin bizgə əgitidu, Biz Uning tərakiliridə mangimiz» — deyixidu. — Qünki qanun-yolyoruk Ziondin, Pərwərdigarning səz-kalami Yerusalemdin qikidiqan bolidu. ■

□ **1:31 «otqa xam piliki»** — yaki «otqa tərməq». □ **2:2 Ahir zamanlarda** — ibraniy tilida «Künləring ahirida». **«Pərwərdigarning öyi»** — Pərwərdigarning ibadəthanisini kərsitidu. **«Barlıq əllər uningə qarap ekıp kelixidu»** — Təwrat həm Zəburdiki «əllər» degən səz adəttə Israildin baxqa barlıq həlkələri, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. Xunga bəzidə «yat əllər» dəp tərjimə kəlimiz. «Yəxaya» degən kitabta «əllər», «taipilər», «yat əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdəim muxu mənini bildüridu. ■ **2:2** Mik. 4:1 ■ **2:3** Zəb. 110:2

4 U əllər arisida həküm qikiridu,
Nuroqun həlklərninğ hək-nahəklirigə kesim
kilidu;

Buning bilən ular kiliqlirini sapan qixliri,
Nəyzilirini oroqak kilip soquxidu;
Bir əl yənə bir əlgə kiliq kətürməydu,
Ular həm yənə uruxni egənməydu.■

5 — «I Yaqub jəmätidikilər,
Kelinglar, Pərwərdigarning nurida mangayli!».

Həzirki Yerusalem

6 — Sən Öz həlking boləan Yaqub jəmätini
taxlap koydung;

Qünki ular xərktiki hurapatlar bilən tolduruldi;
Ular Filistiyərdək pal salidu;

Ular qətəlliklər bilən qol tutuxidu;□

7 Zemini bolsa altun-kümüxkə tolup kətti;

Bayliqliri tügiməs;

Yər-zemini atlarəqimu tolup kətti,

Jəng hərwiliri həm tügiməs;□

8 Zemini butlar bilənmu liq bolup kətti;

Ular öz kolliri bilən yasioqanlirioqa,

■ 2:4 Yo. 3:10; Mik. 4:3 □ 2:6 «**Ular (Israil-
lar) Filistiyərdək pal salidu**» — muxu yərdə Yəxaya ki-
nayilik söz ixlitip, öz həlkinginğ hurapiylikni hər tərəptin,
yəni xərktin həm qarbtin (Filistiyərdin) qəbul kiləanlikini
kərsitidu. □ 2:7 «**altun-kümüxkə tolup kətti... bayliqliri
tügiməs... yər-zemini atlarəqimu tolup kətti, jəng
hərwiliri həm tügiməs**» — muxu 6-8-ayəttə, Yəxaya ularning
Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan qanun — Təwrattiki «Qanun
xərhi» 17-18-bablar kəzdə tutulidu. Muxu ixlar Təwrattiki xu
pərmanlarəqa hilap.

Barmakliri bilən xəkilləndürgənlirigə səjdə kilixidu.

⁹ Xuning bilən puqralar egildürüldü,
Mətiwərlərmu təwən kilinidu;
Sən ularning qəddini ruslimaysən həm heq
kəqürüm kılmaysən. □

«Pərwərdigarning küni»

¹⁰ Əmdi Pərwərdigarning wəhxitidin,
Həywisining xan-xəripidin özüngni qaçur,
Hada taxlar iqigə kiriwal,
Topa-qanglar iqigə məküwal!

¹¹ Qünki adəmning təkəbbur kəzliri yərgə
qaritilidu,
Insanlarning həkawurluqi pəs kilinidu;
Xu künidə yaloquz Pərwərdigarla üstün dəp
mədhıyilinidu. ■

¹² Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boləjan
Pərwərdigarning xundak bir küni təyyar turidu:

—
Xu küni hər bir təkəbbur wə məmədanlarning
üstigə,
Əzini yukiri sanioqlarning üstigə qüxidu
(Xuning bilən ularning həmmisi pəs kilinidu!), ■

□ **2:9 «... puqralar egildürüldü... təwən kilinidu»** — bu peilning ikkisi ikki bisliq söz bolup, ularning butlaroqa bax uridioanliqini həmdə kəlgüsində ular xübhısizki ohxaxla Hudaning oqəzipi aldida yərgə yikilidioanliqini bildüridu. «... **kəddini ruslimaysən həm heq kəqürüm kılmaysən»** — muxu ikki ibarə ibraniy tilida ikki bisliq birlə söz bilən ipadilnidu. ■ **2:11** Yəx. 5:15 ■ **2:12** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəx. 13:6-13; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəh. 6:12-13

13 Xuningdək Liwanning egiz, pələkkə yetidioğan barlıq kedir dərəhlirining üstigə,
Baxandiki barlıq dub dərəhlirining üstigə,

14 Egiz taqlarning həmmisigə,
Yükiri kətürülgən barlıq dəngləarning üstigə,

15 Hər bir həywətlik munarning üstigə,
Hər bir mustəhkəm sepilning üstigə,

16 Tarxixitiki hər bir soda kemisining üstigə,
Xundakla barlıq güzəl kemə gəwdisining üstigə
xu küni qüxüxkə təyyar turidu.□

17 Adəmləarning kərəngliki təwən qilinip
qüxürülüp,
İnsanlarning təkəbburliki pəs qilinidu,
Xu künidə yaləuz Pərwərdigarla üstün dəp
mədhıyilinidu.

18 Butlar bolsa həmmisi kəzdin yökilidu.□

19 Pərwərdigar yərnı dəhşətlik silkindürüxkə
ornidin turidioğan qaoqda,
Ular əzlrini Uning wəhxitidin, Uning
həywisining xan-xəripidin kaqurup,
Hada tax qarlırining iqigə,
Yər yüzidiki əngkürlərgə kiriwalidu;

20 Xu künidə kixilər əzigə qokunuxka yasioğan
kümüx butliri wə altun butlirini karioqu
qaxkanlaroqa wə xəpərənglərgə taxlap beridu;

□ 2:16 «**Tarxixitiki hər bir soda kemisining üstigə...**»

— kədimki zamanlarda dengiz sodisi bilən dangki qikқан «Tarxix» dəydioğan üç yurt bar idi. Birsı ximaliy Afrikida, birsi İspaniyədə, yənə birsi Əngliyədə boluxı mumkin idi. Tarxixitiki kemilər barlıq baxka əlləarning kemiliridin qong wə həywətlik idi. «**Xundakla barlıq güzəl kemə gəwdisining üstigə...**» — yənə birhil təjimisı: — «Xundakla hər bir güzəl rəsim-həykəlləarning üstigə...» □ 2:18 «**Butlar**» — ibraniy tilida: — «Əzimeslər...»

21 Pərwərdigar yərnı dəh xətlık silkindürüxkə
ornıdın turıdıoğan qaoqda,
Ular əzlırını Uning wəh xıtidın, Uning
həywisınıng xan-xəripıdın qəqurup,
Hada tax qaklırınıng ıqıgə,
Yarlarning yerıqlırıoğa kırıwalıdu;

22 Ümıdınglarnı nəpısı dımıoqıdıla turıdıoğan
ınsandın üzünglar,
Qünki insan zadı nemə ıdı?!

3

*Yəhuda-Yerusalemning qəbıhlikıgə
qüxıdıoğan jazə*

¹ Qünki, qara! Samawı qoxunlarning Sərdarı
boləoğan Rəb Pərwərdigar,
Yerusalem wə Yəhudaoğa kuwwət wə yələnqük
boləoğan *barlıq nərsılərnı yok qılıdu*,
— Yəni kuwwət boləoğan pütkül ax-nan,
Yələnqük boləoğan həmmə su, □

² Palwan wə ləxkər,
Sotqı wə pəyoqəmbər,
Palqı wə aqsakal,

³ Əllık bexi, mətiwər wə məslıhətqı,
Hünərwən ustılar wə jadu kıləuqılarnı yok
qılıdu.

□ **3:1 «kuwwət» wə «yələnqük»** — bu ikki söz ıbranıy tilıda adəttə «tayaq» yaki «hasa»nı bildürıdu. Mumkınqılıki barkı, qədımki zamanlarda Yəhudıy həlkı öz nanlırını bir hasıda (zihta tızıləoandək) kətürüp mangattı. Undaq bolsa bu səzlər ikki bıslık bolup, həm muxu «tayaqlar» həm «kuwwət-yələnqük»lərnı təng kərsıtıdu.

4 — «*Ularning ornioqa* yaxlarni əməldar kilimən, Bəthuy balilar ularning üstidın idarə kilidu.

5 Pukralar bir-birini ezidu,
Hərbiri koxnisi tərıpidın ezilidu;
Balilar kərılaroqa,

Muttəhəmlər mətiwərlərgə ədəpsızlık kilidu;

6-7 Xu küni birsi ata jəmətıdiki kərındixını tu-tuwelip, uningoqa: —

«Sızning kiyim-keqıkingiz bar; bizgə yetəkqi bolung, bu harabilər kolingiz astıda bolsun», — dəydu;

U jawabən kolini kətürüp *kəsəm iqip*:

«Dərınglaroqa dərman bolalmaymən;

Öyümdimu ya ax-nan ya kiyim-keqək yok;

Meni həlkə yetəkqi kilmanglar!» — dəydu.

8 Qünki Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu,

Yəhuda bolsa yikilidu;

Səwəbi, ularning tili wə illətliri Pərwərdigaroqa kərxi qikip,

Xərəp İgisining kəzliri aldıda isyankarlık kildi.□

9 Ularıng qırayı əzlırigə kərxi guwahlık beridu;

Ular Sodom xəhiridək gunahını heq yoxurmay,

Oquq-axkara jakarlaydu.

Ularıng jeniqa way! Ular yamanlıkni əz bexioqa qüxürgən!

10 Həkkanıylaroqa eytkinki,

Ular aman-esənliktə turidu,

Ular əz əmllirining mewisini yəydu;

11 Rəzillərgə way! Bexioqa yamanlık qüxidu,

Qünki əz kəli bilən kılənliri əzigə yanidu.

□ 3:8 «...Yerusalem putlixidu-qüxkünlixidu...» — yaki «...Yerusalem harab kılınıdu».

12 Mening həlkimdə bolsa, balılar ularni har kılıdu,
Ayallar ularni idarə kılıdu;
I həlkim! Silərnı yetəkləwatқанlar silərnı azduridu,
Ular mangidiqan yolliringlarnı yoқ kılıdu.□

13 Pərwərdigar Əz dəwasını soraxқа orun alidu,
Həlk-millətlər üstidin həküm qıqırıxқа ərə turidu;

14 Pərwərdigar Əz həlkining aқsaқalliri wə əmirliiri bilən dəwalixip, ularqa: — Üzümzarnı yəp tügətkənlər silər özünqlar,
Ajiz məminlərdin aloqan olja öyünqlarda yatidu, dəydu.

15 — Silərning həlkimni axundaқ ezip,
Ajiz məminlərnıng yüzliriğə dəssəp zadi nemə kılqininglar? — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigar.

*Yerusalemdeki «moda qoşlıxıdıqan»
təkəbbur qız-ayallarqa qüxıdıqan jaza*

16 Pərwərdigar yənə mundaқ dedi: —
«Zion qız-ayalliri təkəbburluқ kılıp,
Qax-kirpiklirini süzöp,
Kəzlrini oynıtıp, naz kılıp taytanglıxıp,
Putlirini jıldirlitıp mengip yürıxıdu;

17 Xunga Rəb Zion qız-ayallirining bax qoқqılırini taz kılıdu,

□ 3:12 «balılar ularni har kılıdu, ayallar ularni idarə kılıdu» — muxu yərdə, Yəxaya bəlkim ularning padıxaşınıng balılık kılıdıqanlıqı, əz ayalliri wə kenəzəkliri tərıpidin kontrol kılınıdıqanlıqını kərsətməqı.

Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu».

□

¹⁸ Axu küni Rəb ularni güzəllikidin məhrum qilidu;

— Ularning oxuk jildiraklirini,
Bax jiyəklirini, ay xəkillik marjanlirini,

¹⁹ Həkilirini, biləzüklirini, qümpərdə-
qaqwanlirini, □

²⁰ Rəmallirini, oxuk zənjirlirini, potilirini,
ətirdanlirini, tiltumarlirini,

²¹ Üzüklirini, burun həkilirini,

²² Həytlik tonlirini, yopuklirini, pürkənjilirini,
həmyanlirini,

²³ Əynəklirini, ap'ak iq kəynəklirini, səllilirini
wə tor pərdilirining həmmisini elip taxlaydu.

²⁴ Əmdi xundak boliduki,

Ətir purikining orniqa bətbuyluk;

Potining ornida arqamqa,

Qiraylik yasiqan qaqlirining ornida taz bexi,

Kelixkən tonning ornida bəz rəhtlər,

Güzəllikining ornida daqmal tamqisi bolidu.

²⁵ Səning yigitliring kiliqlinip,

Baturlirining jəngdə yikilidu.

²⁶ *Zionning* kowukliri zar kətürüp matəm tutidu;

U yalinqaqlanqan həlda yərgə olturup qalidu.

4

□ **3:17** «Pərwərdigar ularning uyat yərlirini eqiwetidu» —
yaki «Pərwərdigar ularning qekisini pahxək qilidu». □ **3:19**
«**qaqwan**» — birhil qümpərdə, nikab.

Dawami

1 Xu küni yettə ayal bir ərni tutuwelip, uningdin: — «Biz öz nenimizni yəymiz, öz kiyim-keqəklirimizni kiyimiz; pəket bizni rəswalıqtin halas qilix üçün, bizni namingizə təwə qilixingizni ətünimiz!» — dəydu. □

2 Xu küni «Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu, Zemin bərgən mewə bolsa, Keqip kutuloqan Israildikilərgə xəhrət wə güzəllik kəltüridu. □

3 Həm xundak ix boliduki, Zionda qaloqlar, Yerusalemda tohtitiloqlar, Yəni Yerusalemda hayat dəp tizimlanoqlarning həmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu. □

4 Xu qaşda Rəb adalət yürgüzgüqi roh həm köydürgüqi roh bilən, Zion qizlirining pasiklikini yuyup, Yerusalemling qan daqlirini tazilaydu.

5 Xu qaşda Pərwərdigar kündüzdə Zion teqdidiki hər bir öy,

□ **4:1 «bizni namingizə təwə qilixingiz»** — xu dəwrədə, toy qiloqandin keyin, ayal erining ismi bilən qaqirilidoqlan adət bar idi. □ **4:2 «Pərwərdigarning xehi»** — qoqum Pərwərdigarning Əzidin qikqan bir zatni kərsitidu. Əmdi uning kim ikənliki təwəndə eniklinidu. **«Pərwərdigarning xehi» uning güzəlliki həm xəripini kərsətküqi bolidu** — ibraniy tilida ««Pərwərdigarning xehi» güzəllik wə xan-xərəp üçün bolidu». □ **4:3 «...Yerusalemda hayat dəp tizimlanoqlarning həmmisi pak-muqəddəs dəp atilidu»** — ahirkə zamanda Yəhudiylarning «qaldi»si enik kərünidu.

Xundakla barlıq ibadət sorunlarning üstigə istütək wə bulut,
Kəqtə bolsa ot yalkunining julasini yaritidu;
Qünki xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu.

□

⁶ Xu küni, kündüzdə tomuz issikğa sayə kılıdioğan,
Hətərdin panahlinidioğan, boran-yamoqurlarğa dalda bolidioğan bir sayiwənlik kəpə bolidu».

5

Üzümzar nahxisi

¹ Mən öz səygən yarimoğa,
Mening səyümlüküm üqün öz üzümzari toqruluk bir küy eytip berəy;
Səyümlükümning munbət bir dəng üstidə üzümzari bar idi; □

² U həmmə yerini kolap taxlarni elip taxlidi,
Əng esil üzüm teli tikti;
U üzümzar otturisoğa kəzitix munari saldi,
Üzümzar iqidimu xarap kəlqiki qazdi,
Andin üzümdin yahxi həsul kütti;
Biraq buning ornioğa, üzümzar aqqıq üzümlərnila bərdi. □

□ 4:5 «**xan-xərəpning üstidə sayiwən bar bolidu**» — demək, Pərwərdigarning Əzining xan-xəripi Yerusalemda turidu. □ 5:1 «**Mən öz səygən yarimoğa... bir küy eytip berəy**» — pəyoqəmbərning eytkən «yar»i bolsa Hudadır.

«**munbət bir dəng üstidə...**» — ibraniy tilida «bir münggüz, zəytun məylik oqul üstidə...» □ 5:2 «**...üzümzar aqqıq üzümlərnila bərdi**» — muxu yərdə «aqqıq» ibraniy tilidiki «sesik»ni bildüridu.

³ Kəni, i Yerusalemdikilər wə Yəhüdaning adəmliri,
Mən bilən üzümzarimning otturisdin həküm qıķiringlar!

⁴ Mening üzümzarimda kıləudək yənə nemə ixim kəldi?

Yahxi üzümlərnı kütkinimdə,
Nemixkə pəkət aqıqk üzümnilə qıķirip bərdi?■

⁵ Əmdi hazır Əz üzümzarimni nemə kılidiqinimni silərgə eytip berəy: —

Uning qıtlaklırını elip taxlaymən, u yutuwetilidu;

Uning tamlirini qekip oqulitimən, u qəylinidu.□ ■

⁶ Mən uni qəllükkə aylandurimən;

Həqkim uni qatap-putap, pərwix kılmaydu;

Jioqanlar wə tikənlər uningda əsüp qıķidu;

Bulutlarəqə uning üstigə həq yamoqur yaqdurmanqlar dəp buyruymən.

⁷ Qünki samawi qoxunlarıning Sərdari boləqan Pərwərdigarning üzümzari — İsrail jəməti,

Uning huxallıķı boləqan əsümlük bolsa — Yəhüdadikilərdur;

U adalət mewisini kütkən,

Birəq manə əmdi zulum kərdi;

Həqkəniylikni kütkən,

■ 5:4 Yər. 2:5; Mik. 6:3, 8 □ 5:5 «**Uning qıtlaklırını elip taxlaymən, u yutuwetilidu**» — bəxkə birhil tərjimisi: — «Uning qıtlaklırını elip taxlaymən, u kəydürülidu». ■ 5:5 Zəb. 80:12-13

Birak mana əmdi nalə-pəryad boldi! □ ■

⁸ Həklərgə heq orun qaldurmay əyni-əygə, etizni-etizə ulioqanlarə way!

Əzünglarni yaloquz zeminda qaldurmakqimusilər? ■

⁹ Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar mening kulikimoə mundak dedi:

— «Kəpligən öylər,

Dərwəkə həywətlik, həxəmətlik öylər adəmzatsiz, harab bolidu.

¹⁰ Bərək, kirik moluk üzümzar pəkət altə küp xarab beridu,

Ottuz kürə dan bolsa pəkət üq kürə həsul beridu. □

¹¹ Məy iqixkə aldirap tang atqanda ornidin turoqanlarə,

Qarangoqu qüxixigə qarimay, xarabtin kəyp boləuqə besip olturoqanlarə way! ■

¹² Ularning ziyapətliridə qiltar wə lira, təmbur wə nəy, xarabmu bar;

□ **5:7 «mana əmdi nalə-pəryad boldi!»** — muxu ayəttə wəhiy-həwərnə təkitlex üqün ibranıy tilida ahangdax sezlər ixlitilidu: «adalət» — «mixpat», «zulum» — «mixpak»; «həkkaniylik» — «tsədəkaş», «nalə-pəryad» — «zədəkaş». Yəxaya pəyoqəmbər hərdəim muxundak sez oyuni kilidu.

■ **5:7** Zəb. 80:8-9 ■ **5:8** Mik. 2:2 □ **5:10 «Bərək, kirik moluk üzümzar pəkət altə küp xarab beridu»** — muxu ayəttiki «kirik moluk yər» ibranıy tilida «on qox kalilik yər» degənlik bolup, on qox kala bir kün iqidə aqıduralaydioqan yər. «**altə küp**» — ibranıy tilida «bir bat», bəlkim 27 litrgə toqra kelidu. «**ottuz kürə**» — bir «kürə» bir kor, yəni 20 litr. «30 kürə» bolsa ibranıy tilida «bir homir» (300 litr), «3 kürə» ibranıy tilida «bir əfaş» (30 litr). ■ **5:11** Pənd. 23:29,30

Birak ular Pərwərdigarning kılqanliri oqa wə kıl
ixliri oqa heq etiwar kılmaydu. □

13 Xu səwəbtin öz həlkim bilimdin həwərsiz
boloqanliki tüpəylidin sürgün bolup ketidu;

Esilzadiliri eqirkixip,

Pukraliri usuzluktin kurup ketidu. ■

14 Xunga təhtisara nəpsini yooqinitip,

Aoqzini hang aqidu;

Ularning xəhrətliri, top-top adəmliri, kikas-
sürən kətürgüqiliri wə nəqmə oynioquqiliri bi-
rakla iqigə quxup ketidu. □

15 Pukralar egildürülidu,

Mətiwərlərmu təwən kılınidu,

Təkəbburlarning kəzliri yərgə qaritilidu;

16 Birak samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar adalət yürgüzginidə üstün dəp
mədhiyilinidu,

Pak-mukəddəs boluqı Təngri həkkanıylikidin
pak-mukəddəs dəp bilinidu.

17 Xu qaoqda qozilar öz yaylaqlirida turqandək
otlaydu,

Musapirlarmu baylarning wəyranə əyliridə
ozuqlinidu. □ ■

□ 5:12 «lira» — bir hil tarlıq saz. «Pərwərdigarning
kılqanliri...» — bu ibarə bəlkim bipayan aləmning yaritilixi
wə əjayıblıqlirini, «kıl ixliri» bolsa bəlkim uning Israillaroqa
kərsətkən nijatlıq məjizilirini kəzdə tutidu. ■ 5:13 Am. 6:7

□ 5:14 «təhtisara» — ibraniy tilida «xeol» degən yər, «yər as-
tidiki saray» (yəni, «təkt saray»), əlgənlərnin rohliri baridoqan,
qiyamət künini kütidoqan jayni kərsitidu. □ 5:17 «qozilar...
otlaydu, ... musapirlar... ozuqlinidu» — demək, zemin box,
quruk bolup kətkəqkə, qoylar həm yat adəmlər ərkinlik bilən
həttə baylarning əyliridin ozuqluk tapidu. ■ 5:17 Yəx. 14:30

18 Kəbihlikni aldamqilikning yipliri bilən,
Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartқанlaroqa way!□

19 Yəni: «*Huda* aldirisun!
Ixlrini Əzi ittikrək ada kılsun,
Xuning bilən biz uni kərələymiz!
«Israildiki Mukəddəs Boluqu»ning niyət
kiloqini yekinxip ixka axuruloyay,
Biz uni biliwalayli!» — degənlərgə way!□

20 Yamanni yahxi, yahxini yaman degüqilərgə,
Qarangoqulukni nurning, nurni
qarangoqulukning ornioqa koyoyuqilaroqa,
Aqqikni tatlikning, tatlikni aqqikning ornioqa
koyoyuqilaroqa way!

21 Əzlrini dana dəp qaoqlioqanlaroqa,
Əz nəziridə əzlrini əkillik dəp qarioqanlaroqa
way!■

22 Xarab iqixkə batur boluqanlaroqa,
Harakni əbjəx kilixta kəhriman boluqanlaroqa,□

23 Yəni para üqün rəzillərnı aqlap,
Xuning bilən həkkaniylarning adalitini rət
kiloquqilaroqa way!■

24 Xunga, ot yalkunliri samanlarnı
yutuwətkəndək,
Yalkunlarda mənggənlər solixip yoqaloqandək,
Ularning yiltizliri qirip ketidu,

□ 5:18 «**Gunahni hərwa aroqamqisi bilən tartқанlaroqa way!**» — demək, ular gunahlrini hətta öz tenidə kətürəlməydu, kəbihlikliri intayin kəp həm opuquktur. □ 5:19 «**Israildiki Mukəddəs Boluqu**» — 1:4diki izahatni kəring. ■ 5:21 Pənd. 3:7; Rim. 12:16 □ 5:22 «**Harakni əbjəx kilixta kəhriman boluqanlar...**» — muxular kinayilik söz, əlwəttə. ■ 5:23 Pənd. 17:15; 24:24

Gül-qeqəkliri qang-tozangdək tozup ketidu;
 Qünki ular samawi koxunlarning Sərdari
 bolqan Pərwərdigarning yolyoruk-qanunini
 qətkə qakqan,
 Israildiki Mukəddəs Boluquqining səz-kalamini
 kəzgə ilmioqanidi.■

²⁵ Xunga Pərwərdigarning oqəzipi Əz həlkiqə
 qarap qaynaydu,
 U ularoqa qarap qolini kətürüp, ularni urup
 yikitidu.

Taoqlar təwrinip ketidu;
 Əlüklər əhlətlərdək koqilar otturisida dəwə-
 dəwə bolidu.
 Muxundaq ixlar bolsimu,
 Uning oqəzipi yənila yanmaydu,
 Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

²⁶ U yiraqtiki əllərnə qakirip tuoqni kətüridu,
 U yər yüzining qət yaqisidin bir əlni üxkirtip
 qakiridu;

Mana ular tezdin aldirap kelidu!

²⁷ Ulardin heqbiri qarqap kətməydu,
 Putlixipmu kətməydu.

Heqbiri mügdiməydu, uhlımaydu,
 Baqliqan bəlwaoqliridin heqbiri boxımaydu,
 Qoruklirining boqkuqliridin heqbiri
 üzülməydu;

²⁸ Ularning okliri ittik,
 Barlıq okyalirining kiriqliri tartılıp təyyar
 turidu,
 Atlirining tuyaqlıri qakmaq texidək bolidu,

■ 5:24 Mis. 15:7; Yəx. 9:18 ■ 5:25 Yəx. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

Jəng hərwilirining qakliri qoyuntazdək aylin-
idu;

²⁹ Ularning hərkirəxliri xirningkidək bolidu,
Ular arslanlardək hərkirixidu,
Dər wəkə, ular owəqa erixkəndə oqaz-oquz kılıp
hərpiyixidu;

Owni kütquzoşudək heqkim bolmay,
Ular uni elip ketidu.

³⁰ Xu küni ular dengizlar hər kürigəndək owəqa
hərkirixidu;

Əgər birərsi yər-zeminəqa qarışudək bolsa,
Pəkət qarangoşuluk, dərd-ələmnila kəridu!
Hər kəndəq nur bulut-tuman tərıpıdın
şuwalixidu. □ ■

6

Hudaning Yəxayani pəyoşəmbər kılıp qakirixi

¹ Uzziya padixah ələmdin ötkən yili mən Rəbni
kərdüm;

U intayın yukiri kətürülgən bir təhtə olturatti;
Uning toni muqəddəs ibadəthaniəqa bir
kəlgənidi. ■

² Uning üstidə sarafılar pərwaz kılıp turatti;

Hərbirining altə tal qaniti bar idi;

Ikki qaniti bilən u yüzini yapatti,

Ikki qaniti bilən u putini yapatti,

□ **5:30** «...ular dengizlar hər kürigəndək owəqa
hərkirixidu» — ibraniy tilida «...ular dengizlar hər kürigəndək
uningəqa hərkirixidu». Ularning owlaydıqını bolsa Israildur.

■ **5:30** Yəx. 8:22 ■ **6:1** 2Pad. 15:7

Wə ikki qaniti bilən u pərwaz qilip turatti. □ ■

³ Ulardin biri baxka birsigə: — «Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigar, mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur!

Barlıq yər yüzi uning xan-xəripigə toləjan!» — dəp tolawatatti. □ ■

⁴ Towliəuqining awazidin dərwarzining kexəkliri təwrinip kətti, Öy is-tütək bilən qaplandi.

⁵ Xuning bilən mən: — «Əzümgə way! Mən tügəxtim! Qünki mən ləwliri napak adəmmən həm napak ləwlik həlk bilən arilixip turup, öz kəzüm bilən Padixahqa, yəni samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarəja qaridim!» — dedim. □

⁶ Xuning bilən sarafardin biri qolida qurbangahtin bir qoşni lahxigirəja kisip elip, yeniməja uqup kəldi; ⁷ u uni aqziməja təgküzüp: — «Mana, bu ləwliringgə təgdi; sening kəbihliking elip taxlandi, gunahing

□ **6:2 «Saraflar»** — ibranıy tilidiki söz bolup, «kəygüqilər» «kəyiwatqanlar» degənni bildüridu. İbranıy tilidiki muxu kəplük isim bolsa «üq yaki üqtin kəp»ni bildüridu. Xübhisizki, ular birhil pərixtidur. Ular az degəndə üq bolidu, biraq zadi qanqisi barlıqini bilməymiz. ■ **6:2** Wəh. 4:8

□ **6:3 «...mukəddəs, mukəddəs, mukəddəstur»** — ibranıy tilida bir süpət ikki kətim təkralansa, intayin yuqiri dərjide boləjanlıqni bildüridu. Pütkül Mukəddəs Kitabta məlum bir süpətning üq kətim təkralinixi pəkət muxu yərdila tepilidu; Hudaning pak-mukəddəsliki, xübhisizki, «mukəmməl, insan təssəwur qiləusiz dərjə»də boləjanlıqini bilduridu. ■ **6:3** Wəh. 4:8

□ **6:5 «Mən tügəxtim!»** — ibranıy tilida bir söz bilənla ipadilininu wə «mən parqə-parqə qilindim!» həm «mən süküttə turoquzuldum» degənnimu ipadiləydu.

kafarət bilən kəqürüm qilindi» — dedi. □ ■

⁸ Andin mən Rəbning: — «Mən kimni əwətimən? Kim Bizgə wəkil bolup baridu?» degən awazini anglidim.

Xuning bilən mən: — «Mana mən! Meni əwətkəysən» — dedim.

⁹ Wə U: «Barəjin; muxu həlkqə mundak dəp eytkin: — «Silər anglaxni anglaysilər, biraq qüxənməysilər;

Kөрүxni көrүsilər, biraq bilip yətməysilər. ■

¹⁰ Muxu həlkning yürükini tax qilojin;

Ularınq qulaklırını eoqır,

Kөzlirini kor qilojin;

Bolmisa, ular көzliri bilən көrələydiqan,

Quliki bilən angliyalaydiqan,

Kөngli bilən qüxinələydiqan qilinip,

Yolidin yandurulup saqaytiloqan bolatti». □ ■

¹¹ Andin mən: — «Rəb, bu əhwal qaqañoqıqə dawamlixidu?» — dəp soriwidim,

U jawabən: — «Ta xəhərlər harab qilinip aqalisiz,

□ **6:7** «... **gunahing kafarət bilən kəqürüm qilindi**»

— «kafarət» toqruluk «Mis.» 25:17 wə izaqati, xundaqla «Təbirlər»nimu көrüng. ■ **6:7** Yər. 1:9; Dan. 10:16 ■ **6:9**

Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yq. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8 □ **6:10** «**Muxu həlkning yürükini tax qilojin**»

— «yürüki tax» degən söz, ibraniy tilida «yürüki maylıq» dəp elinoqan. «**Kөzlirini kor qilojin; bolmisa, ular көzliri bilən көrələydiqan, ... yolidin yandurulup saqaytiloqan bolatti**»

— muxu qorqunqluk sözlərgə qaridoqanda, Yəxaya məzkur kitabniki bexarətlərnı yətküzgəndin keyin uning nətəjisi xundaq eqinixlik boliduki, Israillarning көpinqisi öz gunahlırida tehimu qing turup, qalak bolux yolini tallaydiqan bolidu. ■ **6:10** Yər. 5:21

Өylər adəmzatsiz,

Zemin pütünləy qəlgə aylinip boluquqə,[□]

¹² Pərwərdigar adəmlirini yiraklarqə yətkəp,
Zemindiki taxliwetilgən yərlər kəp boluquqə
bolidu» — dedi.

¹³ «Həlbuki, zeminda adəmlərning ondin birila
qalidu;

Ular *zeminə* qaytip kelip yənə yutuwetilidu,
Kesilgən bir dub yaki arar dərihining kətikidək
bolidu;

Kətək bolsa «mukəddəs nəsil» bolur. □

7

*Dawut jəmətigə selinənan təhdit; ••••
Qutkuzəruqi-Məsiḥning tuquluxi toqruluk
bexarət*

¹ Yəhuda padixahı Ahaz (Uzziyaning nəwrisi,
Yotamning oqli) təhtkə olturoqan künliridə,
mundak ix boldi: —

Suriyəning padixahı Rəzin wə Israil padixahı
Rəmalıyaning oqli Pikaḥ Yerusalemoqə qarxi

□ **6:11** «Zemin pütünləy qəlgə aylinip boluquqə,...»
— «zemin» Israil turuwatqan zeminni kərsitidu. □ **6:13**
«**mukəddəs nəsil**» — Hudaqə sadıq bolqan, yukirida dey-
ilgən «qaldi», yəni Hudaning məmin bəndilirini, Hudaqə sadıq
bolqanlarni kərsitidu.

jəng kildi, ləkin üstünlükkə erixəlmidi. □ ■

² Dawutning jəmətigə: —

«Suriyə Əfrayim bilən ittəpaklıxip birləxmə qoxun kürdi» — degən həwər kəldi.

Xuning bilən padixah jəmətidikilərnin kəngli wə həlkənin kəngli ormanlar xamalda silkinip kətkəndək silkinip kətti. □

³ Andin Pərwərdigar Yəxayağa mundaq dedi: — «Sən wə oqlung Xear-Jaxub qikip, kir yuquqilarning etizining boyidiki yoloğa, yukiri kəlcək norining bexioğa berip, axu yərdə Ahaz bilən kəruxkin. □ ⁴ Sən uningoğa: — «Sən ehtiyat bilən kənglünəni tok tut! Bu ikki kəyməs otkaxning kətikidin, yəni Rəzin həm Suriyənin wə Rəmalinyanın oqlinin dəxti-

□ **7:1 «Israil padixahı Rəmalıya...»** — «Yəxaya» kitabning pəkət muxu yeridila wə 9:1-21-ayətlərdə, «Israil» Israilning ximaliy qisim padixahlıqini kərsitidu. Sulayman aləmdin etüxi bilən Israil ikkigə bəlünüp, jənubiy qisim «Yəhuda» (asasən, Yəhuda wə Binyamin kəbilisidikilər), ximaliy qisim «Israil» yaki bəzidə «Əfrayim» (Əfrayim kəbilisidikilər wə baxqa tokkuz kəbilidikilərdin tərki b tapqan) dəp ataloqanidi. Kitabta baxqa hər yərlərdə, «Israil» on ikki kəbililik pütün Yəhudıy həlkəni kərsitidu. ■ **7:1** 2Pad. 16:5; 2Tar. 28:5 □ **7:2 «Əfrayim»** — muxu yərdə ximaliy padixahlıqtiki «Israil»ning kəp sanlıq kəbilisi. Muxu yərdə «Əfrayim» baxqa tokkuz kəbilini öz iqigə alidu. «...ittəpaklıxip, birləxmə qoxun kürdi» — muxu ibarə ibraniy tilida bir səz bilənla ipadilinidu. □ **7:3 «oqlung Xear-Jaxub»** — «Xear-Jaxub» «bir qaldi qaytip kelidu» degən mənida. Yəxayaning bu oqlini billə elip qikixining səwəbini qüxinix üqün, 16-ayət wə izahətini kəring. **«Sən ... yukiri kəlcək norining bexioğa berip,...»** — xübhəsizki, Ahaz axu yərdə turup, muxu qoxunlar qokum kelip bizni muhasirigə alidu, xunga su məsilisini həl qilixim lazim degən oyda idi.

oʻzəpliridin qoʻrkma, yurəkzadi bolup kətmə!
⁵ Qünki Suriyə, Əfraim wə Rəmalıyaning oʻqli
 seni kəstləp: —

⁶ «Biz Yəhudaʻoʻqa besip kirip, parakəndiqilik
 tuʻqdurup, əzimiz üqün talan-taraj qilip, un-
 ingoʻqa bir padixahni, yəni Tabəəlning oʻqlini
 tikləyli!» degənidi.□

⁷ Xunga Rəb Pərwərdigar mundaq dəydu: —

«Bu səz aqmaydu, heq əməlgə axmaydu;

⁸ Qünki Suriyəning bexi Dəməxk xəhiri wə
 Dəməxk xəhirining bexi Rəzindur, halas;

Wə atmix bəx yil iqidə Əfraim xundaq bitqit
 boliduki, ularni «bir həlk» degili bolmaydu;

⁹ Wə Əfraimning bexi Samariyə xəhidur,

Samariyə xəhirining bexi Rəmalıyaning
 oʻqlidur, halas;

Silər bularoʻqa ixənmisənglar,

□ **7:6 «əzimiz üqün talan-taraj qilip...»** — ibraniy tilida
 «əzimiz üqün uningə besip kirip...».

mustəhkəmlənməysilər» — degin».□

¹⁰ Pərwərdigar yənə Aħazoqa söz kılıp: —

¹¹ «Əzüng üçün bexarət sora; məyli yərning tegidə yaki pələkning kəridə bolsun sorawər» — dedi. □

¹² Biraq Aħaz jawabən: «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinakta qoymaymən» — dedi.□

¹³ Andin Yəxaya: — Əmdi i Dawut jəmətidikilər, anglap qoyunlar, adəmlərnıng səwr-takıtını qoymıoqınınlarnı az dəp, silər Hudayimning səwr-takıtınımu qoymıoqılıwatamsilər?

¹⁴ Xunga Rəb Əzi silərgə bir bexarət beridu:

□ **7:9 «Əfrainning bexi Samariyə xəhıridur»** — Samariyə xəhıri Əfrainning paytəhti. **«Dəməxk xəhırining bexi Rəzındur, halas,... Samariyə xəhırining bexi Rəmaliyaning oqlıdur, halas; silər bularoqa ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər»** — həzırkı tətqıkatqa asaslanoqanda, Suriyə bilən Israil ittıpaqınıng asasiy məxsiti Asuriyə imperiyəsining tajawuzınıng aldini elixtin ibarət idi. Bu ikki dölət Yəhudani ittıpaqqa qoxuluxqa məjburlımakqı boldi. Aħaz padıxah buni rət kildi, qünki u əzi Asuriyələr bilən yoxurun həlda bir «sulh» tüzməkqi bolıqan yaki tüzgən. Mana bu uning Yəxayaning sözını rət kılıqanlıqınıng, yəni Hudadin bexarət sorımaslıqınıng səwəbidur. Bu ayəttiki ahırkı jümlə: «...ixənmisənglar, mustəhkəmlənməysilər» degən sözlər ıbraniy tilda aħangdax söz bilən ipadiləngən: — «ima ta-aminu, kima ta-aminu». «Silər» degən sözge qarıoqanda, bu sözlər pəkət Aħazoqla əmäs, bəlki Dawutning pütkül jəmətidikilərgə eytilıqan bolsa kerək. □ **7:11 «yərning tegi»** — muxu yərdə «yərning tegi» «xeol»ni, yəni «təhtısara»ni, ölgənlərnıng rohliri barıdıqan, kıyamət künini kütıdıqan jayni kərsıtixi mumkin. □ **7:12 «Mən həm sorimaymən həm Pərwərdigarni sinakta qoymaymən»** — «Hudani sinax» gunahdur; biraq muxu yərdiki «bexarət sorax» Hudaning Əzining təklipi bolup, gunah həsablənməydu.

—

Mana, pak kiz hamilidar bolup bir oşul tuşidu; u uning ismini «Immanuel» dəp ataydu. □ ■ 15 Yahxilikni tallap, yamanlikni rət kılıxni bilgüqə u pıxlaq wə bal yəydu. □ 16 Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni rət kılıxni bilgüqə, sən nəprətlinidioşan bu ikki padixaşning yər-zeminliri taxlinip

□ 7:14 «Xunga Rəb Əzi silərgə bir hexarət beridu...»

— muxu hexarət bolsa, ularşə ixinixigə yardəm berix üqün əməs, bəlki Hudaning ularşə bolşan narazilikni kərsitix üqün berilidu. «Immanuel» — «Huda biz bilən billə» degən mənidə.

■ 7:14 Mat. 1:23; Luqa 1:31 □ 7:15 «Yahxilikni tallap, yamanlikni rət kılıxni bilgüqə...»

— yaki «yahxilikni tallap, yamanlikni rət kılıxni bilixi üqün». «pıxlaq wə bal yəydu» — bu tamaqlar zeminning naqar əşwaləşə qüxkənlikini bildüridu. Adəm az bolşəaqqa, teriloşu yərlərmu az bolidu. Adəmlər pəkət mal bekix bilən xuşullinip, teriloşu yərlər yawayı həywnatlar, hərə katarliklarşə taxlinip qalidu (21-23-ayətlərnı kərüng). Immanuel kəmbəşəşə xaraitlarda tuşuliduşə həm bəlkim qong boluşəqə xu şərigil yeməklikini janggaldin terip yəydu, deməkşı.

qalidu. □ 17 Qünki Pərwərdigar sen-
ing wə atangning jəmätigə Əfrain Yəhudadin
ayriloqan kündin buyan bolup bakmioqan kattıq
künlərni qüxüridu. U künlər bolsa Asuriyəning
padixahidin ibarəttur!

18 Xu küni Pərwərdigar Misirning pinhan
erikliridiki paxılarnı wə Asuriyədiki hərılərni
üxkırtıp qakırıdu; 19 ularning həmmisi ke-
lip hər bir hilwət jiləqılarəqə, taxlarning hər bir
araqlırıoqə, həmmə yantaklarəqə wə həmmə
yaylaklarəqə oquzzidə qonuxıdu. □

20 Axu küni, Rəb Əfrat dəryasining nerisidin
ıjarıgə aloqan bir ustıra bilən, yəni Asuriyə
padixahı bilən qaq qüxürıdu; muxu ustıra

□ 7:16 «Qünki bu yax bala yahxilikni tallap, yamanlikni
rət kılıxni bilgüqə...» — muxu ayəttiki «bu yax bala» ikki
bislik söz bolup, bəlkim Immanuelning özi həm Yəxayaning oqlı
«Xear-Jaxub»nımu kərsitixi mumkin. Demək, «Xear-Jaxub»
qong boluqəqə, Suriyə həm İsrail (ximaliy padixahlik) taxlanduq
bolup turıdu. Bexarəttin üq yildin keyin Suriyə zemini wə
on üq yildin keyin İsrail zemini Asuriyə padixahı tərıpidin
besiwelınidu. Uning tajawuzqılıkı Yəhudaning zeminiəqə yetip
berip, uni bulap-talaydu, biraq uni igiliyəlməydu. Keyinki
bablarnı, bolupmu 36-37-babni kəring. «Immanuel» degən
balining tuəquluxı həqkıdiki bexarət Aqazəqə əməs, «Dawut
jəmätigə» qüxıdu, deyilıdu. Qarıoqanda, «Immanuel» Dawut-
ning jəməti iqidiki bir «pək kız»din tuəqulıdu. Muxu balining
kim ikənlikini bilix üqün, İnıldiki «Matta» 1-, 2-babni, «Luqa»
1-, 2-babni kəring. □ 7:19 «Ularınq həmmisi kelip
hər bir hilwət jiləqılarəqə, ...həmmə yaylaklarəqə oquzzidə
qonuxıdu» — demək, adəmlər yoxurunmaqçı boləqan hər bir
jay bihəter bolmaydu, düxmən tərıpidin ixəqal kılınıdu. Muxu
ayətə ıbraniy tilida ahangdax söz ixltiləqan boləqəqəqə, bir top
haxarətning «oqung-oqung» kılip awaz qıkarəqiniəqə ohxıləqan.

baxning qeqini, putning tüklirini wə saqalnimu qüxürüp oqirdaydu; □ ²¹ xu künlərdə bir kixi yax bir siyir wə ikki koy baqıdu, ²² ularning xunqə kəp süt bərginidin u serik may yəydu; dərwəkə, zeminda qaloqanlarning həmmisi serik may wə bal yəydu. □

²³ Wə xundak boliduki, hər teli bir kümüx tənggigə yaraydıoqan, ming teli bar üzümzarlık bolıqan hər bir jay jioqanlıqqa wə tikkənlikkə aylinip ketidu; ■ ²⁴ Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu, qünki pütkül zemin jioqanlıqqa wə tikənlikkə aylinip ketidu. □ ²⁵ Ilgiri kətmən qepiloqan hər bir taqlıq jiloqlarəqa bolsa, — ular u yərlərgə jioqanlardın wə tikənlərdin qorqup barmaydu;

Bu yərlər pəkət kalılarni otlitidiqan,

Qoylar dəssəp-qəyləydiqan jaylar bolup qalidu, halas.

□ **7:20 «Muxu ustira ... putning tüklirini wə saqalnimu qüxürüp oqirdaydu»** — «putning tükliri» muxu yərdə pütin bədəndiki tükləni kərsitidiqan səz bolup, səl siliklaxturup ipadiligən. Demək, Asuriyə padixaşi Israillarning həmmisini bulap ketidu, ularni bəlkim yalingaq qalduridu. □ **7:22 «...u serik may yəydu; dərwəkə, zeminda qaloqanlarning həmmisi serik may wə bal yəydu»** — demək, adəmlər xunqə az, teriloqu yər yok dəyərlik, ziraətlərnin ornida yawa ot-qəp kəp bolıqəqqa, ozukluk əsasən pəkət süt həm bal bolidu. ■ **7:23** Law. 26:22 □ **7:24 «Axu yərgə adəmlər pəkət okya kətürüp kelidu...»** — demək, bundak üzümzar yawayi həywanlar turidiqan jayoqa aylinidu. Xunga adəmlər u yərgə baridiqan bolsa, əzini qoşdax yaki ow qilix üqün qorallarni kətürgən hələtilə baridu.

8

Asuriyaning tajawuz kilixi toʻqrisidiki yənə bir bexarət

¹ Pərwərdigar manga: —

«Qong bir tahtayni qolungoqa elip, enik hərəplər bilən: — «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp yazoʻqin» — dedi. □

² Mən xundak qilip özümgə «ixənqlik guwahqilar» süpitidə muxuni hatiriləxkə kahin bolqan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqli Zəkəriyani qaqiriwaldim. □ ³ Andin mən ayal pəyoʻəmbər bilən billə yattim. Xundak qilip u hamilidar bolup, bir oqul tuoʻqdi. Xuning bilən Pərwərdigar manga: — «Uning ismini «Mahar-Xalal-Hax-Baz» dəp atioʻqin; □ ⁴ qünki bala «Dada, apa» dəp qaqirixni bilgüqə, Dəməxk bayliqliri wə Samariyədiki olja Asuriyə padixahı təripidin bulap elip ketilidu» — dedi.

⁵ Pərwərdigar yənə manga səz qilip mundak dedi: —

□ **8:1 «Mahar-Xalal-Hax-Baz»** — «Oljiqa aldira! Owqə qapsan bol!» degən mənidə. Səzlərnin mənisini qūxinix üqün, 3- həmə 4-ayətni kərüng. □ **8:2 «kahin bolqan Uriya»** — «kahin» degən, muqəddəs ibadəthanida puqralar üqün məhsus qurbanliqni kəydürgüqi kixi. **«kahin bolqan Uriya wə Yərəbəkiyaning oqli Zəkəriya»** — əməliyəttə bolsa, Uriya degən kixi Yəxaya pəyoʻəmbərgə qarxi bolup qiqixi mumkin («2Pad.» 16:10-16ni kərüng). Xundak bolqanliqi üqün ular tehimu «ixənqlik guwahqlik» süpitidə boluxi kərək idi. □ **8:3 «.. Mən ayal pəyoʻəmbər bilən billə yattim»** — «ayal pəyoʻəmbər» Yəxayaning ayalini kərsitidu. Biraq nemixka «ayal pəyoʻəmbər» dəp atilidu? Yaki u əzi pəyoʻəmbər boldi wə yaki uning muxu oqlini tuoʻqanliqining əzi Hudaning səzining əməlgə axuruluxi boldi.

6 «Muxu həlq Xiloah östingidiki lərzan ekıwatқан sularni rət kılıp,

Ularning ornida Rəzin wə Rəmaliyaning oqlidin hursən bolıraqқа,

7 Xunga mana, Rəb ularning üstigə dolқunlap akıdıoğan, əlwək Əfrat dəryasining sulirini, — Yəni Asuriyəning padıxaһını toluk һəywə-xəһriti bilən elip kelidu;

U dəryadək barlıq erik-östənglıridin texip ketidu,

Həmmə kıroқaklırını bösüp taxlaydu;

8 U taki Yəһudaoıqə xiddət bilən texip, һətta boynioıqə kelidu;

U қanatlırını yayoқanda pütkül zeminingoқа sayə

bolup qūxidu, i Immanuel!□

⁹ — Oʻzəpliniweringlar, i əllər, birak sundurulisilər!

Jahanning barlik qət jayliri kulak selinglar!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!

Jəng üqün belinglarni baqlaweringlar, sundurulisilər!□

□ **8:8 «...U qanatlrini yayoqanda pütkül zeminogə sayə bolup qūxidu, i Immanuel!»** — 6-8-ayət toqʻruluk qūxənqimiz mundak: Yəhudadikilər Asuriyə imperiyasidin kōrkqkili turdi. «Xiloah» bolsa, Yerusalemdin etidioqan ləzran süpsüzük bir əstəng idi. Huda bu əstəngni ezining hatirjəmliki, Israiloqə bərməkqi boləqan aman-tinqlikoqə ohxitidu. Əfrat dəryasi bolsa, Asuriyə imperiyasidiki qong dəryadur. Xiloah əstingining sirtki kōrünüxi həywətlik əməs, əlwəttə, birak muxu ləzran akidioqan əstəng Hudaning hımayisini bildüridu. İnsanlarning mahiyiti bolsa həywətlik nərsigə ümid baqlaxka mayildur; Yəhuda həlki bolsa ixənqini Hudaning hımayisigə baqlioqan əməs, bəlki ular: «Suriyə bilən (ximaliy) Israilning ittiraqini Asuriyə imperiyəsigə bir tosaləq» dəp hatirjəm wə huxal idi. Huda ularning iman-ixənqini hata qoyəqanlikini ularoqə kōrsitix üqün, Asuriyə padixahı silərgə «Boynunglaroqə yətküqə» tajawwuz kilidu, dəydu. «boyunoqə yətküqə» — Asuriyə padixahı kəlgəndə, Yəhudaning həmmə yərlirini ixəqal kilip, 46 xəhərnı kəlioqə aldi; pəkət paytəhti Yerusalem xəhirini igiliyəlməy, uni muhasirigə aldi. Ahirda u Hudaning biwasitə jazasioqə uqrap Asuriyəgə kaytti (36-37 babni kōrüng). 10-ayət boyiqə, Israilning zemini bolsa «Immanuel»ning zeminidur; demək, «Immanuel» Israilning Padixahı, Hojayinidur. □ **8:9 «Oʻzəplininglar, i əllər...!»** — yənə birhil tərjimisi: — «Jəm bolup hujum qilinglar, i əllər...!». Muxu ayətkə qarışanda, bexarət muxu yərdə pəkət Asuriyəning hujumini əməs, bəlki ahirkı zamanda jimi həlk-millətning Israiloqə kilidioqan hujumini kōrsitidu.

10 Pilaninglarni tūziweringlar, u bikarəja ketidu; Məslihətinglarni kiliweringlar, umu akmaydu; Səwəbi — Immanuel!». □

Hudaning Yəxayaəja yolyoruk berixi

11 Qünki Pərwərdigar küqlük kolini manga təgküzüp,

Mening bu həlkning yolida mangmaslikiməja yolyoruk berip, mundak söz kildi: —

12 «Muxu kixilər көp ixlarda «suyikəst bar» desə, silər bolsanglar «suyikəst bar» dəp yürmənglar;

Ularning қorkқinidin silər қorkmanglar,

Yaki heq wəhimigə qüxmənglar;□

13 Pəket samawi қoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarnila həmmidin üstün dəp bilinglar;

U silərninğ Korkidiəninglar bolsun,

Silərninğ wəhimənglar bolsun!□

14 U bir mukəddəs panahgah bolidu,

Həmdə Israildiki ikki jəmət üqün putlikaxang tax, adəmnı yikətidioqan қoram tax,

□ **8:10 «Məslihətinglarni kiliweringlar»** — ibraniy tilida «bir söz қilixinglar». **«Səwəbi — Immanuel!»** —

оқurmənlərninğ esidə boluxı kerəkki, «Immanuel» pak қızdin tuoquloqan (7-babtiki) bexarətlık bala, ismi «Huda biz bilən billə» degən mənıdə. □ **8:12 «Muxu kixilər көp ixlarda «suyikəst bar» desə...»** — muxu yərdə «suyikəst»ning mənisi

(bizning қariximizqə): — Həlk hərhil pitnə-iəwalarəja қulak selip: «Ətirapimizdiki baxқа dələtlər yaki öz iqimizdiki hainlar suyikəst қiliwatıdu» dəp қorkup yürətti; muxu gəplərgə Yəxaya wə uningəja əgəxkən ihlasmən Yəhudiylar heq қulak salmaslıki kerək idi. □ **8:13 «Pəket... Pərwərdigarnila həmmidin üstün dəp bilinglar»** — yaki «pəket... Pərwərdigarnila mukəddəs dəp bilinglar».

Yerusalemdikilər üqünmu kıltak wə tapantuzak bolidu;□ ■

¹⁵ Ulardin köplər *Uningoqa* putlixip, yikilip, yan-jilip, kıltakqa qüxüp, əsirgə elinidu». ■

Yəxayaning əzigə əgəxkənlərgə gəp kılix

¹⁶ — «Bu guwahnamini yögəp, Təwrat qanunini mening muhlisirim arisida peqətləp qoyojin. □

¹⁷ Mən bolsam, yüzini Yaqup jəmətidin yoxuruwatqan Pərwərdigarni kütimən;

□ **8:14** «**U bir mukəddəs panahgah bolidu**» — muxu ayəttiki «U» bəlkim «Immanuel»ni, xundakla uning qandak ikənlikini kərsitidu. U «mukəddəs panahgah» yaki «mukəddəs ibadətgah»oqa ohxax, insanlarning Hudaqoqa yeqinlixix yolini təminləp beridu. «**adəmnı yikıtidioqan qoram tax**» — bu ibarining yənə bir mənisi «(adəmlər) yaman kəridioqan qoram tax». ■ **8:14** Yəx. 28:16; Luqa 2:34; Rim. 9:33; 1Pet. 2:7

■ **8:15** Mat. 21:44; Luqa 20:18 □ **8:16** «**Bu guwahnamini yögəp... qoyojin**» — Huda muxu yərdə Yəxaya arkilik əzigə əgəxkən muhlisiriqoqa yolyoruk beridu. Yəxaya yazoqan həm səzligən guwahliklarni, Musaqoqa berilgən qanun wə baxqa pəyoqəmbərlərgə berilgən Təwratniki kişimlarni billə qoxup, bihətər saqlap qoyux kerək, degən mənədə. Xundak qiloqanda, birinqidin, hərqandak qalaymiqan wəziyətlər astida, ular muxu kitablar arkilik nemə kilix kerəklikini obdan bilələydu. İkkinqidin, ular Yəxaya pəyoqəmbərgə berilgən bexarətlərnı peqətligən bolsa, u dunyadin kətkəndin keyin, guwahliklar aldin'ala eytqan nuroqun ixlar yüz bərgəndə, Israil həlki muxu guwahliklar (bexarətlər)ni top-tooqra ikən, dəp bilidu, xuningdək bularda heqkandak oydurmilik yok, Yəxaya həqiqiy pəyoqəmbər ikən, dəpmu etirap kilidu.

Wə mən Uni təlmürüp saklaymən. □

18 Karanglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroşa,

Biz Zion teqini Öz makani kıloşan samawi qoxunlarning Sərdari boloşan Pərwərdigar Israilda namayan kıloşan bexarət wə karamətlərnin süpitidurmiz». □ ■

19 — Baxqılar silərgə: — «Biz wiqir-wiqir, gudung-gudung kılidoşan «ərwahlarni qakiroşuqi»lar wə dahanlardin yol sorayli» — desə, silər jawab berip: — «Bir həlkning öz Hudasini izdəp yol sorixi kerək əməsmu? Tiriklərnin ölüklərdin yol sorixi toşrimu?!» — dənglar. ■

20 — Təwrat qanuni wə guwahnamə asas kılinsun! Muxularni asas kilip söz kilmisa, ularoşa tang nuri qüxməydu! 21 Əksiqə, ular kışiloşan, aq həlda zeminni kezip yürixidu; aq kəloşan qəoşda, ular oşəzəplinip asmanoşa qarap, padixahini həm Hudasini qarəlap tillaydu; 22 ular yərgə qarisa, mana, jəpə-muxəkqət, karangoşu-zulmət, həsrət-nadamət

□ 8:17 «...yüzini Israil jəmətidin yoxuridoşan Pərwərdigar» — Huda Öz həlki boləşan Israiloşa, gunahliri tūpəylidin, həq məjizini kərsətməy, ularni dūxmənliridin koşdimaydu. Həlbuki, Yəxaya wə uning gepigə kirgən Hudaning məmin bəndiliri ümidsizlənməy, Yəxayaşa ohxax «Pərwərdigarəşa təlmürüp Uni saklımaqta» idi.

□ 8:18 «Karanglar, manga wə Pərwərdigar manga bərgən balilaroşa, biz ... namayan kıləşan bexarət wə karamətlərnin süpitidurmiz» — muxu səzlərnin kıləşuqi bolsa Yəxaya pəyoşəmbərnin əzi; birək «Immanuel»mu u arkilik bexarətlik söz kılıwatidu («Ibr.» 2:13ni kəşung).

■ 8:18 Ibr. 2:13 ■ 8:19 Qan. 18:11

wə parakəndiqilik turidu;
 Ular qar-qarangolukqa həydiwetilidu. □ ■

9

*Həmmə məsilini həl qiləuqi bir balining
 tuşuluxi — hux həwər*

¹ Birak, həsrət-nadamətkə qaloqlarəqa zulmət
 boliwərməydu;

U ətkən zamanlarda Zəbulun zeminini wə Naf-
 tali zeminini har qilduroqan;

Birak kəlgüsidə U muxu yərnə, yəni «yat
 əllərnəng makani» Galiliyəgə, jümlidin «dengiz
 yoli» boyidiki jaylar wə İordan dəryasining

□ **8:22** «ular yərgə qarisa, mana, japa-muxəkkət ...
 wə parakəndiqilik turidu» — İsaillər asmandiki yadəmni
 rət qiləandin keyin, yər-yüzidin həq ümid bolmayla qalmaq,
 həmmisi zulmət bolidu. ■ **8:22** Yəx. 5:30

qarxi qiroʻaqlirioʻa xan-xəhrət kəltüridu; □ ■
 2 Karangoʻulukta mengip yürgən kixilər zor bir
 nurni kərđi;
 Əlüm sayisining yurtida turəuqilaroʻa bolsa,
 Dəl ularning üstigə nur parlidi. □ ■
 3 — Sən əlni awuttung,
 Ularning xadlikini ziyadə kilding;
 Həklər həsul waqtida xadlanəndək,

□ **9:1 «Həsərət-nadamətkə qaloʻan»** — muxu ibarə, ibraniy tilida «ayalqə rod»tiki isim bolup, matəm tutuwatqan ayaloʻa təsəlli bərgəndək Huda Naftalilar wə Zəbulunlaroʻa təsəlli beridoʻanlikini bildüridu. **«yat əlləning makani» Galiliyə»** — Asuriyə imperiyəsi tajawuz qiloʻandin keyin, Naftali, Zəbulun wə baxqə Israil qəbililirining kəp qisimliri əsirgə qūxūp elip ketildi. Bir qisim kəmbəoʻəl, namrat, qəbiliyətsiz kixilər qalduruldi. Asuriyə padixahı baxqə millət-həklərnı elip kelip xu yərgə, bolupmu Galiliyəgə olturaklaxturdi. Muxu kixilər kəp qaloʻan namrat Israillar bilən arilixip yürüp, əz-ara asimiliyatsiyə qilinoʻaqqa, Galiliyə Yəhudiylar tərıpıdin «yat əllər» (Yəhudiy əməslər)ning makani Galiliyə» dəp kəmsitilip ataloʻan. Bexarətkə asasən, nur dəl xu yərdə pəyda bolidu. Bexarətnıng əməlgə axuruluxi toʻqrisidiki təpsilatlarıni Injil «Mat.» 4:15-ayəttin kərüng. **«dengiz yoli»** — «Galiliyə dengizi»ning oʻərbiy yərliri. ■ **9:1** Mat. 4:15 □ **9:2 «Karangoʻulukta mengip yürgən kixilər zor bir nurni kərđi... dəl ularning üstigə nur parlidi»** — muxu ayətlərdiki «nur» xūbhısizki, Məsih-qutkuzoʻuquđur (6-7-ayətni kərüng). Biz muxu bexarətlərnıng əməlgə axkanlikini Injildin kərimiz. Məsih Əysa dəl 1-ayəttiki tət jayda uluʻoʻ hizmitini, yəni hux həwərnı tarkitix, məjzilərnı yaritixni baxlıdi. U hizmət qiloʻan uq yerim yil waqtning yerimidin kəprəkini bəlkim muxu jaylarda otküzgən. Bu bexarəttiki peillarning həmmisi «otkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Bu xil xəkildiki bexarət «Yəxaya»da kəp uqraydu, u kəlgüsıdiki ixlarning jəzmənlikini bildüridu. ■ **9:2** Mat. 4:15,16; Əf. 5:14

Jəng oljisini üləxtürgən waqıtta huxallıqqa qəmgəndək,

Ular aldingda xadlinip ketidu.□

⁴ Qünki Midiyaning *üstidin oşlibə kılolan* küngə ohxax,

Sən uningə selinoşan boyunturukni,

Mürisigə qüxkən əpkəxni,

Ular ni əzgüqining tayıqini sundurup taxliwəttin.□ ■

⁵ Qünki *ləxkərlərnin* uruxta kiygən hər bir ətükliri,

Qanoşa miləngən hər bir tonliri bolsa pəkətla ot üqün yekiloşu bolidu.□

⁶ Qünki biz üqün bir bala tuşuldi;

Bizgə bir oşul ata kılindi;

Həkümranlik bolsa uning zimmisigə qoyulidu;

Uning nami: — «Karamət Məslihətqi, Kudrətlik Təngri, Mənggülik Ata, aman-hatirjəmlilik Iğisi

□ **9:3 «Sən əlni awuttun, ularning xadlikini ziyadə kıldin...»** — muxu yərdə pəyoşəmbərlərnin yazmiliridiki kəp baxqa bexarətlərgə ohxax, kəlgüsidiki, tehi yüz bərmigən ixlər ətüp boləşan ixlərdək tiləşə elinidu. □ **9:4 «Midiyan üstidin oşlibə kılolan kün»** — təhminən 500 yil ilgiri İsrail Midiyaniy-larning asaritudin Hudaning karamətliri bilən qutuləşan. ■ **9:4** Həq. 7:22; Yəx. 10:26 □ **9:5 «Qünki ləxkərlərnin uruxta kiygən hər bir ətükliri... pəkətla ot üqün yekiloşu bolidu»** — Huda ularəşə xundaş bərikətlərnə beriduki, muxu oşlibə boləşandin keyin (ular əməş, bəlki Pərwərdigar ular üqün kılolan oşlibə) ular xu ləxkərlərnin qanoşa miləngən kiyim-keqəkliri kərək bolmaydu, ularni pəkət yekiloşu üqün ixlətkili bolidu, dəp qaraydu.

Xahzadə» dəp atilidu. □ ■

⁷ U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlikioqa həkümranlik qiloqanda,

Xu qaoqdin baxlap ta əbədil'əbədgiqə,

Uni adalət həm həkqaniylik bilən tikləydu, xundakla məzmut saklaydu,

Uningdin kelidioqan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu.

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarning otluk muhəbbiti muxularni

□ **9:6 «Biz üçün bir bala tuquldi; bizgə bir oqul ata qilindi»** — bu bexarət gərqə kəlgüsidiki ixlarni kərsətkən bolsimu, uningdiki peillarning həmmisi «ətkən zaman» xəklidə ipadiləngən. Yukiriki 2-ayəttiki izahatni kəring. **«aman-hatirjəmlik Iqisi Xahzadə»** — yaki «aman-hatirjəmlik Bərgüqi Xahzadə». ■ **9:6** Yəx. 11:2; 22:22; Luqa 2:10,11; Yh. 4:10

ada qilidu. □ ■

Pərwardigarning Israiloşa, yəni «ximaliy padixahlik»ka boləjan oşazipi

⁸ Rəb Yakup jəmətigə bir səz əwətti,
U pat arida Israiloşa qūxidu, □

□ 9:7 «U Dawutning təhtigə olturoqanda wə padixahlikioşa həkümranlik qiləqanda... Uningdin kelidoşan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu...» — muxu ikki ayət (6-7-ayət) yukiriki «Immanuel»ning kim ikənlikini təhimu enik kərsitidu. U toşrisidiki həwərnə təkralisak; — (a) U Israil üqün Qutkuzoşuqidur. Bu bəbtiki 1-6-ayəttiki oşəlibə wə bəht bu bala səwəbidin wujudka kelidu. (ə) U pak qizdin tuşulidu (7-bab, 14-ayət). (b) U bəlkim kəmbəşəş wə dūxmənning həkümranliqi astidiki əşwalda tuşulidu (7-bab, 15- wə 17-ayət). (p) U Dawutning jəmətidin bolup, Dawutning təhtigə olturidu. Huda Dawutka wədə bərgənki, uning bir əwladi Israiloşa wə ahirida pütkül dunyoşa Padixah bolidu. (Zəbur, 18-küy, 22-küy, 72-küylərnə kəşüng) (t) Bu balida Hudaning təbiiti bolidu (6-ayət). U «Qudrətlik Təngri» dəp atilidu. İbraniy tilida «karamət» degən sūpət, pəkət Huda wə Hudaning qiləşanliri toşrulukla ixlilididu. (j) Bu bala ahirda pütün aləmgə aman-hatirjəmlikni yətküzidu. «Uningdin kelidoşan həkümranlik wə aman-hatirjəmlikning exixi pütməs-tügiməs bolidu». Bulardin sirt muxu ayətlərdə nuroşun sawəş-həwərlər bəş, muxu yərdə səşipə qəklik boləşanliqi üqün həşirqə tohtalməymiz. Bu balining kim ikənliki pəkət İnşildiki bayanlardila enik kərsitilidu. U pak qiz Məryəmdin tuşuloşan Məşih Əşşaning dəl əzi bolup, uning bəşşəş biri boluxining kət'iy mumkinqiliki yəşktur. ■ 9:7 2Pad. 19:31; Yəş. 37:32 □ 9:8 «Rəb ... bir səz əwətti, ... Israiloşa qūxidu» — «Israil» muxu ayətlərdə (8-21də) ximaliy padixahlikni kərsitidu. «Qūxidu» degən səz muxu yərdə Hudaning bir jazəşining kəşəşlikini kərsəşsə kəşək.

⁹ Barliq həlk, yəni Əfraim wə Samariyədikilər xu *sözning* toqırılığını bilgən bolsimu, Ləkin kənglidə təkəbburlixip yooqanlıq qılıp, ular: —

¹⁰ — «Hixlar qüxüp kətti,

Birəq ularning ornioqa yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz;

Erən dərəhliri kesilip boldi,

Birəq ularning ornida kedir dərəhlirini ixlitimiz» — deyixidu;□

¹¹ Xunga Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini *Israiloqa* qarxi küqləndürdi,

Yaqupning düxmənlirini qozoqidi.□

¹² Xərktin Suriyəliklər, qərəbtə Filistiyələr,

Ular aqzini hangdək eqip Israilni yutuwalidu.

Ixlar xundəq deyilgəndəq bolsimu,

Uning qəzipi yənila yanmaydu,

Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

□ **9:10 «Hixlar qüxüp kətti, birəq ularning ornioqa yonuloqan taxlar bilən qayta yasaymiz...»** — demək, «Pərwərdigarning tərbiyə jazasi boləqan ziyanni tartqan bol-saqmu, biz yənila uning tərbiyə jazasiqa pisənt qilmay, öz küqimizgə tayinip tehimu yahxi turmuxni bərpa qilimiz» (taxlar hixlardin, kedir dərəhliri erən dərəhliridin yahxi, əlwəttə). Yəroboam II padixah boləqan waqtida, Huda (ximaliy) Israilda qong bir yər təwrəxni pəyda qiləqan; «Hixlar qüxüp kətti,... erən dərəhliri kesilip boldi,...» degən sözlər bəlkim xu yər təwrəx bilən munasiwətlik. □ **9:11 «Pərwərdigar Rəzinning küxəndilirini Israiloqa qarxi küqləndürdi...»** — 7-babtiki məzmunəqa qarioqanda, Suriyəning padixahı Rəzin Israil bilən ittipaqdax idi. Muxu sözgə qarioqanda uning Israil bilən ittipaqi keyin məwjut bolup turalmaydu. Baxqilarning Israiloqa qarxi qiqixi bilən umu Israiloqa qarxi qozoqilidu. ■ **9:12** Yəx. 5:25; 10:4

13 Birak həlk əzlrini Uroquqining yenioqa tehi yenip kəlmidi,

Ular samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarni izdiməywatidu.

14 Xunga Pərwərdigar bir kün iqidə Israilning bexi wə quyrukini,

Palma xehi wə qomuxini kesip taxlaydu;

15 Moysipit wə məhtərəmlər bolsa baxtur;

Yaloqanqilik əgitiđioqan pəyqəmbər — quyruktur.

16 Qünki muxu həlkning yetəqiliri ularni azduridu,

Yetəkləngüqilər bolsa yutuwelinip yoqilidu.

17 Xunga Rəb ularning yigitliridin hursənlik tapmaydu,

Yetim-yesirliri wə tul hotunlirioqa rəhim qilmaydu;

Qünki hər biri iplas wə rəzillik qiloquqi,

Həmmə eqizdin qikkini pasikliktur.

Həmmisi xundak bolsimu,

Uning qəzipti yənila yanmaydu,

Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.■

18 Qünki rəzillik ottək köyidu,

U jioqan wə tikənlərni yutuwalidu;

U ormannıng baraksan jayliri arisida tutixidu,

Ular is-tütəklik tüwrük bolup purqirap yukirioqa ərləydu;■

19 Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Pərwərdigarning dərəzipti bilən zemin köydürüp taxlinidu,

Həlk bolsa otnıng yeqiloqusi bolidu, halas;

Həqkim öz kərindixini ayap rəhim kılmaydu. □

²⁰ Birsı ong tərəptə gəx kesip yəp, toymaydu,
Sol tərəptin yalmaq yəpmu, kənaətlənməydu;
Hərkim öz bilikini yəydu;

²¹ Mənassəh Əfrainni, Əfrain bolsa
mənassəhni yəydu;

Uning üstigə ikkisimu Yəhudaşa qarxi turidu.

Həmmisi xundaq bolsimu,

Uning oşəziyi yənıla yanmaydu,

Sozoqan qoli yənıla qayturulmay turidu. □

10

Pərwardigarning Yəhudaşa boləqan oşəziyi

¹ Kəbihlik qanunlirini tüzgüqilərgə,
Azablıq pərman-hökümlərnı yazoquqıləroşa
way!

² Tul hotunlarnı oljimiz kılaylı,
Yetim-yesirlarnı bulap-talaylı dəp,
Ular miskinlərgə adalətnı bərməy,
Həlqimdiki ajiz-beqarılərdin həkukni bulap
ketidu.

³ Həsab alidioqan künidə,

□ **9:19 «...həqkim öz kərindixini ayap rəhim kılmaydu»**

— Yəroboam (II) İsrailəşə padixah boləqandin keyinki 28 yıl
iqidə, kəp kixilər təhtni talixip uruxti. jəmiy 6 Padixah
təhtkə olturoqan, işki urux-jedəllər kəp boləqanidi. □ **9:21**

«mənassəh Əfrainni, Əfrain bolsa mənassəhni yəydu...»

—Əfrain wə Manassəh bolsa İsrail padixahlıqidiki ikki əng
qong kəbilə. Yukiriki izahatta kərsitilginidək ularning arisida
urux-jedəllər kəp idi. Undaq ixlar Yəxaya deginidək, «öz bilikini
əzi yəydioqan» ixtur.

Yəni yiraqtin kəlgən tuyuksiz balayi'apət
 künidə,
 Nemə kilisilər?
 Kimdin baxpanahlik izdəp yürisilər?
 Bayliq-xəhritinglarni nəgə amanət qoyisilər? □
 4 Ularğa əsirlər arisida zongziyip olturuxtin,
 Yaki ɵltürɵlgənlər arisida yikilixtin baxqa
 heqnemə qalmidi!
 Həmmisi xundak bolsimu,
 Uning ɵzəzi yənila yanmaydu,
 Sozoqan qoli yənila qayturulmay turidu.

*Pərwardigarning Asuriya padixahi
 Sənnaheribka qarita bir səzi*

5 Koliqa ɵzəzipimning tokmiki tutkuzuloqan,
 ɵzümning dərɵzəzipimning tayiki bolqan
 Asuriyəlikkə way! □ ■

6 Mən uni hudasiz bir «yat əl»gə,
 Dərɵzəzipim qaritiloqan həlqimgə zərbə berixkə
 əwətimən;
 Uningğa olja tutuwelixka,
 Ɖəniymətni bulaxka,

□ **10:3 «Hesab alidoqan küni»** — sözmusəz tərijimə qilinsa,
 «Huda yoklap kelidoqan küni» degənlik bolidu. □ **10:5**

«Koliqa ɵzəzipimning tokmiki tutkuzuloqan,...» — ibraniy
 tilida «(Ularning) qolidiki tokmaq Mening ɵzəzipim bolqan,...».

■ **10:5** Yəx. 36:1; Yər. 25:9; Əz. 21:14

Həlqimni koqilardiki lay-patqaklarni dæssigəndək dæssəxkə buyruymən.□

⁷ *Biraq Asuriyəlikning* közdə tutqini muxu əməs, U xundak həq oyliqan əməs.

Uning oyliqini wəyran kiliq,

Kəp dələtlərnəni yökətitəxtin ibarəttur.□

⁸ U: — «Mening sərdarlırimningmu həmmisi padixahlarəqa barawər əməsmu?»□

⁹ Kalno xəhəri Karkemix xəhəriqə,

Hamat xəhəri Arpad xəhəriqə,

Samariyə xəhəri Dəməxk xəhəriqə ohxax

□ **10:6 «Uningəqa olja tutuwelixka, qəniymətni bulaxka ...buyruymən»** — Yəxayaning ikkinqi oqlining ismi (Maħar-Xalal-Hax-Baz)ning mənisini muxu ayəttin qüxiniwaləqili bolidu: «Oljiəqa aldira! Qəniymətkə qapsan bol!». Bu sözlər yənə 2-ayəttə tepilidu; Huda Yəhüdadikilərnəning gunahlırini Asuriyə padixahı Sənnaherib arkilik ularning bexiəqa qüxüridu. □ **10:7 «Biraq Asuriyəlikning közdə tutqini muxu əməs, u xundak həq oyliqan əməs...»**

— demək, Hudaning məxsiti Asuriyə padixahı arkilik Israil wə Yəhüdani jazalax idi. Biraq Asuriyə padixahı muxu ixtin həq həwərsiz bolup, pəkət öz xəhsiy mənpəət-hökuklırini, baylıq-xəhritini axurux koyida idi. Muxu ayət bizgə, Həmmigə Qadir hətta rəhimsiz wə hudasiz xəhslər, əllər wə imperiyələr arkilikmu Öz məxsət-muddialirini əməlgə axuridu, dəp əğitidu. □ **10:8 «Mening sərdarlırimningmu həmmisi padixahlarəqa barawər əməsmu?»** — baxka birhil tərijimisi: «Mening sərdarlırimningmu həmmisi awwal padixahlar boləqan əməsmu?»

əməsmu?□

¹⁰ Məbudliri Samariyəning wə Yerusalemn-
ingkidin uluq bolqini bilən,

Mening qolum muxu məbudқа təwə bolqan
padixahliklarqə igə boluxқа yətküdək tursa,

¹¹ Samariyə wə uning məbudlirini qandaq
qiloqan bolsam, Yerusalem wə uning məbudlirini
ohxaxla xundak qilmamdımən?» — dəydu.

¹² Birəq Rəb Zion teqi wə Yerusalemda pütkül
jaza ixini pütkülüzüp bolqandin keyin, U: —

«Mən Asuriyə padixahining kenglidiki baxbax-
taklikning aqiwitini *uningqə qüxürimən*,
Uning kəzlidiridiki kibirlik nəzərlirini
jazalaymən» dəydu.

¹³ Qünki u: — «Bu ixlarni öz qolumning küqi
bilən,

Öz danalığım bilən mən qiloqanmən;

Qünki mən əkillikturmən;

Mən əllərnin pasillirini yoqattim,

Ularınin həzinilirini buliwaldim,

Təhtkə olturoqanlarni batur kəbi qüxürüp tax-
lidimmən;

¹⁴ Mən qolumni bir qux uwisioqə uzatqandək
əllərnin bayliqlirioqə uzattim,

□ **10:9 «Kalno xəhiri Karkemix xəhirigə, Hamat xəhiri Arpad xəhirigə, Samariyə xəhiri Dəməxk xəhirigə ohxax əməsmu?»** — demək, mən Kalno, Hamat wə Dəməxkni asanla qoloqə kəltürdüm. Buningdin baxқа xəhərlərnimu xuningqə ohxaxla asanla boysundurimən. Hərbir jüp xəhərnin ikkinqisi birinqisining jənub tərəpidə bolup, uni Asuriyəning padixahı keyinrək qolioqə aloqan. Kalno — miladiyədin ilgiriki 738-yili; Karkemix 717-yili; Hamat 738-yili; Arpad 740-yili; Samariyə 721-720-yili; Dəməxk 732-yili elinqan.

Birsi taxliwetilgən tuhumlarni tərgəndək mən
pütkül dunyani yioqanmən;

Ulardin heqbirimu kanatlrini palaklatmidi,

Tumxukini aqmidi,

Yaki quk-quk kilip awaz qikarmidi» — dəydu.

¹⁵ Palta özini ixlətküqisigə lap atsa bolamdu?

Hərə hərədigüqigə poqilik kılsa bolamdu?

Xundaq ix ikən, huddi tayaq özini kətürgüqisini
oynatalisa bolidioqandək,

Huddi hasa yaqraq əməs boluquqini
kətürgəndək bolatti əməsmu?!□

¹⁶ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Rəb Pərwərdigar xu *Asuriyəlkning* palwanliri
arisoqa oruklitix kesilini əwətidu,

Uning xan-xəripining astida lawuldap
yalkunlaydiəan bir otni yaqıdu.□ ■

¹⁷ «İsrailning Nuri»ning Əzi ot,

Uningdiki Mukəddəs Boluquqi yalkun bolidu,

U bir kün iqidə uning jioqanliri wə tikənlirini
kəydürüp, yutuwalidu.

¹⁸ Həm uning ormanzarlıq wə baq-etizlirining
xan-xəripini, jan wə tenini kəydürüp kül
kiliwetidu;

Ular bəəyni jüdəp ketiwatқан kesəl adəmdək
bolup qalidu.

¹⁹ Buning bilən ormanzarlıqtiki dərəhləarning
qep qaloqini xunqə az boliduki,

□ **10:15** «**yaqraq əməs boluquqi**» — hasini ixlətkən adəmi
kərsitidu. □ **10:16** «**Asuriyəlkning palwanliri**» — «palwan»
ibraniy tilida «semiz» degən söz bilən ipadilinidu; «semizlarəqa
orukluk əwətimən». Bu bexarətning əməlgə exixini 36-
37-babtin kəring. ■ **10:16** Yəx. 24:6

Kiqik bala ularni sanap hatiriliyälöydu.□

20 Xu küni xundak boliduki, Israilning qaldi hëlki, yëni Yakupning jëmätidin qeqip qaytkanlar özlerini uroquqioqa ikkinqi tayanmaydu; bëlki ular hëkikëtën Përwërdigar, yëni «Israildiki Mukëddës Bolöquqi»qa tayinidu.□

21 Bërhëk, bir «qaldi» qaytip kelidu, Yëni Yakupning «qaldisi» kudrätlik Tëngrining yenioqa qaytip kelidu.□

22 I Israil, hëlqing dengizdiki qumdak köp bolöqini bilën, Pëkët bir qaldisi qaytidu; Qünki hëkqaniylik bilën yürgüzülgën, bir halakëtning texip üstünglaroqa qüxüxi beki-tilgëndur;■

23 Qünki bir halakëtni — beki-tilgën bir halakëtni samawi qoxunlarning Sërdari bolöqan Përwërdigar pütkül yër yüzidä ämëlgë axuridu.□ ■

24 Xunga samawi qoxunlarning Sërdari bolöqan Rëb Përwërdigar mundak dëydu: —

□ **10:19 «ormanzarliqtiki dërëhlër»** — bëlkim Asuriyädiki dërëhlërnimu, adëmlërnimu kërситidu. □ **10:20 «özlerini uroquqi»** — bu Asuriyëni yaki Asuriyë padixahı Sënnaheribni kërситidu. □ **10:21 «Bërhëk, bir qaldisi qaytip kelidu»**

— Yëxayaning birinqi oqlining ismi (Xear-Jaxub)dur. «Qaytip kelix» — xübhisizki, hëm towa kilix hëm öz yurt-wätinigë qaytixnimu bildüridu. Muxu ayëtlër hëm Israildiki «xi-maliy padixahlik»ni hëm ahirki zamandiki Israilnimu kërситixi mumkin. ■ **10:22** Rim. 9:27,28 □ **10:23 «pütkül yër yüzidä»** — yaki Pëlëstindiki (Qanaandiki) zeminni yaki pütkül yër yüzini kërситidu. ■ **10:23** Yëx. 28:22

« — I Zion teoqida turoqan həlkim,

Asuriyədin qorkma!

U seni tayaq bilən uridioqan,

Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini
kötüridioqan bolsimu,□

²⁵ Pəqət azoqinə waqit ətüxi bilənla,

Silərgə karatqan muxu dəroəzipim tügəp,

Oəzipimni ularoqa həlakət qüxsun dəp
karitimən.

²⁶ Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar bolsa, ularoqa qamqa bilən hujum
qozqaydu;

Ularning həli «Orəbning qoram texi»da bolqan
Midiyan qiroinqilikidək hələttə bolidu;

U həsisini dengizqə karitip,

Uni Misirliklərləning üstigə kötürgəndək

□ **10:24 «Wə Misirliklərdək sanga qarap həsisini
kötüridioqan bolsimu,...»** — ibraniy tilida «U həsisini
Misirdiki təbikidə sanga qarap kötürgəndək bolsimu,...».
«Misirliklərdək... həsisini kötüridioqan» — Israilning Misirda
bolqan tarixini kərsitixi mumkin. «Həsə kötürüx» — bəlkim
jəng qilixni jakarlastur. Qədimki zamanda, Israillar Misirdin
qıqqan waqtida, Misirning padixahı Pirəwn ularni həlak
qilmaqçı bolup, qoxunini əwətip qoşliqan. Birəq ularning
həmmisi ahirda əzi həlak bolqan. Asuriyələr Misirlikləroqa
ohxaxla həlak bolidu, demək. «Mis.» 1-15-bablarni kərüng.

kötüridu; □ ■

²⁷ Andin xu künidə xundak boliduki,
Uning yüki mürəngdin,
Boyunturuqi boynungdin elip taxlinidu;
Mayliring səwəbidin,
Boyunturuk sundurup yoxitilidu. □

*Yəxayaning Asuriyaning jəng yürüxini
aldin'ala eytip bayan qilixi*

²⁸ Mana, ular Ayatka yetip, Migrondin ötkən,
Mihmaxta yük-taklirini qoyup qoyidu;

²⁹ Ular bosuqa-dawandin ötkən,
Gebada qonup qalidu;

Ramah titrəp ketidu;

Saulning yurti Gibeahdikilər bolsa qeqip kətkən;

³⁰ I Gallimning qizi, pəryadingni kətür!

Həy Laix, anglap qoy!

□ **10:26 «Ularning həli «Orəbning qoram texi»da boləjan Midiyan kiroinqilikidək hələttə bolidu»** — «Hək.» 7-babni kərüng. Midiyanlar Israilə qəhşum qilip, Hudaning məjiziliri bilən məəqlup boldi. Midiyanlarning sərdari Orəb qəşqan bolsimu əltürüldi. Asuriyə padixəhi Sənnaherib qəşqini bilən əz yurtida əz oəulliri tərripidin əltürüldi (37-babni kərüng). **«Uni Misirliklarning üstigə kətürgəndək kətüridu»** — ibraniy tilida «U Misirdiki təbiqidə həsisini kətüridu» (4-ayəttiki ibarə ohxaxtur). Ləkin «həsinini kətürgüqi» muxu yərdə Pərwərdigar bolidu; U «uni (həsisini) Misirliklarning üstigə kətürgən»də, Misirliklər dengizda oərk bolup həlak boldi («Mis.» 14-babni kərüng. ■ **10:26** Mis. 14 □ **10:27 «mayliring səwəbidin»** — Israil padixəhliri «muqəddəs may» bilən, yəni «məsih qilinixi» bilən padixəh qilinəjan. Muxu «may» Huda Israil padixəhliriə bərgən wədilirini bildürüxi mumkin. Bəşqə birhil tərijimisi: «Səning səmirəp kətkingin əqün, boyunturuk sundurulup yoxitilidu».

I biqarə Anatot!

³¹ Madmənəh bolsa qaçti;

Gebimdikilər bədər qaçti;

³² Xu kün ətmiğüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu;

Axu yərdə u Zion qızining teoqioqa,

Yəni Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu. □

Asuriyə yokilidu, «Immanuel» tuoqulidu

³³ Mana, samawi qoxunlarning Sərdari boləan Rəb Pərwərdigar qong xahlarni xiddət bilən kesiwetidu;

Xuning bilən egiz əskənlər kesip yiktilidu;

Həli üstünlər pəsləxtürülidu.

³⁴ U təmür *qorallar* bilən ormanlıqning Baraksan yərlirini kesip qakaslıq kiliwetidu;

□ **10:32 «Xu kün ətmiğüqə ular Nob dəngidə tohtap qalidu; axu yərdə u ... Yerusalemdiki dənggə qarap muxtini oynitidu»** — muxu 28-32-ayətlərdə, Yəxaya Asuriyə qoxunining Yerusalemoqa qaritidioqan yüruxini aldin ala bexarət berip bayan qilidu. Ayat bolsa Yerusalemdin 50 kilometr, Migron 22 kilometr, Mihmax 11 kilometr yiraqta; Mihmax dawanidin ətüp, Gebaoqa kelidu. Geba Yerusalemdin 10 kilometr, «Saulning yurti Gibeah» 5 kilometr, Gallim 4.5 kilometr, Laix 4 kilometr, Anatot 3 kilometr, Madmənəh 1:5 kilometr, Gebim 800 metr, Nob teoqi bolsa pəqət Yerusalemdiki sepildin 200 metr yiraqliqta. Qoxun «Gebada qonup qalidu» — əslidə Mihmaxta qonuxqa (bihətər bolux üqün) toqra kelətti, biraq ular əzlrigə tolimu ixənq qilip bihudluk bilən aloqa besip yürux qilidu. Bu ixlarning həmmisi degəndikidək yüz bərdi.

Liwan bolsa uluoq birsi tərripidin yiktilidu.□

11

Dawami

¹ Wə bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qikidu;

Uning yiltizidin ünüp qikқан bir xah көp mewə beridu.□ ■

² Wə Pərwərdigarning Rohi,

Yəni danalığın wə yorutuxning Rohi,

Nəsihət wə küq-қudrətning Rohi,

Bilim wə Pərwərdigardin əyminixning Rohi uning üstigə qüxüp turidu;□ ■

³ Uning hursənliki bolsa Pərwərdigardin əyminix ibarət bolidu;

□ **10:34 «Liwan»** — Liwandiki Kedar dərəhliri ottura xərk boyiqə əng egiz, həywətlik wə əng baraxsan əsidu; muxu ayəttə «Liwan» Asuriyəning həywətlik küq-қudritini, xundaqla ularning һakawurlığını kərsitidu. Baxқа yərlərdə bolsa, u һaman һakawur kixilərnı bildüridu. **«Uluoq birsi tərripidin»** — 37-bab, 36-ayətnı kərüng. □ **11:1 «Bir tal nota Yəssəning dərühining kətikidin ünüp qikidu»** — Yəssə bolsa Dawut padixahning atisi. İbraniylar Қutқuzоquqi-Məsiһning Dawutning əwladidin holidioqanlığını enik bilətti. Birақ muxu yərdə Қutқuzоquqi-Məsiһ һəm Dawutning əwladı һəm «Yəssəning Yiltizi»mu (11:10ni kərüng) bayan қilınidu! Bu ix pəқət İnjildila qüxəndürүlgən (məsilən, «Luқа» 20:41-44). Muxu ayətlərdə yənə, Məsiһ «Yəssəning dərühining kətikidin» qikidu, deyilidu. Xunga Məsiһ Dawut padixahning handanlıқи һəywətlik məzgilidə əməs, bəlki miskin məzgilidə tuoқulidu, degən bexarət berilidu. ■ **11:1** Yəx. 4:2; Ros. 13:22,23 □ **11:2 «Yorutux Rohi»** — adəmgə qüxinix қabiliyitini ata қilidioqan Roһtur.

■ **11:2** Yəx. 9:5

U kezi bilən kərginigə asasən həküm qıqarmaydu,
Yaki kuliki bilən angliqiniqə asasən kesim qılmaydu.

⁴ U namratlarqə həkkanıylik bilən həküm qıqiridu,
Yər yuzidiki miskin-məminlər üçün adalət bilən kesim qilidu.

U jahanni aozidiki zakon tayiki bilən uridu,
Rəzillərnəni ləwliridin qıqқан nəpəsi bilən öltüridu.

⁵ Uning bəlwəqi həkkanıylik,
Qatraklıki bolsa sadiklik bolidu. □

⁶ Bərə bolsa qoza bilən billə turidu,
Yilpiz oqlak bilən billə,
Mozay, arslan wə bordak kala bilən billə yatidu;
Ularni yetiligüqi kiqik bir bala bolidu. ■

⁷ Kala eyik bilən billə ozuklinidu,
Ularning baliliri billə yetixidu,
Xir bolsa kalidək saman yəydu.

⁸ Əmməydiqan bala kobra yilanning təxükigə yekin oynaydu,
Əmqəktin ayriloqan bala qolini zəhərlik yilanning owisioqə tikidu;

□ **11:5 «Uning bəlwəqi həkkanıylik, qatraklıki bolsa sadiklik bolidu»** — ibraniy tilida «uning bərəklirigə baqlanoquqi» deyilgən. Ibraniy tilida bərəklər adəmnin gongkur oy-pikrili wə wijdanini bildüridu. «Qatraklık» — adəmnin qatrikiqə yəgəp kiyilidiloqan iqi kiyim. **«qatraklıki bolsa sadiklik bolidu»** — demək, iq kiyimlər bədəngə qaplxkinidək, həkkanıylik wə sadiklik uningdin həq ayrilmaydu, uningqə intayin yekin bolidu. ■ **11:6** Yəx. 65:25; Hox. 2:20

⁹ Mening muqəddəs teoqimning həmmə yeridə
 heq ziyankəxlik bolmaydu;
 Heq buzoqunqilik bolmaydu;
 Qünki huddi sular dengizni qapliqandək,
 Pütkül jahən Pərwərdigarni bilix-tonux bilən
 qaplinidu.

¹⁰ Xu künidə «Yəssəning Yiltizi» hərqaysi əl-
 millətlər üçün tuoq süpitidə kətürölüp turidu;
 Barlıq əllər Uni izdəp kelip yioqilidu;
 Wə U aramgahqa tallioqan jay xan-xərapkə
 tolidu.■

¹¹ Xu küni Rəb ikkinqi kətim Öz həlqining
 saqlanoqan qaldisini qayturux üçün, yəni
 Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat
 wə dengizdiki yirəq arallardin qayturux üçün
 Öz qolini yənə uzartidu.□

¹² U əllərnə qaqirix üçün bir tuoq kətüridu;

■ **11:10** Rim. 15:12 □ **11:11** «**Rəb ikkinqi kətim Öz həlqining saqlanoqan qaldisini qayturux üçün...**» — «ikkinqi kətim» — birinqi kətimki bolsa bəlkim Babilda (miladiyədin ilgiriki 540-yili) holidu. Birəq Yəxaya muxu yərdə ahirki zamanlarda bolidioqan bir «qaytix» toqrisida səzləydu. Bəzi alimlar «birinqi kətimki» qaytixmu dunyaning hərqaysi jaylirida boluxi kerək, xunga Yəxaya ikki «qong qaytix» toqrulux bexarət qilidu, dəp qaraydu. «**Rəb ... qaldisini ... Asuriyə, Misir, Patros, Kux, Elam, Xinar, Hamat wə dengizdiki yirəq arallardin qayturux üçün Öz qolini yənə uzartidu**» — Asuriyə wə Misir axu dəwərdiki əng küqlük dələtlər idi; Patros wə Kux Misirning jənubiy tərripidə (həzirki Efiopiya), Elam wə Xinar xərək tərripidə (Asuriyədin yirəq), Hamat İraqning ximal tərripidə idi. Dengizdiki arallaroqa Ottura Dengizning oqərbi arkilik ətkili holidu. Demək, məyli küqlük, məyli ajiz dələtlər bolsun, ahirki zamanda Huda Öz həlqini hər tərəptin qaqirip yioqidu.

xundak qilip U yər yüzining qət-qətliridin Israilning qeriblrini jəm qilip, Yəhudadin tarkilip kətkənlərni yiojdu.

¹³ Xuning bilən Əfraymoğa bolqan həsəthorluq yokaydu,

Yəhudani harlioqanlarmu üzüp taxlinidu;

Əfrayim Yəhudaga həsət kilmaydu,

Yəhuda bolsa Əfrayimni horlimaydu.□

¹⁴ Birak ular qarəb tərəptə Filistiyləning mürisigə uqur qūxidu;

Ular birliktə xərktiki həlqlərdin olja alidu;

Ular Edom wə Moab üstigə qollirini uzartidu;

Ammoniylarmu ularoğa bekinidu.

¹⁵ Pərwərdigar Misirdiki dengizning «tili»ni yok kilidu;

U küqlük pizqirin xamal bilən Əfrat dəryasining üstigə qolini beoqirlitip uquridu,

Uni adəm ayioqi quruk halda mengip otküdək yəttə erik qilip uridu;□

¹⁶ Xuning bilən Əz həlqining qaldisi üqün,

Misirdin qikqan künidə Israil üqün təyyarlioqan yoloğa ohxax,

Asuriyədə qaloqanlar üqün axu yərdin kelidioqan bir kətürülgən egiz yol bolidu. ■

12

□ **11:13** «**Əfrayim**» — Əfrayim Israilning «ximaliy padixahlıqı»ğa, Yəhuda «jənubiy padixahlıqı»ğa wəkillik kilidu. □ **11:15** «**Misirdiki dengizning «tili... Əfrat dəryasi...**» — muxu yərləning qəyərde ikənlikini bilix üqün hərətini kəring. ■ **11:16** Mis. 14:29

Israilning ahirki zamandiki bir nahxisi

1 — Wə xu küni sən: —

— I Pərwərdigar, mən Seni mədhiyələymən;

Sən mənə qəzəpləngining bilən,

Qəzəping məndin yetkilip kətti,

Wə sən mənə təsəlli bərding.

2 Mana, Təngri mening nijatimdur;

Mən Uningoşa tayinimən, qorqmaymən,

Yah Pərwərdigar mening küqüm wə nahxam-
dur;

U yənə mening nijatim boldi, — dəysən.□

3 — Xadliq bilən silər nijatliq kudukliridin su
tartsilər.■

4 Xu künidə silər: —

«Pərwərdigaroşa rəhmət eytinglar,

Uning namini qakirip nida qilinglar;

Uning əməllirini həklər arisida ayan qilinglar,

Uning namining zor abruy tapqanliqini jakar-
langlar.■

5 Pərwərdigaroşa küylər eytinglar,

Qünki U uluq ixlarni qiloqan;

Mana bu pütkül jahanoşa ayan qilinsun!

6 Zionsikilər, tətənə qilip jar selinglar;

Qünki aranglarda turoqan Israildiki Mukəddəs
Boloquqi büyüktur!» — dəysilər.

□ 12:2 «Yah Pərwərdigar mening küqüm wə nahxam-
dur...» — Mukəddəs Kitabning muxu tərjimisidə biz Hudaning
«Yahwəh» yaki «Jəhowah» degən namini adəttə «Pərwərdigar»
dəp tərjimə kildük. «Yah» bolsa «Yahwəh» degən bu namining
kışkartiloqan xəklidur. ■ 12:3 Yh. 7:37,38 ■ 12:4 Yh.
17:1,4,6,26

13

Babilning wəyran qilinixi

¹ Amozning oqli Yəxaya kərgən, xundakla uningoa yükləngən Babil toqrisidiki wəhiy: —□

² *Babil* aqsəngəklirining qowuqlardin ötüp kirixi üqün,

Qakas taq üstidə tuq kətürünglar,

Ular ni yukiri awazda qaqiringlar,

Qolunglarni pulanglitip ixarət qilinglar.□

³ Mən bolsam, məhsus tallioqanlirimoa buyruq qüxürgənmən,

Öz palwanlirimni, yəni təkəbburluktin yayrap kətken adəmlirimni oqəzipimni bəja kəltürüxkə qakirdim.□

□ **13:1 «yükləngən wəhiy»** — ibraniy tilida «massa» degən bir söz bilənla ipadilinidu. U «adəmni qorqunqça salidioqan wəhiy» həm «pəyoqəmbərning zimmisigə yükləngən bir wəzipə» degən ikki mənini öz iqigə aloqan boluxi mumkin. Muxu babtiki bexarətlər bəlkim «ahirki zamandiki Babil»ni kərsitixi mumkin. Biraq 17-22-ayətlər qədimki dunyadiki Babilning Pars imperiyəsi təripidin wəyran qilinixida اساسən əməlgə axuruloqan. □ **13:2**

«Kakas taq üstidə tuq kətürünglar...» — taq kakas-quruk bolsa, tuq enik kərünidu. Tuqning əzi jənggə qaqiridioqan ixarəttur. □ **13:3 «məhsus tallioqanlirim»** — degən söz ibraniy tilida «mukəddəslirim» degən söz bilən ipadilinidu.

«Mukəddəs» adəttə «pak, Hudaqə mənsup» degən mənided. Biraq muxu yərdə bəlkim «Huda Əzining məhsus məksiti üqün (məyli əzliri bilsun, bilmisun) ayrim qiloqanlar» degən mənided. Ayətning ikkinqi qismida ohxaxla, muxu dunyadiki təkəbbur adəmlərnəni Huda Əz məksitini bəja kəltürüx üqün, jümlidin ularning bir-birini yokitix, xundakla pütkül rəzil dunyani həlak qilixi üqün ixlitidioqanlıqini bildüridu (11-ayətnimə kərüng).

⁴ Anglanglar, böyük bir əlning adəmliridək top-top adəmlərnin taqlarda yangratkan kiyqas-sürənlirini,

Həmmə əl-yurtlar wə padixahlıqlar *jənggə* yioşilip dolqunlatkan qaynam-taxkinlikni!

Samawi qoxunlarınin Sərdari boləan Pərwərdigar qoxunlarni jənggə yioşidu.

⁵ Ular, yəni Pərwərdigar wə Əz oşəzipininin qoralliri,

Yirəq yurttin, hətta asmanlarınin qəridinmu pütkül jahanni həlak kilişka kəlgən. □

⁶ Pəryad qekip huwlanglar!

Qünki Pərwərdigarnin künini yəkinlaxti;

U Həmmigə qadirdin kelidəşan həlakəttək kelidu. ■

⁷ Buningdin hər bir qol boxixip ketidu,

Həmmə adəmnin yuriki erip ketidu.

⁸ Ular wəhimigə qūşidu;

Azab-okubət wə qayəşu-həsrət ularni qaplaydu,

Toləşiki tutkan əyaldək ular toləşinip ketidu,

Ular bir-birigə wəhimə iqidə tikilip qarixidu;

Yūşliri bolsa yalqundək kizirip ketidu. □

⁹ Mana Pərwərdigarnin künini kelidu,

Xu kün jimi yər-jahanni wəşran kilişka,

□ **13:5** «yirəq yurttin... kəlgən» — demək, Pələstindin yirəq kəlgən. Muxu «dunyadiki əng ahirki urux», Pələstində wə Pələstin ətrapidiki taqlar üstidə yūş beridəşanliş kəşinidu. Huda qorallirini «asmannin qəridinmu» qaqiridu — bu jənglərgə pərixtilərnu katnixidəşan ohşaydu. ■ **13:6** Yo. 2:10, 31; 3:15; Yəş. 2:12-22; 24:23; Am. 8:9; Mat. 24:29; Ros. 2:20; Wəş. 6:12-13

□ **13:8** «yūşliri... yalqundək kizirip ketidu» — bəlkim xərməndə boləşanlişidin boləşan.

Rəhimsiz bolup, oğzəp wə kəhr bilən toloqandur;

U gunahkarlarni jahandin yokitidu.

¹⁰ Qünki asmandiki yultuzlar həm yultuz türkümliri nurini bərməydu;

Kuyax bolsa qikipla qarangoqulixidu,

Aymu heq yorumaydu. ■

¹¹ Mən dunyani rəzilliki üqün,

Kəbihləрни gunahliri üqün jazalaymən;

Hakawurlarning təkəbburlukini tügəl yokitimən;

Zorawanlarning kibirlirini pəs kilmən.

¹² Mən insanlarni sap altundin az kilmən,

Adəmni hətta Ofirdiki altundin az kilmən. □

¹³ Xunga samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarning oğzipidə,

Uning kayniəqan kəhrlik künidə,

Mən *Huda* asmanlarni təwritimən,

Yər bolsa öz ornidin yətkilidu;

¹⁴ Xunga owləqan bir jərəndək,

Heqkim yioqmaydioqan bir padidək,

Hərbirsi öz əl-jamaitini izdəp kətməkqi bolidu,

Hərbiri öz yurt-makaniəqə qaqməkqi bolidu;

¹⁵ Keqip tutuloqanlarning həmmisi sanjip əltürülidu;

Əsirgə qüxkənlərnu kiliqlinidu.

¹⁶ Ularning balilirimu kəz aldida parə-parə kilinidu;

Ularning əyliri bulang-talang kilinidu,

Ayallirimu ayaoq asti kilinidu.

■ **13:10** Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mat. 24:29; Mar. 13:24; Luka 21:25 □ **13:12** «**Ofirdiki altun**» — Ofir rayonidiki altun intayin az uqraydioqan, süpətlik altun dəp qarilatti.

17 Mana, Mən ularoşa qarxi turuxқа Medialiklarni qozoqaymən,
Ular kümüxlərgə heq qarimaydu,
Altundin bolsa ular zok almaydu. □

18 Ularning okyaliri yigitlerni etmə-təxük
kiliwetidu,
Ular baliyatқuning mewisigə heq rəhim
qilmaydu,
Kəzliri balilarni heq ayimaydu. □

19 Padixaḥliqlarning gəḥiri,
Kaldiylərnin pəhirlinidiqan güzəlliki bolqan
Babil bolsa,
Hudaning Sodom wə Gomorra xəḥərlirini
erüwətkinigə ohxax bolidu. □ ■

20 U yərdə heqkim hərgiz turmaydu,
Dəwrdin-dəwrgiqə u adəmzatsiz qalidu.
Ərəblər bolsa xu yərdə qedir tikməydu,
Malqılar padilirini xu yərdə yatқuzmaydu. ■

21 Birəq qel-bayawandiki janiwarlar xu yərdə
qonidu,
Ularning *harab* öylirigə ḥuwlaydiqan
məḥluklar tolidu,

□ **13:17 «Mana, Mən ularoşa qarxi turuxқа Medialiklarni qozoqaymən...»** — bexarətnin temisi Babilliklaroşa yenip kelidu. Yuqiriki ayətlər (2-16), xübhısizki, pəqət Babilnilə əməs, bəlkı ahırki zamandiki «Pərwərdigarning küni»diki pütün dunyani kərsitidu. Medialiklar «...kümüxlər ... altunlar»oşa qizikmaydu — demək, ularni ḥujum qilixtin tohtitix üqün pul berix kar qilmaydu. □ **13:18 «baliyatқuning mewisi»** — qorsəktiki tərəlmını yaki kiqik bowəqni kərsitidu. □ **13:19 «Sodom wə Gomorra»** — qədimki zamandiki ikki rəzil xəḥər. Huda ularni ot bilən wəyran qiloqan. «Yar.» 19-babni kərüng. ■ **13:19** Yar. 19:25; Yəx. 1:9; Yər. 49:18; 50:40 ■ **13:20** Yər. 50:39

Huwquxlar xu yərdə makanlixidu,
 «Əqkə jin»lar səkrəp oynaklixidu. □
 22 Yawayi itlar kəl'ə-қorqanlarda,
 Qilbərilər uning həxəmətlik ordilirida
 huwlixidu,
 Bərhək, uning waқti toxuxқа az қaldi,
 Uning künliri uzunoқа barmaydu.

14

*Babilning yikilixi bilən Israil Hudaning
 rəhimini kəridu. Babilning padixahining
 təhtisaraқa qūxūxi*

1 Qünki Pərwərdigar Yaqupқа rəhimdillik
 kərsitidu,
 Yənə Israilni tallaydu;
 U ularni öz yurt-zeminida makanlaxturidu.
 Xuning bilən yat adəmlər ular bilən birlixip,
 Yaqup jəmətigə qoxulidu. □ 2 Hərkaysi əl-
 millətlər ularni elip öz yurtioқа apiridu;
 Israil jəməti bolsa Pərwərdigarning zeminida
 ularoқа kul wə dedək süpitidə igidarqilik қilidu;

□ 13:21 **«huwlaydioqan məhluklar»** — yaki «huwqux-muxükyapilaklar». **«əqkə jinlar»** — muxu jinlar bəlkim əqkə xəklidə boluxi mumkin. □ 14:1 **«Pərwərdigar Yaqupқа rəhimdillik kərsitidu, Yənə Israilni tallaydu ...»** — oқurmənlər Təwrattiki «Yaritilix» degən қisimni oқuoqan bolsa esidə bar boliduki, Huda həzriti Yaqupning ismini «Israil»oқа əzgərtkən. Yəhudiy həlқи (Israillar) Yaqupning əwladliridin ibarət. Xunga «Yəxaya» kitabida, «Yaqup» yaki «Israil» adəttə Yəhudiyılar, yəni Israil həlқini kərsitidu. Əgər tekist həzriti Yaqup (Israil)ning əzini kərsətkən bolsa, izahət berimiz.

Ular əzlrini tutkun qiloqlarni tutidu;
Əzlrini əzgənlərnin üstidin idarə qilidu.

³ Wə xundaq boliduki,
Pərwərdigar silərgə azabtin, sarasimidin wə əsir
bolup məjburlanqlan muxəkkətlük kulluqtin
aramlik bərgən künidə, ■

⁴ Silər Babil padixahı toqlrisida mundaq maqal-
təmsilni eytisilər: —

«Kara, bu jazanihor qandaq həlak boldi,
Talan-taraj qilip altun toplioqluqi qandaq
yokaldi!

⁵ Pərwərdigar rəzillərnin həsisini,
Həkimlərnin zakon tayiqini,

⁶ Yəni həlk-millətlərnəni aqqıqi bilən üzlüksiz
uroqlanni,

Əllərgə qləzəp qilip tizginsiz ziyankəxlik
qiloqlanni sunduruwətti.

⁷ Pütkül yər yuzi aram tepip tinqlinidu;
Ular nahxa eytip tətənə qilidu.

⁸ Qariqlaylar bolsa həlingdin xadlinidu,
Liwandiki kedirlarmu: — «Sən gərüingdə
yatquzuloqlandin keyin,
Həqbir kəsküqi bizni qorqatmaydu!» —
dəydu. □

⁹ Sən qüxüxüing bilən təhtisaradikilər seni qarxi
elixka sarasimə bolup ketidu;
Sən üqün əlüklərnin roqliri,
Jahandiki jimiki «əqkə jinlar» qozqlinidu;

■ 14:3 Qan. 28:48 □ 14:8 «qariqlaylar» wə «kedirlar»
— xübhısizki, hərhil padixahlar yaki padixahliqlarni kərıstidu.
Kedir dərihi bolsa yooqlan, intayin qirayliq dərəh bolup, uluql
padixahlarni yaki padixahliqlarni bildüridu.

Əllərninğ həmmə padixahliri təhtliridin turoquzulidu;

¹⁰ Ularning həmmisi sanga qarap mundak dəydu: —

«Sening həlingmu bizlərninğkidək boxap kəttimu?»

Bizgə ohxax bolup qaldinğmusən?!»□

¹¹ Seninğ xanu-həywiting qiltariliringning awazliri bilən billə təhtisarağa qüxürülüp tügidi;

Astinğda qiwın kurti mizildap ketidu,

Üstünğni sazanglar qaplap ketidu.

¹² I Qolpan, Səhər balisi,

Sən qandak kilip asmandin yikilip qüxkənsən!

I tehi ötkəndila əllərnı yərgə yikitkuqi,

Sən yər yüzigə taxliwetilding!□

¹³ Sən əslidə kənglünğdə: — «Mən asmanlarğa qikimən,

Təhtimni Hudaning yultuzliridin üstün kilimən;

□ **14:10** «Ularning həmmisi (ölüklərninğ rohliri) sanga qarap mundak dəydu: — «Sening həlingmu bizlərninğkidək boxap kəttimu?» — Hudağa etiğad kilmiğan, təhtisarada yatқан ölüklərninğ rohlirining əhwali muxu yərdə ayan kilinidu. Ular bu aləmdikilərgə heçkandak yərdəm berəlməydu; çünki ularning həli allıkağan «boxap kətkən» bolidu.

□ **14:12** «I Qolpan, Səhər balisi, sən qandak kilip asmandin yikilip qüxkənsən!» — muxu ayətlərdiki bexarətlərdə, kərunğən mənzirə Babil padixahidin dəjjal wə dəjjalning kəynidiki küq-yələnçüki bolğan Xəytanğa yetkilidu. Dəjjal bəkim kəlgüsidə Babilning padixahimu bolidu. Xəytanning əslidə qıraylık, küqlük, parlak bir pərixte, yənə «Qolpan» bolğanlıki kərunidu. Muxu ayətlərdimu yultuzlar wə pərixtilərninğ bir-biri bilən munasiwətlik bolğanlıki kərunidu. «Sən yər yüzigə taxliwetilding!» — ibraniy tilida «sən yər yüzigə kesiwetilding».

Mən jamaətning teoʻqida,

Yəni ximal tərəplərdimu olturimən;□ ■

14 Mən bulutlarning egiz jayliridin yukirioʻqa
ərləymən;

Həmmidin Aliy bilən təng bolimən!» — deding.□

15 Həlbuki sən təhtisaraʻoʻqa,

Qongkur hangning tegilirigə qūxūrüldung».

16 Seni kərgənlər sanga yekindin sinqilap qarap:

—
«Jahanni zilziligə kəltürgən, padixahliklarni
titrətkən adəm muxumidu?

17 Yər yüzini qəl-bayawan kīlip,

Uningdiki xəhərlərnī oʻulatkan,

Tutkan əsirlərnī əz yurtioʻqa heq koyup
bərmigən muxumidu?» — deyixidu.

18 Mana əllərnīng xahliri birimu qalmay «xan-
xərəp»tə, *karangoʻluktiki* əz əyidə yetixidu,□

19 Birak sən kəmsitilgən *qirigən* bir xah kəbi,

Əltürülgənlərnīng dəwisi astida,

Kīliq bilən sanjiloʻqan, hangning təhtigə
qūxidioʻqanlaroʻqa ohxax,

Ayaʻoʻ astida dəssəp-qəyləngən əlüktək,

Əz gəringdin məhrum bolup taxliwetilding.□

□ **14:13 «jamaətning teoʻqida»...** «ximal tərəplərdə» — bəlkim pərixtilərnīng samawi jamaitini yaki Israilning jamaitini bildüridu — demək, Xəytan Hudaʻoʻqa mənsub boluqan jamaətning tegixlik ibaditini əzigə karitiwelixka kizikidu.

■ **14:13** Zəb. 48:2 □ **14:14 «yultuzlar... bulutlar...»** — 13- wə 14-ayəttiki «yultuzlar» wə «bulutlar» bəlkim pərixtilər, asmandiki samawi qoxunlarni kərsitidu. □ **14:18**

«*karangoʻluktiki əz əyi*» — həm yər yüzidiki mazari həm təhtisarada yatqan jaynīmu kərsitidu. □ **14:19 «hangning təhtigə...»** — ibraniy tilida «hangning taxlirioʻqa».

20 Sən axu padixahlar bilən birgə dəpnə
 qilinmaysən,
 Qünki öz yurtungni wəyran qiloqansən,
 Öz həlqingni öltürüwətkənsən;
 Rəzillik qiloquqilarning nəsli hərgiz yənə tiloqa
 elinmaydu.■

21 Ata-bowilirining kəbihlikliri tüpəylidin,
 Uning oquullirini kətl qilixka təyyar qilinglar;
 Xundaq qiloqanda, ular ornidin turup yər-
 jahanni ixoqal qilmaydu,
 Yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu.□ ■

22 Qünki Mən ularoqa qarxi qikimən,
 — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
 Pərwərdigar,
 — Mən Babilin uning namini wə uning
 qalduqlirini, nəsil-pərzəntlirini üzüp
 taxlaymən, — dəydu Pərwərdigar,■

23 — Wə uni huwquxning makaniqa, sa-
 zliklaroqa aylundurimən;
 Həlakət süpürgisi bilən uni süpürüp taxlaymən,
 — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
 Pərwərdigar.□ ■

■ **14:20** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28; 109:13 □ **14:21** «**ular ornidin turup yər-jahanni ixoqal qilmaydu, yər yüzini xəhərgə toxkuzuwetəlməydu**» — muxu sözlər tunji «Babil» xəhəri, yəni «Babil munari» jaylaxqan xəhər bilən munasiwətlik. Ularning məksiti əzlrining namini qong kərsitip, öz xəhərinə pütkül yəz-zeminni baxquridioqan qilixtin ibarət idi («Yar.» 11-babni kəring). ■ **14:21** Mis. 20:5; Mat. 23:25 ■ **14:22** Ayup 18:19; Zəb. 21:10; 37:28 □ **14:23** «**huwqux**» — baxqıqə tərjimisi boluxi mumkin; u qoqum hilwət jaylarda turidioqan bir janiwar. ■ **14:23** Yəx. 34:11; Zəf. 2:14

24 Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar mundaq kəsəm iqqənki,
— Mən qandaq oylisam, xundaq bolidu;
Qandaq məqsətni kənglümgə püksəm, xu tiklin-
idu,

25 Məqsitim Əz zeminimda Asuriyəlikni qiyma-
qiyma qilixtin ibarət;
Əz taoqlirimda uni dəssəp-qəyləymən;
U saloqan boyunturuk həlqimning boynidin,
U artqan yük mürisidin elip taxlinidu.□

26 Mana bu pütkül yər yüzi toqruluk iradə
qilinoqan məqsəttur,
Mana bu barliq əllərninğ üstigə uzartiloqan
qoldur.

27 Pərwərdigar mundaq məqsətni pükkənikən,
Kim uni tosalisun?
Uning qoli uzartiloqanikən, kim uni yandural-
isun?■

Filistiyə toqruluk bir səz

28 Ahaz padixah əlgən yilida mundaq wəhiy
yükləndi: — ■

29 I Filistiyə, həmminglar,
«Bizni uroqan tayaq sundi» dəp xadlanmanglar;
Qünki yilanning yiltizidin zəhərlik bir yilan
qıqıdu,

□ 14:25 «Əz zeminimda ... Əz taoqlirimda...» — Hudaning
«Əz zemini», «Əz taoqliri» bolsa Israilning zemini Pələstindir.

■ 14:27 2Tar. 20:6; Ayup 9:12; Pənd. 21:30; Dan. 4:32 ■ 14:28
2Pad. 16:20

Uning nəsli bolsa dəhşətlik uqar yilan bolidu. □
³⁰ Xuning bilən yoqsullarning tunji baliliri ozuklinidu,
 Məminlər bolsa tinq-amanlikta yatidu;
 Birak Mən yiltizingni aqarqilik bilən yokitimən
 Qaloqan qisimingmu u tərəptin öltürüldü. □
³¹ Xunga i qowuk, nalə kətürgin,
 I xəhər, pəryad qəkkini!
 I Filistiyə, sən bolsang erip kətkənsən!
 Qünki ximal tərəptin is-tütəklik bir tüwrük
 örləydu;
 Uning yioqiloqan qoxunlirida heqkim səpsiz
 qalmaydu. □

□ **14:29 «yilanning yiltizidin zəhərlik bir yilan qikidu, uning nəsli bolsa dəhşətlik uqar yilan bolidu»** — Aqaz ölgəndə, Filistiyələrin bəx xəhər ittipaqdixi Asuriyəgə qarxi Yəhuda bilən bir ittipaqni bərpa qilməqçi bolidu. Xunga ular Yəhudaning yeni padixahı Həzəkiyaqa əlqilərnı əwətkən. Bexarət xu qaşda berilgən (32-ayətni kərüng). Yəxaya pəyoqəmbər muxu bexarəttə, ittipaqlixixni rət kilix, pəqət Pərwərdigarəşilə tayinix kerək, deməqçi (yənə 32-ayətni kərüng). «Tayaq», yəni «yilan» bəlkim Aqazning əzi boluxi mumkin. Filistiyə İsrailning zeminidin bir qismini ixəşal qiloqanidi. Aqaz padixah bəlkim ular bilən axu zemin üstidin uruxqan boluxi mumkin (Təwrattiki «2Tar.» 28-babni kərüng). Uning oşli Həzəkiya bolsa Filistiyəgə taqabil turup İsrailning zeminini qayturuwalidu (Təwrattiki «2Pad.» 18-babni kərüng). Xunga Həzəkiya bəlkim bexarəttiki «zəhərlik yilan» boluxi mumkin. «Dəhşətlik uqar yilan» bolsa, əng hətərlik yilan bolup, kəlgüsidə İsrailni barliq düxməniridin toluq kutquzidioqan Məsişni kərsitidu. □ **14:30 «Qaloqan qisimingmu u tərəptin öltürüldü»** — demək, ohxaxla aqarqiliktin öltürüldü. □ **14:31 «is-tütəklik bir tüwrük örləydu»** — bəlkim düxmən qoxunliri purqiritidioqan qangtozanglarnı kərsitixi mumkin. Muxu ayətning ibranıy tilidikisini qüxinix təs.

32 Əmdi bu əlning əlqilirigə qandak jawab berix kerək? —
«Zionni tikligüqi Pərwərdigardur;
Uning həlki iqidiki ezilgüqilər uningdin bax-
panah tapidu» — degin!» □

15

Moab toqıruluq bir bexarət

¹ Moab toqırısında yükləngən wəhiy;
Hələkətlik bir kəqtila, Moabtiki Ar xəhiri
wəyran kılınıdu;
Hələkətlik bir kəqtila, Moabtiki Kir xəhiri yok
kılınıdu;■

² Yioqa-zarlar kətürüx üqün,
Mana u buthanisioqa, Dibonoqa, xundakla *barlıq*
egizliklirigə qıkti;
Moab Nebo wə Mədəba xəhərliri üqün pəryad
kətüridu;
Həmmə baxlar takir kərünüdu,
Jimiki sakallar kesilip qüxürüldi. □ ■

³ Koqılarda ular bəz kiyidu;

□ **14:32 «bu əlning əlqiliri»** — Filistiyələrin əlqiliri bolsa kerək. ■ **15:1** Yər. 48:1; Əz. 25:9; Am. 2:1 □ **15:2 «Mana u buthanisioqa, Dibonoqa... qıkti»** — baxqa birhil təjimişi: — «Mana u Bajit, Dibon degən jaylaroqa, ... qıkti». Muxu ayəttə Yəxaya Moabiylərin buthanilirida wə butka qokunidoğan «egizlik»liridə dua kılilərinin bikar bolididoğanlıqini kərsitidu. **«həmmə baxlar takir kərünüdu, jimiki sakallar kesilip qüxürüldi»** — qaq qüxürüx wə saqal yulux kattik həsrət, puxayman kılixni yaki matəm tutuxnimu bildürətti. ■ **15:2** Yər. 48:37; Əz. 7:18

Əgziliridə, məydanlirida, hər bir adəm kəz yaxlirini yaodurup pəryad kətüridu.

⁴ Həxbonəqa, Elealah xəhərlirigə yioqa olixidu, Awazliri Yahəz xəhərigimu yetip baridu.

Xunga Moabning əskərlirimu nida qilidu; Uning wujud-baqrini titrək basidu.

⁵ Mening kəlbimmu Moab üqün yioqa-zar kətüridu;

Ularning kaqkunliri Zoaroqa həm Əglat-Xeli-Xijaoqa bədər kaqidu;

Mana ular toplixip, yioqliqan peti Luhitka qikidiqan dawan yoli bilən yukirioqa mangidu, Həronaimoqa quxidiqan yolda turup həlakəttin nalə-zar kətüridu.

⁶ Qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu, Ot-qəplər solixip,

Gül-giyah tügəp ketidu;

Həq yap-yexillik qalmaydu.□

⁷ Xunga ular bayliqliri, tapqan-tərginini yioqip «Tərək wadisi»din ötməkqi bolidu;

⁸ Ularning kətürgən yioqisi Moabning qəgrasioqa, Ahu-zarliri əglaimoqa,

Pioqanliri Bəər-eliməqa yetidu.

⁹ Dimonning suliri qanoqa tolup ketidu,

Qünki Dimonning üstigə tehimu kəp bal-ayi'apətni toplaymən;

□ 15:6 «Ularning kaqkunliri Zoaroqa həm əglat-xeli-xijaoqa bədər kaqidu (5-ayət) ...qünki Nimrimdiki sular qurup ketidu...» — biliximizqə 5- wə 6-ayəttiki xəhərlər (Zoar, Nimrim qatarliqlar) Moabning jənubiy tərpidə. Ar, kir, Nebo, Mədəba bolsa ximaliy tərpidə. Qarioqanda bolidiqan hujum ximal tərəptin kəlgəqkə, ular jənubiy tərəpkə kaqidu. Asuriyə Moaboqa ikki qetim hujum qildi, miladiyədin ilgiri 715- wə -711-yilida.

Qünki Moabning kaçqunliri həm zeminida
qaloqliriningmu üstigə bir xirni əwətimən. □

16

Dawami

¹ «Əmdi *qəllə-paraq* kəzisini Sela *rayondin* elip,
Qəl-bayawandin ətüp zeminlarning
həkülranioqa,

Yəni Zion kızining teqioqa əwətkin!» □

² Uwisidin quwulup patiparaq bolup kətkən
kuxlardək,

Moab kızliri Arnon dəryasining keqikliridə
aləzadə yüridu. □

□ **15:9 «Dimon»** — bəlkim «Dibon» (1-ayət) bilən ohxax boluxi mumkin, yərliklər Dibonni bəlkim «Dimon» dəp atixi mumkin. **«xir»** — kəlgüsidə Moabқа tajawuz qilidioqan (1) Asuriyə padixahini yaki (2) Babil padixahini kərsitidu. □ **16:1 «qəllə-paraq kəzisi»** — Moabdikilər Dawut padixahning waqtidin baxlap Israiloqa bekinip kəlgən, xundaqla ularning himayisigə igə bolup kəlgən. Ular beqinoqlanliqini bildürüx üqün hər yili qozilarni əwətkən. Keyin ular bekinixni rət qiloqan (Təwrattiki «2pad.» 3-babni kərüng). Xunga bexarətning mənisi, ularoqa: — «Silər Yəhudaqoqa yənə bekinixinglar kerək; «kəzoza»ni əwətxinglar bilən Israilning baxpanahliqioqa igə bolisilər» degən bir nəsihət, yaki bolmisa öz-özlirogə degən bir sezmu boluxi mumkin. Əməliyəttə (5- həm 6-ayətkə qarioqanda) ular ahirda təkəbburluqtin xundaq qilmioqan. «Sela» bolsa qoyliri kəp bir rayon idi. □ **16:2 «Moab kızliri Arnon dəryasining keqikliridə aləzadə yüridu»** — Arnon dəryasi Moab bilən Israilning ortaq qəgrisi idi. Moab kızliri baxpanah izdəp Israiloqa etməkqi. Həritini kərüng.

Moab bəglirining bir-birigə səzlixı

³ «Parasət bilən həküm qilinglar!»

⁴ «*I Zion kızı*, sayingizni qüxürüp qüxtiki yoruklukni tün karangoşusidək qiling, Xu şeriblarnı yoxurup qoyoşaysız; Qoşlanoşanlarnı axkarilap qoymioşaysız! Mening Moabdiki musapirlirimni özingiz bilən billə turoşuzoşaysız, Ular üqün wəşran qiloşuqining aldida baxpanah bolşaysız!». □

Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisi

⁵ «*Ətünüşinglar toşra*, qünki əzgüqi yokilidu, Həlakət yok bolidu, Əzgüqilərninğ həmmisi zemindin yokilidu. Əzgərməs meşir-xəpkət bilən bir təht tiklinidu; «Dawutning qediri» iqidiki xu təht üstidə birsi olturidu. U bolsa, həkikətən adalət yürgüzidioşan, xundakla adalətni izdəydişan,

□ **16:4** «*I Zion kızı*, ... **qoşlanoşanlarnı axkarilap qoymioşaysız!**» — bu səzlər qoşum Moab bəglirining Ziondin baxpanahlıq sorixini kərsitidu. «...**Mening Moabdiki musapirlirimni özingiz bilən billə turoşuzoşaysız**, ... **baxpanah bolşaysız!**» — muxu səzlər (yənə 3- wə 4- ayətninğ birinçi yerimi) bəlkim Moabning əlqilirininğ (Yəxaya pəyoşəmbər bəşariti bilən aldin'ala eytkan) səzlidir. Ular qoşlanoşanlar üqün Israildin baxpanahlıq soraydu. 4-ayətninğ ikkininçi yerimi wə 5-ayət bəlkim Hudaning (Yəxaya pəyoşəmbər arqılık) bərgən jawabi. Demək, Israil Qutquzoşuqi-Məşih arqılık Moab üqün baxpanah bolidu (birəq Moab təkəbburlukidin Hudaning iltipatinı rət qilidu — təwəndiki 5-14-ayətlərnı kəşünğ).

Həkkaniylikni ilgiri süridioğan bolidu. □ ■

6 — Biz Moabning hakawurluqi toʻqrisida angliduk (u intayin hakawur!),

Yəni uning hakawurluqi, təkəbburluqi, noqilik kiliديوانليki toʻqrisida angliduk;

Birak uning qong gəpliri bikar bolidu! ■

7 Xunga Moab Moab uqun zar yioqlaydu;

Ularning həmmisi zar-zar yioqlaydu;

Kayoqu-həsrətkə qəməp Kir-Hərəsətning «kixmix poxkalliri» uqun zar-zar yioqlanglar! □

8 Həxbon rayonidiki etizlar,

Sibmahdiki üzüm tallirimu yigləp ketidu;

Əllərnin əmirliri uning sərhil əsümlüklirini buzup qəyləydu;

Ular əslidə Yaazərgiqə yetip, qəl-dalalarni kəzqənidi;

Peləkliri sozulup, «*Əlük Dengiz*»ning nerisioğa

□ **16:5 «Ətünüxunglar toʻqra, qunki əzgüqi yokilidu, həkət yok bolidu, əzgüqilərnin həmmisi zemindin yokilidu»** — bu sözlər, xübhəsizki, Hudaning Moab bəglirigə bərgən wədisidur. «Ətünüxunglar toʻqra» degən söz ibraniy tekstidə yok. Birak bizningqə «qunki» degən söz muxularning mənisini iqiğə alidu. Huda Moabning əzidin baxpanahlikni etünuxini qarxi alididivonlikini Yəxaya pəyoqəmbər arkilik bildüridu. Əpsuski, ular təkəbburluktin rət kilidu. (6-14-ayətlərnin kəring). **«Dawutning qediri»** — kəlgüsi Israiloğa wə aləmgə bolidivon Məsih-Padixah qoqum Dawutning jəmətidin bolidu. «Dawutning qediri» əslidə Yerusalemda tikilip muhim bir ibadət ornini («2Sam.» 6:18), yaki Dawutning öz öyini kərsətsə kərek. ■ **16:5** Yəx. 9:6; Dan. 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33 ■ **16:6** Yər. 48:29, 30 □ **16:7 «Kir-Hərəsət»** — 12-ayəttə «Kir-Hərəsət»mu dəp atilidu. **«kixmix poxkalliri»** — «Hox.» 3:1ni kəring. Baxqa birhil tərjimisi: — «ulliri».

yətti.□ ■

⁹ Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmahning üzüm teli üçün yiqalaymən;
I Həxbon, Elealah, Öz kəz yaxlirim bilən silərni suqirimən!

Qünki yazlıq mewiliringgə, həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu.□ ■

¹⁰ Huxallıq mewilik baqlardin məhrum qilinip, Xadlıqmu yok qilinidu;

Üzümzarlıqlarda nə nahxa awazliri anglanmaydu,

Nə təntənə qilinmaydu;

Dəssigüqilər üzüm kəlqəklirini qəyliməydu.

Qünki Mən üzüm kəlqəkliridiki huxal warkiraxlarni tohtattim.□

¹¹ Xunga iq-baqliririm Moab üçün qaloqan qil-

□ **16:8** «**Yaazər**» — Moabning ximaliy qebrasining nerisidirak, xərək tərifi «qəl-dalalar», qərb tərifi «(Əlük) Dengiz». Demək, Moab hilwət jay bolqini bilən heli yiraqlarqa təsiri bolqan bir məmləkətkə aylanqan. ■ **16:8** Yər. 48:32, 33

□ **16:9** «**Xunga Mən Yaazərning zar-yiqisi bilən billə Sibmahning üzüm teli üçün yiqalaymən**» — 10-ayəttiki səzligüqi Huda bolqanikən («Mən ..tohtitimən...»), 9-ayəttiki səzligüqimu xübhısizki Hudaning Əzidur. Bu adəmni həyran kalduridu. Huda Yaazərdikilərni jazalaydu; xuning bilən ular Sibmahdiki yokaq kətkən üzümzarlar üçün yiqalaydu. Huda ularni jazalaxi bilən təng Əzimu qayquridu. «**həsulung üstigə təntənə bir sada yangritilidu**» — adəttə həsul aloqanda huxallıqtin warkiraxlar bolidu, əlwəttə. Biraq muxu yərdə, düxmining qəlibisidin keyinki təntənə warkiraxlar kərsitilidu. Baxqa birhil tərijimisi: «... Həsulungqqa bolqan təntənə sadasi yangraxtin tohtidi». ■ **16:9** Yər. 48:32 □ **16:10** «**Dəssigüqilər**» — üzüm xarabi qikirix üçün üzümlərni kəlqəkkə koyup dəssəydiqan adəmlər.

tardək aqrip mungluk yangraydu,

Iqim Kir-Hərəsdikilər üqünmu xundak;

¹² Xundak boliduki, Moab özini upritip dua
kilojili özining «yukiri orni»qa qikip kəlgəndə,
Yaki dua kilojili «mukəddəs öyi»gə kirgəndə,
U muwəppəkiyətkə erixəlməydu. ■

¹³ Mana muxu səzlərnə Pərwərdigar Moab
toqruluk burun eytkən.

¹⁴ Birak hazir Pərwərdigar xundak dəydu: —

«Üq yil iqidə mədikar hesabliqandək,
Moabning kəpligən qoxun-aqaləsi bolqini bilən,
Uning pəhirləngən xəhriti yəksan bolidu;
Ularınq kaldukliri bolsa intayin az wə həlsiz
bolidu». □

17

Dəməxk wə Əfrayim toqruluk bir bexarət

¹ Dəməxk toqruluk yükləngən wəhiy: —

Mana, Dəməxk xəhər bolup turuwərməy,
nahayiti bir dəwə harabilikqa aylandurulidu.

² Aroərdiki xəhərlər adəmzatsiz bolup,

Qoy padiliriqa kaldurulidu,

Ular tinq-aman yatidu,

Ularni kərkutkudək heqbir adəmmu
kərünməydu.

³ Əfrayimda bolsa, qərqanlıq xəhərlər yəkilidu,

■ **16:12** Qan. 32:37, 38, 39 □ **16:14** «mədikar hesabliqandək...» — mədikar ixligən waqitni intayin toqrilik bilən hesablaydu, əlwəttə — demək, muxu «üq yil», kəmmu əməs, artuqmu əməs dəl üq yilni bildüridu.

Dəmæxkning xahanə hokuki,
Suriyəning qaldukliri yoqilidu;
Ular «Israilning xəhriti»dək yoq bolidu.
— dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar.□

⁴ Xu küni xundak boliduki, Yakupning xəhriti
suslixip,

Tenidiki semiz ətlər sizip ketidu.

⁵ Ularning həli bolsa ormiqi buoqday oroqandin
keyin,

Yəni biliki bilən yioqip oroqandin keyin,

Həttə Rəfayim jiloşida adəmlər baxaqlarni
tərgəndin keyinki hələtkə ohxax, *qaloqini yoq
deyərlik bolidu*;□

⁶ Həlbuki, yənə azraq tərgüdək baxaq,

Zəytun dərihi silkingəndin keyin,

Əng uqida ikki-üq tal mewə,

□ **17:3 «Ular «Israilning xəhriti»dək yoq bolidu»** — səzmusəz təjimiə qiloqanda, «Ular Israilning xəhritidək bolidu». Oylaymizki, muxu səz kinayilik gəp bolup: — «xəhriti yoq» degənlik (4-ayətni kərüng). Bəzi alimlar, kəlgüsidə Israilning xəhriti əsligə kəltürülidu, xunga Dəmæxkningmu xəhriti bolidu, dəp qaraydu. □ **17:5 «Ularning həli bolsa ormiqi buoqday oroqandin keyin, yəni biliki bilən yioqip oroqandin keyin, ... qaloqini yoq deyərlik bolidu»** — demək, ormiqi əgər bilikini ixlitip orsa, nahayiti az baxaqlar qəlip qalidu; Rəfayim (Rəfayiylarning) jiloşisi Yerusalemləning jənub tərpidə, u yərgə kəmbəoqəllər berip ormiqilar qalduroqan buoqdayni tərətti; əlwəttə tərgəndin keyin qaloqan buoqday «yoq deyərlik» bolidu; Hudaning jazasi bilən Əfrayimning adəmliri, xəhriti, həmmisi ohxaxla «yoq deyərlik» bolidu. Muxu balayi'apətlər Asuriyə imperiyəsinəning birnəoqə qətimlik tajawuzliri bilən ularning bexioqə kəldi. Ahirida Asuriyə Əfrayimdiki kəp əhalini sürgün kildi (miladiyədin ilgirik 722-yili).

Kəp mewiligən xahlirida tət-bəx tal mewə
qaldurulidu,

— dəydu Israilning Hudasi boləqan Pərwərdigar.

⁷ — Xu küni insən bolsa Yaratqıucısioğa nəzirini
tikidu,

Kəzi Israildiki Mukəddəs Boləuqıda bolidu.

⁸ Ular öz qurbangahlirioğa, yəni öz qoli bilən
yasioqanlirioğa,

Yaki barmaklıri bilən xəkilləndürgənligigə heq
qarimaydu,

Nə «Axərah»laroğa nə «kün tüwrükliri»gə heq
ümid baqlimaydu. □

⁹ Xu künidə uning qoroqanlık xəhərliri,
Əslidiki Israillarning aldidə qatqallıqqa wə takir
taqlaroğa aylanduruloqan harabə xəhərlərdək,
Həmmisi wəyran bolup ketidu. □

□ **17:8 «Ular öz qurbangahlirioğa... nə «Axərah»laroğa
nə «kün tüwrükliri»gə heq ümid baqlimaydu»** — muxu
ayəttiki qurbangahlar wə «kün tüwrükliri», xübhısizki, but-
laroğa qoqunuxta ixlitidiqan nərsilər. «Axərahlar» degən butlar
bəlkim butpərəslikkə beoixlanoqan dərəhliklər idi. Dərəhler
bəlkim «ayal məbud» xəklidə oyuloqan yaki nəqixləngən bolsa
kerək. Adəmlərnin hiyallirida, muxu məbud «zeminni
munbətlik qılarmix» wə «ayallarni tuoqumqan qılarmix». Bu-
laroğa qoqunux adətlirininin hərəhil jinsiy əhləksizlik bilən
munasiwiti bar idi. Xu sözlərgə qarışanda az bir qisim
Əfrayimdikilər Hudaşila ümid-ixənq baqlaydu. Bexarətnin
bir ketimlik əməlgə axuruluxini «2Tar.» 30-31-babtin,
34:9-ayəttinmu kərgili bolidu. □ **17:9 «əslidiki Israillarning
aldidə qatqallıqqa wə takir taqlaroğa aylanduruloqan
harabə xəhərlərdək...»** — muxu kona «harabə xəhərlər»,
Yəxua pəyoqəmbərning yetəkqilikidə, Israillar Hudaşoğa tayinip
zeminni ixətal qiləqanda wəyran qilinoqanidi. Xu harabə kona
xəhərlər ularoğa Hudaşoğa tayinix kerəklikini əslitixi kerək idi.

¹⁰ Qünki nijating boləjan Hudani untup qalding, Küqüng boləjan «Koram Tax Boloquqi»ni əslimiding;

Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip qoyəjining bilən,

Wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinin bilən, □

¹¹ Ularni tikkən künila yaxartkinin bilən, Tikkən ətisila ularni qeqəklətkinin bilən, Həsulioqa erixkən künidə, u pəkət bir patman dawalioqusiz kayoqu-həsərət bolidu, halas! □

¹² Həy! Kəp həklərning quqan-sürənliri! Ular dengiz-okyanlarni uroqutup dolqunlardək xawqunlarni kətüridu,

Ah, əllərning kaynam-taxkinliri!

Dolqunlanəjan küqlük sulardək ular kaynam-taxkinlarni kətüridu.

¹³ Əllər uluq sularning kaynam-taxkinliridək dolqunlinip ketidu;

Biraq U ularning dəkkisini berixi bilənla, ular yirakka bədər keqip ketidu.

Ular taqdiki ot-qəplərning topa-topanliri xam-alda yiraklarəja uquruwetilgəndək,

Qara quyun aldida qang-tozanglar quyun boləqandək həydiwetilidu! ■

¹⁴ Kəqtə — wəhimə!

□ **17:10** «Xunga sən «sərhil» əsümlüklərni tikip qoyəjining bilən, wə yaqa yurttiki üzüm tallirini tikkinin bilən,...» — muxu ayəttiki «əsümlüklər» hurapiylik bilən tikilgən, adəmni bay kilidioqan yaki rawaj tapkuzidioqan «sehriy əsümlüklər»mix. □ **17:11** «Həsulioqa erixkən künidə, u pəkət bir patman dawalioqusiz kayoqu-həsərət bolidu, halas!» — pütkül ayətnin baxka birnəqqə hil tərjimisi boluxi mumkin. ■ **17:13** Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5; 83:13-15; Həox. 13:3

Tang səhərdə — yok birak!
Mana bizni bulap kətkənlərnin nesiwisi,
Bizdin olja-əəniymət eliwaləqanlarning
aқиwitidur!

18

*Yəxayaninğ Efiopiyidin kəlgən əlqilərgə
bərgən bexariti*

1-2 Ah, Efiopiyə dəryalirininğ boyliridiki
qanatlarınğ wızildiəan awazliri bilən
qaplanəan yər-zemin! —

Sən qomux kemilər üstidə əlqilərninğ dengizdin
ətküzüp əwətisən;

— I yəl tapan həwərqilər,

Egiz boyluq həm silik terilik bir əlgə,

Yirak-yeqinlarəa qorqunq bolidiəan bir
millətkə,

Zemini dəryalar təripidin bəlungən,

Küqlük, tajawuzqi bir əlgə *kaytip* beringlar!□

³ Jahanda turuwatқанlarning həmmisi,

Jimiki yər yuzidikilər!

Taqlarda bir tuq kətürülgəndila,

Kerünglar!

Kanay qelinoqandila,

Anglanglar!□

⁴ Qünki Pərwərdigar manga mundaq dedi: —

Mən tinqliqta turimən,

Nur üstidə yalildap turoqan issiqtək,

Issiq hösul məzgilidiki xəbnəmlik buluttək,

□ **18:1-2 «Ah, Efiopiyə dəryalirining boyliridiki qanatlarning wizildioqan awazliri bilən qaplanoqan yər-zemin!»** — miladiyədin ilgiriki 715-yili, Efiopiyəning padixahı Pianki Misirni ixoqal qilip yengi bir sulalini (Misirdiki 25-sulalə) bərpa qiloqandin keyin, Asuriyə imperiyəsigə qarxi bir ittipakni xəkilləndürüx ümididə, ottura xərktiki barliq dölətlərgə əlqiləni əwətti. Muxu babta Yəxaya əlqiləning aldioq kelip, ularni qayturmaqçi bolup, yukirikçi həwəni yətküzidu. **«I yəl tapan həwərqilər, egiz boyluq həm silik terilik bir əlgə, ...zemini dəryalar tərripidin bəlungən, küqlük, tajawuzqi bir əlgə kaytip beringlar!»** — Yəxaya pəyoqəmbər əlqiləni əz dölitigə (Efiopiyiliklər egiz boyluq, silik terilik, əxəddiy bir həlk idi) qaytixni dəwət qilidu. U ular arqilik yanə, kəlgüsüdə pütkül dunya Pərwərdigaroqə boysunidu, dəp jakarlimaqçi. Xuning bilən təng, u Yerusalemdikilərgə muxu ittipakning paydisizlikini, Pərwərdigaroqə tayanmisa həmmə ixlirining quruq bolidioqanliqini dəwatidu, əlwəttə. □ **18:3 ... «tuq» ... «kanay»** — bularning nemini bildüridioqanliqini bilix üqün, 11-bab həm 27-babni kerüng. «Tuq» həm kutulux bəlgisi həm dunyadiki əng ahirkçi urux bilən munasiwətlik. kanay Hudaning əz qowmini əzigə qaqirixqa ixlitilidu.

Öz turaloqumda kəzitimən;□

⁵ Qünki həsul elix aldida,

Üzüm qeqəkligəndin keyin,

Qeqəklər üzüm bolqanda,

U putioquqi piqaklar bilən bihlarni kesip,

Həm xahlirini kesip taxlaydu.□

⁶ Ular yioixturulup taqdiki aloqur kuxlaroqa,

Yər yuzidiki haywanlaroqa kaldurulidu.

Aloqur kuxlar ulardin ozuklinip yazni etkuzidu,

Yər yuzidiki haywanlar ular bilən kixni

etkuzidu.□

⁷ Xu künidə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarəqa bir sowoqat elip kelin-

□ **18:4 «Mən tinqlikta turimən, nur üstidə yalildap turoqan issiktək, issik həsul məzgilidiki xəbnəmlik bu-luttək, Öz turaloqumda kəzitimən»** — issik həm xəbnəm gahıda kərünmigini bilən, ularning həsuləqa bolqan təsiri nahayiti küqlüktür. Hudamu ohxaxla daim «tinq» həm kərünməydu; u həqnemini demigəndək yaki qilmioqandək turidu. Bu dunyadiki nuroqun ixlar hudasiz qilinoqandək bolqini bilən (demək, Hudaning küq-qudriti xu ixlarəqa kerək əməstək turoqini bilən), Huda həman Öz həlki bilən billə bolidu, həmmə ixlarning arkisida turidu həm bəlgiləngən waqitta qolini sozidu (5- həm 6-ayətəni kərüng). □ **18:5 «Həsul elix aldida, ... qeqəklər üzüm bolqanda, U putioquqi piqaklar bilən bihlarni kesip, həm xahlirini kesip taxlaydu»** — demək, muxu dunyadiki həkümदारlar «Həsul, yəni dunyadiki barlik əl-yurtlar bizningki» degəndə, Huda tuyuqsiz həmmisini ularning qolidin elip taxlap ularni yərgə qaritip koyidu. □ **18:6 «... Aloqur kuxlar ulardin ozuklinip yazni etkuzidu, yər yuzidiki haywanlar ular bilən kixni etkuzidu»** — bu ix waqitlik əməs, bəlki Hudaning muxu dunyadiki həkümदारlardin həqukni tartiwelip, ularning urux-jedəllirini ahirlaxturup, dunyadiki haywanlarəqa tügiməs aramlıq beridioqanlikini bildüridu.

idu;
 Yəni egiz boyluq həm silik terilik bir milləttin,
 Yıraq-yəqinlərə qorkunq bolidioqan bir əldin,
 Zemini dəryalar tərripidin bəlungən,
 Küqlük, tajawuzqi bir milləttin berilidu;
 Samawi qoxunlarning Sərdari Pərwərdigarning
 nami boluqan jayoqa,
 Yəni Zion teoqioqa elip kelinidu. □

19

*Misir jazalinip, tərbiyə berilip saqaytilidu wə
 Hudaqqa ibadət qilidu*

¹ Misir toqruluk yükləngən wəhiy: —
 Mana, Pərwərdigar tez uqidioqan bulut üstigə
 minip,
 Misiroqa yetip kelidu;
 Misirdiki butlar uning aldida təwrinip ketidu,
 Misirning yüriki bolsa iqidin erip ketidu.
² — «Wə Mən Misirliqlarni bir-birigə qarxi
 qutritimən;
 Ularning həmmisi öz qerindaxlirioqa qarxi turix-
 idu,
 Öz qoxniliri bilənmu soqixidu;
 Xəhər bilən xəhər,

□ **18:7** «Xu künidə ... Pərwərdigarqa bir sowqat elip kelinidu... Pərwərdigarning nami boluqan jayoqa, yəni Zion teoqioqa elip kelinidu» — demək, Efiopiyəliklər Hudani tonuydu həm Hudaqqa qiloqan ibaditi qəbul qilinidu. Xübhəsizki, ular muxu yərdə əzila əməs, bəlki dunyadiki barliq millətlərgə wəkil bolup, Pərwərdigarqa beqinidu.

Padixahlik bilən padixahlik bir-birigə qarxi urix-
idu;

³ Wə Misirning rohi öz iqidin yoqap ketidu;

Mən ularni məslihətsiz qaldurimən;

Xunga ular butlarni wə ərwahlarni,

Ərwahlarni qaqiroquqilarni həm palqilarni
izdəp məslihət soraydu;

⁴ Mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning
qoliqə tapxurimən;

Əxəddiy bir padixah ularning üstidin
həkümranlik kilidu» — dəp jakarlaydu
samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb
Pərwərdigar;□

⁵ Həm sular «dengiz»din yoqaydu,

Dəryasi qəşjirap pütünləy qurup ketidu;□

⁶ Dəryalarni sesikqilik qaplaydu,

Misirning əstəng-qanalliri qəşjirap tügəydu;

Qomuxlar həm yekənlər solixidu;

⁷ Nil dəryasi boyidiki yərlər,

Nil dəryasining kuyulux aqzidiki yərlər
giyahsiz qalidu,

Nil dəryasi boyidiki ziraətlərninğ həmmisi
qurup, tozup, yoqilidu.

⁸ Beliqqilar bolsa zar qəşxaydu;

□ **19:4 «mən Misirliklarni rəhimsiz bir həkümranning qoliqə tapxurimən...»** — muxu bexarətni bəlkim awwal Efiopiyəlik Pianki (miladiyədin ilgiriki 715-yili), Asuriyəlik Sargon (20-babni kərüng), Asuriyəlik Sənnaherib wə yaki keyinki Pars padixahliri Kambisis (miladiyədin ilgiriki 525-yili), andin Ataksərsis (III) «Okus» qatarliqlar (miladiyədin ilgiriki 343-yili) tərpidin əməlgə axuruloqan idi. □ **19:5 «sular «dengiz»din yoqaydu»** — muxu yərdə «dengiz» Nil dəryasini kərsitidu.

Nil dəryasioqa karmak taxliouqilarning
həmmisi nalə kətüridu;
Sularning üstigə tor yayouqilarning bexi sang-
gilap ketidu.

⁹ Zioirqilar həm libas tokuouqilar hijalətqiliktə
qalidu,

¹⁰ jəmiyətning «tüwrük»liri parə-parə bolup,
Mədikarlarning kenglimu yerim bolidu.

¹¹ Tolimu əhmək Zoan xəhiringning əmədarliri!
Pirəwnning əng dana məslihetqiliridin
əhmikanə məslihetlər qikidu!

Silər qandakmu Pirəwngə: —

«Mən bolsam danalarning əwladi,
Kədimki padixahlarıning nəslidurmən!» —
dəwatqansilər tehi?□

¹² *Misir*, sening danixmənliring hazır kəni?

Ular danixmən bolsa, samawi qoxunlarning
Sərdari boləjan Pərwədigarning Misir
toqruluk nemiləni kəngligə pükkenlikini sanga
ayan kılsun!

¹³ Zoan xəhiringning əmədarliri nadanlaxti,
Məmfis xəhiringning əmədarliri aldinip kətti;
Misir kəbililirining «burjək tax»liri bolsa ularni
ezikturup qoydi.□

¹⁴ Pərwədigar ularning arisioqa bir
qaymukturoquqi rohni arilaxturiwətti;

□ **19:11 «Pirəwn»** — Misir padixahlırining dəwr-dəwrgiqə
ixlətkən unwani. **«Mən bolsam... kədimki padixahlarıning
nəslidurmən!»** — Misirning ərəp-adətliri boyiqə, padixahning
məslihetqilirining həmmisi yukiri təbikilik yaki padixah
jəmətidin boluxi kerək idi. □ **19:13 «Məmfis»** — yaki
«Nof». **«Misir kəbililirining «burjək tax»liri»** — bəlkim
Misir jəmiyitidiki metiwərlərdur.

Xunga birsi məst bolup öz kusuqida teyilip ələng-sələng bolqandək, Ular Misirdikiləni hər bir ixida ələng-sələng kiliwətti.

¹⁵ Xuning bilən Misiroqa,

Bax, quyruk, palma xehi yaki qomuxlar qilaliqudək heqkandək amal qalmaydu. □ ■

¹⁶ Xu küni Misirdikilər qiz-ayallarqa ohxap qalidu,

Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar qolini ularning üstigə tənqlixi bilən titrəp qorqidu,

¹⁷ Həmdə Yəhuda zemini bolsa Misiroqa wəhimə bolup qalidu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigarning bekitkən iradisi tūpəylidin,

Yəni Uning əzlrigə qaritiloqan iradisi tūpəylidin, Kingə Yəhudaning gepi qilinsila xu qəqüydu.

¹⁸ Xu küni Qanaanning tili səzləydiqan,

Wə samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigarqa bekinip sadiklik kəsimi qilidiqan Misirning bəx xəhiri bolidu;

Ulardin biri «Həlak xəhiri» dəp atilidu. □ ■

¹⁹ Xu küni Misirning zemini otturisida Pərwərdigarqa ataloqan bir qurbangah, Həm qebrasida Pərwərdigarqa ataloqan bir tūwrük bolidu.

□ **19:15** «**Bax, quyruk, palma xehi, qomux**» — bəlkim Misir jəmiyitidiki hər hil təbiqidiki adəmləni bildüridu. ■ **19:15** Yəx. 9:13 □ **19:18** «**Qanaanning tili**» — «Qanaan» Pələstin, yəni Israilning zemini, hazırki «Israiliyə»ni kərsitidu. Xunga ular ibraniy tili səzlixidu. ■ **19:18** Qan. 10:20; Yər. 12:16

20 Bular bolsa samawi koxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigarəqa həm bəlgə həm xahit bolidu;

Qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarəqa nalə kətürgən bolidu;

U ularni ərkinlikkə qikiridioqan bir kütquzoquqi həm qoqdioquqini əwətidu. □

21 Pərwərdigar Misirliklərqə tonutulup ayan kilinidu;

Xu küni Misir Pərwərdigarni tonuydu;

Ular uningəqa kurbanliq axliq hədiyəliri bilən ibadət kilidu;

Ular Pərwərdigarəqa kəsəm iqidu wə uningəqa əməl kilidu. ■

22 Pərwərdigar Misirni uridu;

U ularni uridu həm sakaytidu;

Xuning bilən ular Pərwərdigarning yenioqa kaytidu,

U ularning dua-tilawitini qobul kilip ularni sakaytidu.

23 Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioqan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu;

□ 19:20 «Bular .. Pərwərdigarəqa həm bəlgə həm xahit bolidu; qünki əzgüqilər tüpəylidin ular Pərwərdigarəqa nalə kətürgən bolidu; u ularni ərkinlikkə qikiridioqan bir kütquzoquqi həm qoqdioquqini əwətidu...» — (18-22-ayətlər) — Muxu ayətlərdiki bexarət bəlkim ahirki zamananda əməlgə axurulidu. Bəzi alimlar bexarətlər miladiyədin ilgiriki 4-1-əsirlərdə «kismən əməlgə axuruloqan» dəp qaraydu. Xu zamanlarda Misir nuroqun Yəhudiy musapirlarni qobul kilip, ularəqa Misirning qegrisiəqa yekın jayda yengi bir ibadəthanini kuruxqa yol koydi wə hətta uni kuruxqa yardəm bərdi. Miladiyədin keyin Misirdiki məsihiy jamaətlərmu nahayiti kəp boləqan. ■ 19:21 Mal. 1:11

Asuriyəliklər Misiroğa kiridu,
Misirliklər Asuriyəgə kiridu;
Misir Asuriyə bilən billə *Hudaning* hizmət-
ibaditidə bolidu. □

²⁴ Xu küni Israil Misir wə Asuriyə bilən bir bolup,
Üqisi, yər yuzidikilərgə bəht yətküzgüqilər
bolidu.

²⁵ Samawi qoxunlarning Sərdari boləan
Pərwərdigar ularəğa bəht ata qilip: —
«Həlkim boləan Misiroğa,
Əz qolumning ijadi boləan Asuriyəgə
Wə Əz mirasim boləan Israiləğa bəht yar bol-
sun!» — dəydu. □

20

Misir tooqruluk yənə bir bexarət

□ **19:23 «Xu küni Misirdin Asuriyəgə mangidioğan, egiz kətürülgən tüz yol eqilidu...»** — muxu yol həlihəm məwjut. Biraq Israil həm Misir wə Suriyələr otturisdiki munasiwət yahxi bolmioaqqa, yol uzundin buyan etiklik hələttə turmaqta. □ **19:25 «Həlkim boləan Misiroğa, Əz qolumning ijadi boləan Asuriyəgə wə Əz mirasim boləan Israiləğa bəht yar bolsun!»** — pikrimizgə muxu bexarətning (1-25-ayətlərnin) ahirki qismi («xu küni Misirdikilər qiz-ayallarəğa ohxap qalidu...» yəni 16-ayəttin baxlap) tehi əməlgə axurulmioğan. Yəxayaning dəwridikilər üqün, bu bexarət ularning Misiroğa qoxuluxqa bolmaydioğanlikini bildürgən; bundaq qilix Pərwərdigarəğa ixənməslikkə barawər. Bexarəttə, ular Misiroğa əməs, bəlki Misir əzligə bəkindi bolidu, deyilidu. Ahirda Huda Misirliklarni Israillar qorqidioğan Asuriyəliklər bilən billə Əzigə, xundaqla Israiləğa bəkınduridu.

¹ Asuriyening *sərdari bolqan* «Tartan» Axdod xəhirigə kelip muhasirə qilqan yili Asuriyə padixahı Sargon uni əwətkən (u Axdodqa qarxi jəng kilip uni ixəqal kildi): —□

² — Xu qaşda Pərwərdigar Amozning oşli Yəxaya arkilik söz qilqanidi.

U uninqşa: —

«Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət, putungdiki kəxingni seliwət» — degənidi;

U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaş mengip yürdi.□

□ **20:1 «Asuriyening sərdari bolqan «Tartan» Axdod xəhirigə kelip muhasirə qilqan yili»** — miladiyadin ilgiriki 715-yili Filistiyəning bir paytəhti bolqan Axdod Misirning kutritixi bilən Asuriyə imperiyəsidiکی asarətləni buzup isyan kətürdi. Ikki yil iqidə ular yənə məşlup boldi. Misir tohtimay ularni kutritip, qorallik yardım berixni wədə kilip, əqliləni Moabqa, Edom həm Yəhudaşə əwətti, Asuriyə imperiyəsige qarxi bir ittapaqni otturişə qikarmaqci boldi. Birak miladiyadin ilgiriki 711-yili Asuriyə imperiyəsi Axdod xəhirini ixəqal kildi. Misir ularşə heq yardım kilmidi. Huda Yəxaya arkilik Israilşə hudəsiz, tayanqisiz Misirşə tayinixning toşra əməslikini həm mundak kilixning bişudə ix ikənlikini kərsitidu. □

□ **20:2 «Xu qaşda Pərwərdigar Amozning oşli Yəxaya arkilik söz qilqanidi...»** — muxu 20-babtiki bexarət nahayiti kışka waqit iqidə əməlgə axurulqan. Bexarətning əməlgə axurulixini kəşgən kixilər yukiriki 19-babtiki ahirki zamanlarni kərsitidişə (Asuriyə wə Misir toşruluk) bexarətning ahirida muşərrəş əməlgə axurulidişəlikidin heq guman qilmasliki kərək. **«Pərwərdigar ... uninqşa: — «Qatrikingdin bəz iq tambilingni seliwət...» degənidi. U xundak kildi; yalingaq wə yalang ayaş mengip yürdi»** — buningdin kəşükə boliduki, Yəxaya adəttə bəz kiyim kiyip yuridişə boluxi mumkin. Yəxayaning həşikətən «kipyalinqaq» yaki pəşət «kaltə ixtanlik» ikənlikigə bir nemə deyix təs.

³ Wə Pərwərdigar ahirida mundaq dedi: —
 «Mening kulum Yəxaya Misir wə Efiopiyə
 toqruluk həwər beridoqan bexarət həm
 karamət süpitidə bolux üçün yalingaq həm
 yalang ayaq üç yil mengip yürgəndək, ⁴ Ohxaxla
 Misirlik əsirlər wə Efiopiyəlik sürgünlər yax
 bolsun, qeri bolsun, yalingaq həm yalang
 ayaq, kasisi oquq halda Asuriyə padixahi
 tərpidin Misirni xərməndiliklə qaldurup, yalap
 epketilidu. □ ⁵ Ular bolsa qorkuxup, öz tayanqisi
 bolqan Efiopiyədin wə pəhri bolqan Misirdin
 ümidsizlinip ketidu. ⁶ Xuning bilən bu dengiz
 boyidikilər: —

«Mana bu Asuriyə padixahining wəswəsidin
 qorkup baxpanahlik izdəp barqan
 tayanqimizotu, bizlər əmdi qandaqmu
 qutulalaymiz?» — deyixidu». □

21

Babil toqrisida yanə bir bexarət

¹ «Dengizning qəl-bayawini» toqrisida
 yükləngən bir wəhiy: —

□ **20:4** «Misirlik əsirlər wə efiopiyəlik sürgünlər yax
 bolsun, qeri bolsun... kasisi oquq halda Asuriyə padixahi
 tərpidin ... yalap epketilidu» — xu bexarət bəlkim 701-yili,
 yəni Asuriyə bilən Misir soquxqan Əltəkəh degən yərdə bolqan
 jəngdə əməlgə axuruloqan. Asuriyə Misirdiki həm Efiopiyədiki
 nuroqun əsirlərnə epkətkən. □ **20:6** «**bu dengiz boyidikiliri**
 — Filistiyəliklər həm Yəhudalıklarni kərsitidu.

«Jənub tərəptə qoyuntazlar ötüp keti-
watqandək,

Dəhxətlik zemindin bir nemilər keliwatidu!». □

Yəxayaning söz qilixi

2 — Azablıq bir wəhiy-kөрүнүx manga ayan
qilindi;

Hain hainlıq qiliwatidu,

Bulangqi bulangqilik qiliwatidu.

«I Elam, ornungdin tur, qıq!

Media, muhasirə qilip qorxiwal!»

Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-

□ **21:1 «Dengizning qөл-bayawini»** — Babilni kөrsitidu (9-ayətni kөрüng). «Dengiz» bolsa, muxu yərdə Babil xəqiri jay-
laxqan, nahayiti kəng Əfrat dəryasini kөsitidu. Əmdi nemixqa
«dengizning qөл-bayawini» deyilidu? Yəxaya bəlkim Babilni
kinayilik gəp bilən mazaq qilidu; Babil katta, büyük xəhər
bolqini bilən, həqikət jəhətidin yaki mənggölük rohiy baylıqlar
jəhətidin eytkanda nahayiti bir qөл-bayawan, halas.

pəryadlarni tūgitiwəttim.□

³ — Xunga iq-baʼqrim aʼriq-azab bilən toldi,
Toloʻiqi tutqan ayalning azablidirək,
Kərgənlirimdin toloʻinip kəttim,

□ **21:2 «Hain hainlik qiliwatidu... bulangqilik qiliwatidu»** — xūbhīsizki, Babilning ūzlüksiz qiliwatqan qilmixlirini kərsitidu. **«I Elam, ornungdin tur, qiq! Media, muhasirə qilip qorxiwal!»** — ikki imkaniyət bar. Muxu bexarət yaki miladiyədin ilgiriki 689-yili Asuriyə imperatori Sənnaheribning Babiloqa besip kirip wəyran qiloqanlikini yaki miladiyədin ilgiriki 539-yili Parslar wə Medialar Qorəx imperatorining baxqilikida besip kirgənlikini kərsitidu. Əgər birinqi xərḥ toqra bolsa, u qaoqda «Elam ornungdin tur, qiq! Media, muhasirə qilip qorxiwal!» degən sozlərnə Babil padixahī Merodaq-Baladan əz ittipaqdaxliri Elam wə Mediaoqa eytqan, bu sozlər «Asuriyəgə hujum qil!» degən mənida boləqan bolidu. U qaoqda Asuriyəning imperatori Sənnaherib məqlup boləqan. Keyin u qaytidin hujim qilip Babilni ixəqal qildi. Xu qaoqda u Babilni pütünləy wəyran qilip, ularning həmmə butlirininu qeqip parə-parə qildi. Ikkinqi xərḥ toqra bolsa, muxu sozlər Qorəx əzining qoxunliriəqa degən gəp bolidu (Babiloqa hujum qil!). Bizningqə bolsa bexarət Qorəxningki muxu hujumini kərsitidu; biraq ikki qetimlik ixəqal qilixning həmmisidə ohxaxla Yəxayaning kərsətkən kərsətmisi, yəni «Babiloqa ixənmənglar həm tayanmənglar!» degini təktilinidu. **«Uning səwəbidin kətürülgən həmmə nalə-pəryadlarni tūgitiwəttim»** — bu əlwəttə Hudaning sozi boluxi kərək. Demək, Babilning hainliki, tajawuzqilik qilip olja aloqanliki, adilsizliki, rəhimsizliki qatarliqlər tūpəylidin halayiq qattik nalə-pəryadlarni kətürgənidi; Huda ularning nalə-pəryadliriəqa Hhatimə beridu; qünki U Babilning əzini tūgəxtürgənidi.

Angliqinimdin parakəndə boldum.□

⁴ Xunga kənglüm parakəndə bolup həsirap kəttim,

Meni dəhxət qorqunq basti;

U mən zoq alidiqan keqini sarasimə bolidiqan keqigə aylandurdi.□ ■

⁵ Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu;

Ular yeyixidu, iqixidu;

«Həy esilzadilər, ornunqlardin turup qalkanni

□ **21:3** «Xunga iq-baqrım aqrık-azab bilən toldi, ... angliqinimdin parakəndə boldum» — bu sözlər əlwəttə pəyoqəmbərnin öziningki boluxi kerək. Baxqa birhil tərjimisi «Mən azabtin toloqinip qaroyalmidim; parakəndiqiliktin həqnəmini angliyalmidim». Bir jəhəttin Yəxaya pəyoqəmbər muxu kərünüxtə məlum bir xəhərnin Huda tərripidin jazalinixini kəridu, xundaqla bək azablinidu. Birəq baxqa bir jəhəttin wə baxqa bir dərjidə, Babil xəhəri pütkül dunyaəqə wəkil bolsa, u Hudaning kıyamət künidə gunahınin özini qandaq dəhxətlik jazalixini kəridu, xundaqla intayin azablinidu. Xübhisizki, muxu bexarəttin eliximiz kerək boləqan sawaq dəl muxudur. □ **21:4** «Mən zoq alidiqan keqə» — buni qüxinix təs; bəlkim Huda Yəxayaəqə xu kərünüxnəni kərgüzgən keqidə u ayali bilən billə muhəbbətləxməkqi boldimikin. ■ **21:4** Ayup 7:3

maylanglar!»[□]

⁶ Qünki Rəb manga: —

«Barəqin, kərgənlirini əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətqini təhləp qoyəqin» — degənidi.[□]

⁷ — «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərnə, Jəng hərwilirini exəklər bilən, Jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə, U dikqət bilən, nahəyiti dikqət bilən kəzətsun!»[□]

⁸ U jawabən xirdək tovlidi: —

«Rəb, mən kəzət munarida üzüksiz kün boyi turimən,

[□] **21:5 «Ular dastihan wə giləm-kərpilərnimu salidu»** — baxqa birhil təjimişi «Dastihan selinglar, bir kəzətqi qoyunglar». **«qalkən maylanglar!»** — birhil urux təyyarlıqı. Qalkən maylansa qiliq-nəyzilər uningdin teyilip ketətti. Xunga Yəxaya muxu ayəttə bəlkim, Babilliklər ziyapəttə olturoqinida, düxməning qoxunliri yoloqa qıqıp yürux qiliwatqanlıqini kərsitidu; xunga ziyapətning ornioqa, urux təyyarlıqı qilixka tooqra kelətti, dəp bexarət beridu. Keyinki (6-10) ayətlərnimu kərüng. Babilliklərnin ziyapətkə qatnixixka intayin amraqılıqining dangqi qıqқанidi. Miladiyədin ilgiriki 539-yili, Babil ordisdikilər katta ziyapəttə bihud olturoqan bir keqidə, Babil xəhəri Medialiklər təripidin ixəqal qilindi (Təwrattiki «Daniyal» 5-babni kərüng).- [□] **21:6 «əyni boyiqə eytidioqan bir kəzətqi»** — demək, ixənqlik adəm. Babilliklər bihudlixip olturoqanlıqı tüpəylidin, Huda bəlkim Yəxayaqa kinayə qilip, ular üqün bir kəzətqini bəlgiləp qoyux kerək, deməkqi. Bu «hiyalıy kəzətqi»ning həwərliri 7-9-ayətlərdə hatirilnidu.

[□] **21:7 «U jəng hərwilirini, jüp-jüp atlık əskərlərnə, kərgəndə,...»** — baxqa birhil təjimişi: — «Bir qoxun atlık əskər jüp-jüp atlar bilən,... kərgəndə,...». **«jəng hərwilirini təgilər bilən kərgəndə,...»** — Pars imperatori Qorəx jəng qiloqanda təgilərnə düxmən qoxunliri iqigə həydiwetip, qalaymiqanqilik qıqırattı. U birinqi bolup axundak taktikini ixlətkən.

Hər keqida közəttə turimən; □ ■

⁹ — Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!»

Wə yənə jawab berip xundak degən: —

Babil bolsa yikildi, yikilip qüxti,

Wə U ularning ilahlrining hər bir oyma məbudlrini yərgə taxlap parə-parə kiliwətti!». □ ■

Huda yənə Əzigə sadıq boləanlarəğa təsəlli beridu

¹⁰ — I Mening tepilgən danlirim,

Mening haminimdiki buədaylirim,

Israilning Hudasi, samawi kəxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigardin angliəanni silərgə eytip bərdim! □

□ **21:8** «Rəb, mən közət munarida üzlüksiz kün boyi turimən, Hər keqida közəttə turimən» — bu səzgə qarışanda, Babilning wəyran kılınixini ümid kılidiəanlar uzunrak wəqit kütüxi kerək bolidu. «Rəb» degəning baxka hil tərjimisi: «I hojam,...» ■ **21:8** Həb. 2:1 □ **21:9** «— Wə mana, u jəng hərwiliri jüp-jüp atlık əskərlər bilən keliwatidu!» — yukiriki izahatni kərüng. Bəlkim muxu yərdə düxmən kəxuni əşlibə bilən kaytip berip, Babilning məəplup bolup yokitiləanliki toərisida həwər yətküzidu. «... U ularning ilahlrining hər bir oyma məbudlrini ... parə-parə kiliwətti!» — «U» bəlkim Hudaning Əzi. ■ **21:9** Yər. 25:12; 51:8; Wəh. 14:8; 18:2 □ **21:10** «I Mening tepilgən danlirim, Mening haminimdiki buədaylirim,...» — muxu ikki ibarə Israilning Hudaəğa sadıq boləan, xundakla pəs orunda turidiəan «kəldisi»ni kərsitidu. Hudaning jaza-tərbiyiliri iqidə japa tartix bilən ular tawlinip, «sap buəday»dək boləan.

Edom toqʻruluk bir bexarət

11 «Dumah» toqʻruluk yūkləngən wəhiy;

Birsi Seirdin kelip məndin: —

«I kəzətqi, keqining qanqiliki ətqi? I kəzətqi, keqining qanqiliki ətqi?» — dəp soraydu.□

12 Kəzətqi jawabən mundaq dəydu: —

«Səhər kelidu, keqimu kelidu;

Yənə soriqinq bolsa, yənə kelip sora;

□ **21:11 «Dumah»** — bolsa ibraniy tilida «süküt» degən mənidə. Umu Edomning kiqik bir yezisi. Birəq muxu yərdə Yəxaya yənə «Edom» degən isimni söz oyuni qilip tətürisiqə «Dumah» dəp atiqan. Demək, kəlgüsində Edom kəp issiq-sooqəqlar bilən nahayiti «süküt»lük bir jay bolup qalidu. **«Seir»** — Edomning yənə bir ismi. **«i kəzətqi, keqining qanqiliki ətqi? I kəzətqi, keqining qanqiliki ətqi?»** — kəzətqi (yaki jesəqci)ning wəzipiliri birinqidin dūxmənninq hujumliridin həwər bərip həmmə adəmni oyoqitix; ikinqidin taktəqiləq qilip keqining kaysi wəqit boləqnləqini halayiqkə ukturux idi. Kəzətqi muxu yərdə xūbhəsiszki, Yəxaya pəyoqəmbərninq əzidur. Uningmu muxu ikki wəzipisi bar idi — halayiqni Hudaning jazasidin əgəhləndurux həm xu jəzoqə qanqə uzun bolup kətkənləqinə həm uninq qanqiləq dawəmləqidiqənləqini toqʻruluk həwər yətküzüx idi. Muxu yərdə bəlkim Edomdin qiqkən bir əlqi kelip Yəxayadin Edomni qəqləp turoqan, qərangəq «keqə»dək boləqan balayiqəpətlər qəqən tūqəydu? — dəp soraydu.

Yolungdin kaytip manga yekın kəl!» □

Ərəbiyə toqruluk bir bexarət

¹³ Ərəbiyəning keqisi toqruluk yükləngən wəhiy: —

«I Dedanliqlarning karwanliri, silər Ərəbiyədiki janggaldə qonup qalisilər;□

□ **21:12 «Kəzətqi jawabən mundak dəydu: ...»** — jawabning üq qismi bar: — (1) «səhər kelidu». Demək, muxu qarangöquluk tögəydu — birək qağan tögəydiqanliqini deməydu. (2) «keqimu kelidu» — Edomqa, dunyaqa nur kelidu (məsilən 7:18, 18:2ni körüng). Birək yənə bir keqə kelidu, u tehimu qarangöq bolup, bəlkim kıyamət künliridə bolidu (məsilən, 10:5, 13:10ni körüng). Yəxaya muxu toqruluk aqahlandırıdu. (3) «sorıqıng bolsa, ... manga yekın kəl!». Edom (jümlidin bəlkim baxqa Yəhudıy əməslər) muxu ixlarni eniklımaqqi bolqan bolsa, ərkinlik bilən Hudaning yenıqə kelıxkə, Hudadin biwasitə yaki pəyoqəmbərliridin soraxqa təklip kılinidu. Pəqət öz yolliridin towa kılip yenip kəlsila, Huda ularni qobul kılidu. □ **21:13 «Ərəbiyəning keqisi toqruluk»** — ıbraniy tilida «Ərəbiyə toqruluk» həm «keqidə» degən ikki mənilik bolqan bir sözdur. İkkinqi mənisi «keqidə» bolqan bolup, bəlkim «Ərəbləning qarangöquluk waqti»ni kərsitidu. Əməliyətə (Ərəbləning tarihi anqə hatirilənmigən bolqaqqa) dəl qaysi yilni kərsətkənlikini həzirqə enik dəp bəəlməymiz. Miladiyədin ilgiriki 715-yili Sargon II Temadiki kəbililər wə pütkül «Ərəbiyə yerim arili»qa qarxi urux kıloqan. Miladiyədin ilgiriki 703-yili Ərəblər Babildiki Merodaq-Baladan bilən ittipak tüzgən wə Asuriyəlik Sənnaherib tərıpidin məqlup kılinip, qattik ziyan tartqan. Bexarət bu qaoqlarning birini kərsətsə kerək. **«...janggaldə qonup qalisilər»** — demək, qong yoldin yiraq, məlum bir duxməning qorqunqidin pinhan jayda qonux kerək. Dedanliqlar bolsa Ərəbləning bir kəbilisi. Tema ularning bir karwansaray xəhiri. Dedan, Tema wə 16-ayəttiki Kedarning qəyərlikini bilix üqün həritiləni körüng.

14 Ussap kətkənlərgə su apirip beringlar!
I Temadikilər, nanliringlarni elip kaqқанlarni
kütüwelinglar!□

15 Qünki ular kiliqlardin,
Ojilaptin elinoqan kiliqtin,
Kerilgən okyadin,
Uruxning azabidin kaqıdu.

16 Qünki Rəb manga xundak degən: —
Bir yil iqidə mədikar hesabliqandək,
Andin Kedarning bar xəripi yokilidu,□

17 Okyaqılarning qalduqliri,
Yəni Kedarning palwan-batur bolıqan oqulliri az
qalidu;
Qünki Pərwərdigar, Israilning Hudasi xundak
söz kılıqan». □

22

□ 21:14 «... Su apirip beringlar! I Temadikilər, nanliringlarni elip kaqқанlarni kütüwelinglar!» — Huda Yəxaya arkilik Ərəblərgə öz qerindaxliriqə yardım berix kerəklikini uqturidu. Demək, Ərəblər pat yeqında kəp awariqilikkə yolıqudu (15-ayətni kərüng). □ 21:16 «Bir yil iqidə mədikar hesabliqandək,..» — 16-bab, 14-ayəttiki izahatni kərüng. Mədikar ixligən waqitni intayin toqrilik bilən hesablaydu, əlwəttə. □ 21:17 «Okyaqılarning qalduqliri, yəni Kedarning palwan-batur bolıqan oqulliri az qalidu» — Kedar bolsa Ərəbistandiki qəllükning ximal tərripidə yaxıqan bir qəbilə. Muxu bexarətning kəng mənisi, xübhisizki, Hudaqə ixənmigənlər öz-ara bir-birigə yardım berixkən bolsimu, hudasiz bolıqanlıqı üqün bu yardım mənngü dawamlaxmaydu. Ahiriqə üzlüksiz kelidoqan, qeki yok mədətni bolsa pəqət Pərwərdigardinla tapqili bolidu.

Yerusalem tooqruqluq bir bexarət

¹ Alamət kərünüx berilgən jiloqa tooqrisida yükləngən wəhiy: —

Silər həmminglar əgzilərninğ üstigə qikiwaləqininglar zadi nemə kiləqininglar?□

² Silər huxallıq dəbdəbisini kətüridiqan,

Warang-qurungoqa toloqan yurt,

Xadlinidiqan xəhər;

Silərdin öltürülgənlər kiliq bilən qepiloqan əməs,

Yaki jənglərdə əlgən əməs;

³ Əmirliringlarning həmmisi birakla qeqixti;

Ular okyasiz əsir boldi;

Yirakqa qaqqan bolsimu,

Silərdin tepiwelinəqlarning həmmisi birlikdə əsir boldi.

⁴ Xunga mən: —

«Nəziringlarni meningdin elinglar;

Meni kattik yioqlaxqa koyunglar;

Həlkimning bulinip ketixi tooqruqluq
manga təsəlli berixkə aldirap əzünqlarni

□ **22:1 «Alamət kərünüx berilgən jiloqa»** — intayin sirlik bir ibarə. Xübhisizki, u Yerusalemə qaritilidu (10-ayətne wə təwəndikilərnimu kərünğ). Yerusalem Zion teqining üstidə bolsimu, taqlar bilən oraləqan bolup, jiloqoqa jaylaxqan dəp hesabliqili bolidu. Biraq bu ibarə nemini bildüridu? Yəxaya wə baxqa pəyoqəmbərlər əlwəttə Yerusalemde nuroqun «qayibanə alamətlər» yaki «alamət kərünüxlər»ni kərgən. Xunga məzkur ibarə nuroqun «qayibanə alamətlər» wə bexarətlərninğ temisi boləqan, Huda səygən Yerusalem»ni kərsitidu; yənə kelip, «jiloqa» təwən bolup, «har bolux» yaki «kiqik peillik»ni bildüridu; Huda bexarətlər wəhiy kilsa, ularni pəqət kiqik peilləroqila yətküzidu. Biraq -2-14-ayətlər boyiqə, Yerusalemdikilər Hudaning aqaqliriqoqa kiqik peil bolmay, əksiqə erən qilmay təkəbburlixip kətkən.

upratmanglar» — dedim. □ ■

⁵ Qünki samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Rəb Pərwərdigardin «Alamət kərünüx berilgən jilqə»ning bexioqə bir kün qüxidu, U bolsa awariqilik bolidioqan, Ayaq asti qilinip petikdilidioqan, Adəmlər qaymukturulidioqan, Sepil sokulup qeqilidioqan, Taoqlarqə qarap yalwurup qirkiraydioqan bir küni bolidu.

⁶ Elam jəng hərwiliri wə adəmliri bilən, atliq əskərliri bilən okdanni kətürüp kelidu, Kir bolsa qalkanni eqip təyyar qilidu. □

⁷ Wə xundak boliduki, Əng güzəl jiloqiliring jəng hərwiliri bilən tolup ketidu, Atliq əskərlər dərwarzang aldidə səp tartip turidu.

⁸ Ular Yəhədaning üstidiki qalkanni elip taxlaydu; Birəq sən *Zion* xu künidə «Orman sarayi»diki qorallarqə ümid baqliqansən; □

□ **22:4 «Həlkimning bulinip...»** — ibraniy tilida «həlkimning qizining bulinip...». **«Həlkimning bulinip ketixi toqruluk manga təsəlli berixkə aldirap özünqlarni upratmanglar»** — bu sözlər bəlkim pəyoqəmbərning əziningkidur; birəq, xühşisizki, Huda ular arqilik Əzining kənglini bildürüwatidu.

■ **22:4** Yər. 8:23 □ **22:6 «Elam»** — Babilning qoxnisi, bexarəttiki waqitlarda ular bilən ittifaqdax boləqan («Kir»ning nədə ikənlikini bilməymiz). Bu bexarət bəlkim Yəxayaqə kəlgüsidə Babil ittifaqdaxliri bilən Yerusalemoqə kattiq hujum qilidioqanliqini ukturidu. □ **22:8 «Orman sarayi»** — «Orman sarayi»ni Sulayman padixah quroqan, xu yərdə kəp sawut-qorallar saqlanoqanidi («1Pad.» 7-babni wə 10:14-17-ayətni kərüng).

⁹ Silər Dawutning xəhiring bəsülgən jaylirining көp ikənlikini көrүp, Pəstiki көlqək sulirini bir yərgə yioqip su ambiri kildinglar;

¹⁰ Yerusalemdiki öylərnə sanap, ulardin bəzilirini buzup sepilni mustəhkəmləx üqün ixləttinqlar,

¹¹ Xundakla kona көlqəktiki sularni ikki sepil otturisiqə yioqip ambar kildinglar;

Birəq muxularni Yaratquqioqə həq qarimidinqlar,

Burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə həq ümid baqlimidinqlar![□]

¹² Xu küni samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Rəb Pərwərdigar silərnə yioqlap matəm tutuxqə,

Qaqni qüxürüp pəynəkbax boluxqə, Bəz kiyim kiyixkə murəjiət kildi.[□]

¹³ Birəq bularning ornida, mana huxalliq wə xadliq,

Kalilarni soyux, qoylarni boquzlx,

Gəxlərnə yeyix, xarablarni iqix,

^{□ 22:11} «...sularni ikki sepil otturisiqə yioqip ambar kildinglar; birəq ... burundin burun bularni Xəkilləndürüp Bekitküqigə həq ümid baqlimidinqlar»

— 8-12-ayətlərgə qarqanda, Yerusalemdikilər düxmən qoxunining muhasirisigə taqabil turux tədbirliri (məsilən, sawutlarni, qalkanlarni təyyarlx, sepilni mustəhkəmləx, yengi su ambirini qurux qatarliqlar)ni qollanoqanliqini təbrikləxməktə idi, bəlkim buning üqün məhsus bir künni ayriqan boluxi mumkin (12-ayətni көrüng — «xu küni...»). Yəxaya pəyoqəmbər ularni «tədbirlər»gə tayanmay, «muxularni Yaratquqi» Hudaqila tayinix kerək dəp dəwət qilsimu, ular qət'iy anglimaydu. ^{□ 22:12} «yioqlap matəm tutux..., qaqni qüxürüp pəynəkbax bolux..., bəz kiyim kiyix...» —

bularning həmmisi towa qilixning ipadiliri idi.

«yəyli, iqəyli, qünki ətə dunyadin ketimiz» — deyixlər boldi!■

14 Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar tərripidin kulikiməya ayan kılindiki, «Bərħək, muxu gunah silər əlmigüqə kəqürülməydu» — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar. □

*Ordidiki oşojidar Xəbnaəya bərgən
agahlandurux*

15 Samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Rəb Pərwərdigar mana xundak dəydu: —

«Barəjin, muxu oşojidar,
Ordini baxkuridiəjan muxu Xəbnaning yenioəja
kirgin, uningəja: —□

16 Sanga muxu yərdə nemə bar?

Yaki muxu yərdə kiming bar?

Birsi egizlikkə əzi üqün bir gər kazoəandək,
Əzi qorəm taxtin bir qonaləquni yonuəandək,
Əzüng üqün bir gər kolidingmu?

17 Mana həy palwan, Pərwərdigar seni əz qang-
gilioə elip, qing sikimdap,

18 Andin pomdaktək seni bipayan, yirək bir
zeminəja taxliwetidu.

Sən axu yərdə əlisən,

■ 22:13 Yəx. 56:12; 1Kor. 15:32 □ 22:14 «muxu gunah silər əlmigüqə kəqürülməydu» — ibraniy tilida «silər əlmigüqə muxu gunah üqün kafarət kılınmaydu». □ 22:15 «... muxu oşojidar, ordini baxkuridiəjan muxu Xəbnaning yenioəja kirgin...» — muxu ayəttiki «oşojidar» (yaki «həziniqi») «ayalqə rod» bilən kəlgən bolup, bəlkim Xəbnaning heli bir huxamətqi, kətürmiqi ikənlikini kərsitixi mumkin.

Həm axu yərdə həywətlik jəng hərwiliringmu
qalidu,

I oqoqjangning jəmätigə xərməndilik
kəltürgüqi!□

¹⁹ Mən seni mənsipəngdin eliwetimən,
Xuning bilən seni ornungdin qüxüriwetimən.

*Bexarətning dawami — Eliakim, ixənqlik
adəm*

²⁰ Xu künimu xundaq boliduki,
Mən Hilkıyaning oqlı Öz kulum bolıqan Eli-
akimni qaqirimən;■

²¹ Sening tonungni kiydürimən,
Sening potang bilən uning belini qing kılımən;
Hökümranlıqingni uning qolıoqa tapxurimən;
Xuning bilən u Yerusalemdikilərgə wə Yəhuda
jəmätigə ata bolidu.

²² Dawut jəmätining aqquqini mən uning
mürisidə köyimən;
U aqsa, heqkim etəlməydu,
Ətsə, heqkim aqalmaydu.■

²³ Mən uni muqim bir jayoqa kozuk kılıp bek-
itimən;
U bolsa atisining jəmätı üqün xərəplik hokuk-
təht bolidu;

²⁴ Həlk uning üstigə atisining jəmätining barlıq
xəhrətlini yükləydu;
Yəni barlıq uruk-nəsillirini,
Barlıq kiqik qaqa-kuqılarnı,

□ **22:18** «oqoqjang» — İsrail padıxaşı Həzəkıyani kərsitidu.
«2Pad.» 18-babni kərüng. ■ **22:20** 2Pad. 18:18,26,37 ■ **22:22**
Wəh. 3:7

Piyalə-jamlardin tartip barlıq küp-idixlarəqiqə asidu.

²⁵ Xu künidə — dəydu samawi qoxunlarning Sərdari boləqan Pərwərdigar: — muqim jayoqa bekitilgən qozuq bolsa, egilip ketidu wə kesip taxlinidu;

Uning üstigə esiləqan yüklər üzüp taxlinidu»,
— Qünki Pərwərdigar xundaq degənidi. □

23

Turning aqiwiti — wəyranqılıqi tüpəylidin oquloqan mərsiyə

¹ Tur tooqruluk yükləngən wəhiy: —

— I Tarxixtiki kemilər, aq-zar kətürünqlar!

Qünki u harab qilindi,

Xu yərdə əy yəq, portmu yəq.

□ **22:25 «Mukim jayoqa bekitilgən qozuq bolsa,...»** — bəzi xərhiqlər muxu sözlər Eliakimni kərsitidu, dəp qaraydu — demək, «u ixənqlik adəm boləqini bilən, bəribir yikilip ketidu; pəkət Hudaqıla tayanoqili bolidu». Biraq muxu ix ohxaxla «xu künidə» bolidu, deyilidu. Pikrimizqə Yəxaya yənə Xəbnanimu kərsitidu; u əslidə «mukim jayoqa bekitilgən» bir qozuq, yəni ordidiki ixlarni baxquroquqi idi. U bir kün içidə həkukidin qaldurulup, Eliakim, yəni Huda eytqan «Mening kulum», uning ornini basidu.

Seprus arilidin bu həwər *kemidikilərgə* ayan kəlinidu. □ ■

² Zidondiki sodigərlər dengizdin ətüp silərnəni təminləp kəldi, i araldikilər, Əmdi xük bolunglar! □

³ Xihördiki bipayan sular üstidin yətkigən danlar,

Yəni Nil dəryasining həsuli Turning daramiti boləqanidi;

U əllərnin baziri boləqanidi!

⁴ I Zidon, hijalət bol,

Qünki dengiz — yəni Turəqa kəroqan boləqan dengiz dəyduki: —

«Məndə həq toləqak bolmidi, həq tuəqmidim, Yigitlərnəni yaki kizlərnəni həq

□ **23:1** «**Tur tooqruluk yükləngən wəhij: — I Tarxixniki kemilər, ah-zar kətürünglər! ...**» — Tur bolsa (həritini kərüng) dengiz boyidiki kədimki zamandiki bir «singapor»əqa ohxaydioqan bir xəhər idi. Tur xəhəri ikkigə bəlünidu. Biri, kiqik aral, uning üstigə intayin mustəhəkəm bir kəl'ə selinoqan. İkkinqisi uduldiki dengiz boyidiki intayin puhta sepillik xəhər. Tur asəsən dengiz arqilik soda kəlattı; uning kemiləri wə uningəqa bəkəndi boləqan «üq Tarxix»tiki (2:16diki izahətni kərüng) kemilər ottura dengizdiki sodini pütünləy degüdək öz ilkiqə eliwaləqan bolup, intayin beyip kətəkən. Tawarlarni ottura dengizdiki əllərdin import kəlip, Pələstingə satqan; Pələstindiki məhsulətlərnimu setiwelip dengiz arqilik eksport kəloqan. Beyioqandin keyin, Tur intayin təkəbburlixip kətəkənidi. Dengiz boyioqə jaylaxqanlıqı üqün uni ixəqal kəlix mumkin əməs idi. «**Seprus arilidin...**» — yaki «Kittiylərnin zeminidin...».

■ **23:1** Yər. 47:4; Əz. 26; 27; 28; Zək. 9:3, 4 □ **23:2** «**Zidon**» — bolsa turəqa yəqin rayon bolup, Tur bilən munasiwiti ziq boləqan. Həritilərnəni kərüng. «**i araldikilər,...**» — Turdiki aralda turəqanlar.

bakmioqandəkmən!»□

⁵ Muxu həwər Misiroqa yətkəndə,
Ularmu bu həwər huddi turoqa kəlgəndək kattik
azablinidu.

⁶ — Silər dengizdin ətüp Tarxixka ketinglar!
I dengiz boyidikilər, aq-zar kətürünglar!□

⁷ Silərning qədim əyyamdin bar boləqan,
Xad-huramlıqqa toləqan xəhiringlar muxumu?!
Mana ularning putliri əzlrini musapir qilixka
yiraklarəqa kətürüp baridu!□

⁸ Tajlarni iltipat qiloquqi boləqan,
Sodigərliri əmirlər boləqan,
Dəllalliri jahanda abruyluqlar hesablanəqan
turning bu təqdirini kim bekitkən?

⁹ — Bularni bekitküqi samawi qoxunlarning
Sərdari Pərwərdigardur!

Məksiti bolsa xan-xəhrəttin kelip qıqқан jimi
təkəbburluqni rəsua qilix,
Jahandiki jimiki yüz-abruyluqlarni
pəsləxtürüxtin ibarət!

¹⁰ Tarxixning qizi, Nil dəryasidək öz zeminingda
əркиn-azadə yayra!

□ **23:4 «Məndə heq toləqak bolmidi, heq tuoqmimidim, yigitlərni yaki qizlarni heq bakmioqandəkmən!»** — demək, Turning yaxliri yokaq kətti. Ularning «anisi», yəni dengiz: «balilarni heq tuoqmioqandəkmən» — dəydu. Ularning yoqitilixi səwəbi tehi kərsitilmidi. □ **23:6 «Silər dengizdin ətüp Tarxixka ketinglar!»** — demək, Turdikilər qeqixi kerək. □ **23:7 «...putliri ularni əzlrini musapir qilixka yiraklarəqa kətüridu»** — kemə bilən əməs, ularning əsirgə qüxüp piyədə mangoanliqini təkitleydu.

Qünki *Turdin* kəlgən tizgin hazir yok,□

¹¹ Qünki Pərwərdigar qolini dengiz üstigə uzitip, Dələtlərnı təwritidu.

U Qanaan toqruluk əmr kılqan,

Uningdiki kəl'ə-qorqanlarnı yokutulsun dəp pərman qüxürgən.□

¹² Wə: —

«I baskunqilikka uqrioqan Zidon kızı,

Sən ikkinqi heq təntənə kilmaysən,

Ornungdin turup, Seprus ariliqə ötüp kətkin,

Hətta xu yərdə sən heq aram tapmaysən» — dedi.□

¹³ Qaranglar, Babil-kaldiylərnıng zeminini!

Bu yərning həlki bolup bakmioqandək kılıdu;

Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarlırı üqün makan kılqan;

Potəylərnı yasap, ularning saray-ordilirini

□ **23:10** «**Tarxixning kızı, Nil dəryasidək öz zeminında ərkin-azadə yayra! Qünki Turdin kəlgən tizgin hazir yok**» — bu kinayilik, həjwiyy gəp. Tarxix turoqə bekindi bolqandın keyin, u hazir «ərkin» bolıdu. Biraq uning iqtisadiy yələnqükimu yok bolıdu. □ **23:11** «**U Qanaan toqruluk əmr kılqan...**» — Tur xəhıri əslidə Qanaan zeminında, dəp hesablıqılı bolıdu. □ **23:12** «**I baskunqilikka uqrioqan Zidon kızı...**» — Zidon Asuriyə tərıpidin basturılıdu, uning kızılrı, xühşısızki, baskunqilikka uqraydu. Təwəndiki 13-ayəttiki izahatni kərüng.

wəyran kılıp, harabilikkə aylanduruwətkən.□

14 I Tarxitektiki kemilər, aḡ-zar kətürünglər!

Qünki qoroqininglar harab kılındi.□

15 Wə xu küni boliduki,

Padixahning künlərni həسابlıoqinidək,

Tur yətmix yil untulidu.

Yətmix yil ötkəndin keyin,

Turning əḡwali paḡixə ayalning nahxisidək

□ **23:13 «Qaranglar, Babil-kaldiylərnin zeminini! Bu yərnin həlki bolup bəkmioqandək kılıdu; Asuriyə uni qəl-bayawan janiwarlıri üqün makan kıləjan...»** — miladiyədin ilgiriki 745-yili Asuriyə padixahı Tiglat-Piləsər «Pütkül dunyağa igə bolmaqçı bolup», kəng kələmdə jəng kılıxka baxlıdi. U 738-yili özining hərbiy qomandanini Turni idarə kılıxka orunlaxturoqan. Tur isyan kətürüp, Asuriyəning keyinki padixahı Xalmanəzərning muḡasirisigə qarxi jəng kıldı, ahirda Asuriyəliklər Turni taxlap kətti. Miladiyədin ilgiriki 8-əsirning ahirda u yənə Asuriyə bilən urux kıldı. Xu qəoqda Tur Misir bilən ittitaq tüzüx məqsitidə səḡbət ötküzgən. Miladiyədin ilgiriki 701-yili Asuriyə padixahı Sənnaherib qattik ḡujum kılıp, Turning «yələnqūki» Zidon wə ətraptiki rayonlarda kəp wəyranqılık kıləjan, Turning sodisini əsasən üzüp qoyqan. Muxu ayətlərdə xu ix toqruluk aḡaḡlandurux berilsə kerək. Ayətlərdə: Asuriyəliklər Babil-kaldiyəni wəyran kıləjanlıkioqə, qıraylık binalarını «qəl-bayawan janiwarlıri üqün makan kıləjanlıkioqə» qaranglar, muxu ixlərdin sawək elinglar deyilidu. Bu bəlkim «Silərgimu muxuningə oḡxax ixlər yüz beridu» degənlikdin bəxarət bolsa kerək. Muxu aḡaḡlanduruxning ahırkı nətijisi miladiyədin ilgiriki 332-yili «büyük Iskəndər» tərpidin qıqırıləjan. Iskəndər pütün səpillik xəḡərni, jümlidin araldiki qoroqlarınımı yər bilən yəksan kılıwətkən. □ **23:14 «Tarxix»** — 2-bab, 16-ayəttiki izahətni kərüng.

bolidu;□

¹⁶ Qiltarni elip, xəhərnı aylinip yür,

I untuloqan paħixə ayal!

Əzünggə yənə həkning diqkitini tartay desəng,

Yeqimlik bir pədə qelip, kəprək nahxilarnı eyt!

¹⁷ Əmdi xundaq boliduki,

Yətmix yilning ətüxi bilən,

Pərwərdigar Turnı yoqlaydu;

Xuning bilən u yənə əzini ijarigə berip,

Yər yüzidiki həmmə padixahliklar bilən yənə
buzukqilik qilidu;

¹⁸ Xuning bilən uning malliri wə əzini setip,
tapqan puli bolsa Pərwərdigaroqa atilip
mukəddəs bolidu;

U həzinigə selinmaydu yaki toplanmaydu,

Qünki uning muxu sodisi bolsa
Pərwərdigarning aldida turoqanlar üqün ayrim
kilinidu;

U ularoqa qanoquqə yəp-iqixkə, xundaqla ularn-

□ **23:15 «Tur yətmix yil untulidu»** — «yətmix yil» muxu məzgil bəlkim Asuriyə padixahı Sənnaheribning miladiyədin ilgiriki 701-yilidiki wəyranqlikidin baxlinidu, miladiyədin ilgiriki 630-yilidiki Asuriyəning küq-qudritining zawal tepixi, xundaqla Turnıng sodisining yənə bazar tepixi bilən ahirlixidu. Yəxaya axu qaoqdiki turnı kəri paħixə ayaloqa, heridarlarnı qaqirix üqün qiltar qelip nahxa eytkanoqa ohxitidu. Paħixə ayaloqa ohxax, u pulni dəp hərəkəndəq ixni kilixqa təyyar idi.

ing esil kiyim-keqəkliri üqün ixltilidu. □

24

*Ahirki zamanlar •••• Dunyaning gunah
arkilik bulo'inixi*

¹ Mana, Pərwərdigar yər yüzini bərbat, wəyran
kılıp,

Uni astin-üstün kiliwetip,

Uningda turuwatqanlarni tərəp-tərəpkə
tarkitidu;

² Xu waqıtta xundak boliduki,

Həklər qandak bolsa, kaħin xundak bolidu;

Kul qandak bolsa, hojayini xundak bolidu;

Dedək qandak bolsa, ayal hojayini xundak
bolidu;

Setiwəloquqi qandak bolsa, setiwətküqi xundak
bolidu;

Ətnə aloquqi qandak bolsa, ətnə bərgüqi xundak
bolidu;

□ **23:18** «Xuning bilən uning malliri wə özini setip,
tapqan puli bolsa Pərwərdigarəqa atilip muqəddəs bolidu...
u ularəqa qanoquqə yəp-iqixkə, xundakla ularning esil
kiyim-keqəkliri üqün ixltilidu» — muxu ahirki ayət Tur
üqün ümid kərsitidu, ular kəlgüsidə mal-mülükkə əməs, bəlkı
Pərwərdigarəqa bekinidi bolidu. Bexarətning əməlgə axu-
ruluxi ahirki zamanda boluxi mumkin. Biraq İsrail Ba-
bildin kaytkinida (miladiyədin ilğiriki 540-yili), yengi muqəddəs
ibadəthana quruloqanda, Tur uning üqün halis materiyal
təminligənliki bəlkim bexarətning bir «qismən» əməlgə axuru-
luxidur (Təwrattiki «Əzra» 3-bab).

Əsüm aloquqi qandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu. □ ■

³ Yər yüzi pütünləy bərbat kılınidu,
Pütünləy bulang-talang kılınidu;
Qünki Pərwərdigar muxu səzni kildi.

⁴ Yər yüzi matəm tutidu, u zəiplixidu,
Jaħan həlsızlinip zəiplixidu,
Yər yuzidiki bəg-tərılərmu həlidin ketidu.

⁵ Yər-zemin əzidə turuwatқанlar tərıpıdin buloqinidu;

Qünki ular kərsətmə-қанundin qətligən;
Təbiətning қанунıyət-tərtıpını əzgərtiwətkən,
Mənggülik əhdinimu yokқа qikiriwətkən. □

⁶ Xunga lənət yər yüzini yutuwalidu,
Uningda turuwatқанlar «gunahı bar» dəp həsəblinidu,

□ **24:2 «kahin»** — muqəddəs ibadəthanida həklərgə wəkil boloqan qurbanlıq kılouqi. **«Setiwaloquqi qandak bolsa, setiwətküqi xundak bolidu... əsüm aloquqi qandak bolsa, əsüm bərgüqi xundak bolidu»** — demək, jəmiyətning hər bir təbikidikiliri ohxaxla Hudaning oqəzipigə uqraydu. ■ **24:2** Əz. 7:12, 13

□ **24:5 «Qünki ular kərsətmə-қанundin qətligən; təbiətning қанунıyət-tərtıpını əzgərtiwətkən...»** — қaysi kərsətmə-қанunlarni buzoqan? Pəqət Musa pəyoqəmbərgə berilginila əməs, yənə Nuħ pəyoqəmbərgə kərsitilgən қанun wə əhdini kərsətsə kerək. «Yar.» 9-babni kəruŋg. Nuħ pəyoqəmbərgə həm Musa pəyoqəmbərgə tapxuruloqan muxu ikki əhdigə asəsən қatillik қə'tiy mən'i қilinoqan. Uning üstigə Nuħқа tapxuruloqan əhdə boyiqə, Huda həwa rayini həm yər yuzidiki təbiətning қанунıyətlinini bekitkən; birəq insanlarning қilmixliri həwa rayini buzup taxlıoqan, xundakla bügünmu buzmaqta, xuningdək insanlar nuroqun təbiət қанунıyətlinini əzgərtməqci boloqan wə bolidu. Məsilən, ailidiki ər-hotunluk jinsiy munasiwətlərnı buzup, bəqqiwazlıqni normal ix dəp bilix қatarlıqlar.

Xunga yər yüzidikilər yutuvelinidu,
Insanlar az qalidu. ■

Balayı' apət təpsilatlıri

- ⁷ Yengi xarab tügəy dəp qaldı,
Üzüm tallıri bolsa solixip ketidu;
Kəypliktin kəngli hux adəmlərmu uq tartixidu;
⁸ Daplarning xoh sadaliri tohtaydu,
Kəngül eqiwatqanlarning warang-qurunqlirimu
tügəydu,
Qiltarning xadlıq mungqlirimu tohtaydu. ■
⁹ Xarab iqqənlərningmu nahxisi yokaydu;
Haraq iqqənlərgə haraq aqqıq tuyulidu. ■
¹⁰ Tərtipsiz, mənisiz xəhər buzulidu;

■ **24:6** Yəx. 9:18; 10:16 ■ **24:8** Yər. 7:34; 16:9; 25:10; Əz. 26:13; Hox. 2:13 ■ **24:9** Yəx. 16:1

Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu;□

11 Koqilarda xarab üçün nalə-pəryad
kötürüldü;

Bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu;

Yər-zemindiki xadlıq yokaydu.□

12 Xəhərdə pəkət wəyranqilikla qalidu,

Dərwaza bolsa qeqiləğan,

Həmmisi — harab bolidu! □

Insanning «qaldisi»

□ **24:10 «Tərtipsiz, mənisiz xəhər»** — Yəxaya qaysi xəhər ikənlikini deməydu. 13-babta Babil xəhəri pütün hudasiz dunyani kərsətkəndək (məsilən, 13-bab, 5- wə 9-ayətəni kərüng) muxu ayətlər ohxaxla pütkül hudasiz dunyani bildüridu. Xühşisizki, Yəxaya okurmənlərgə yənə, Babil (Babilon) xəhərinin birinçi kətim quruloğanlıqini kərsətməkqi (Təwrat, «Yar.» 11-babni kərüng). Xəhərlər bolsa insaniyətnin bar küq-kudriti, qəbilyiti wə əqil-parasitining jəwhəri bolidu. Birəq muxular ihlassiz, Hudaəqə tayanmıoğan həlda qilinoğan bolsa, həmmisi quruk gəp bolidu, halas. Xuning bilən muxu namsiz xəhər hudasiz dunyani bildüridu. Xəhər mənisiz, uningki turmuxi mənisiz, hudasiz yaxax mənisiz. Baxqə pəyqəmbərlərnin səzlrigə əsasən (məsilən, Daniyal) kəlgüsidə pütkül dunya bir xəhər, bir mustəbit həkəmdar astida bolidu. Muxu xəhər bəlkim «yengi bir Babil» boluxi kərək. 1985-yili iraktiki Sadam Hüsəyn kədimki Babil xəhərinə qaytidin quruxni niyət qiləqini bilən u uzun ötməy jənidin ayrıldı. **«Heqkim kirmisun dəp həmmə öylər etilidu»** — baxqə birhil tərijimisi «həmmə öyning ixiki tosulup kəlip, heqkim kirəlməydu». □ **24:11 «Koqilarda xarab üçün nalə-pəryad kötürüldü; bar xad-huramlıq tütəkkə aylinidu...»** — oqəlitə ix xuki, xarab həqlərgə heq təsəlli bərləmisimu, ular yənə uni izdəydu. Mana bu insanning təbiitidur! □ **24:12 «Dərwaza bolsa qeqiləğan, həmmisi — harab bolidu»** — dərwaza heqqəndək mudapəə roli qəlməydu.

13 Qünki həlk-millətlərnin arisida,
Yər-jahanning otturisida xundak boliduki,
Zəytun dərihini kakqandin keyin kəp qaloan
zəytunlardək,

Üzüm həsulini yoiwaloqandin keyin tərgüdək
birnəqqıla üzüm qaloandək, bir qaldisi
qaldurulidu. □ ■

14 *Qaldilar* bolsa awazlirini yukiri kətüridu;
Pərwərdigarning həywisigə qarap təntənə
kilidu;

Ular dengiz tərəptin sürən salidu. □

15 Xunga Pərwərdigarni xərktimu,
Israilning Hudasi Pərwərdigarning namini
qərbtiki yirak arallardimu uluqlanglar;

16 Jahanning qət-qətliridin biz nahxilarni an-
gliduk: —

«Həkkanii Boluqiqa xan-xərəp bolsun!»

Birak mən xundak dedim: —

«Aḥ, mening yadangoʻlulukum! Mening
yadangoʻlulukum! Həlimoqa way!

Qünki hainlar hainlik kiliwatidu;

Bərək, hainlar nomussizlarqə hainlik

□ 24:13 «Yər-jahanning otturisida» — Israilni kərsitidu.

■ 24:13 Yəx. 17:6 □ 24:14 «Qaldilar bolsa awazlirini yukiri kətüridu» — yukiridiki 6-ayəttə «insanlar az qalidu» deyilidu. Muxu ayəttiki «qaldilar» bolsa dəl xu kixilərnə kərsitidu. Ular balayi'apət iqidə towa kilip Hudani izdigənlərdur. Bu Hudaqa sadik boləan «qaldi həlk» «Yəxaya» wə Təwrattiki kəp baxqa kitablarda tiləqə elinidu.

qiliwatidu!□

¹⁷ I yər yuzidə turuwatqan insanlar!

Wəhimə, ora wə tuzaq bexingə qūxidu;■

¹⁸ Wə xundak boliduki,

Wəhimə sadasidin qaqqanlar oriqa qūxidu,

Oridin qıqqan bolsa tuzaqqa tutulidu.

Qünki asmandiki derizilər eqilidu,

Yər ulliri təwrəp ketidu.□ ■

¹⁹ Yər mutlək dəzlinip ketidu,

Yər pütünləy parə-parə bolup ketidu,

Yər dəhxətlik təwrinidu.

²⁰ Yər məst adəmdək iləng-siləng mangidu;

Huddi lapastək iroqangxip qalidu.

Qünki uningdiki asiylik gunahı ezini kattik basidu,

U yikilip, ikkinqi turalmaydu.■

²¹ Xu künidə xundak boliduki,

□ **24:16 «Birak mən xundak dedim: — «Ah, mening yadangoçulukum! Mening yadangoçulukum! Həlimoça way! ... Bərhək, hainlar nomussizlarqə hainlik qiliwatidu!»** — bu sözlər pəyoqəmbərning Hudaning ahir zamanlar toqrisida uningə ayan qiloqan wəhiylirigə boləqan inkasini — həm huxallik həm huxallik iqidə boləqan qayoçusini, yəni dunyaning gunahkarlarning aqiwitigə qarap qayoçoçanlikini bildüridu. «...hainlar hainlik qiliwatidu ... hainlar nomussizlarqə hainlik qiliwatidu!» — muxu təkrarlax, bəlkim, ahirda hər adəm Huda tərripidin qutkuzulmoçan bolsa, nəhayiti kattik gunahqa qəmüp ketidu, degənni bildüridu. Ularəqa gunah bekitilgəndək qilidu (Injil, «Wəh.» 11:22ni kərüng). Yəxaya gunahning jzasini kərüpla yanə nəhayiti azablinidu. ■ **24:17** Yər. 48:43 □ **24:18 «Wəhimə.. ora.. tuzaq..»** — bu üç sözning ahangı ibraniy tilida nəhayiti ohxixip ketidoçan sözlər. ■ **24:18** Yər. 48:44; Am. 5:19 ■ **24:20** Ayup 27:18; Yəx. 1:8; 19:14

Pərwərdigar yukirida turoqan qoxunlarni yukirida,

Wə yər yuzidiki padixahlarni yər yuzidə jazalaydu.□

²² Ular orəkkə yioqilidioqan bir top əsirlərdək yioqiwelinidu,

Gundihanoqa solap koyulidu.

Nuroqun kunlərdin keyin ular jazalinidu.□

²³ Ay uyatlıkta qalidu;

Künmu hijil bolup kərünməydu;

Qünki samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar Zion teqida, yəni Yerusalemda səltəniti yürgüzidu;

Uning xan-xəripi Öz əksakalliri aldida parlaydu!

25

Hudani mədhıyləydiyən, ahırkı zamandiki nahxa

¹ Pərwərdigar, Sən mening Hodayim;

□ **24:21** «...yukirida turoqan qoxunlar» — bəlkim Xəytanning jinlərdin tərkib tapqan, təwən asmanlarda yüridyən qoxunlirini kərsitidu. □ **24:22** «Nuroqun

künlərdin keyin ular jazalinidu» — ibraniy tilida «nuroqun künlərdin keyin ular yoklinidu». Huda məlum həlkni «yoklisa», bu yoklaxning nətijisi ularni (a) bərikətləx üqün yaki (ə) jazalax üqün bolidu. Bu sirlik bəxarətni Injil «Wəhıy» kismidin kəprək qüxinimiz. Qutkuzoquqi-Məsih bu dunyaqa kaytip kəlgəndə, bar jin-xəytanlar (üstündiki qoxunlar...)ni hangəqa taxlaydu. Ular yənə bir ming yildin keyin yər yuzidikilərnı sinax üqün wəqitlik qoyuwetilidu. «Wəhıy» 19-20-bablarnı kərüng.

■ **24:23** Yəx. 13:10; Əz. 32:7; Yo. 2:31; 3:15

Mən Seni üstün dəp mədhiyələymən,
Mən Sening namingni mubarəkləymən,
Qünki Sən karamət ixlarni,
Sadıqlıq wə həqiqət iqidə kədimdin buyan
kəlbınggə pükkənliringni bəja kəltürgənsən.

² Qünki Sən xəhərni harabilik,
Kəl'ə-qorqanlıq yurtni harab,
Yatlarning ordisini xəhər bolalmas qılqansən,
U ikkinqi hərgiz kurulmaydu. ■

³ Xunga həliki küqlük həlk Seni uluqlaydu,
Əxəddiy əllərnin həliki xəhiri Səndin qorqıdu;

⁴⁻⁵ Qünki Sən miskinlərgə qorqan,
Yoksullarning dərdi-hajitigə qorqan,
Boranqə dalda,
Issıqqa sayə bolqansən;
Qünki əxəddiyələrnin zərbə dolquni tamqə
uruloqan borandək,

Qəşjirək yərnı bəşkan issıq hawadək boldi.
Bırək issıq hawa bulut sayisi bilən tosuloqandək,
Sən yatlarning quqan-sürənlirini pəsəytisən;
Əxəddiyələrnin qəlibə nahxisi pəs qilinidu.

⁶ Wə muxu taqda samawi qoxunlarning Sərdari
bolqan Pərwərdigar bərlıq qowmlar üqün
ziyapət qilidu —

Maylıq yeməklıqlər,
Süzdürülgən kona xarablar,
Yiliki tok maylıq yeməklıqlər,
Süzdürülgən, yahxi saqlanqan kona
xarablardin bolqan ziyapət bolıdu; □

■ **25:2** Yəx. 21:9; 23:13; Wəh. 14:8; 18:2 □ **25:6** «**Yiliki tok maylıq yeməklıqlər**» — Yəhudiylar üqün, xundaqla bərlıq kədimki həlkələr üqün maylıq wə yilıklıq yeməklıqlər əng esil tamak idi.

7 Wə U muxu taoqda həmmə qowmlarni yapidioqan qümpərdini,
Barliq əllərnı yapidioqan yapkuqni yokitidu;

8 U ölümni mənggügə yutup yokitidu!

Rəb Pərwərdigar hər bir yüzdiki yaxlarni sürtiwetidu;

Pütkül yər-zemin aldida Əz həlqining xərməndilikini elip taxlaydu;

Qünki Pərwərdigar xundak eytkan. ■

9 Wə xu künidə deyiliduki: —

«Mana, Hudayimiz muxu, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
U bizni kütquzidu;

Mana, muxu Pərwərdigardur, biz Uningoqa təlmürüp kəlgən,
Biz xadlinip Uning nijat-kutulduruxidin hursən bolimiz».

10 Qünki muxu taoqqa Pərwərdigarning kəli kənop turidu;

Wə saman azgaldə tezək bilən qəyləngəndək,
Moab Uning putliri astida qəylinidu; □

11 *Moab* axu *tezəklik* azgaldin üzüp qikix üçün kəlini keridu,

Birak uning kəli qəwər boləqini bilən, *Rəb* uning təkəbburluqini pəs kəlidu. □ ■

12 U sepilliringning egiz mudapiəlik qəroqanlirini oqulitip,

Yər bilən yəksan kəlip,

■ 25:8 1Kor. 15:54 □ 25:10 «**Muxu taoqqa Pərwərdigarning kəli kənop turidu**» — demək, Huda xundak kəlip, bəht wə aram ata kəlip, Əzini tonutidu. □ 25:11 «**Rəb uning təkəbburluqini pəs kəlidu**» — ibraniy tilidə «U uning təkəbburluqini pəs kəlidu». ■ 25:11 Yəx. 16:6

Topa-qangoqa aylanduridu.

26

Ikki xəhər — yengi Yerusalem wə «dunyaning xəhiri»

¹ Xu künidə Yəhudaning zeminida munu nahxa eytilidu: —

«Mustəhkəm bir xəhirimiz bar;
U nijatlikni uningoqa sepil wə tirəklər kılıp bekitip qoyidu. □ ■

² Wapadarlıqta qing turoqan həkkaniy əlning kirixi üqün,

Dərwazilarni eqip beringlar!

³ Kim özining əkidə, oy-hiyali Sanga baqlioqan bolsa,

Sən uni mutlək hatirjəmliktə saklaysən;

Qünki u Sanga ixənq-etikad baqlioqandur.

⁴ Mənggügə Pərwərdigarqa tayininglar;

Qünki Yah Pərwərdigar həkikətən əbədil'əbədlik bir qoram taxtur. □

⁵ Qünki U yukirida turoqanlarni pəskə qüxüridu;
Axu aliy xəhərnı, U pəs kılıdu;

Uni yərgə qüxürüp,

□ **26:1** «U nijatlikni uningoqa sepil wə tirəklər kılıp bekitip qoyidu» — «U» — Rəb Pərwərdigarni kərsitidu, əlwəttə.

■ **26:1** Zəb. 46:4-5; 125:1; Pənd. 18:10 □ **26:4** «Yah» — bolsa «Yahwəh»ning kışkartiloqan xəkli (1:1-izahatni kərüng).

Topa-qangoqa aylanduridu.□

⁶ U put bilən qəylinidu;

U məminlərnin putliri,

Miskinlərnin kədəmliri bilən qəylinidu!

⁷ Həkkaniyning yoli bolsa tüzdur;

I Əng Tüz Yolluq Boluquqi,

Sən həkkaniy adəm üçün uning yolini ong
kilisən.

⁸ I Pərwərdigar, biz dərhəkiqət Sening
hökümliringning yolida mengip, Seni kütüp
kəldük;

Jenimizning təxnalıqi xudurki, naming wə
xəhriting axsun!

⁹ Wujudum bilən keqilərdə Sanga təxna
boldummən;

Bərhək, tang səhərlərdimu rohim bilən iq-
iqimdin Seni izdidim;

Qünki həkümliring yər yüzidə kərüngən bolsa,

Yər yüzidikilər həkkaniylikni əginidu.□

¹⁰ Rəzil adəmgə rəhim kərsitilsimu,

U yənıla həkkaniylikni əgənməydu;

Hətta durusluq turoqan zemindimu u yənıla
adilsizlik kiliweridu,

□ **26:5 «yukirida turoqanlar»** — bəlkim 25-bab, 11-ayəttiki «yukirida turoqan qoxunlar»ğa ohxax, jin-xəytanlarni kərsitixi mumkin. **«Axu aliy xəhər»** — bəlkim dunyadiki hudəsizlikğa wəkillik kiliديوqan Babil, yəni yukiriki bablardiki «mənisiz xəhər» boluxi mumkin. □ **26:9 «Hökümliring yər yüzidə kərüngən bolsa»** — bu səzning ikki hil mənisi bar: — birin-qisi «adil qanunliring dunyada (həlkingning yahxi kילוanliqi arkilik) ayan kılinsa...». İkkinqi mənisi «tərbiyilik jaza həkümliring dunyada pəyda bolsa...». İkkila mənisi, bolupmu ikkinqi mənisi tooqra bolsa kerək (10-ayətni kərüng).

Pərwərdigarning xanu-xəwkitini kərməydu. □

11 I Pərwərdigar, qolung kətürüldi,

Biraq ular kərməydu.

Həlbuki, Əz həlkinggə boləan otluq muhəbbitingni ular kəridu həm hijil bolidu;

Küxəndiliring üqün *təyyarlanəan* ot ularni bərəkət yutuwetidu.

12 I Pərwərdigar, Sən bizgə hatirjəmlilik nesip kəlisən;

Qünki bizning əməllirimizning həmmisini əzüng wujuka qikarəansən. □

13 Dərwəkə, i Pərwərdigar Hudayimiz, ilgiri Səndin baxka «rəblər» üstimizdin həkümranlik kələan;

Əmdilikətə pəkət Sanga tayinipla naminəni əsləp tiləa alimiz. □

14 Ular bolsa əldi, kəytidin yaximaydu;

Ərwah bolup kətti, kəyta tirilməydu;

Qünki Sən ularni jazalap yəkəting,

Ular ni adəmlərnin əsidimu kələqə

□ **26:10 «Həttə durusluq turoqan zemindimu u (rəzil adəm) yənəla adilsizlik kəliweridu»** — adillikni bəja kəltürük biadil muhit astida təs, əlwəttə. Ətraptikilər adil bolsa, əzining adil bolmiki asanrak bolidu. Biraq rəzillər yənəla biadillik kəlidu.

□ **26:12 «Qünki bizning əməllirimizning həmmisini əzüng wujuka qikarəansən»** — yaki «qünki həmmə əməllirimizni əməliyləxtürgüqi əzüngdursən». □ **26:13**

«Əmdilikətə pəkət Sanga tayinipla naminəni əsləp tiləa alimiz» — Hudaning «kəldisi»i, yəni Hudaəa sadik boləanlar, «pəkət Sening mehir-xəpkitinə arkiliklə sadik bolduq» degəndək etirap kəlidu.

qaldurmiding. □

15 Sən əlni uloqaytkansən, i Pərwərdigar;
Əlni uloqaytkansən,
Əzünggə xan-xərəp kəltürgənsən;
Zeminning qebralirini hərtərəpkə uzartkansən.
□

Israil kandaq yol bilən azad qilinoqan?

16 I Pərwərdigar, ular dərd-ələm iqidə
qaloqanda, Seni izdidi;
Tərbiyilik jazalixing ularning bexioqə qüxkəndə,
Ular aq urup, piqirlap bir duani kildi: —

17 «Boxinix aldida turoqan, toloqiki tutup,
aqrıqtin warkirioqan bir hamilidar ayaldək,
Biz Sening aldingda xundak bolduq, i
Pərwərdigar. ■

18 Biz ikki qat bolup,
Toloqakka qüxtuq,
Birak pəkət yəlla qıqarduq;
Yər yüzidikilər üqün heq nijat-qutkuzuxni
yətküzmiduq;

□ **26:14** «Ular bolsa əldi» — muxu yərdə «ular» 13-ayəttiki «baxqa rəblər», yər yüzidiki padixahlar yaki Israil qoqunoqan butlarning kəynidə turoqan jin-xəytanlar bolsa kerək. □ **26:15** «Sən əlni... zeminning ... hərtərəpkə uzartkansən» — baxqa birhil təjmisisi: — «Sən... əslidə ularni (əlni, yəni Israilni) jahanning əng qetigə sürgün qiloqansən». ■ **26:17** Yq. 16:21

Dunyadiki adəmlər heq tuoqlumidi». □

Hudaning Israilning duasioqa bololan jawabi

¹⁹ «Sanga təwə əlgən adəmlər yaxaydu;
Mening jəsitimning *tirilixi bilən təng* ularmu
tirilidu.

I topa-qangda yatқанlar, oyoqinip nahxa yangrit-
inglar!

Xəbniming tang səhərning xəbnimidəktur;
Yər-zemin əzidə əlgənlərnı tuoqup beridu.□

²⁰ I həlqim, kelinglar,

Əyünglaroqa kirip, kəyninglardın ixiklərnı etip
qoyunglar;

Mening dəroqəzipim ətküqə, əzüngni bir dəmlık
yoxuruwal.■

²¹ Qünki qara,

□ **26:18 «Dunyadiki adəmlər heq tuoqlumidi»** — baxқа birhil tərjimisi «dunyada turoqanlar heq yikilmidi» (demək, uruxta bizdə heq oqelibə bolmıdı). Birəq bizningqə yukirikı tərjimisi toqra. Xuning bilən muxu ayət Hudaning Israil toqruluk bololan qongkur məksiti üstidə tohtilidu, dəp qaraymız. U Israil arqilik dunyadikilərgə nijat-kutkuzux həwirini yətküzüp, ularni yengi həyatқа, yəni mənggülük həyatқа erixtürüp, qaytidin tuoqdurmaqçı. Lekin Israil Hudaning xu məksitigə qoral boluxқа layiqətsiz bolup qaldı. Xunga Huda Əzi (19-20-ayətlər wə təwəndiki bablaroqa اساسən) xu ixni qilidu, dəydu. □ **26:19 «Sanga təwə əlgən adəmlər»** — bu səzni anglawatқан «qaldı»larning əzi səygən mərhumlarnı kərsitixi mumkin. **«Mening jəsitimning tirilixi bilən təng ular tirilidu»** — bəzidə ibraniy tilida birlik san kəplük sannı bildüridu; birəq muxu ayət Kutkuzoquqi-Məsihning tirilixi bilən baxqıarmu tirilidu, degən bexarətlık mənıdə boluxımu mumkin (Injil, «Mat.» 27:52ni, «Rim.», 6:3-11ni kərüng). ■ **26:20** 2Kor. 4:17

Pərwərdigar Əz jayidin qikip,
 Yər yüzidikilərninḡ gunahini əzlrigə
 qayturmaqçı;
 Yər bolsa üstigə təkülgən qanlarni axkarilaydu,
 Əzidə öltürülgənlərnəni ḡaman yepiwərməydu.

27

*Xəytanning jazalinixi •••• Israillar yioqilip
 Hudaəşa mewə beridu*

¹ Xu künidə Pərwərdigar Əzining dəḡxətlik, bütük wə küqlük xəmxiri bilən uqқur yilan lewiatanni,
 Yəni toloqanoquqi yilan lewiatanni jazalaydu;
 U yənə dengizda turoqan əjdihəni öltüridu. □ ■
² Xu küni sap xarab beridioqan bir üzümzar bolidu!

□ **27:1 «Pərwərdigar ... Xəmxiri bilən uqқur yilan lewiatanni, yəni toloqanoquqi yilan lewiatanni jazalaydu; u yənə dengizda turoqan əjdihəni öltüridu»** — lewiatan qoḡqur dengiz astida yaxaydioqan qorқunqluk əjdihəşə ohxap ketidioqan ḡaywan. Bəzi alimlar uni timsah dəydu, birak biz uningoşə ixənməymiz (Təwrattiki «Ayup» lewiatan toqrisidiki 41-babtiki izahətlirimiz wə «қoxumqə səzimiz»ni kərüḡ). «Jazalax» degən səzdin, birhil yaman roḡning küqining lewiatanning kəynidə turuxi bilən, lewiatanni rəzillikning bir wəkili bolidu dəp qüxinimiz. Injil «Wəḡiy» 12-, 13- ḡəm 20-babқа asəsən qüxinimizki, lewiatan Xəytanning əzi ḡəm əzining ahirki zamandiki wəkili boləqan dəjjalni bildüridu. **«uqқur yilan»** — lewiatan Xəytanning asmandiki ipadisi, «toləqanoquqi yilan» yər yüzidiki ipadisi, «əjdihə» dengizdiki ipadisidur. ■ **27:1** Wəḡ. 12:9

U toqruluk nahxa eytinglar!□

³ Əzüm Pərwərdigar uni saklaymən;

Mən hər dəqiqə uni suqirimən;

Birsi uningoğa ziyan yətküzmisun dəp keqə-kündüz saklaymən.

⁴ Oğəzəp Məndə qalmidi;

Ah, Manga qarxi jəng kilidioğan tikənlər yaki jioğanlar bolsaidi!

Undaq bolsa Mən ularoğa qarxi yürux qilattim,

Ular ni yioqixturup keydürüwetəttim!□

⁵ Bolmisa u Meni baxpanahlik qilip tutsun;

U Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun,

Dərəkəqət, u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!□

⁶ Kəlgüsi künlərdə, Yəqub yiltiz tartidu;

Israil bihlinip, qeqəkləydu,

Ular pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən

□ 27:2 «sap xarab beridioğan bir üzümzar» — yaki «bək yeqimlik bir üzümzar». □ 27:4 «Oğəzəp Məndə qalmidi» — bəlkim Israiloğa qaritiloğan oğəzəpni kərsitidu.

«Ah, Manga qarxi jəng kilidioğan tikənlər yaki jioğanlar bolsaidi!... ular ni yioqixturup keydürüwetəttim!» — Hudaning Əz üzümzari boloğan Israiloğa (5-babni yənə kərüng) xunqə hursənliki wə qizoqinliki barki, U «ularoğa boloğan qoqdax muhəbbitimni kərsitix pirsiti bolsun üqün, bir tal tikənla pəyda bolsaidi!» dəp tiligəndək qilidu. □ 27:5 «Bolmisa u Meni baxpanahlik qilip tutsun; u Mən bilən birliktə hatirjəmliktə bolsun!...» — Huda hətta Əzigə qarxi turoğan bir tikəngimu towa qilix, hatirjəmlikkə kelix pirsitini yətküzidu!

Buni ikki qetim deyix, buni təkiltəxtin ibarət.

qaplaydu. □ ■

*Pərwərdigarning Əz həlqigə boləqan muamil-
isi*

⁷ *Pərwərdigar Israilni* uroqanlarni uroqanqilik *Israilni* urup baqqanmu?

U qiroqanlardək *Israil* qirilip baqqanmu? □

⁸ Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən;

Xərək xamili qıqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən. □ ■

⁹ Əmdi xu yol bilən Yəqurpning kəbihliki kəqürüm qiliniduki, —

□ **27:6 «Ular (Israil) pütkül yər yüzini mewə-qewə bilən qaplaydu»** — muxu səz Babil xəhərinə «yər yüzini xəhərlər bilən qaplayli» (14:21) degən məksiti bilən pütünləy ohximaydu. Xu qaoqda bolsa Hudaning Əz üzümzari boləqan Israildin kütəkən ümidi (5-babta hatiriləngəndək) kəp jəhətlərdin əməlgə axurulidu. ■ **27:6** Zəb. 72:16 □ **27:7 «Pərwərdigar Israilni uroqanlarni uroqanqilik Israilni urup baqqanmu? U qiroqanlardək Israil qirilip baqqanmu?»** — ibraniy tilida intayin qışkartilip ipadilinidu: «U Israilni uroqanlarni uroqan dərjiddə uni urup baqqanmu? U (Huda) qiroqanlardək, u (Israil) qirilip baqqanmu?». Baxqa birhil təjimişi: «Pərwərdigar Israilni baxqılar uroqan dərjiddə urup baqqanmu? Yaki Israil əllər tərpidin qiriləndək Pərwərdigar tərpidin qirilip baqqanmu?». □ **27:8 «Sən ularni əyibligəndə əlqəmdin təwən jazalap ularni paliwətkənsən; xərək xamili qıqqan künidə U Uning zərblik xamili bilən ularni qooqliwətkən»** — demək, 7-ayəttə deyilginidək, Huda Israilni tərbiyləp jazaliqanda «əlqəmdin təwən» jazaliqan; xərək xamili zərblik boləqini bilən daimlik əməs, pəqət turup-turup soqup turidu. Baxqa birnəqqə hil təjimiliri uqrixi mumkin. ■ **27:8** Yər. 30:11; 46:28

Uning gunahining elip taxlanoqanlikining
pixkan mewisi xu boliduki: —

U qurbangahtiki həmmə taxlarni kukum-talkan
kilidu,

«Axərah»larni wə «kün tüwrükliri»ni zadila
turoqumaydu. □

¹⁰ Qünki mustəhkəmləngən xəhər oqerib bolup
qalidu,

Adəmsatsiz makan həm taxliwetilgən
bayawandək bolidu;

Xu yərdə mozay ozuqlinidu,

Xu yərdə yetip, uning xahlirini yəydu. □

¹¹ Uning xahliri solixix bilən üzülidu;

Ayallar kelip ularni otun kilip köydüriwetidu.

Qünki bu bir yorutulmioqan həlk;

Xunga ularni Yaratquqi ularoqa rəhim kilmaydu;

Ular ni Xəkilləndürgüqi ularoqa xəpkət
kərsətməydu.

¹² Wə xu küni xundak boliduki,

Pərwərdigar Əfrat dəryasining ekimliridin tar-
tip Misir wadisioiqə hər yərni silkiydu,

Wə silər bir-birləp terip yioiwelinisilər,

□ **27:9 «Yakupning kəbihliki kəqürüm kilinidu»** — ibraniy tilida «Yakupning kəbihliki yepilidu» yaki «Yakupning kəbihliki kafarət kilinidu». **«qurbangahtiki həmmə taxlar...»** — muxu ayəttiki «qurbangah» bəlkim butlaroqa qokunuxta ixli-tilidioqan nərsə. **«Axərah»** — «Axərah» butliri wə huxbuy-gahlar bolsa, 17-bab, 8-ayəttiki izahatni kəring. □ **27:10 «mustəhkəmləngən xəhər»** — muxu «mustəhkəmləngən xəhər» bolsa, awwal Babilni kərsətsə kerək; birak 10:24-ayəttiki izahatta deginimizdək, Babilning əzi kəlgüsi «pütkül hudasis dunya»ni bildüridu.

I Israil baliliri! □ ■

¹³ Wə xu küni xundak boliduki,

Büyük kanay qelinidu;

Xuning bilən Asuriyə zeminida tügixəy dəp
qaloqanlar,

Wə Misir zeminida musapir bolqanlar kelidu;

Ular Yerusalemda mukəddəs taq üstidə

Pərwərdigarqa ibadət qilidu. □

28

*Əfraim, yəni «ximaliy padixahlik» toqiruluk
bir bexarət •••• Birdinbir ul nemə?*

¹ Əfraimdiki məyhörlarning bexidiki
təkəbburluk bilən taqiwalqan güllük tajiqa
way!

Munbət jiloqining bexiqa taqiwalqan,

Yəni ularning solixip qaloqan «pəhri» bolqan
güligə way!

□ **27:12 «Əfrat dəryasining ekimliridin tartip Misir wadisioiqə»** — muxu ibarə Israilning barlik zeminini kərsitix
üqün pat-pat ixlitilidu. Həritiləni kəring. ■ **27:12** Yəx.
17:5 □ **27:13 «Xu küni xundak boliduki, büyük kanay
qelinidu»** — Hudaning həlkini qakiridioqan, ahirki zamandiki
muxu «büyük kanay» Mukəddəs Kitabta baxqa kəp yərlərdə
tilqa elinidu. Yəxaya əzi 18-babta u toqrisida tohtilidu.
Muxu yərdə, Hudaning mehir-xəpkitining barlik insanlar üqün
ortakliki, Yəhudiy əməslər (Asuriyə zeminida tügixəy dəp
qaloqanlar... Misir zeminida musapir bolqanlar) Hudaoqa
tayanqan Yəhudiyalar bilən billə Uning padixahliqoqa mirashor
bolidioqanliki enik kərunidu.

I xarabning əsiri boləqanlar![□]

² Mana, Rəb bir küq wə kudrət igisini hazirlidi;
U bolsa, məldürlük judun həm wəyran qiloquqi
borandək,

Dəhxət bilən taxkan kəlkün suliridək,
Əxəddiylərqə *tajni* yərgə uridu.

³ Əfraidniki məyhorlarning bexidiki
təkəbburluq bilən taqiwaləqan güllük taji ayaq
astida qəylinidu;

⁴ Wə munbət jiloqining bexida taqiwaləqan,
Ularining «pəhri» boləqan solixip qaləqan güli
bolsa,

Baldur pixkan ənjürdək bolidu;

Uni kərgən kixi kərüpla,

Qolıqə elip kap etip yutuwalidu.

⁵ Xu künidə, samawi qoxunlarning Sərdari
boləqan Pərwərdigar Əz həlqining qaldisi üqün
xərəplik bir taj,

Xundakla kərkəm bir qəmbirək bolidu.

⁶ U yənə həküm qikirixka olturoqanlarəqə toqra
həküm qıkarəquqi Roh,

Wə dərwazida jəngni qekindürgüqigə küq

[□] **28:1 «Əfraidniki məyhorlarning bexidiki təkəbburluq bilən taqiwaləqan güllük tajiəqə way!...»** — Əfraidning bəqliri harək iqixkə bək amraq idi. Ularining ərp-aditigə asasen, abruyluq adəmlər olturuxlarda gül taj taqaytti. Yəxaya pəyoqəmbər, ularning «pəhri» boləqan güli, yəni ularning «xan-xəripı» solixip ketip yoqay dəp qaldi, dəydu. Aq adəm kərüpla yəwalidəqan bir tal ənjürdək ular yoqap ketixi mumkin. Hazir bolsa, təkəbburluq qilidəqan yaki əyx-ixrət qilidəqan waqit əməs, bəlki towa qilip pəryad kətürux kerək, degənliktur. «Munbət jiloqə» — ximaliy padixahlıq (İsrail)ning paytəhti boləqan Samariyə jaylaxkan jiloqini kərsətsə kerək.

bolidu. □

Yerusalemdeki əmirlarning əhwali •••• Kim Hudaning sözini qüxinələydu?

⁷ Biraq bularmu xarab arkilik hatalaxti,

Haraq bilən ezikip kətti: —

Həm kahin həm pəyqəmbər haraq arkilik ezikip kətti;

Ular xarab tərripidin yutuwelinqan;

Ular haraq tüpəylidin ələng-sələng bolup ezikip kətti;

Ular aldin kərüxtin adaxti,

Höküm kilixta ezixiti; □ ■

⁸ Qünki həmmə dastihan box orun qalmay kusunək wə nijasət bilən toldi. □

Əmirlər Yəxayani mazək qilidu

⁹ «U kimgə bilim əgətməkqudu?»

□ **28:6** «U yənə həküm qikirixka olturoqanlaroqa toqra həküm qikarouqi Roh, wə dərwarzida jəngni qekindürgüqigə küq bolidu» — mətiwərlər həlk üqün həküm qikirix, sot kilix üqün xəhər dərwarzilirida olturatti. Baxka birhil təjimişi: — «Düxmənni dərwarzisioqigə qekindürgüqigə küq bolidu» — demək, hujum kilidoqanlaroqa küq bolidu. □ **28:7** «**kahin**» — muqəddəs ibadəthanida həqlərgə wəkil bolup qurbanlik qiloquqi. ■ **28:7** Yəx. 5:11 □ **28:8** «**Həmmə dastihan box orun qalmay kusunək wə nijasət bilən toldi**» — mumkinqiliki barki, Yəxaya orda bilən boloqan munasiwiti bilən Yerusalemdeki ərbablarning olturuxioqa katnixalaydu. Təwəndiki ayətlərgə qarioqanda, olturuxning səwəbi, Misir bilən Asuriyəgə qarxi turux ittipaki toqrisidiki kelixim tüzgənlikni təbrikləxtin ibarət idi. Yəxaya hərdaim mundək ittipakni tüzməslilikni təxəbbus qilip, ularning mazaklirioqa uqrioqan.

U zadi kimni muxu həwərnı qüxinidioğan kılmaqıdu?» □

Yəxaya jawab beridu

¹⁰ Eoizlanduruloğanlaroğa əməsmu?! Əmqəktin ayriloğan bowaqlaroğa əməsmu?!

Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdu,

Qurmukur, qurmukurdur,

Bu yərdə azraq,

□ **28:9 «U kimgə bilim oğətməkıdu? U zadi kimni muxu həwərnı qüxinidioğan kılmaqıdu?»** — muxu sözlər, bəkim, ziyapəttə olturoğanlar Yəxayani mazaq kılıdioğan söz boluxi mumkin. Xübhisizki, ular «Pəqət Hudaqla tayiniximiz kerək» degən həwərnı intayin addiy, səbiy balining kəzqarixi, halas, dəp qaraytti.

Xu yərdə azraq bolidu...□

¹¹ Qünki duduklaydioğan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlkkə söz kılıdu.□ ■

¹² U ularoqa: —

«Mana, aram muxu yərdə,
Həli yoqlarni aram aldurunglar;
Yengilinix muxudur» — degən,

□ **28:10 «Eoizlanduruloğanlaroqa əməsmu?! Əmqəktin ayriloğan bowaklaroqa əməsmu?!»** — muxu sözlər, bəlkim, Yəxayanın jawabının baxlinixi. Yəxaya ularning «muxu közqarixing bək addiy ikən» degən mazaq gəplirini əzlrigə qayturup: «Pəqət addiy adəmlər, səbiy balidək kiçik peil kixilərlə muxularni qüxinələydu, xundakla Hudaning sezini qəbul kılalaydu. Təkəbbur, özini əkillik qəqlaydioğanlar hərgiz qüxinəlməydu», dəydu. **«Qünki həwər bolsa wəzmuwəz, wəzmuwəzdu, kurmukur, kurmukurdur, bu yərdə azraq, xu yərdə azraq bolidu...»** — muxu sözning üç mühim nuqtisi bar: — (1) Yəxaya muxu yərdə kitabidiki bexarətlərnə toluk qüxinixkə tolimu mühim bir aqquqni beridu. Bexarətlər bir-birləp, birsi bu həqiqətni təkitlisə, birsi u həqiqətni təkitləydu, həmmə bexarət arqilik bizgə qandak kılıp Hudaqa pütünləy, ətrəplik ixinip tayinixni oğitidu. (2) «wəzmuwəz, ... kurmukur...» ibraniy tilida «saw, saw,.... kaw, kaw,» degəndək kiçik balining tələppuzida eytilidu. Xuning bilən u Hudaning sezini qəbul kılıx üçün kiçik baliqa ohxax kiçik peillik boluxi kerək dəp təkitləydu. (3) bala sözligəndək «saw, saw,.... kaw, kaw,» degən sözlər yənə kelip yat bir tildək bolup, 11-ayətni tonuxturidu. Təwəndiki izahətnimu kərüng. □ **28:11 «Qünki duduklaydioğan ləwlər wə yat bir til bilən U muxu həlkkə söz kılıdu»** — demək, Yerusalem wə Yəhüdaliklər yat bir dələt tərpidin basturulup, yat yurtqa yətkilidu. Ular Hudaning addiy səzlrini «balılarqə gəp» dəp mazaq kılıp rət kılıdu, nətijidə muxundak awazlar ularda yamrap ketidu. ■ **28:11** 1Kor. 14:21

Birak ular heqnemini anglaxni halimioqan.□

13 Xunga Pərwərdigarning səzi ularoqa: —

«Wəzmuwəz, wəzmuwəzdu,
Kurmukur, kurmukurdur.

Muxu yərgə azrak,

Xu yərgə azrak bolidu;

Xuning bilən ular aldioqa ketiwetip,

Putlixip, ongda qüxidu,

Sundurulup,

Tuzakka qüxüp tutulup qalidu.□ ■

14 — Xunga həy silər mazak kילוуқилар,
Yerusalemda turoqan muxu həlkni idarə
kילוуқилар,

Pərwərdigarning səzini anglap qoyunglar!

15 Qünki silər: — «Biz ölüm bilən əhdə tüzduq,

Təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuq;

Kamqa taxkindək ötüp kətkəndə,

U bizgə təgməydu;

Qünki yaloqanqilikni baxpanahimiz kilduq,

Yaloqan səzlər astida məkünüwalduq» — ded-

□ 28:12 «**Mana, aram muxu yərdə, həli yoklarni aram aldurunglar; yengilinix muxudur**» — bu səzlər Yəxaya yətküzgən həwəarning jəwhiridur. Hudaqə tayinix — aramliktur! «**Duduklaydioqan ləwlər wə yat bir til bilən U (Pərwərdigar) muxu həlkə səz kildu...** birak ular heqnemini anglaxni halimioqan» — məzkur bexarət (11-13) toqrulukmu «1Kor.» 14:21-22 wə uningə baqlıq «qoxumqə səz»nimu kəring. □ 28:13 «**Xuning bilən ular aldioqa ketiwetip, putlixip, ongda qüxidu, ...tuzakka qüxüp tutulup qalidu**» — əzi tallioqan yoli bilən aloqə baskini bilən, nətijisi həlakəttur, halas. ■ 28:13 2Kor. 2:16

inglar,□

16 Xunga Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Mana, Zionda ul bolux üqün bir Tax,
 Sinaktin ötküzülgən bir tax,
 Kimmətlik bir burjək texi,
 İxənqlik həm mukim ul texini saloquqi Mən
 bolimən.
 Uningoqa ixinip tayanolan kixi heq
 hədukmaydu, aldirimaydu.□ ■

17 Wə Mən adalətni əlqəm tanisi kili mən,
 Həkkaniylikni bolsa tik əlqigüq yip kili mən;
 Məldür baxpanaşi bololan yaloqanqilikni
 süpürüp taxlaydu,
 Wə kəlkün məküwalolan jayini texip əpketidu.□

18 Xuning bilən ölüm bilən tüzgən əhdənglar
 bikar kiliwetilidu;

□ **28:15 «Biz ölüm bilən əhdə tüzduk, təhtisara bilən billə bir kelixim bekittuk... yaloqan sözlər astida məkünüwalduk»** — hərəkəndə kixi muxundaq sözləni aozı bilən deməydu, əlwəttə. Biraq Yəxaya pəyoqəmbər muxu sözləni ularning aozioqa selip, ularning tüzgən əhdisinin həkikiy əhmiyitini ayan kilidu. Xu qəoqdiki əhdə bolsa Misir bilən bolənanidi, biraq Yəxaya bexarəttə xuni biwasitə deməydu. Buning səwəbi bəlkim Misirdiki bu əhdə kəlgüsidə adəmni tehimu aldaydioqan, ahirkı zamandiki bir əhdini kərsitidu. Muxu əhdini İsrail Xəytanning wəkili dəjjal bilən tüzidu. «Dan.» 9:27, Injil «Wəh.» 11:2, 13:5ni kərüng. □ **28:16 «Sinaktin ötküzülgən bir tax»** — səzmusəz tərjimə kıləqanda, «Sinak texi». Bu ibarə baxkılarni sinaydioqan həm əzi sinaktin ötkən bir tax, degən ikki mənini əz iqigə alsa kerək. ■ **28:16** Zəb. 118:22; Mat. 21:42; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 10:11; Əf. 2:20; 1Pet. 2:6, 7, 8 □ **28:17 «adalətni əlqəm tanisi kili mən»** — yaki «tooqra həküm kili xni əlqəm tanisi kili mən» (26-ayətnimu kərüng).

Silərninğ təhtisara bilən bekitkən keliximnğlar
akmaydu;

Qamqa taxkindək ötüp kətkəndə,
Silər uning bilən qəyliwetilisilər.

¹⁹ U ötüp ketixi bilənla silərni tutidu;

Həm səhər-səhərlərdə,

Həm keqə-kündüzlərdimu u ötüp turidu,

Bu həwərnı pəkət anglap qüxinixning özila
wəhimigə qüxüx bolidu.

²⁰ Qünki kariwat sozulup yetixqa kiskilik qilidu,
Yotқан bolsa adəm tügülüp yatsimu tarliq
qilidu.□

²¹ Qünki Pərwərdigar Öz ixini,

Yəni Əzining qəyriy əmilini yürgüzüx üqün,

Əzigə yat boloqan ixni wujudqa qikirix üqün,

Pərazim teqiida turəqinidək ornidin turidu,

U Gibeon jiləqisida qəzəplənginidək
qəzəplinidu;□

²² Xunga mazak kiloquqılar bolmanglar;

Bolmisa, kixənliringlar qing bolidu;

Qünki mən samawi qoxunlarning Sərdari

□ **28:20 «Qünki kariwat sozulup yetixqa kiskilik qilidu, yotқан bolsa adəm tügülüp yatsimu tarliq qilidu»** — bu kinayilik gəp. Ular Hudaning aramlıqini rət qilidu, əzining aram almaqı boloqan yoli bolsa əzigə heq aram bərməydu.

□ **28:21 «Pərazim teqi» wə «Gibeon jiləqisi»** — bu ikki jayda yüz bərgən ixlarnı qüxinix üqün, Təwrattiki «2Sam.» 5:17-20, 22-ayət qatarlıqlarnı kərüng. Huda axu yərlərdə Dawut padıxañning təhtini mustəhkəmləx üqün Filistiyələr üstidin ikki kətim qong qəlibə kiloqanidi. Biraq Yəxaya qobul kiloqan wəhiyğə əsasən, adəmnı jazalaxtiki muxundaq ixlarning əzi Hudaning muhəbbətlik təbiitigə pütünləy qəyriy, tüptin yat kelidoqan, Əzi nəprətlinidoqan ix ikənliki ayan qilinidu.

bolıqan Rəb Pərwərdigardin bir həlakət toqrisida,
 Yəni pütkül yər yüzigə kət'iylik bilən bekitkən
 bir həlakət toqrisidiki həwərnı anglıqanmən.

Əkillik dehqanning terix-yioixi toqrisida bir təmsil

²³ — Qulak selinglar, awazimni anglanglar;
 Tingxanglar, səzlirimni anglanglar.

²⁴ Yər həydidüqi dehqan terix üqün yərnı kün
 boyi həydəmdu?

U pütün kün yərnı aqdurup,
 Qalmilarnı ezəmdü?

²⁵ U yərning yüzini təkxiligəndin keyin,
 Qarakəz bədiyanni taxlap,
 Zirini qeqip,
 Buqdayni taplarda selip,
 Arpini terixka bekitilgən jayoqa,
 Qara buqdayni etiz kırlirioqa terimamdu?

²⁶ Qünki uning Hudasi uni toqra həküm kılixka
 nəsihət kılidu,
 U uningqa əgitudu.

²⁷ Bərhək, qarakəz bədiyan qixlik tirna bilən
 tepilməydu;
 Tuluk zirə üstidə həydəlməydu;
 Bəlki qarakəz bədiyan bolsa qamqa bilən
 soqulidu,
 Zirə bolsa təmür-tayak bilən urulup dan ajri-
 tilidu.

²⁸ Un tartixka danni ezix kerək, əmma *dehqan*
 uni mənngügə tepewərməydu;
 U hərwa qaklıri yaki at tuyaklıri bilən uni
 mənngügə tepewərməydu;

29 Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari
 bolqan Pərwərdigardin kelidu;
 U nəsihət berixtə karamət,
 Danalıqta uluqdur. □ ■

29

Yerusalemoqa qūxidioqan «tərbiiyilik jazalax»

¹ Ariəlgə, Dawut öz makani qiloqan Ariəlgə way!
 Yənə bir yil yillarqə qoxulsun,

□ **28:29 «Muxu ixmu samawi qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigardin kelidu; u nəsihət berixtə karamət, danalıqta uluqdur»** — 23-29-ayətlərnin əsli tekstliridiki bəzi səzlər nahəyiti az uqriqəqə, baxqa birnəqəqə hil tərjimiliri uqrxı mumkin. Biraq üq ix eniğ turidu: — (1) Yər həydəx həm danni soqup ajritixmu kərünüxtə yərgə yaqi danqə qarita «qattıq kolluğ muamilə» qilixqə ohxaydu; muxu ixlar bəlkim Hudaning bizgə ixlitidioqan tərbiiyə tədbirlirini bildüruxi mumkin. (2) Həmmimiz əqillik dehqəndin əginəyliki, u məqsətlik həlda həmmə ixni qilidu. U hərgiz yər həydəx yaqi dan soqup ajritixtin ibarət ikki ixni zoqlinix üqün qilmaydu; u ahırqi nixanoqə qarap, hərqaysi uruqlarning həsulini kəzləydu. Hudamu ohxaxla həmmimizgə ohximaydioqan tərbiiyilik usul qollinip, bizdin həsul qıqarmaqqi. Uning bəzidə muamilisi «qopal» yaqi qattıq kərünsimu, u bəribir hərqəndəq danning ünüp qıqixioqə kerək bolqan xaraitni obdan bilidu, hərbirimizdin ayrim-ayrim həlda həsul qıqirix usulini bilidu. (3) Məlum bir həsul üqün həydəp-terix yaqi dan ajritix usuli muwapıq bolqini bilən, əqillik dehqənan muxu usulni qəktin axuruwətməy ixlitidu. Huda ohxaxla həmmimizni kiqıq peil, muhəbbətlik kixilərdin qilix üqün dəl qəndəq həm qənzilik dərijidiki muamilini ixlitix kerəklikini bilidu. ■ **28:29** Yər. 32:19

Həyt-bayramlar yənə aylinip kəlsun;□
 2 Birək Mən dərd-ələmni Ariəlgə kəltürimən;
 Dad-pəryadlar kətürülüp anglinidu;
 U Manga həkikətən bir «Ariəl» bolidu.
 3 Qünki Mən seni kapsap qədirlar tiktürüp,
 Seni kəmal kəlip muhasirə istihkamlirini sal-
 imən,
 Potəyliri bilən seni qorxiwalimən.□ ■
 4 Xuning bilən pəs kilinisən,
 Sən yər tegidin səzləydiqan,
 Gəpliring pəstin, yəni topa-qangdin kelididqan,

□ 29:1 «Ariəl» — Yerusalemləni kərsitidu, u «Hudaning qurbanlıq supisining bexi» degənlik, yəni qurbangahqa ot salididqan orun. Muxu isim, Hudağa ibadət kəlididqan jay həm Hudaning otiağa uqraydidqan jay ikənlikini bildüridu. Bəlkim xu bəbtiki mənisini xuki, Yerusalemləni Pərwərdigarğa ibadət kəlididqan orun əməs, bəlkə itaətsizlik tūpəylidin uning otluq qəzəzipəgə uqraydidqan orun bolup qaldı, degənlik. **«Yənə bir yıl yillərğa qoxulsun»** — mənisini bəlkim, «bir yildin keyin» — demək (2-8-ayətkə əsasən), Asuriyə bir yildin keyin Yerusalemləni muhasirəgə alidu. Undağ bolsa, bexarət miladiyədin ilgiriki 702-yili berilgən. Toluq ayətning baxqa birhil təjmisini: — «Yillar kəprək ətsun, həyt-bayramlar yənəla ətküzəlsun» katarlıq. İkki hil təjmisini ohxaxla, waqitmu yaki həyt-bayramlardiki diniy paaliyətlərmu silərnəni kətküzəmaydu, degən məninini bildüridu. □ 29:3 **«Mən seni kapsap qədirlar tiktürüp... potəyliri bilən seni qorxiwalimən»** — bexarət Asuriyəning hujumini kərsətkən əməs, bəlkə «barlıq əlləning nuroqunliqan qoxunliri»ning bir hujumini kərsitidu (7-ayət); xunga u Asuriyəning təjawuzidin keyin berilgən bolsa kərək. Uning üstigə, Huda «Ariəl»ni (hər qətim niyatini rət kəlixini tūpəylidin) Babilidin andin Rimliklərdin (miladiyədin keyinki 70-yil) **kətküzəqan əməs**. Xunga bexarət ahirkə zamandiki kəp əl-yurtlarning (7-ayət) Yerusalemləni, xundaqla İsrailəni qəlididqan hujumini kəzdə tutidu. ■ 29:3 Yər. 6:3; Əz. 17:17

Awazing ərwaqlarni qakıroquqiningkidək yər
tegidin qıkidu,
Səzliring topa-qangdin xiwirlap qıkkandək
bolidu;■

⁵ Xu qaşda düxmənliringning topi huddi
yumxaq topa-qanglardək,
Yawuzlarning topi xamal uqurup taxlaydioan
topandək tozup ketidu.

Bu ix birdinla, tuyuksiz bolidu!■

⁶ Əmdi samawi qoxunlarning Sərdari bolıan
Pərwərdigar sening yeningəla kelidu;
Güldürmama, yər təwrəx, küqlük xawqun,
quyuntaz, boran wə yutuwalıuqi ot yalkunlar
bilən səndin hesab alidu.□

⁷ Xundak kılıp Ariəlgə qarxi jəng kılıdioan,
Yəni uningəla wə kəl'ə-korəanlık mudariəlgə
jəng kiliwatkan barlık əllərninğ nuroqunlioan
qoxunliri keqisi kərgən qüxtiki kərünüxtək
yokaq ketidu.

⁸ Aq qaləan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə bir nemə yəydu;
Biraq oyoqansa, mana qorsiki quruk turidu;
Qangkiəan birsi qüx kərgəndə,
Qüxidə su iqudu;
Biraq oyoqansa, mana u halidin ketidu,
U yənıla usuzlukqa təxna bolidu;
Mana Zion teqiəa qarxi jəng kiliwatkan
əllərninğ nuroqunlioan qoxunliri dəl xundak

■ 29:4 Yəx. 8:19 ■ 29:5 Ayup 21:18; Zəb. 1:4; 35:5-6; Yəx. 17:13; 30:13 □ 29:6 «...səndin hesab alidu» — ibraniy tilida «...seni yoklaydu».

bolidu. □

*Rohiy qarioruluk, rohiy oqoplət,
Pərwərdigarning dora-dərmani*

⁹ Əmdi arisaldi boliwerip,

Qaymukup ketinglar!

Əzünglarni qarioru kilip, qarioru bolunglar!

Ular məst boldi, biraq xarabtin əməs!

Ular ilənglixip qaldı, biraq hərəkətin əməs!□

¹⁰ Qünki Pərwərdigar silərgə oqoplət uyqusi
baskuqi bir rohni təküp,

Közünglarni etiwətti;

□ **29:8** «... oyoqansa, mana u həlaldin ketidu, u yənıla ussuzlukqa təxna bolidu; mana Zion teoqioqa qarxi jəng kiliwatқан əllərnin nuroqunliqan qoxunliri dəl xundak bolidu» — demək, bu qüxnı kərgən kixi baxqa əllərnin qoxunlirini kərsitidu. Qüxidə kərgən «tamak-su» barlıq əllər yutuwalmaqci boləqan Yerusalemnı kərsitidu. Əllər «Yerusalemlə bizningki» dəp ham hiyal kilip, tuyuksiz həmmidin ayrılıp, məqlup bolidu. □ **29:9** «**Əmdi arisaldi boliwerip, qaymukup ketinglar!...**» — bu ayət intayin muhım. Yəxaya Asuriyə yaki baxqa besip kirgən tajawuzqılardın qutuluxni alliburun aldın'ala eytқан (36-37-bablarnı kərüng). Əmdi muxu qutuluxlarnı kərgənlər yənıla Hudaqə ixənməy «tasadiپیliqtin boləqan» yaki «Misir bilən boləqan ittapaqtin boləqan» desə qandak bolidu? Əgər ular xu qaşda «arisaldi» bolsa, həq qararəqə tehi kəlmisə, ular hərqandak bir ixta bax qaturidəqan bolidu. Yəxaya ularning xundak kajlıq kilidəqanlıqini aldın bilgən (Hudaning aqahını 6:10-ayəttə kərüng). Xunga u kinayə kilip, ularni xundak kilixqa dəwət kilidu.

U pəyqəmbərlər wə bax-közünqlar boloan aldın kərgüqilərnimu qümkiwətti. □ ■

11 Muxu kərgən pütkül wəhiy bolsa, silər üçün pəqətliwətilgən bir yəgimə kitabdək bolup qaldi;

Həq kitabni sawatlıq birsigə berip: —

«Oqup berixingizni ətünimən» — desə, u: —

«Oquyalmaymən, qünki pəqiti bar ikən» — dəydu.

12 Kitab sawatsiz birsigə berilip: —

«Oqup berixingizni ətünimən» — deyilsə, u: —

«Mən sawatsiz» — dəydu. □

13 Wə Rəb mundaq dəydu: —

«Muxu həlk əqzi bilən Manga yəqinlaxkanda,

Tili bilən Meni hərmətligəndə,

Birəq kəlbi bolsa Məndin yirəq turəqəqqa,

Məndin boloan qorkuxi bolsa, pəkət insan bal-

□ **29:10 «Pərwərdigar silərgə oqəplət uyqusi baskuqi bir rohni təküp... aldın kərgüqilərnimu qümkiwətti»**

— yukiriki izaħatta eytkinimizdək, ular Pərwərdigarning karamətlirini yənla etirap qilmioqandin keyin, Huda ularni tehimu öz kajlikida bekitip qoyidu. Xundaq qiloqini bilən U ularni tehi taxliwətmigən; U ularəq əng ahirki bir pürsətni yari-tip beridu. Bu pürsət 14-ayəttə aldın'ala eytilidu. ■ **29:10** Rim.

11:8 □ **29:12 «Kitab sawatsiz birsigə berilip... u: — «Mən sawatsiz» — dəydu»** — sawatlıq kixi bolsa «kitab pəqətləngən» (pəqətni buzuxqa əzümni awarə qilmaymən) degən bahənini kərsitidu. Sawatsiz kixi bolsa əlwəttə oquyalmaydu; birəq u sawatlıq kixidinmu oqup berixni sorimaydu. Demək, nuroqun adəmlər bu ikki hil kixilərgə ohxax Hudaning bərgən wəhiysigə pərwəyim pələk dəp yüriweridu.

isining pətiwaliridinla bolidu, halas; □ ■
 14 Xunga mana, Mən muxu həlk arisida yənə bir
 karamət kərsitimən;
 Karamət bir ixni karamət bilən qilimən;
 Xuning bilən ularning danixmənlirining
 danaliki yoki idu;
 Ularning aqillirining əkilliri yoxurunuwaloqan
 bolidu». □ ■

Qong əzgirixlər

15 Əzining pükken niyətlirini Pərwərdigardin
 yoxurux üçün astin yərgə kiriwaloqan,
 Əz ixlirini qarangoqulukta qilidioqan,

□ 29:13 «Muxu həlk aqzi bilən Manga yekinlaxkanda...
 qəlbi bolsa Məndin yirak turoqoqqa, Məndin bolqan
 qorquxi bolsa, pəkət insan balisining pətiwaliridinla
 bolidu, halas» — «Mat.» 15:7-9, «Mar.» 7:6-7ni kəring.

■ 29:13 Mat. 15:8; Mar. 7:6 □ 29:14 «Xunga mana,
 Mən muxu həlk arisida yənə bir karamət kərsitimən;
 karamət bir ixni karamət bilən qilimən» — Huda ularoq
 səwr-taqət bilən yənə bir pirsət bərməkqi. Bu pirsətning nemə
 ikənliki enik tiloqa elinmioqan. Biraq bu yərdə deyilgən sözlərgə
 qaridoqanda bu karamətning «Asuriyədin qutulux» degən
 möjizidin birnəqqə həssə yukiriliki, ajayibliki, karamətliki
 wə tilsimatliki bar boluxi mumkin. Biz yənə xundak dəp
 qaraymizki, Yəxaya pəyoqəmbər muxu ixni kitabining qaloqan
 qismida bizgə eytip beridu; oqurmənlərnin əzi uni oqup
 qüxinələydu. «Xuning bilən ularning danixmənlirining
 danaliki yoki idu; ularning aqillirining əkilliri yoxu-
 runuwaloqan bolidu» — Hudaning ixligən muxu karamitin-
 ing nətijisi dunyadiki «danixmənlilik»ni öz-özidin hijil qilidu.
 «1Kor.» 1:19ni kəring. ««Aqillarning əkilliri» yoxuruniwalidu»
 — demək, ularning əkli heq əskətməydu həm baxqilar aldida
 kərunüxkə hijil bolidu. ■ 29:14 Yər. 49:7; Ob. 8; Mat. 11:25;
 1Kor. 1:19

Wə «Bizni kim kəridu» wə «Kim bizni bilgən» degənlərgə way!■

¹⁶ Ah, silərninğ tətürlükünğlar!

Sapalqini seşiz layoğa ohxatkili bolamdu?

Xundaqla ix əzini İxligüçigə: «U meni ixlim-igən»,

Yaki xəkilləndürülgən əzini Xəkilləndürgüçigə: «Uning əkli yok» desə bolamdu?!■

¹⁷ Qünki kışka waqit iqidila, Liwan mewilik başoğa aylandırulmamdu?

Mewilik baş bolsa orman hesablanmamdu?□

¹⁸ Xu künidə gaslar xu yəgimə kitabning səzlrini anglaydıoğan,

Karıoqlar zulmət həm karangoçuluktin çikip közlrini kəridioğan bolidu;■

¹⁹ Məminlər bolsa Pərwərdigardin tehimu hursən bolidu;

İnsanlar arisidiki miskinlər İsraildiki Mukəddəs Boləuqidin xadlinidu.

²⁰ Rəhimsiz boləuqi yokaydu,

Mazak kıləuqi oçayib bolidu;

Kəbihlik pursitini kütidioğanlarning həmmisi həlak kılınidu;

■ 29:15 Zəb. 94:7 ■ 29:16 Yəx. 45:9 □ 29:17 «**Liwan mewilik başoğa aylandırulmamdu? Mewilik baş bolsa orman hesablanmamdu?**» — Liwan kona zamanlardin tartip ormanliri bilən dangki çikқан rayon bolup kəlgən. Muxu orman bilən uning «mewilik baş»lirining rolliri almaxturuloğan bolsa, undaqla yukiri orunda turəoğanlar yaki təkəbburlar pəs (birak yənila yahxi wə mewə beridioğan) orunoğa bekitilidu wə kəmtərlər bolsa yukiri orunoğa koyulidu, deməkçi. Qandaqla bolmisun, nuroğun kixilərninğ orunlirida almixix yüz beridu.

■ 29:18 Mat. 11:5

21 Mana *muxundak adəmlər* adəmnı bir söz
 üçünla jinayətqi kılıdu,
 Dərwazıda turup rəzillikkə tənbiş bərgüqi üçün
 tuzaq təyyarlap qoyıdu,
 Həkkaniy adəmnıng dəwasını səwəbsiz bikar
 kiliwetidu. □ ■

22 Xunga İbrahım üçün bədəl tələp kütquzoğan
 Pərwərdigar Yaqupning jəməti toqruluk
 mundak dəydu: —

«Həzir bolsa Yaqup hijillikkə qalmaydu,
 Həzir bolsa u tit-tit bolup qirayi tatirip
 kətməydu; □

23 Qünki *Yaqup* qolumning ixligən əmili boloğan,

□ 29:21 «(Ular) dərwazıda turup rəzillikkə tənbiş bərgüqi
 üçün tuzaq təyyarlap qoyıdu» — xəhər dərwazisi sot
 kılıdioğan jay idi. ■ 29:21 Am. 5:10 □ 29:22 Xunga İbrahım
 üçün bədəl tələp kütquzoğan Pərwərdigar Yaqupning
 jəməti toqruluk mundak dəydu: — «Həzir bolsa Yaqup
 hijillikkə qalmaydu, həzir bolsa u tit-tit bolup qirayi
 tatirip kətməydu» — demək: — (1) «Yaqup öz pərzəntliri
 (jəməti) toqrisida hijil bolmaydu». Yaqup həyat waktida özining
 on ikki oqlining qilmixliridin nəhayiti hijil bolup yürətti («Yar.»
 34-babni kərüng). Andin Yaqup keyinki dəwrdə pərzəntlirining
 qiloğanlirini kərgən bolsa, tehimu hijil boloğan bolatti! Biraq
 «həzir bolsa» (kəlgüsidə) adil, həkkaniy, sap dillik «yengidin
 tuoquloğan», yengi bir pərzənti, yengi bir İsrail wujudka kelidu;
 Yaqup (tirilgən waktida) ulardin heq hijil bolmaydu, əlwəttə. (2)
 «Uning qirayi tatirip kətməydu» — Öz oqullirining bir-birigə
 həsəthor boloğanliki tüpəylidin Yaqup kəp japa tartқан. U
 Yüsüpni «əltürülgən» dəp uzun yillar matəm tutқан, andin əng
 yahxi kəridioğan Binyaminni «yokəp kətti» dəp ənsirəp ələy dəp
 qaloğan. Biraq öz pərzəntliri toqrisida ənsirəxning həjiti yok —
 qünki «həzir bolsa» hərbi Hudaning baxpanahıda aman-esən
 mənggü turidu, xundakla bir-biri bilən inaq etüxidu.

öz arisida turoqan əwladlirini kərgən waqtida,
 Ular namimni mukəddəs dəp uluqlaydiqan,
 Yakupning Mukəddəs Boluquqisini pak-
 mukəddəs dəp bilidiqan,
 Israilning Hudasidein kərkidiqan bolidu.□

²⁴ Rohi ezip kətkənlər yorutulidiqan,
 Kəqxap yürəngənlər nəsihət-bilim qəbul
 kilidiqan bolidu.

30

*Misir bilən ittiraqlixix — Hudaşa tayan-
 masliqtur*

¹ «Asiy oşullarning əhwalişa way!» — dəydu
 Pərwərdigar,
 — «Ular pılanlarni tüzməqci, biraq Məndin
 almaydu;

Ular mudapiə toşuqini bərpə kilidu,
 Biraq u Mening Rohim əməs;
 Xundak qilip ular gunəhi üstigə gunəh
 qoxuwalidu.

² Ular Məndin heq sorimayla Misiroşa yol aldi;
 Pirəwnning qaniti astidin panəh izdəp,
 Misirning sayisigə ixinip tayinidu yənə!

³ Qünki Pirəwnning qaniti bolsa siləрни yərgə
 taxlap lət kilidu.

□ 29:23 «Yakup kolumning ixligən əmili boləqan,
 öz arisida turoqan əwladlirini kərgən waqtida...» —
 muxu 22-24-ayəttə həm Yakupning əzini (Israilni) həm uning
 əwladlirini (Israillarni) kərsitidu. Yakupning əzi ularni kərix
 üqün əlümdin tirilixi kərek, əlwəttə.

Misirning sayisigə ixinip tayinix silərgə bax
qetinqilik bolidu.

⁴ Pirəwnning əmirliri Zoan xəhiridə bolsimu,
Uning əlqiliri Hənəs xəhirigə hərdaim kelip
tursimu, □

⁵ Awam həmmisi əzigə paydisi bolmaydioqan,
Heq yardimi wə paydisi təgməydioqan,
Bəlki lət kəlip yərgə taxlaydioqan,
Hətta rəsua kildioqan bir həlqətin nomus
kildioqan bolidu. ■

*Yük artilip Misiroqə mengixqə təyyarlanəqan
biqarə ulaqar!*

⁶ Nəgəwdiki ulaqar toqrisida yükləngən
wəhiy: —

Ular jəpalıq, dərd-ələmlik zemindin ətidu;
Xu yərdin qixi xirlar wə ərkək xirlar,
Qar yılan wə wəxəiy uqar yılanmu qıkidu;
Ular baylıqlirini exəklərnəng dümbisigə,
Gəhərlirini təgə loqkıliriqə yükləp,
Əzlırigə heq payda yətküzməydioqan bir

□ **30:4** «Pirəwnning əmirliri Zoan xəhiridə bolsimu, uning əlqiliri Hənəs xəhirigə hərdaim kelip tursimu,...» — xu qəqlarda Misir yəngi bir pədxah, yəni Pirəwn Xabakoning qol astida küqlük, ittəpəqləxqan bir dələtkə aylanəqanidi. Zoan wə Hənəsning Misirning ikki tərripidə boluxi dələtning küqlük birlikini təkitleydu. ■ **30:5** Yər. 2:36

həlkning yenioğa kətürüp baridu. □

⁷ Misir!?! Ularning yardimi bikar həm kuruuktur!
Xunga Mən uni: «Həqnemini kılıp
bərməydiöjan Raħab» dəp atioqanmən. □

Ixanməslikning aqiwiti

⁸ — Əmdi bu sözning kəlgüsi zamanlar üçün,
Guwahlik süpitidə əbədil'əbədğə turuwerixi
üçün,

□ **30:6 «Nəgəwdiki ulaqlar toqrisida yükləngən wəhiy»** — Nəgəw bolsa Yəhüdaning jənubi qismi bolup, pütünləy dəhətlik qəl-bayawan. Misiroğa mangidiöjan bir yol Nəgəwdin etidu. **«...yükləngən wəhiy»** — muxu bexarətning temisi bilən Yəxaya çakçak kılıdu. «Wəhiy»ning ibraniy tilida «yük» degən yənə bir mənisi bar. Xuning bilən temini yənə «Nəgəwdiki ulaqlarning yüki» — deyixkə bolidu. Ulaqlar əqliləring özini həm nuroqun mal-mülük, hədiylərnı kətürüp Misiroğa baridiöjan jəpalik yolda mengip hərıp ketidu. Ləkin Misir bilən bolidiöjan «ittipak» həqnemigə ərzimigəqkə, ularning yoli bikaroğa ketidu. Yəxaya biqarə ulaqlaroğa həsdaxlik bildürgini bilən əqlilərgə həqkəndak həsdaxlik bildürməydu! **«Ular jəpalik, dərd-ələmlik zemindin etidu...»** — kizik yeri xuki, Misiroğa adəttə mangidiöjan yol Nəgəwdin əməs, bəlki Filistiyədin etidu. Nəgəwdin mangidiöjan yol nahayıti jəpaliktur. Nemixkə muxu yol bilən mangidikin? Həkümranlar məqsət-pılanlirini Filistiyədin yaki öz həlkidin məhpiy saqlax üçün bolsa kerək. Kizik ix xuki, Israil Musa pəyoqəmbər arkilik Misirdin kütquzulup qikip, dəl xu yol bilən Qanaanoğa (Pələstingə) kəlgən. Yəxaya kinayilik bilən ulardin, silər Misirdin kütquzuloqəndin keyin yənə axu yərgə «kəlgən izinglar bilən qaytip» yardım soraxkə rast baramsilər? — dəp sori-maqqi. □ **30:7 «Mən uni: «Həqnemini kılıp bərməydiöjan Raħab» dəp atioqanmən»** — «Raħab» Misirning baxkə bir ismi, mənisi «ħakawurluk», «ħali üstünlük».

Hazir berip buni həm tax tahtioğa həm yögimə kitabğa yezip qoyoqin.□

⁹ Qünki bular bolsa asiy bir həlk,

Naəhli oqullar,

Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisini anglaxni halimaydioğan oqullardur.□

¹⁰ Ular aldin kərgüqilərgə: — «Wəhiyni kərmənglar!»,

Wə pəyoqəmbərlərgə: «Bizgə toqra bexarətləрни kərsətmənglar;

Bizgə adəmnı azadə qilidioğan, yaloğan bexarətləрни kərsitinglar;□

¹¹ Sənlər *durus* yoldin qikix,

Toqra tərıkidin ayrilix!

Israildiki Mukəddəs Boləuqını aldimizdin yoq kilix!» — dəydu.□

¹² — Əmdi Israildiki Mukəddəs Boləuqı mundak dəydu: —

«Qünki silər muxu həwəрни qətkə kəkip,

Zulumni yələnqük kilip, burmilanoğan yoloğa tayanəninglar tūpəylidin,

□ **30:8 «...Hazir berip buni həm tax tahtioğa həm yögimə kitabğa yezip qoyoqin»** — «buni» bizning qariximizqə, yukiriki 6-7-ayəttiki bexarətnı kərsitidu. Bəzi alimlar «buni» 8-14-ayətlərnıng məzmuni dəp qaraydu. □ **30:9 «Pərwərdigarning Təwrat-tərbiyisi»** — «Təwrat» bolsa «tərbiyə», «nəsihət», «yolyoruk» degən mənıdə. □ **30:10 «aldin kərgüqilər»** — adətə Hudaning səzini oqayıbanə kərunüxlər arkilik bilip qüxinidioğan həm ularni baxqılaroğa qüxəndürüp beridioğan pəyoqəmbərlərdur. □ **30:11 «Sənlər durus yoldin qikix, toqra tərıkidin ayrilix! Israildiki Mukəddəs Boləuqını aldimizdin yoq kilix!»** — muxu səzlər ularning deməqı boləğan əsaslıq səzliri, yaki əllıqəğan degən səzlərnıng tūp mənısidur.

13 Xunga muxu kəbihlik silərgə egiz tamning bir yerikidək bolidu,

Tam puldiyip kəloqanda, u birakla uni qekiwetidu;■

14 Huddi sapal qinə heq ayimay qekiwetilgəndək U uni qekiwetidu;

Uningdin hətta oqaktin qoş aloqudək, Baktin su usqudək birər parqisimu kəlmaydu».□ ■

15 Xunga Rəb Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boloquqi mundak dəydu: —

«Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər;

Hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!»,

— Birak silər rət kiloqansilər.□

16 Silər: — «Yaq, biz atlarqa minip kaqimiz» — dedinglar,

Xunga silər rast kaqisilər!

Wə «Biz qapqur ulaqlarqa minip ketimiz» — dedinglar;

— Xunga silərni koşliqoquqilarmu qapqur bolidu.

17 Minginglar birining wəhimisidin kaqisilər;

■ 30:13 Yəx. 29:5 □ 30:14 «Huddi sapal qinə heq ayimay qekiwetilgəndək u uni (tamni) qekiwetidu»

— tam qakquqini Hudaning Əzi dəp qaraymiz. Tamda pəyda boləqan yerik bolsa Israilning kəbihlikidur (13-ayətnimu kəring). Adəmning gunahı əzini iqidin (yerik tamni wəyran kiloqandək) wəyran kilidu; uning üstigə, Hudaning jazalixi uningə qüxüx bilən u tehimu tügixidu. ■ 30:14 Yər. 19:11

□ 30:15 «Yenimoqa towa bilən kaytip kelip aram tapisilər, kütquzulisilər; hatirjəmliktə həm aman-esənliktə küq alisilər!» — muxu söz Yəxaya pəyoqəmbərning bexarətlirining jəwhiri.

Bəxining wəhimisidə *həmminglar* qaqisilər;
 Kəqip, taq üstidiki yeganə bayraq hadisidək,
 Dəng üstidiki tuqđək qalisilər. □ ■

*Hudaning kütəkən ümidi •••• Uning ahirkı
 pılanliri — parlaq keləqək*

¹⁸ Wə xunga silərgə mehır-xərkət kərsitimən
 dəp, Pərwərdigar kütidu;

Xunga U silərgə rəhim kəlimən dəp ornidin
 qozoqilidu;

Qünki Pərwərdigar həküm-həqikət qıkarıuqi
 Hudadır;

□ **30:17** «Minginglar birining wəhimisidin qaqisilər;
 bəxining wəhimisidə həmminglar qaqisilər» — Musa
 pəyoqəmbər Təwrattiki «Law.» 26:8-ayəttə Hudaning mundak
 wədisini hatiriligən: «(Manga tayanıqan bolsanglar) bəxinglar
 yüz (adəm)ni, yüzünglar bir tımənni qoşliwətilər». Əmdiki
 əhwal buning əksiqə. «**Taq üstidiki bayraq... dəng
 üstidiki... tuq**» — (1) demək, qaloqan adəmlər nahayiti az.
 (2) muxu ikki nərsə (bayraq wə tuq) adəttə urux qiloqanda
 ixlitilidu; uruxtiki bir tərəp məqlup bolsa muxu nərsilər taxlinip
 qalidu; oqlibə qilsa ular elip ketilidu; xunga ular muxu yərdə
 məqlubiyətnimu bildüridu. ■ **30:17** Yəx. 17:6; 24:6,13

Uni kütkenlarning həmmisi bəhtliktur! □ ■

19 Qünki halayık yənıla Zionda, yəni Yerusalemda turidu;

Xu qaoqda silər yənə heq yioqlimaysilər;

Kötürgən naləngdə U Özini sanga intayin xəpkətlik kərsitidu;

U naləngni anglisila, jawab beridu.

20 Rəb silərgə nan üqün müxküllükni,

Su üqün azab-oqubətni bərsimu,

Xu qaoqda sening Ustazing yənə yoxu-runiwərməydu,

Bəlki kəzüng Ustazingni kəridu; □

21 Silər ong tərəpkə burulsanglar,

Yaki sol tərəpkə burulsanglar,

Qulikıng kəyningdin: —

«Yol mana muxu, uningda menginglar!» degən bir awazni anglaysən.

□ **30:18** «Wə xunga silərgə mehir-xəpkət kərsitimən dəp, Pərwərdigar kütidu; xunga U silərgə rəhim qilimən dəp ornidin qozoqilidu... Uni kütkenlarning həmmisi bəhtliktur!» — muxu ayət bəlkim kitabning adəmnı əng həyran qalduridioqan yərliridin biridur. Nemixqa Israilning kajliki, Hudaning qattik jazalixi təswirləngəndin keyin ayət «xunga» bilən baxlinidu? Hudaning Israilni qattik jazalioqini bilən u əng ahirda ularoqa nahayiti kəp rəhimdillik kərsətməkqi. Yukiriki jazalar bəlkim Israilning «qaldisi»ni Hudaning nijatini qobul qilixqa təyyarlaydu. «Xunga» Huda buni səwr-taqət bilən kütidu. ■ **30:18** Zəb. 2:12; 34:8; Pənd. 16:20; Yər. 17:7

□ **30:20** «sening Ustazing» — muxu yərdə bu səz yaki (kəplük xəklidə) «ustazliring» yaki (birlik xəklidə) «ustazing» mənisiyə ixlitilgən. Aldi-kəynidiki səzlərgə qarioqanda, «ustaz» bolsa kərək. «Özini yoxuroqan» «Ustazing»ning kim ikənlikini qüxinix üqün muxu ayətni 8-bab, 17-ayət bilən selixturung.

22 Xu qaşda silər oyulğan məbudliringlarğa berilgən kümüş həlgə,
 Quyma məbudliringlarğa berilgən altun həlgimu daq təküzisilər;
 Silər ularni adət latisini taxlıoqandək taxliwetip:

— «Nəri tur» — dəysilər.

23 U sən teriydiğan urukung üqün yamoqur əwətidu;
 Yərdin qıqıdiğan axlıq-məhsulat həm küq-kuwwətlik həm mol bolidu;
 Xu küni malliring kəng-azadə yaylaqlarda yaylaydu;

24 Yər həydidigən kala wə exəklər bolsa,
 Gürjək wə ara bilən soruğan, tuzlanğan hələp yəydu.

25 Qong kiroşinqilik bolğan küni,
 Yəni munarlar örülgən küni,
 Hər bir uluq taşda wə hər bir egiz dəngdə bolsa,
 Ənhərlər wə eriklər bolidu. □

26 Pərwərdigar Öz həlqining jaraşitini tangidiğan,
 Ularning qamqa yarisini saqaytқан xu künidə,
 Ay xolisi quyax nuridək bolidu,
 Quyax nuri bolsa yəttə həssə küqlük bolidu,
 Yəni yəttə kündiki nuroğa barawər bolidu. □

□ 30:25 «**Qong kiroşinqilik bolğan küni, yəni munarlar örülgən küni...**» — qaysi kiroşinqilikning bolğanliqi, qaysi munarlarning örülgənliki muxu yərdə deyilmidi. Qandaqla bolmisun, muxu ixlar jismani yəni həm rohiy duxmənləring yokitilixini bildüridu; muxu ixlar ahirki zamanlarda yüz berixi mumkin. «**ənhər**» — kiçik erik. □ 30:26 «**Öz həlqining jaraşiti**» — yaki «Öz həlqining sunoğan yerini».

Asuriyə hujum qilmaydu — •••• Ularning üstigə qüxidioğan jaza

²⁷ Mana, Pərwərdigarning nami yiraktin kelidu, Uning kəhri yalkunlinip, Qoyuq is-tütəkliri kətürülidu; Ləwliri oşəzəpkə tolup, Tili yutuwaloquqi yanōin ottək bolidu.

²⁸ Uning nəpəsi huddi texip boyunoğa yetidioğan kəlkündək bolidu, Xuning bilən U əllərnı bımənılikni yoxatquqi oşəlwir bilən taskaydu, Xundakla həlk-millətlərnıng aozioğa ularni azduridioğan yügən salidu. □ ■

²⁹ Mukəddəs bir həyt otküzülgən keqidikidək, kənglünglardin nahxa uroşup qıkidu, Israiloğa uyultax boloğan Pərwərdigarning teoşioğa nəy nawasi bilən qıkқан birsining huxallıkidək, kənglünglar huxal bolidu.

³⁰ Pərwərdigar həywətlik awazini yangritidu;

□ **30:28 «Uning nəpəsi huddi texip boyunoğa yetidioğan kəlkündək bolidu»** — yukırıki 8-bab, 8-ayət bilən selixturung. Asuriyə Israiloğa qandak qıloğan bolsa, Pərwərdigarmu ularoğa (asuriylərgə) xundak qılidu. **«bımənılik bımənılikni yoxatquqi oşəlwir»** — «bımənılik» bəlkim butlaroğa ixinip-tayinixni kərsitidu. **«U (Pərwərdigar) ... xundakla həlk-millətlərnıng aozioğa ularni azduridioğan yügən salidu»** — Asuriyə padıxaşi Sənnaherib tutuwaloğan əsirlirining aozioğa yügən selip, ularni axundak rəhımsiz yol bilən elip mangatti. Muxu yərdə Asuriyədin baxқа əllərnıng tiloğa elinixi, bexarətning həm xu qaoşdiki Asuriyəni həm ahırki zamandiki «ahırki urux»ni kərsitidioğanlıkını qüxəndürsə kerək. Undak bolsa Asuriyə padıxaşi yənə ahırki zamandiki dəjaloğa wəkillik qılidu yaki «bexarətlik rəsim» bolidu. ■ **30:28** Yəx. 8:8

U qayniqan kəhri, yutuwaluquqi yalkunluk ot, güldürmamilik yamoqur, boran-xawqun, möldürlər bilən Öz bilikini sozup kərsitidu.

³¹ Qünki Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu,

— Baxqilarni urux tayiği *boloqan Asuriyə* yanjilidu! □

³² Wə Pərwərdigar təyyarliqan kaltək bilən hər qetim uni uroqanda,

Buningoqa daplar həm qiltarlar tengkəx kilinidu;

U kolini oynitip zərb qilip uning bilən kürəx kilidu.

³³ Qünki Tofət kədimdin tartip təyyar turoqanidi;

Bərək, padixah üqün təyyarlanoqan;

Pərwərdigar uni qongkur həm kəng qiloqan;

Otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar,

Pərwərdigarning nəpəsi bolsa günggürt ekimidək uni tutaxturidu. □

□ **30:31 «Pərwərdigarning awazi bilən Asuriyə yanjilidu, — baxqilarni urux tayiği boloqan Asuriyə yanjilidu!»** —

Asuriyəning Hudaning tayiği ikənliki 10:5-ayəttə kərsitilgən. «Baxqilarni urux tayiği (boloqan Asuriyə) yanjilidu!» degəning baxqa birhil təjmisisi: — «U (Pərwərdigar) uni (Asuriyəni) tayak bilən uridu». □ **30:33 «Tofət»** — Yerusalem sirtidiki, əhlət keydüridoqan bir jiloqa. U yənə «Ge-Hinnom» —

«Həlakət jiloqisi» dəp atilip dozəning küqlük bir simwoli holdu (ərəbqə «jəhənnəm» degən səz dəl bu «Ge-Hinnom»din kəlgən).

«Bərək, padixah üqün təyyarlanoqan; Pərwərdigar uni qongkur həm kəng qiloqan, otunliri kəp yalkunluk bir gülhan bar...» — demək, Asuriyə padixahı Yəhudaqə qarxi yürux qiloqanda, əzi üqün təyyarlanoqan «jəsətni keydürux» gulhanoqə qarap mengiwatatti.

31

Misir bilən ittapaqlaxmanglar! •••• Huda Əzi Asuriyəni yikitudu

¹ — Yardəm izdəp Misiroqa baroqanlarning halioqa way!

Ular atlaroqa tayinip,
Kəp boləqanlikidin jəng hərwilirioqa,
Intayin küqlük boləqanlikidin atlik əskərlərgə
ixinip kətti!

Biraq Israildiki Mukəddəs Boləquqioqa
kərimaydu,
Pərwərdigarni izdiməydu.■

² Biraq Umu danadur!

U külpət elip kelidu,
Degənlirini kəyturuwalmaydu;
U buzuklarning jəmətigə,
Xundakla kəbihlik kəluquqilaroqa yardəmdə
boləqanlaroqa kərxı ornidin kəzoqilidu.□

³ Misirliklər Təngri əməs, adəmlər halas;
Ularning atliri bolsa rohtin əməs, əttin halas;
Pərwərdigar bolsa kəlini uzartidu,
Yardəm bərgüqi bolsa putlixidu;
Yardəm berilgüqi bolsa yikilidu;
Ular həmmisi biraqla yəkilidu.

⁴ Qünki Pərwərdigar munga mundak degən: —
«Owni tutuwaləqan xir yaki arslanni bir tərəp
kəlixkə top-top padiqilar qakiriloqanda,

■ **31:1** Zəb. 20:7; 33:16-17; Pənd. 21:31; Yər. 17:5 □ **31:2**
«**Biraq Umu danadur!**» — «Umu» degən səz kinayilik, həjwiyy
gəp: «Sən İsrail bək əkillik, xundak əməsmu? Ləkin **Umu**
(Hudamu) danalığı!» degəndək. İsrailning həq danalığı yəq
idi.

Xir yaki arslan ularning awazliridin heq korkmay,

Xawkunliridin heq hoduqmay,

Balki owni astioqa besiwelip qar-qur talioqinidək,

Samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigarmu ohxaxla Zion teqi wə egizlikliri üqün qüxüp jəng kilidu. □

⁵ Üstidə pərwaz kilidioqan quxlardək samawi qoxunlarning Sərdari boləan Pərwərdigar Öz qaniti astioqa Yerusalemni alidu;

Qaniti astioqa elip, Zionni kutkuzidu;

Uning «ötüp ketixi» bilən Zion nijatlikqə erixidu.

□ **31:4 «top-top padiqilar»** — bu ibarə Misirni kərsətsə, nahayiti kinayilik gəp bolidu; qünki Misirliklar qoy wə padiqilaroqa əq idi («Yar.» 46:34ni kərüng). Bəlkim muxu təmsilning awwalki yerimi, Huda Israilni (xirdək, Asuriyə arqilik) jazalimaqqi bolsa, Misirliklarni yardəm berixkə qaqirix bihudiliktur. Ikkinqi yerimi bolsa, Huda ahirda Əzi (quxtək Öz qaniti astioqa elip — 31-ayət) Israilni Asuriyədin kutkuzidu, degən mənidə. **«xawkunliridin heq hoduqmay,...»** — yaki «ularning aldida yolni boxatmaydioqan,...». **«U (Pərwərdigar) Zion teqi ... üqün qüxüp jəng kilidu»** — Pərwərdigar kingə qarxi qikip jəng kilidu? Yukiriki ayətkə qarioqanda, u awwal xirdək (Asuriyə arqilik) Öz oljisi kilmaqqi boləan Yerusalemni kolioqa elix üqün kürəx kilip, andin «owoqa yardəmqi süpitidə» «uni xirdin kutkuzimiz» degən Misir bilən jəng kilidu. Həqbolmioqanda, Yerusalem Hudaning (Asuriyəliklər arqilik boləan) tərbiyə jazasidin özini kutkuzalmazdu. Biraq 5-ayəttə, Huda ahirida ularni Asuriyəning besip kirixidin kutkuzidu, dəydu.

Hudaning towa kilixka qaqirixi

⁶ Silər dəhxətlik asiylik qiloqan Igənglarning yenioqa towa kilip kaytinglar,

I Israil baliliri!

⁷ Qunki xu künidə insanlar hərbiəri əzi üçün öz qoli bilən yasioqan kümüx butlarni wə altun butlarni: — «Gunahtur!» dəp taxliwetidu.■

⁸ «Xu qaoqda Asuriyə kiliq bilən yikilidu, Birak baturning kiliqi bilən əməs; Bir kiliq uni yutuwalidu, birak kiliq adəttiki adəmningki bolmaydu;

U jenini elip kiliqtin qaçmaqçi bolidu, Arisidiki yigitliri alwanoqa selinidu.□

⁹ Wəhimidin uning «ul texi» yokaydu; Uning sərdarliri jəng tuoqidin alaqzadilixidu» — dəp jakarlaydu Zionda oti keyiwatқан,

□ **31:5 «Uning (Pərwərdigarning) «ötüp ketixi» bilən Zion nijatlikka erixidu»** — Huda Musa pəyoqəmbər dəwridə Israilni Misirdin qutkuzoqanda, Israillarning öyliridin «ötüp ketix»i bilən ularni jazalimay, ularni qutkuzoqan. Təpsilatlıri üçün «Mis.» 12:23 wə «Zəb.» 78:49ni kərüng — U Əzi əwətkən «həlak qiloquçi pərixətə» Israillarning öylirigə yetip kəlgəndə Əzi ularning öylirining ixikining aldioqa «ötüp turux»i bilən həlak qiloquçi pərixətinin yolini tosup, muhəpizət kilip ularni saq qalduroqan. «Ötüp ketix» degən səz Israilni muxu ix toqruluk əskərtkən bolsa kerək. «Mis.» 12:13, 23-ayət wə izahətlirini kərüng. ■ **31:5** Qan. 32:11 ■ **31:7** Yəx. 2:20 □ **31:8 «Asuriyə kiliq bilən yikilidu, birak baturning kiliqi bilən əməs; ... kiliq adəttiki adəmningki bolmaydu»** — demək, kiliq insan tərpidin əməs, bəlki Huda tərpidin ixlitilidu (36-, 37-babni kərüng).

Yerusalemda humdeni yalkunlawatқан
Pərwərdigar. □ ■

32

Yengi padixah wə uning yengi jəmiyiti

¹ Mana, həkkaniylik bilən həkümranlik kılouqı
bir padixah qıkidu;

Əmirlər bolsa toqra həküm qıqirip idarə
kılıdu. ■

² Həm xamaləta dalda boləudək,
Boranəta panah boləudək,
Qaşjirək jayəta erik-sulardək,
Qangqap kətkən zeminəta qoram taxning say-
isidək bolətan bir adəm qıkidu. □

³ Xuning bilən kərgüqilərnin kəzliri həq torlax-
maydu,

Anglaydioqlarınin kuliki enik tingxaydu; ■

⁴ Bəngbaxning kəngli bilimni tonup yetidu,
Kekəqning tili tez həm enik səzləydu.

⁵ Pəsəndilər əmdi pəzilətlik dəp atalmaydu,
Pıksıq iplaslar əmdi mərd dəp atalmaydu,

⁶ Qünki pəsəndə adəm pəslikni səzləydu,
Uning kəngli buzukqilik təyyarlaydu,
Iplaslık kılıxqa,

Pərwərdigarəta daq kəltürükə,
Aqlarınin qorsıqini aq kalduruxqa,

□ **31:9** «Wəhimidin uning «ul texi» yokaydu...» — «ul texi»
ularning padixahı boluxı kerək. ■ **31:9** 2Pad. 19:36,37 ■ **32:1**
Zəb. 45:4-7; Zək. 9:9 □ **32:2** «qangqap kətkən zemin» —
yaki «qarqap kətkən zemin». ■ **32:3** Yəx. 29:18; 30:21

Qangqioqanlarning iqimlikini yokitiwetixkə niyətlinidu.

⁷ Bərħək, iplas adəmning tədbirliri kəbihtur;
U kəstlərnı pəmləp olturidu,
Məminlərnı yaloqan gəp bilən,
Yoksulning dəwasida gəp kılıp uni wəyran
kılıxni pəmləp olturidu.□

⁸ Pəzilətlik adəmning kılıqan niyətliri bərħək
pəzilətlıktur;
U pəziləttə mukim turidu.

*Mənggülik bəhtni yaki balayi'apətni — hazır
tallax kerək!*

⁹ Ornunglardın turup, i hatırjəm ayallar, awaz-
imni anglanglar!

I əndixisiz kızlar, səzlirimgə kulaq selinglar!

¹⁰ Bir yıl ətə-ətməyla, i biqəm ayallar,

Parakəndə kılınisilər!

Qünki üzüm həsuli bikarəqa ketidu,

Mewə yiqix yox bolidu.

¹¹ I hatırjəm ayallar, titrənglar!

I əndixisiz kızlar, patiparaq bolunglar!

Kiyimınglarnı seliwetinglar, özünglarnı yalang
kilinglar, qatrikinglarəqa bəz baqlanglar!□

¹² Güzəl etiz-baqlar üqün,

□ **32:7 «Yoksulning dəwasida gəp kılıp uni wəyran kılıxni pəmləp olturidu»** — baxqa birhil tərijimisi: — «lilla-adil dəwa kılıqan yoksulni yokıtix üqün pəmləp olturidu». □ **32:11 «Kiyimınglarnı seliwetinglar, özünglarnı yalang kilinglar, qatrikinglarəqa bəz baqlanglar!»** — bular bolsa əsirgə qüxüp qaloqanlarning məjburiy kılıdioqan ixliri.

Mewilik üzüm talliri üqün məydənglaroqa urup həsrət qekinglar!

13 Üstidə tikən-yantaklar əsidiqan öz həlkimning zemini üqün, Xad-huram öylər, warang-qurung kilip oynaydiqan bu xəhər üqün qayoqurunglar!

14 Qünki orda taxlinidu, Adəmlər bilən liq toloqan xəhər adəmzatsiz bolidu, Istihkam wə kəzət munarlıri uzun zamanöiqə pəkətla yawayi exəklər zok alidiqan, Koy padiliri ozuklinidiqan boz yərlər bolidu.

15 Taki Roh bizgə yukiridin təkülgüqə, Dalalar mewilik baq-etizlar bolöquqə, Mewilik baq-etizlar ormanzar döp hesablanöquqə xu peti bolidu. □ ■

16 Xu qaşda adalət dalani, Həkkaniylik mewilik baq-etizlarni makan kilidu.

17 Həkkaniyликтin qikidiqini hatirjəmlik bolidu, Hatirjəmlikning nətijisi bolsa mənggügə bolidiqan aram-tinqlik wə aman-esənlik bolidu.

18 Xuning bilən mening həlkim hatirjəm makanlarda,

□ **32:15** «Roh bizgə yukiridin təkülgüqə,.....» — muxu yərdə «Roh» Hudaning Rohini bildüridu. Tekistə «kimning rohi» ikənliki deyilmigən əhwalda «Roh» degən söz ayrim kərilsə, undaқта xübhisizki Hudaning Rohini kərsitidu. «**Dalalar mewilik baq-etizlar bolöquqə, mewilik baq-etizlar ormanzar döp hesablanöquqə...**» — demək, yər yüzidiki boz yərlər munbət bolidu wə hazır munbət yərlərmu tehimu xundaқ bolidu. ■ **32:15** Yəx. 29:17; Yo. 2:28, 29; Yh. 7:37, 38; Ros. 2:17, 18

Ixənqlik turaloqlarda wə tinq aramgahlarda turidu. ■

Jaza qüxürülgəndin keyinki bəht-bərikət

¹⁹ Orman kesilip yikitişanda möldür yaşımu, Xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu, ²⁰ Su boyida uruq terioşuqlar, Kala wə exəklərni kəng dalaşa koyuwetidişanlar bəhtliktur! □

33

Nijat Zionşa kelidu

¹ I özüng bulang-talang kilinmişan, baxkılarni bulang-talang kılışuqi, Baxkılar sanga asiylük kilmişan, Özüng asiylük kılışuqi, Sening həlişşa way! Sən bulang-talangni boldi kilişing bilən, Özüng bulang-talang kilişisən; Sən asiylükni boldi kilişing bilən,

■ **32:18** Yər. 33:16 □ **32:20** «Orman kesilip yikitişanda möldür yaşımu, xəhər pütünləy yər bilən yəksan kiliwetilsimu, su boyida uruq terioşuqlar, kala wə exəklərni kəng dalaşa koyuwetidişanlar bəhtliktur!» — (19-20) demişəkmü, bu nəhayiti sirlük bir sözdür. Bəlkim bizni ahirkı zamanlardiki ikki əşwal toşrisida əslitidu. «Orman yikilidu» — təkəbburlar pəs kilişidu (10-bab, 18- wə 33-34-ayətni kərüng). «Xəhər» bəlkim yukirikı (24-babtiki) «tərtipsiz xəhər» bolup, Huda tərripidin wəyran kilişidu. Birək kişik peillük turmuxni tallişanlar, məsilən öz kala-exəklirigə yahxi muamilə kilişanlar bəht-bərikət tapidu.

Özüng asiylikka uqraysən;□

² I Pərwərdigar, bizgə mehİR-xəpkət kərsətkəysən;

Biz Seni ümid bilən kütüp kəldük;

Ötünimizki, Sən hər səhər *Israiloğa* küqlük bilək-kəl,

Kiyinqilik pəytliridə nijatimiz boləaysən.

³ Top-top adəmlərnİng oqowəa-quqanliridin həklər bədər kaqıdu;

Sən *Huda* kəddİngni tik kİlİxİng bilən əllər pitirap ketıdu; □

⁴ Qekətkə liqİnkiliri ot-kəklərni yİqİp yəwaləandək,

□ **33:1 «I özüng bulang-talang kİlinmioqan, baxkİlarni bulang-talang kİloquqi, baxkİlar sanga asiylik kİlmioqan, özüng asiylik kİloquqi, sening həlingəa way!...»** —

muxu ayət Asuriyə padixahİ Sənnaheribni kərsitıdu. İsrail padixahİ Həzəkİya əlqİlərni əwətip Sənnaherib bilən «sülh» əhdİsini tüzdürgən («2Pad.», 18:13-18-ayətni kərüng); ilgiriki Aħaz padixahningmu Asuriyə bilən tüzgən «tinqlık» əhdİsi bar idi («2Pad.» 16-babni kərüng). Sənnaherib miladiyədin ilgiriki 701-yili, ikki əhdini buzup İsrail (Yəhuda)ning pütün zeminini besiwelip, paytəhti Yerusalemoğa təhdit saldı. Uning xundak «asiylik» ixliri heli kəp idi. Bəlkim, muxu bexarəttiki «asiylik kİloquqi», «əhdini buzudıoqan» degən səzlər ahırkİ zamandiki dəjjalnimu kərsitixi mumkin. □ **33:3 «Top-top adəmlərnİng oqowəa-quqanliridin həklər bədər kaqıdu; sən ... kəddİngni tik kİlİxİng bilən əllər pitirap ketıdu»** — bu, bəlkim, Pərwərdigarning İsrailning 2-ayəttiki duasioğa bərgən jawabi boluxi mumkin. «Top-top adəmlərnİng oqowəa-quqanliri...» bəlkim Efiopiye padixahİ Tirhakahning kəxunlirining jəng yürüxini kərsitıdu («2Pad.» 19:9-ayətni kərüng). Sənnaherib «Tirhakah kelıdu» degən həwərnİ anglap gekındi. Ahırkİ zamanlarda muxu wəkəgə ohxaydıoqan yənə bir wəkə bolıdu («Dan.» 11:44-ayətni kərüng).

Silərgə bekitip berilgən olja yio̞iwelinidu;
Qekəttilər uyan-buyan yügürgəndək adəmlər
olja üstidə uyan-buyan yügürüxidu.□

⁵ Pərwərdigar üstün turidu,

Bərhək, Uning turalo̞usi yukirididur;

U Ziono̞a adalət wə həkkanıylik toldurdi;

⁶ U bolsa künliringlarning tinq-amanliki, ni-
jatlik, danalığ wə bilimning bayliqliri bolidu;

Pərwərdigardin qorkux Uning üqün gəhərdur.

□

Israildiki həzirki əhwal

⁷ Mana, ularning palwanliri sirtta turup nalə-
pəryad kətüridu;

Sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattıq yio̞lixidu;□

⁸ Yollar adəmsiz qaldı;

Ətkünqi yolqılar yox boldı;

□ **33:4 «Silərgə bekitip berilgən olja yio̞iwelinidu»** — bizningqə «silər» Israillarni kərsitidu (6-ayətni kəring). Asuriyəliklər oljini ularo̞a taxlap qaqudu (36-, 37-babni kəring). Baxqa tərjimanlar «silər» degən Israildin baxqa əllərnə kərsitidu, dəp xərhləydu. □ **33:6 «Pərwərdigardin qorkux uning üqün gəhərdur»** — baxqa birhil tərjimisi: — «Pərwərdigardin qorkux Uning adəmlərgə berido̞an gəhiri». □ **33:7 «Mana, ularning palwanliri ... nalə-pəryad kətüridu; sülh-əhdə tüzgən əlqilər kattıq yio̞lixidu»** — bizningqə bu ayət əyni qəo̞diki əhwalni kərsitidu. 8-ayəttiki izahətni kəring. «**palwanlar ...nalə-pəryad kətüridu... Əlqilər yio̞lixidu»** — 1-ayəttiki izahəttə deyilgəndək, Asuriyə padixahı Sənnahərib «sülh-əhdə»gə asiylıq kılıp, Israilni ixətal kıləan; əhwal 7-9-ayətlərdə təswirligəndək boləan. Xu qəo̞də Həzəkiya bilən u Sənnahəribkə əwətkən əlqilər axu sülh-əhdəning bir tiyinqimu ərzimigənlikini kərup, kattıq puxayman kıləan bolsa kərək.

U əhdini buzup taxlidi;
 Xəhərlərnə kəzigə ilmaydu,
 Adəmlərnə heq ətiwarlimaydu. □
 9 Zemin matəm tutidu, zəiplixidu;
 Liwan hijaləttin solixidu;
 Xaron qəl-bayawanəya aylandi;
 Baxan wə Karməl bolsa kirip taxlandi. □

Huda ornidin turup kutkuzidu

10 Mana hazır ornumdin turimən,
 — dəydu Pərwərdigar,
 — Həzır Əzümni üstün kərsitimən,
 Həzır kəddimni kətürimən.
 11 — Silərnəng boyunglarda quruk ot-qəpla bar,
 Pahal tuqisilər;
 Əz nəpəsliringlar ot bolup əzünglarni yu-
 tuwetidu;
 12 Əllər bolsa hək kəydürülgəndək kəydürilidu;
 Oruloqan jioqan-tikənlərdək otta
 kəydürüwetilidu.
 13 — I yiraktikilər, Mening kiləqanlirimni
 anglanglar;

□ 33:8 «U əhdini buzup taxlidi» — «u» bəlkim asiylük qıləquci (Asuriyəlik) Sənnahəribni wə xuning bilən birgə ahirkə zamandiki dəjjalnimu kəzdə tutuxi mumkin. □ 33:9 «Liwan... Xaron... Baxan... Karməl...» — qiraylık ormanzarlık rayon. Xaron munbət yaylaq. Baxan dəl-dərəhliri kəp, qarwiqiliktin beyioqan rayon. Karməl yərliri intayin munbət, mewə-qewə, kəktatlar kəp qikidioqan, kəp yaylaqliri bar rayon idi. Həritilərnəni kərüng.

Yekindikilər, Mening küq-kudritimni tonup yetinglar.□

14 Ziondiki gunahkarlar qorkidu;

Wəhimə iplaslarni besivalidu.

Ular: «Arimizdiki kim mænggülük yutqur Ot bilən billə turidu?

Kim əbədil'əbəd yalkunlar bilən bir makanda bolidu?» — dəydu.

Soaloğa jawab

15 — «Həkkaniylik yolida mangidioğan,

Durus-lilla gəp kilidioğan,

Zalimliktin kəlgən haram paydioğa nəprətlinidioğan,

Parilarni sunoquqilarni qolini pulangxitip rət kilidioğan,

Qanning gepi bolsila qulikini yopurup anglimaydioğan,

Pəslük-rəzillikkə qaraxni rət kilip, kəzini qaquridioğan;□ ■

16 U yukirini makan kilidu;

□ **33:13 «I yiraktikilər, Mening kiloğanlirimni anglanglar; yekindikilər, Mening küq-kudritimni tonup yetinglar»** — muxu bexarət 10-ayəttin baxlap ahirki zamanlaroğa ötkən boluxi mumkin. □ **33:15 «Həkkaniylik yolida mangidioğan, durus-lilla gəp kilidioğan...»** — bu sözlər 14-ayəttiki «Arimizdiki kim mænggülük yutqur ot bilən billə turidu? Kim əbədil'əbəd yalkunlar bilən bir makanda bolidu?» degən soaloğa boləğan jawabning bexidur. **«parilarni sunoquqilarni qolini pulangxitip rət kilidioğan»** — baxqa birhil tərjimisi: «parilar tutkuzup qoyulmisun dəp kolliri titrəp ketidioğan». **«Pəslük-rəzillikkə qaraxni rət kilip, kəzini qaquridioğan»** — mənisi bəlkim: «rəzillikni kəzitixni kət'iy rət kilidioğan». ■ **33:15** Zəb. 15:1-2; 24:3-4

Koram taxlar uning qorqini bolup,
 Yukiri uning baxpanahi bolidu;
 Oz riski uningota berilidu,
 Uning suyi kapalatlik bolidu».

17 — «Kozliring Padixahni guzallikida keridu;
 Kozliring uzunota sozuloqan zeminota nezər
 salidu.□

18 Kenglung wəhimə toqrisida qongkur oyoqa
 patidu;

Royhətqi bəg keni?

Oljini elqəydiyən taraziqi bəg keni?

Istihkam-munarlarini sanioquqi bəg keni?□

19 Kaytidin əxəddiy həlkni kərməysən,

— Sən angkiralmaydiyən, boquzida
 səzləydiyən,

Duduklap gəp kilidiyən, gepini
 quxinəlməydiyən bir həlkni ikkinqi

□ **33:17 «Kozliring Padixahni guzallikida keridu»** — muxu yərdə padixahning kim ikənliki tehi dəp berilmidi. U yukiriki 9-bab, 6-ayət, 11-bab, 1-9-ayət wə 32-bab, 1-ayəttə tiloqa elinoqan padixahqa ohxax adəm boluxi kerək. **«kozliring Padixahni guzallikida keridu»** — «guzallikida» degənlik, padixahning bəlkim baxka əhwaldimu kərünuxi mumkin. **«uzunota sozuloqan zemin»** — bəlkim kəng-azadilik, heq wəhimə kərünməydiyən zemin degən mənida. □ **33:18 «Royhətqi bəg keni? Oljini elqəydiyən taraziqi bəg keni? Istihkam-munarlarini sanioquqi bəg keni?»** — muxu bəglər, xübhisizki, Israilni ayaq asti qiləqan duxmənnəng ixəqaliyətqi qoxunlirining bəgliri; biraq ularning rolliri anqə enik əməs. Birinqisi, bəlkim, əsirlərnəng tizimlikini təyyarlıoqan; ikkinqisi oljini hatiriliwaləqan; uqinqisi xəhərdiki paqəqlax kerək boləqan istihkamlarini hatiriliwaləqan.

kərməysən. □

²⁰ Ibadət heytlirimiz etküzüldioğan xəhər Zionqa kara;

Sening kəzüng Yerusalemning tinq-aman makan boləqanlikini,

Qozuqliri hərgiz yulunmaydioğan,

Taniliri hərgiz üzülməydioğan,

Ikkinqi yətkəlməydioğan qedir boləqanlikini kəridu; ■

²¹ Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu,

— U Əzi dəryalar, kəng əstənglər ekip turidioğan bir jay bolidu;

Palaklar bilən həydəlgən heqkandak kemə u jayda katnimaydu,

Wə yaki heq həywətlik kemə u jaydin ətməydu; □

²² Qünki Pərwərdigar bizning nijatkar-hakimimiz,

Pərwərdigar bizgə qanun Bərgüqidur,

□ **33:19 «Sən angkiralmaydioğan, boquzida səzləydioğan, ... gepini qüxinəlməydioğan bir həlkni ikkinqi kərməysən»**

— bu ayət, xübhətsizki, zeminining yatlar tərripidin ixətal qiloğanlikini yaki ular tərripidin həlkning sürgün qilinoğanlikini, xundakla qətəl tilida səzləydioğan muhit iqidə etküzgən turmuxni kərsitidu. ■ **33:20** Zəb. 46:5; 125:1, 2 □ **33:21**

«Xu yərdə Pərwərdigarning xan-xəripi bizgə kərünidu, — U Əzi dəryalar, kəng əstənglər ekip turidioğan bir jay bolidu; palaklar bilən həydəlgən heqkandak kemə u jayda katnimaydu, wə yaki heq həywətlik kemə u jaydin ətməydu»

— bu sirlik gəpning mənisi, pərizimizqə: «Pərwərdigar zeminimizni bərikətlik qiloqandin keyin heqkandak nərsini baxqa əllərdin kirgüzüxning həjiti yəq, xunglaxqa biz kemə elip kəlgən heqkandak məhsulatləroqa mohtaj əməsmiz; Pərwərdigar Əzi bizgə həmmi təminligüqidur» degəndək boluxi mumkin.

Pərwərdigar — bizning Padixahimiz,
U bizni kütquzidu!

²³ Sening tana-arəqamqiliring boxioqan bolsimu,
Israil yəlkən hadisining turumini mustəhkəm
kılalmisimu,

Yəlkənni yeyip qikıralmisimu,
U qaoqda zor bir olja üləxtürüldü;
Həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu. □

²⁴ Xu qaoqda xu yərdə turuqı: «Mən kesəl»
deməydu;
Xu jayni makan kıləqan həlkning gunahliri
kəqürüm kılınıdu. □

34

*Pərwərdigarning küni •••• Edomning jaza-
linixliri*

¹ Yekın kelinglar, i əllər, anglanglar!
I kəwm-həklər, kılak selinglar!

□ **33:23** «Sening tana-arəqamqiliring boxioqan bolsimu, *Israil* yəlkən hadisining turumini mustəhkəm kılalmisimu, ... u qaoqda zor bir olja üləxtürüldü; həttə aqsak-tokurlarmu oljini alidu» — yənə bir sirlik gəp! Pərizimizqə, bu bir ohxitix bolup, *Israilni* bir qong kemigə ohxatqan; kemə bolsa bək konirap kətkən, mangalmaydıqan hələqə kelip qələqan bolsa kerək. Həlbuki, bu Hudaning təkdım kılmaqı boləqan bərikıtigə heqkandəq tosaləq bolmioqan; olja həman qələqə elinidu, həttə «aqsak-tokur» wə ajiz adəmlərmu bəht-bərikətkə erixidu. Bəzi alimlar kemə toqrisidiki sözlərnı *Israilning* düxmənirigə qarıtıləqan, dəp qaraydu. □ **33:24** «Xu jayni makan kıləqan həlkning gunahliri kəqürüm kılınıdu» — səzmusez tərijimə kıləqanda: — «Xu jayni makan kıləqan həlk gunahidin kətürüwetilidu»

Yər-zemin wə uningdiki barlıq məwjudatlar,
Jimi aləm wə uning iqidin qıkkən həmmə
məwjudatlar,

Tingxanglar!

² Qünki Pərwərdigarning barlıq əllərgə qarita
oqəzi bar,

Uning dəroqəzi ularning barlıq qoxunliriqə
qarxi turidu;

U ularni həlakətkə pütüp qoyqan,

Ular ni qiroqinçilikqə tapxuruwətkən;

³ Ulardin oltürülgənlər sirtqə taxliwetilidu,

Jəsətliridin sesikçilik puraydu,

Taoqlar ularning qeni bilən eritilidu;

⁴ Asmanlardiki jimiki jisim-qoxunlar qirip yok
bolidu,

Asmanlar yөгimə kitabdək türülidu;

Üzüm telining yopurmaqliri hazan bolup, solixip
qüxkəndək,

Yigləp kətkən ənjür xehidin qüxkəndək,

Ularınq jimiki jisim-qoxunliri yikilidu;■

⁵ Qünki xəmxirim asmanlarda *qan bilən*
suquruldi;

Qaranglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimgə
uqriqan həlkəqə,

■ 34:4 Wəh. 6:13, 14

Yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;□
 6 Pərwərdigarning bir xəmxiri bar;
 U qanqə boyaldi;
 U yaqlıq nərsilərnıng yeqi bilən,
 Əqkə-kozilarning qeni bilən,
 Qoqkar bərikinıng yeqi bilən
 ozuklandıruloqan;
 Qünki Pərwərdigarning Bozrah xəhiridə bir
 qurbanlıkı,
 Edomda zor bir kiroinqilıki bar.□ ■
 7 Muxu kiroinqiliklar bilən yawayi kalilar,
 Torpaqlar wə küqlük buqıarmu yikılıdu.
 Ularning zemini qanqə qəmülıdu,
 Topa-qanglıri yaql bilən maylixip ketıdu.□

□ 34:5 «... Xəmxirim asmanlarda qan bilən suquruldi; qaranglar, xəmxirim Mening həlakət lənitimgə uqrioqan həlkqə, yəni Edom üstigə jazalax üqün qüxidu;» — bu ayətkə qarıoqanda, Hudaning ahırkı zamandiki jazalaxlıri asmanda baxlinip, keyin yər yüzıgə qüxıdu. 1-8-ayətlərgə qarıoqanda, xu qaoqda nuroqun əl-yurtlar Edomda yioqılıp Israiloqa hujum kılmakqı bolıdu; biraq Huda ularnı yoqıtidu. Edom degən yurtning əzi Israiloqa kəp yıl kıloqan rəhımsız ziyankəxlıki tıpəylidin Hudaning lənitıgə uqraydu. □ 34:6 «U (Pərwərdigarning xəmxiri) yaqlıq nərsilərnıng yeqi bilən, əqkə-kozilarning qeni bilən, qoqkar bərikinıng yeqi bilən ozuklandıruloqan» — muxular (əqkə-kozilarning qeni... bərek yeqi qatarlıklar)ning həmmisi qurbanlıqlarning muhım bələkliri bolıdu. «Pərwərdigarning Bozrah xəhiridə bir qurbanlıkı... bar» — Bozrah xəhiri Edomning paytəhti (hazır «Petra» deyilıdu). Həritilərnı kərunq. ■ 34:6 Yəx. 63:1, 2 □ 34:7 «küqlük buqılar» — ıbranıy tilıda «küqlüklər» deyilıdu. «Yawayi kalilar», «torpaqlar», «küqlük buqılar» muxu yərdə «küqlük, hokukluk bəglər»nimu kərsətsə kərək.

8 Qünki Pərwərdigarning kisas alidioqan bir künı,
Zion dəwasidiki hesab alidioqan yili bar.□

9 *Edomdiki* ekınlar qarımayoqa,
Uning topiliri günggürtkə aylandurulıdu;
Zemini bolsa kəyüwatқан qarımay bolıdu.

10 Uning oti keqə-kündüz eqürülməydu;
Is-tütəkliri mənggügə örləydu;
U dəwrdin-dəwrgiqə harabiliktə turıdu;
Heqkim ikkinqi u yərgə ayaq basmaydu.■

11 Qel hıwquxı wə qırkırıoquqi hıwquxlar uni igiliwalıdu;

Qong hıwqux wə kaqa-kuzoqunlar xu yərdə uwılaydu;

Huda unıngoqa «tərtipsızlık-bimənilikni əlqəyđioqan tana»ni,

Wə «kup-kuruklukni əlqəyđioqan tik əlqıgüq»ni tartıdu.□ ■

12 Birsi kelip *Edomning* esilzadilırını padıxaqlıqını *ıdarə qılıxqa* qakırısa,
Ulardıñ heqkim bolmaydu;

□ **34:8** «Zion dəwası» — muxu «dəwa»ning uzun yillik tarihi bar. Kəp kixilər «Nemixqa Huda Israiloqa alahıde muamilə kılıdu?» dəp qaxxap, Yəhudiylaroqa ziyankəxlik kılıp kəlgən. Yəhudiylarñing əzliri Hudaoqa kəp ketim asiylik kılqını bilən qandakla bolmisun, Hudaning İbrahımoqa bərgən wədisigə asasen U ularni «Əz həlkim» dəp qaraydu. Bu Hudaning tallıxidur; baxqılar Uning bilən Israil toqruluk dəwalaxmaqci bolsa əzi yaman aqiwətni kəridu. Gitler gəwdilik bir misalidur.

■ **34:10** Wəh. 14:11; 19:3 □ **34:11** «Qel hıwquxı ... qırkırıoquqi hıwquxlar ...qong hıwqux.. » — muxu ayəttiki qux-haywanlarning nemə ikənlikini top-toqra deyix təs.

■ **34:11** Yəx. 13:21,22; Zəf. 2:14; Wəh. 18:2

Uning əmirliyi yox qiliwetilgən bolidu.□

¹³ Ordilirida tikənlər,

Qəl'ə-qoroqanlirida qakqak-jioqanlar əsüp qıqıdu;

U qilbərılərnıng makani,

«Hıwqıxlarnıng ordisi» bolidu.

¹⁴ Xu yərdə qəl-bayawandiki janiwarlar, yawayi itlar jəm bolidu;

Hərbir «əqkə jin» əz kərındixioqə towlaydu;

Tün məhlıqliri xu yərdə makanlixidu,

Uni əzigə aramgaq kılıp turidu.□

¹⁵ «Ok yılan» xu yərdə uwılaydu,

Uning sayısıdə tuhumlaydu,

Balilirini yioqıp baqıdu.

Qorultaz-tapqıxlar hərbiyi əz jüpi bilən xu yərdə toplinidu;□

¹⁶ Pərwərdigarning yəgimə kitabidin izdəp oqıp baqqın;

Ulardin heqbiri qüxüp qalmaydu;

Heqkaysisining əz jorisi kəm bolmaydu;

Qünki Əzining əqzi ularoqə buyruoqan;

□ **34:12 «Birsi kelip Edomning esilzadilirini padixahlıqını idarə kılıxka qakırsa, ulardin heqkim bolmaydu...»** — buning baxka təjımiliri bar, biraq asasiy mənisı: — «Edomdiki padixahlıqını baxqırux üqün adəm yox»tur. Edomda heqkim, hətta əng yukiri təbikidikilərmu qalmaydu. □ **34:14 «Tün məhlıqliri xu yərdə makanlixidu»** — yaki: «Tün (keqə) alwastisi xu yərdə makanlixidu». □ **34:15 «Ok yılan»** — buningmu kaysi haywan ikənliki enik əməs.

Uning Öz Rohi ularni toplioqan.□

¹⁷ Qünki *Pərwərdigar* Əzi ular üqün qək taxlap, Öz kəli bilən zeminə tana tartip ularə təkşim kəlip bərgən;

Ular uningə mənngügə igidarlik kəlidu, Dəwrđin-dəwrgiqə xu yərnə makan kəlidu.

35

Hudaning qəl-bayawanni gülləndürüxi, •••• xundakla Əz məmin-bəndiliri üqün aqқан yoli

¹ — Dala həm qəojirap kətkən jaylar ular üqün huxal bolidu;

Qəl-bayawan xadlinip zəpirandək qeqəkləydu;□

□ **34:16 «Pərwərdigarning yəgimə kitabı»** — yukirida Yəxaya Hudaning pərmani bilən əzi yazqan materiyallarni yioqip Təwrat-qanunliri bilən saqlitip qoyqan (8-babni kəring). Keyin u yənə «yəgimə kitab»ni tilə ałdı (29-babni kəring). «Pərwərdigarning yəgimə kitabı» bəkim Yəxayaning əzi yazqan materiyalliri wə Musa, Yəxua, Samuil, Dawut qatarlik pəyoəmbərlər hatiriliwaləqan barlik materiyallarni kərsitidu. Muxu materiyallar «Mukəddəs Kitab»ning baxlinixliri boluxi kərək; «Pərwərdigarning kitabı»da həqnərsə kəm əməs, bizgə kərək boləqan həmmə təpsilatlar bar, uningda hətta kux-haywanlarning həwirimu bar, degənliktur. Hudaning kux-haywanlarə təpsiliy həlda miras kəloqan təkşimati hatir-iləngən yərdə, Əzining məmin bəndiliri üqün beqixlimaqđi boləqan miraslar Mukəddəs Kitabta tehimu enik hatiriləklik bolmamdu? «Mukəddəs Kitab»tin izdəp oqup beqing!» **«Əzining aqzi ularə buyruqan»** — Hudaning aqzi buyruqan, əlwəttə. □ **35:1 «Dala ... ular üqün huxal bolidu»** — Yəxaya dəsləptə «ular»ning kim ikənlikini deməydu. Bilix üqün bexarətni ahiriqə (9-ayətqiə) oqux kərək! (bu səzlər «Rim.» 8:19-22 bilən munasiwətlik).

2 U bərk urup qeçəkləydu,
 Xadliqqa xadliq qoxulup təntənə kilidu;
 Liwanning xan-xəripi,
 Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür uningə
 berilidu;
 Ular Pərwərdigarning xan-xəripi,
 Hudayimizning güzəlliki wə həywitini kəridu.□
 3 Ajiz qollarni küqləndürünglar,
 Egilip mangidioqan tizlarni qingitinglar,■
 4 Yüriki aşqanlarə: — «Qing turunglar!
 Qorqmanglar!
 Mana, Hudayinglarə qarap bekinglar;
 Kisas kelidu — Hudaning hesab elix küni kelidu!
 U Əzi kelidu, silərnə kutquzidu!» — dəng!
 5 Andin qarəoqunəng kəzi eqilidu,
 Gasning kulakliri oquq kilinidu,■
 6 Andin aqsəq-tokurlar keyiktək oynəqləp
 səkrəydu;
 Gaqining tili nahxa eytidu;
 Qünki dalada sular,
 Qəl-bayawanlarda dərya-əkınlar uroqup
 taxidu;■
 7 Pizəqirin qəl-jəzirə kəlqəkkə,
 Qəngkəoqan yərlər buləqləroqə aylinidu;
 Qilbərılərnəng makani — ular yatqan jay,
 Qomux wə yekənlər əsüp, qimənlikkə aylinidu.

□ 35:2 «Liwanning xan-xəripi, Karməl wə Xarondiki güzəllik wə sür...» — Liwan, Karməl wə Xaronlarning aləhidilikliri yukirida, 33-bab, 9-ayəttiki izahəttə təswirlinidu. «ular Pərwərdigarning xan-xəripi... kəridu» — «ular» — 1-ayəttiki izahətkə qarəng. ■ 35:3 Ibr. 12:12 ■ 35:5 Mat. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Yh. 9:6 ■ 35:6 Mat. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Yh. 5:8, 9; 7:38, 39; Ros. 3:2; 8:7; 14:8

⁸ Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol,
 Tüptüz bir yol bolidu;
 U «pak-mukəddəslikning yoli» dəp atilidu;
 Napaklar uningdin ətüxkə bolmaydu,
 Xu yol məhsus xular üqün bekitilip yasaləqanki,

—
 Həttə nadanlarmu uningda ezip kətməydu;□

⁹ Xu yərdə xir bolmaydu,
 Uning üstigə heq yirtkuq haywan qikmaydu;
 (Ular xu yərdə heq tepilmaydu)

— Nijat arkilik hərlükkə qikқанlar xu yərdə mangidu!□

¹⁰ Pərwərdigarning bədəl tələp kütquzoqanliri qaytip kelidu,

Küylərnı eytip Zionəya yetip kelidu;

Ularning baxlirioya mənggülük xad-huramlıq kənidu;

Ular huxallıq wə xadlıkka qəmgən bolidu;

Qayoqu-həsərət həm uş-nadamətlər bədər

□ **35:8 «Xu yərdə egiz kətürülgən bir yol, tüptüz bir yol bolidu»** — yolning nəgə baridoqanlıqini deməydu; bilix üqün 10-ayətikiqə oқux kerək. □ **35:9 «Nijat arkilik hərlükkə qikқанlar»** — bolsa ibraniy tilida birla söz («gaal») bilən ipadilinidu. Muxu sözni toluq qüxinix üqün 41:14-ayətning izahatini kəring.

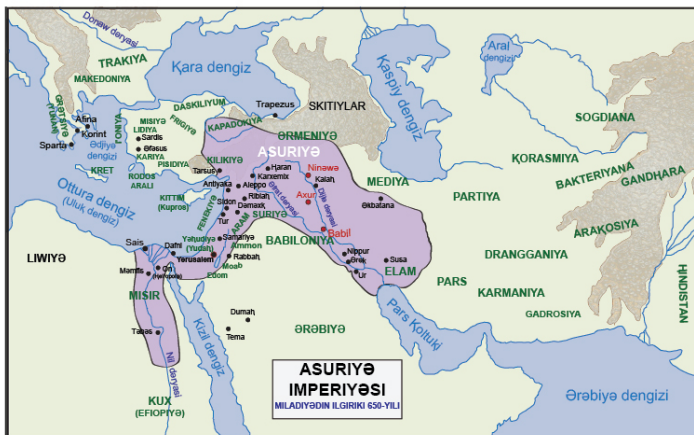
қақиду. □ ■

36

Krizis — Asuriya padixahining besip kirixi

¹ Həzəkiyaning on tətinqi yili xundak boldiki, Asuriya padixahi Sənnaherib Yəhüdaning barlıq kəl'ə-korəjanlıq xəhərlirigə hujum kilip qikip, ularni ixəjal kildi. ■ ² Andin Asuriya padixahi «Rab-Xakəh» *degən sərdarni* qong bir qoxun bilən Lakix xəhiridin Yerusalemoğa əwətti. U Kir yuquqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning norining bexioğa kelip turdi.□

□ **35:10 «Pərwədigarning bədəl tölöp kutkuzoqanliri kaytip kelidu... kayoqu-həsrət həm uh-nadamətlər bəder қақиду»** — bexarəttiki wəkələr Israilning Musa pəyoqəmbər arkilik kutkuzuloqanlıqioğa ohxaydu; xundakla bu ixlarni yengi bir «Misirdin qikix» degili bolidu. Oqurmənlərgə Təwrəttiki «Misirdin qikix» degən kismni oqusa, xu qaoqdiki wəkələri muxular bilən təpsiliy həlda selixturux nahayiti əhmiyətlilik bolidu. Muxu «qikip-kutkuzux» bolsa «Misirdin qikix»tin nəqqə həssə uluq, nəqqə həssə xərəplik bolidu. Keyin kərimizki, Huda kutkuzoqan həlk pəkət Misirdin əməs, bəlki pütkül dunyadin qikip kutkuzulidu. Ular qorkunqluq dəxt-bayawandin otuxining ornida, əzlrini qarxi alidioqan, qimənbaotqa aylan-duruloqan zemindin otidu; yol həmmə adəm üqün tüz, onguxluq, rawan həm hətərsiz bolidu. ■ **35:10** Wəh. 21:4 ■ **36:1** 2Pad. 18:13; 2Tar. 32:1 □ **36:2 «Rab-Xakəh»** — bəlkim Asuriyaning padixahining bax məslihetqisining adəttiki unwani boluxi mumkin. **«Kir yuquqilarning etizining boyidiki yolda, yukiri kəlqəkning norining bexi»** — muxu jay əslidə dəl Yəxaya Ahaz padixah bilən kəruxüp, Asuriyaning tajawuzi toqruluk aqahlandıroqan jay (7-babni kərüng).

Asuriyə imperiyəsi - miladiyədin ilgiri 650-yili

³ Xuning bilən Hılkiyaning oğlu, ordini baxkuridigan Eliakim, ordining diwanbegi bolğan Xəbna wə Asafning oğlu, orda mirzibegi bolğan Yoahlar uning yenioğa kəldi ⁴⁻⁵ wə Rab-Xakəh ularoğa mundak dedi: —

Silər Həzəkiaoğa: — «Uluoq padixah, yəni Asuriyə padixahi sanga mundak dedi, dənqlar:

«Sening muxu ixəngən tayanqing zadi nemiti?

Sən: (u pəkət gəpla, halas!) —

«Uruş kilix tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi öktə qəpisən? □ ⁶ Mana, sən yeriki

□ **36:4-5 «Sən: (u pəkət gəpla, halas!) — «Uruş kilix tədbir-məslihitimiz həm küqimiz bar» — dəysən; sən zadi kimgə tayinip manga qarxi öktə qəpisən?»** — muxu gepigə qarioğanda, Asuriyədikilərnəng Yəxayaning «Pəkət Pərwərdigarəğa tayiniximiz kerək» degən bexarətliridin həwiri bar idi.

bar axu qomux hasa, yəni Misiroqa tayin-isən! Birsı uninqoqa yələnsə, uning qolioqa sanjip kiridu; mana Misir padixahı Pirəwngə tayanolanlarning həmmisi xundak bolidu!■

⁷ Əgər sən mangu: «Biz Hudayimiz bololan Pərwərdigaroqa tayinimiz» — desəng, Həzəkiya əzi Yəhudadikilərgə wə Yerusalemdikilərgə: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigaroqa ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu *Pərwərdigaroqa* atalojan «yukiri jaylar»ni həm kurbangahlarni yoq kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?□

⁸ Əmdi hojam Asuriyə padixahı bilən bir tohtamoqa kəl: — «Əgər səndə atka minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikaroqa berəy!» □ ⁹ Səndə undaklar bolmisa,

■ **36:6** Əz. 29:6, 7 □ **36:7** «Həzəkiya ...: «Silər pəkət Yerusalemdiki muxu ibadətgaḥ aldidila Pərwərdigaroqa ibadət qilixinglar kerək» dəp, xu Pərwərdigaroqa atalojan «yukiri jaylar»ni həm kurbangahlarni yoq kiliwəttioqu? Ular axu Pərwərdigarning yukiri jayliri əməsmidi?» — Musa pəyoqəmbərgə wəhiy qilinojan qanunoqa asasən, Israillar pəkət Yerusalemdiki ibadəthanidiki kurbangaḥtila kurbanlik kilixka bolatti. Əslidə Həzəkiya muxu pərmanoqa asasən: (1) butpərəslik kilidojan kurbangahlarni həm (2) hata yol bilən «Pərwərdigaroqa atar» qurulojan, ibadət kilixka beoixlanojan «yukiri jaylar»ni yoqatқан. Rab-Xakəḥ xu gəp bilən uni angliouqi Israillarni kaymukturmaqqi idi, əlwəttə. □ **36:8** «Əgər səndə atka minəligüdək əskərliring bolsa, mən sanga ikki ming atni bikaroqa berəy!» — bu kinayilik gəp, əlwəttə. Adəttiki qaoqlarda Yəhudadada atlar nahayiti az idi. Urux waqtida tehimu azlap ketətti. Atlik əskərlər əməs, hətta addiy əskərlərmu nahayiti az idi.

hojamning əməldarlığının əng kiçiki bolğan bir ləxkər bexini kandaqmu qekindürəläysilər?! Sən jəng hərwiliri wə atlarni elix üqün Misiroğa tayinisən tehi!

¹⁰ Mən əmdi muxu zeminni həlak kılıx üqün Pərwərdigarsız kəldimmu? Pərwərdigar dər wəqə manga: «Muxu zeminni həlak kılıxka qıqkın!» — dedi!»»

¹¹ Eliakim, Xəbna wə Yoah Rab-Xakəhgə: — «Pekirlirioğa aramiy tilida səzlisilə; biz buni qüxinimiz. Bizgə ibraniy tilida səzlimisilə, gəpliri sepilda turoqanlarning kulixioğa kirmisun!» — dedi. □

¹² Birak Rab-Xakəh: —

«Hojam meni muxu gəpni hojanglaroğa wə silərgila eytixka əwətkənmu? Muxu gəpni silər bilən birliktə sepilda olturoqanlaroğa deyixkə əwətkən əməsmu? Qünki ular silər bilən birliktə öz pəkini yegüqi həm öz süydükini iqküqi bolidu!» — dedi. □ ■

¹³ Andin Rab-Xakəh ibraniy tilida yuqiri awaz bilən: — «Uluq padixah, yəni Asuriyə padixahının səzlrini anglap qoyunglar!» — dəp warkiridi.

¹⁴ «Padixah mundaq dəydu: —

«Həzəkiya silərnəni aldap qoymisun! Qünki u

□ **36:11** «Pekirlirioğa aramiy tilida səzlisilə» — hazırki Suriyaning kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «Suriyə tili» «aramiy tili» deyilətti. Asuriyəmu aramiy tilini ixlitətti.

□ **36:12** «... Ular silər bilən birliktə öz pəkini yegüqi həm öz süydükini iqküqi bolidu!» — xəhər muhasirigə qüxüp, aqarqılıq wə usuzluqta qaloğanda adəmlər dər wəqə muxundaq kılıxi mumkin. ■ **36:12** 2Pad. 18:27

silərnı kütquzalmaydu.

¹⁵ Uning silərnı: — «Pərwərdigar bizni jəzmən kütquzıdu; muxu xəhər Asuriyə padıxağının qolıqə qüxüp kətməydu» dəp Pərwərdigarqə tayanduruxıqə yol qoymanqlar!». ¹⁶ Həzəkıyaqə kulak salmanqlar; qünki Asuriyə padıxağı mundak dəydu: —

«Mən bilən sülhılıxıp, mən tərəpkə ətünqlar; xundak kılsanqlar hərbinglar ətünqlarning üzüm baringidin həm ətünqlarning ənjür dərihidin mewə yəysilər, hərbinglar öz su kəlqıkinglardin su ıqısılər; ¹⁷ ta mən kelıp silərnı buqdaylık həm xarablık bir zeminqə, neni bar həm üzümzarlırı bar bir zeminqə, — zeminqlarqə ohxax bir zeminqə apirıp qoyuqə yəp-ıqıweringlar!□

¹⁸ Həzəkıyaning silərgə: — «Pərwərdigar bizni kütquzıdu» dəp ıxəndürüxigə yol qoymanqlar! Əl-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zeminini Asuriyə padıxağının qolidin kütquzoqanmu?

¹⁹ Hamat wə Arpad degən yurtlarning ilah-butlırı qeni? Səfarwaim xəhirining ilah-butlırı qeni? Ular Samariyəni mening qolumdin kütquzoqanmu?! ²⁰ Muxu əl-yurtlarning ilah-butlıridin öz zeminini kütquzoqan zadı kim bar? Xundak ikən, Pərwərdigar Yerusalemnı mening

□ **36:17 «mən kelıp silərnı buqdaylık həm xarablık bir zeminqə, — zeminqlarqə ohxax bir zeminqə apirıp qoyuqə yəp-ıqıweringlar!»** — muxu gəplər qıraylık bolqını bilən mənisi enıkkı: — «Mening əsirlirim, kullirim bolısılər!» degənlik. Yukirida eytkinimzdək, Asuriyə padıxağı uqıqə qıkkən hıylıgər aldımqi idi.

qolumdin qutkuzalamdu?»»).

²¹ Anglijuqlar süküt qilip uningqa jawabən heqkandax bir söz qilmidi; qünki padixahning buyruqi xuki: —

«Uningqa jawab bərmənglar».

²² Andin Hilkıyaning oqlı, ordini baxkuridioqan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə Asafning oqlı, orda mirzibegi Yoahlar kiyim-keqəklirini yirtixip, Həzəkiyaning yenioqa kelip, Rab-Xakəhning gəplirini uningqa ukturdi.

37

Həzəkiyaning dua qilixi — Pərwərdigarning jawabi

2Pad. 19

¹ Xundax boldiki, Həzəkiya buni angliqanda, kiyim-keqəklirini yirtip, əzini bəz bilən kaplap Pərwərdigarning əyigə kirdi. □ ² U Hilkıyaning oqlı, ordini baxkuridioqan Eliakim, orda diwanbegi Xəbna wə kahınlarning aqsakallirini bəz yepinqaklıqan peti Amozning oqlı Yəxaya pəyoələmbərgə əwətti. ³ Ular uningqa: —

«Həzəkiya mundaq dəydu: —

«Balılar tuşulay dəp qaloqanda anining tuşkudək həli qalmioqandək, muxu kün külpət qüxidioqan, rəsua wə mazax qilinidioqan bir kündür. ⁴ Əz hojisi bolqan Asuriyə padixahi tirik Hudani mazax qilixqa əwətkən Rab-Xakəhning gəplirini Pərwərdigar Hudaying

□ **37:1 «Pərwərdigarning əyi»** — Uning (Sulayman padixah quroqan) ibadəthanisi.

nəzirigə elip tingxisa, bularni angliqan Pərwərdigar Hudaying xu gəplər üqün uning dəkkisini berərmikin? Xunga kəp qaloqan qaldilar üqün awazingni kətürüp, bir duayingni bərsəng» — dedi.

⁵ Xu gəplər bilən Həzəkiyaning hizmətkarliri Yəxayaning aldioqə kəldi. ⁶ Yəxaya ularoqə: — «Hojayininglaroqə: — «Pərwərdigar mundak dedi: —

«Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluq kילוquqi gəpliridin qorkma; □ ⁷ Mana, Mən uningoqə bir rohni kirgüzimən; xuning bilən u ioqwani anglap, öz yurtioqə qaytidu. U öz zeminida turoqanda uni kiliq bilən öltürgüzimən» — dənglar» — dedi.

⁸ Rab-Xakəh kəlgən yoli bilən qaytip mangoqanda, Asuriyə padixahining Lakix xəhiridin qekingənlikini anglap, uning yenioqə kəldi; Asuriyə padixahi Libnah xəhirigə qarxi jəng kiliwatkanidi. ⁹ Andin padixah: «Efiopiyə padixahi Tirhakah sizgə qarxi jəng kilməqci

□ **37:6 «Hojayininglaroqə: — «Pərwərdigar mundak dedi: — «Asuriyə padixahining qaparmənlirining sən angliqan axu manga kupurluq kילוquqi gəpliridin qorkma...» —** Yəxayaning muxu jawab səzlidirini (6-7-ayətlərni) dikqət bilən oқusingiz, u Həzəkiyaning təlipi boyiqə dua qilmay, bəlki biwasitə həwərqilərgə jawab bərdi. Qünki u alliburun həlkqə wə Həzəkiya Asuriyə toqruluq nuroqun bexarətlərni qiloqan. Huda muxu pəyt-əhwal toqruluq Israiloqə uqturoqanidi (məsilən, 10-bab, 5-21-ayətlərni, 14-bab, 24-25-ayətlərni kərüng). Biraq Həzəkiya wə ordisidikilər muxularni wə uningdin baxqa kərgən karamət məjzilərni (keyinki 38-babnimu kərüng) pütünləy untup qaloqandək qilatti.

bolup yoloğa qikti» degən həwərnı anglıdı. Xu həwərnı anglıoqanda u yənə Həzəkıyaoqa əlqılərnı mundaq hət bilən əwətti: —□

¹⁰ «Silər Yəhuda padıxaşi Həzəkıyaoqa mundaq dənqlar: —

«Sən tayınıdıoqan Hudayingning sanga: «Yerusalem Asuriyə padıxaşının qolıoqa tapxurulmaydu» deginigə aldanma; ¹¹ Mana, sən Asuriyə padıxaşlirining həmmə əl-yurtlarnı nemə kıloqanlirini, ularnı ilah-butlirioqa atap həlak kıloqanlıkını anglıoqansən; əmdi özüng kandaqmu kutkuzulisən? □ ¹² Atabowilirim həlak kıloqan əllərnı bolsa, ularning ilah-butliri kutkuzoqanmu? Gozan, Həran, Rəzəf xəhıridikilərnıqu? Telassarda turoqan Edənlərnıqu? ¹³ Hamat padıxaşi, Arpad padıxaşi, Səfarwaim, Hena həm İwwah xəhərlirining padıxaşliri keni?»»□

¹⁴ Həzəkıya hətnı əkəlgüqılərnıng qolidin elip oqup qikti. Andin u Pərwərdigarning öyigə kirip, Pərwərdigarning aldıoqa hətnı yeyip qoydı. ¹⁵ Həzəkıya Pərwərdigaroqa dua kılip

□ **37:9 «Efiopiya padıxaşi Tirhakah sizgə qarxi jəng kılmaqı bolup yoloğa qikti»** — bu ix əməliyə əməs, həmdə xu qaoqda mumkin bolmioqanıdı. Biraq Huda Əzi əwətküzgən «aldamqı roh»ning təsiri bilən uni ixəndürgən.

□ **37:11 «ularnı ilah-butlirioqa atap həlak kıloqanlıkını anglıoqansən»** — «ilah-butlirioqa atap həlak kılıx» degən sız, ibraniy tilida pəkət bir sız bilənla, yəni ««haram» kılıx» yaki ««hərəm» kılıx» bilənla ipadilinidu. □ **37:13 «Gozan, Həran, Rəzəf xəhıri.. Telassar... Hamat.., Arpad ..., Səfarwaim, Hena həm İwwah...»** — (12-13-ayətlərdə kərsitilgən) muxu xəhərlərnıng bəzilirining nədə ikənlikini həritidin kərgili bolıdu, bəziliri bizgə bügüngə qədər naməlum.

mundaq dedi: —

¹⁶ «I kerublar otturisida turoqan, samawi qoxunlarning Sərdari boloqan Pərwərdigar, Israilning Hudasi: —

Sən Özüngdursən, jahandiki barlik əl-yurtlarning üstidiki Huda pəket Özüngdursən; asman-zeminni Yaratquqisən. □ ¹⁷ I

Pərwərdigar, kulikingni təwən kilip angliqaysən; kəzüngni aqkaysən, i Pərwərdigar, kərgəysən; Sənnaheribning adəm əwətip mənggü hayat Hudani həkəratləp eytkən həmmə gəplirini angliqaysən! ¹⁸ I

Pərwərdigar, Asuriyə padixahliri həkikətən həmmə yurtlarni wə xularoqa bekindi boloqan yurtlarnimu harabə kilip, □ ¹⁹ Ularning ilah-butlirini otqa taxliwətkən; qünki ularning ilahliri ilah əməs, bəlki insan qoli bilən yasaloqanlar, yaqraq wə tax, halas; xunga

□ **37:16 «I kerublar otturisida turoqan... Pərwərdigar»** — muqəddəs ibadəthanidiki əng iqqiri öy, yəni «əng muqəddəs jay» degən eydə, Hudaning «rəhim kərsitidoqan orun-təhti» («kafarət təhti») («rəhimgah») bar idi. Muxu orunda Huda Israilning alahidə qurbanliklirining qanlirini qobul qilatti. Orunning ikki təripining hər biridə altundin yasaloqan, təhtkə qaritiloqan birdin «kerub» bar idi. Musaning dəwridin Əzakiyal pəyoqəmbər dəwrigiqə Hudaning parlax xan-xəripi sirlük halda «kafarət təhti»ning üstidə, yəni «kerublar otturisida» turatti. Kerublar bolsa intayin küqlük birhil pərixtilər bolup, Hudaning qiqaroqan həküm-jazalirini bejiridu. «Kerublar otturisida turoqan» degini, «Sən bizgə yeqinlaxqan həm bizgə rəhim kərsətməkqi boloqan Hudasən» degənliktur. □ **37:18 «xularoqa bekindi boloqan yurtlar..»** — ibraniy tilida sözmusez tərjimə qilqanda «bekindi» degən söz yok. Baxqa birhil tərjimisi «xularoqa ait». Biz xərhləx üqün «bekindi» koxtuk.

Asuriyəliklər ularni həlak qildi. ²⁰ Əmdi, i Pərwərdigar Hudayimiz, jahəndiki barlıq əlyurtlarəqa Sening, pəkət Seningla Pərwərdigar ikənlikingni bildürüx üçün, bizni uning qolidin qutkuzəqaysən!».

²¹ Xuning bilən Amozning oqlı Yəxaya Həzəkiyəəqa səz əwətip mundak dedi: —
— İsrailning Hudasi Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Sən Manga Sənnaherib toqruluk dua qilixing bilən,

²² Pərwərdigarning uningəqa qarita degən səzi xudurki: —

«Pak qiz, yəni Zionning qizi seni kəmsitidu,
Seni mazak qilip külidu;

Yerusalemning qizi kəyninggə qarap bəxini qayqaydu;

²³ Sən kimni mazak qilip kupurluk qilding?

Sən kimgə qarxi awazingni kətürüp,

Nəziringni üstün qilding?

İsraildiki Mukəddəs Boləquəəqa qarxi!□

²⁴ Qulliring arqilik sən Rəbni mazak qilip: —

«Mən nuroqunliəqan jəng hərwilirim bilən taə qəkkiliriəqa,

Liwan taə baəqirliriəqa yetip kəldimki,

Uning egiz kedir dərəhlirini, esil qarəqaylirini kesiwetimən;

Mən uning əng yukiri egizlikigə yamixip qikip,

□ **37:23 «kupurluk»** — kim əzini Hudaning ornida qoyup, «həmmə ixni qilalaymən» desə, kupurluk qiləqan bolidu, xundakla həman bir küni yiqitilidu.

Uning əng bük-baraxsan ormanzarlikiyə kirip yetimən.□

²⁵ Əzüm kuduk kolap su iqtim;
Putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-
əstənglirini qurutuwəttim — deding.□

²⁶ — Sən xuni anglap bakmiyənmiding?
Uzundin buyan Mən xuni bekitkənmənki,
Kədimdin tartip xəkilləndürgənmənki,
Həzir uni əməlgə axurdumki,
Mana, sən kəl'ə-qoroqanliq xəhərləni hara-
bilərgə ayləndurdung;

²⁷ Xuning bilən u yərdə turuwatqanlar
küqsizlinip,
Yərgə qaritip qoyuldi, xərməndə qilindi;
Ular etizdiki ottək,
Yumran kək qəplərdək,

□ **37:24 «Uning əng bük-baraxsan ormanzarliki»** — bu ayəttiki «bük-baraxsan» degən sөz ibraniy tilida «Karməl» degən sөz bilən ipadilinidu. Karməl bolsa Israilning əng munbət wə qirayliq jayi idi. Xuning bilən padixahning «uning «Karməl» ormanzarlikiyə kirimən» degini «uning (Liwanning) əng qirayliq jayiyə (həq tosaləqusiz) barimən» degəndək po atidiqan mənini ipadiləytti; qünki Liwanda «Karməl» degən jay yok. □ **37:25 «...putumning uqidila mən Misirning barliq dərya-əstənglirini qurutuwəttim»** — yukirikı 24-ayəttə padixah özining təs ixlarni qiləydiqanliqini, məsilən, Liwan rayonidiki əng yukiri təqlarəyə qikalaydiqanliqini (kəqmə mənisi, bəlkim aliyjanap, küqlük padixahlərdin üstünlükkə erixidiqanliqini kərsitidu), əng esil nərsilərgə erixidiqanliqini təswirləydi. Muxu 25-ayəttiki «putum... qurutiwəttim» degini, dehqanning puti bilənla topini ittirip erikni tosup, suni qurutiwətkinidək, «Mən halisamla nəhayiti asanla hərəkəndək ixni qiləlmən, hətta Nil dəryasinimu qurutiwətəlmən» degən mənəmənlikni bildürməqji.

Əgzidiki ot-qəplər əsməy kurup kətkəndək boldi.□

28 Birək sening olturoqiningni, ornungdin turoqiningni, qikip-kirginingni wə Manga qarxi oqaljirlixip kətkiningni bilimən;

29 Manga qarxi oqaljirlixip kətkənlikeningning, həkawurlixip kətkənlikeningning qulikimoqa yətkini tūpəylidin,

Mən karmikimni burningdin ətküzimən,

Yüginimni aozingoqa salimən,

Əzüng kəlgən yol bilən seni kayturimən.□

30 I *Həzəkiya*, xu ix sanga alamət bexarət boliduki, —

Muxu yili əzlükidin əskən,

Ikkinqi yili xulardin qikqanlarmu rizqinglar bolidu;

Üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm kəqətlirini tikisilər;

□ **37:27 «əgzidiki ot-qəplər...»** — bu ibarining baxqa hil tərjimilirini uqritix mumkin. □ **37:29 «Mən karmikimni burningdin ətküzimən, yüginimni aozingoqa salimən...»** — Asuriyə padixahlıri muxundaq rəhimsiz yol bilən əsirlərni yalap mangatti.

Ulardin qikқан mewilərnı yəysilər.□

³¹ Yəhuda jəmətıdıkı kütuloqan kəldisi bolsa yənə təwəngə qarap yiltiz tartıdu, Yüqiriqə qarap mewə berıdu;

³² Qünki Yerusalemdin bir kəldisi, Zion teqıdin keqıp kütuloqanlar qıkıdu; Samawi qoxunlarınq Sərdari boləqan Pərwərdigarning otluq muhəbbiti muxuni ada kılıdu.

³³ Xunga Pərwərdigar Asuriyə padıxaqı toqruluk mundak dəydu: —

U nə muxu xəhərgə yetip kəlməydu,
Nə uningə bir tal okmu atmaydu;
Nə kəlqanı kətürüp aldıqə kəlməydu,
Nə uningə qarita qaxalarnımu yasımaydu.

³⁴ U qaysi yol bilən kəlgən bolsa,
Xu yol bilən qaytıdu wə muxu xəhərgə kəlməydu, — dəydu Pərwərdigar.

□ **37:30 «I Həzəkiya, xu ix sanga alamət bexarət bolıduki, — muxu yili əzlükidin əskən, ikkinqi yili xulardin qıqқанlarmu rizqınglar bolıdu; üqinqi yili bolsa teriysilər, orisilər, üzüm keqətlirini tikisilər; ulardin qıqқан mewilərnı yəysilər»** — muxu məjizə ixənq-etıkadni küqəytix üqün həm həlkni kütquzux üqün berilgən. Urux waqtıda terıqılıq kılıx mumkin əməs; Asuriyə qoxuni kətkəndin keyinki yilidimu, bəkim qoxunidin qaləqan kısımliri yənıla parakəndiqilik kılıxi mumkin idi. Xunga məjizə üqinqi yiləiqə sozulıdu. «Üzüm keqətlirini tikisilər... mewisini yəysilər» degən wədə, tinqlik məzgilning uzun bolıdıqanlıqını kərsitıdu (üzüm tallirini əstürüxkə uzun waqıt ketıdu, əlwəttə). Kixilərnıng Asuriyə qoxunlirining tuyuqsız qekinixini «tasadıpiyliktin» deməsliki üqün, bu ikkinqi məjizə berildi. Xundaqtımu, Təwrattiki «Padıxaqlar» degən kısımqə qarıqanda, həlklər yənıla ikki məjizini tezla untup Hudaqə wapasızlıq kılıwərdi.

35 — Qünki Əzüm üqün wə Mening kulum Dawut üqün bu xəhərnı ətrapıdıkı sepıldək qoşdap kütquzımən». ■

36 Xuning bilən Pərwərdıgarning Pərixıtısı qıqıp, Asuriyəliklərnıng bargahıda bir yüz səksən bəx ming əskərnı urdı. Mana, kixilər ətigəndə ornıdın turoqanda, ularnıng həmmısınıng əlgənlıkını kərđı! □ ■ 37 Xunga Asuriyə padıxahı Sənnaherib qekinip, yoloqa qıqıp, Ninəwə xəhırıgə kaytıp turdı. 38 Xundak boldıkı, u əz butı Nısrəkning buthanısıda unıngoqa qokunuwatqanda, oşullırı Adrammələk həm Xarezər unı kılıqlap əltürüwətti; andın ular Ararat degən yurtqa keqıp kətti. Uning oşlı Esarhaddon unıng ornıda padıxah boldı. □

38

*«Yəxaya»ning ikkinqi kısmı ••••
Həzəkıyanıng eoqır kesilgə gırıptar boluxı wə duası*

¹ Xu künlərdə Həzəkıya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptıla boldı. Amoznıng oşlı Yəxaya pəyoqəmbər unıng qexioqa berıp, unıngoqa: —

■ **37:35** 2Pad. 20:6 □ **37:36 «Pərwərdıgarning Pərixıtısı»** — Təwrat dəwrıdə intayın alahıdə xəhs ıdı. Bəzi ıxlarda U Hudanıng ornıda kərünətti (məsilən, «Yar.» 18-babnı kərüng). ■ **37:36** 2Pad. 19:35 □ **37:38 «U əz butı Nısrəkning buthanısıda unıngoqa qokunuwatqanda, oşullırı Adrammələk həm Xarezər unı kılıqlap əltürüwətti»** — muxu wəqə, Sənnaherib İsrıldın qekinıxtın 20 yıl keyın (miladıyədın ilgırıkı 681-yılı) boldı.

Pərwərdigar mundak dəydu: —

— Əyüng tooqruluk wəsiyət kıləqin; qünki əjəl kəldi, yaximaysən, — dedi.□

² Həzəkiya yüzini tam tərəpkə kılıp Pərwərdigarəya dua kılıp:

³ — I Pərwərdigar, Sening aldingda həkikət wə pak dil bilən mengip yürgənlikimni, nəziring aldingda durus boləqan ixlarni kıləqanlikimni əsləp koyəqaysən, — dedi.

Wə Həzəkiya yioqlap ekıp kətti.

⁴ Andin Pərwərdigarning səzi Yəxayaəya yetip mundak deyildi: —

⁵ Berip Həzəkiyaəya mundak degin: —

Pərwərdigar, atang Dawutning Hudasi mundak dəydu: —

«Duayingni anglidim, kəz yaxliringni kərdüm; mana, künliringgə yənə on bəx yil koximən; □

⁶ Xuning bilən Mən seni wə bu xəhərnə Asuriyə padixahining qolidin kutkuzimən; Mən sepil bolup bu xəhərnə koqdaymən.

⁷ Xuning bilən Pərwərdigarning Əzi eytkan ixini jəzmən kılıdioqanlikini sanga ispatlax üqün Pərwərdigardin mundak bexarətlik alamət boliduki, ⁸ Mana, Mən kuyaxning Ahaz padixah kuroqan pələmpəy üstigə qüxkən sayisini on kədəm kəynigə yandurimən».

Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on

□ **38:1** «Xu künlərdə Həzəkiya əjəl kəltürgüqi bir kesəlgə muptila boldi» — bu sözlər bilən «Yəxaya» degən kitabning «ikkinqi kismi» baxlinidu. Kirix sözimizni kəring. □ **38:5** «atang Dawut» — Həzəkiya Dawut pəyoqəmbərnəning on üqinqi əwladi idi.

baskuq kəynigə yandi. □ ■

Həzəkiyaning əz kesili tooqruluk hatiriliri

⁹ Yəhuda padixahı Həzəkiya kesəl bolup, andin kesilidin əsligə kəlgəndin keyin mundaq hatirilərnı yazdı:

¹⁰ — «Mən: «Əmrümning otturısında təhtisaraning dərważiliriqə beriwatimən, Qaloqan yillirimdin məhrum boldum» — dedim.

¹¹ Mən: — «Tirikləarning zeminida turup Hudayim Yahni, Yahni kərəlməydiqan, Xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydiqan boldum» — dedim.□

¹² Mening turaloqum qarwiqining qediridək özümdin yetkilip kətti;

□ **38:8** «...Xuning bilən kuyaxning qüxkən sayisi on baskuq kəynigə yandi» — Merodak-Baladan (39:1) Asuriyə padixahı Sənnaherib tərpidin miladiyədin ilgiriki 702-yili oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolqan boluxi kerək. Demək, muxu ikki wəqə (Həzəkiyaning kesəldin saqaytilixi wə uning ixənqisini riqbətləndürüxkə berilgən karamət mejjizə) Asuriyəning padixahı tajawuzqilik qilixtin **ilgiri**, bəlkim miladiyədin ilgiriki 703- yaki 702-yili yüz bərgən (39-babtiki izahatlarnı kəring). ■ **38:8** 2Pad. 20:7-9 □ **38:11** «**Yahni, Yahni kərəlməydiqan**» — «Yah» degən «Yahwəh» degəning qısqa xəkli, demək Pərwərdigarning namining birhil qışkartilip eytilixi. «**Yahni, Yahni kərəlməydiqan, xundakla «həmmə nərsə yok bolqan» jayda turoqanlar bilən billə turup, insannimu kərəlməydiqan boldum**» — dedim» — Həzəkiya: — «Təhtisarada bolqanda, Hudani yaki adəmni kərməsliki mumkin» deməqci əməs; təkitləydiqan ix tirik turup kərix pursitidin məhrum boluxtur. Təhtisaraning əhwalining qandak ikənlikidin biz 14-babta azraq məlumat alalaymiz.

Mən bapkar öz tokuqinini türüwətkinidək
 həyatimni türiwəttim;

U meni tokux dəstigaħidin kesiwətti;

Tang bilən kəq arilikida Sən *Huda* jenimni al-
 isən;

¹³ Tang atkuqə mən kütüp, özümni tinqlandurup
 yürimən,

Biraq U xiroğa ohxax həmmə səngəklirimni sun-
 duroğandək kılıdu;

Tang bilən kəq arilikida Sən *Huda* jenimni al-
 isən.

¹⁴ Mən qarlıoğaq yaki turnidək wiqirlap
 yürimən;

Pahtəktək aħ-uh urimən;

Kəzlim yukiroğa qarax bilən ajizlixip ketidu;

I rəb, meni zulum basti!

Jenimoğa kepil boləin!■

¹⁵ Nemə desəm bolar? Qünki U manga söz kildi
 wə Əzi muxu ixni kildi!

Jenim tartқан azab tüpəylidin mən bar yil-
 lirimda kədəmlirimni sanap besip awaylap
 mangimən.

¹⁶ I Rəb, adəmlər muxundak sawaqlar bilən
 yaxixi kerək;

Rohim muxu sawaqlardin həyatini tapidu;

Sən meni əslingə kəltürüp, meni həyat kilding!

¹⁷ Mana, özümning bəht-tinqlikim üqün azab
 üstigə azab tarttim;

Manga boləan səygüng tüpəylidin jenimni
 həlakət hangidin qıkardingsən;

Sən həmmə gunahlırimni kəyninggə
 qerüwəttingsən.

18 Qünki təhtisara Sanga rəhmət eytalmaydu; Ölümlü Seni mədhıyılıyalməydu; Həngəyə qüxiwatqanlar Sening həkikət-wapalıqıngəyə ümid baqlıyalmaydu.

19 Əzüm bügün kıləninimdək Sanga rəhmət eytidioqanlar tiriklər, tiriklərdur; Ata boləuqı oqullirioqə həkikət-wapalıqıngni bildüridu.

20 Pərwərdigar meni kütquzuxqə niyətlə baqlıoqandur;

Biz bolsaq, qəloqan əmrimizdə hər küni Pərwərdigarning əyidə saz qəlip mədhıyə nahxlirimni eytimiz!».□

21 (Yəxaya bolsa: — «Ənjür poxkili təyyarlap, yarisioqə qarlanglar, u əsligə kelidu», degənidi

■ 22 wə Həzəkıya: — «Mening Pərwərdigarning əyigə qikidioqanlıqimni ispatlaydioqan qəndək bəxərlək əlamət berilidu?» dəp sorioqanıdi).

39

Babil padıxəhidin kəlgən əlqilər •••• Qong bir hatalıq

□ 38:20 «Biz bolsaq, qəloqan əmrimizdə hər küni Pərwərdigarning əyidə saz qəlip mədhıyə nahxlirimni eytimiz!» — Hudani mədhıyiləydioqan bu yahxi səzləni kıləqini bilən, Həzəkıya öz kəzi bilən kərgən ikki kəramət ixni (əzining saqaytilixi wə 7-ayəttiki məjizini) esidə qing saqlıoqan əməs. Yüqiriki bablarda degəndək, Asuriyə qoxunliri besip kirgəndə, u Hudaning 6-ayəttə hatiriləngən wədisini untup, həduqup kətti. Təwəndiki 39-bəttiki wəqədimu u «Kədəmlirimni sanap mangimən» degən öz wədisini untuydu. ■ 38:21 2Pad. 20:7

¹ Xu pəyttə Baladanning oqli Babil padixahı Merodak-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanlikini həm əsligə kəlgənlikini angliqoqqa, Həzəkiyaqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti.□

² Həzəkiya əlqilərnı huxallıq bilən kütüp, uning həzinə-ambarlırıda saqlanoqan nərsilərnı kərsətti; yəni kümüxnı, altunni, dora-dərmanlarnı, sərhil maylarnı, sawut-qorallarnı saqlaydıqan öyning həmmisini wə baylıqlirining barlıqını kərsətti; uning ordisi wə yaki pütkül padixahlıqı iqidiki nərsilərdin Həzəkiya ularqa kərsətmigən birimu qalmıdı.

³ Andin Yəxaya pəyoqəmbər Həzəkiyaning aldiqə berip, uningdin: —

«Muxu kixilər nemə dedi? Ular seni yoqlaxqa nədin kəlgən?» — dəp sorıdı.

Həzəkiya: — «Ular yırax bir yurttin, yəni Babildin kəlgən», dedi.

⁴ Yəxaya yənə: — «Ular ordangda nemini kərđi?» dəp sorıdı.

□ **39:1 «Xu pəyttə Baladanning oqli Babil padixahı Merodak-Baladan Həzəkiyaning kesəl bolup yetip qaloqanlikini ... angliqoqqa, Həzəkiyaqa hətlərnı hədiyə bilən əwətti»**

— Merodak-Baladan Asuriyə padixahı Sənnaherib tərıpıdin miladiyədin ilğiriki 702-yılı oqulitildi. Muxu ixmu xu yilda bolqan boluxı kerək. Demək, 38-, 39-babta təswirləngən iqlar 36- wə 37-babta təswirləngən iqlardın **ilğiri** yüz bərgən. Əmdi nemixqa ulardın keyin hatiriləngən? Bilimizki, «Yəxaya» (degən kitab)ning 40-66-bablıridiki həwər-bexarətlər, omumiy jəhəttin eytkanda, keyinki «Babil imperiyəsıgə əsir bolup qüxkənlər»gə, yəni sürgün bolqan İsrailarqa, yəni ularning «qaldisi» bolqan əwladlıriqə qaritilıdı. Undaqta 39-bab muxu əhwalni tonuxtu-rux rolını oynaydı.

Həzəkiya: — «Ordamda bar nərsilərnı ular kərdi; baylıqlırımning arısidin ularoqa kərsətmıgən bırımu qalmıdı» — dedi.

⁵ Yəxaya Həzəkiyağa mundaq dedi: —

Samawı qoxunlarınıg Sərdarı bolıan Pərwərdıgarning səzını anglap qoyıqın: —

⁶ — Mana xundaq künlər kelıduki, ordandə bar nərsilər wə bügüngə kədər atabowılırıng topla, saqlap qoyıqan həmmə nərsə Babiloqa elıp ketıdu; heqnersə qalmaydu — dəydu Pərwərdıgar, ⁷ — həmdə *Babilıqlar* oşullırıngnı, yəni özüngdın bolıan əwladlırıngnı elıp ketıdu; xuning bilən ular Babil padıxaşınıng ordısıda aşıwat bolıdu. □

⁸ Xuning bilən Həzəkiya öz-özıgə: «Əz

□ **39:7 «...həmdə Babıllıqlar oşullırıngnı, yəni özüngdın bolıan əwladlırıngnı elıp ketıdu; xuning bilən ular Babil padıxaşınıng ordısıda aşıwat bolıdu»** — kərünüxtə addıy kərüngən muxu wəqə üqün nemıxka muxu kattıq jazalıq səz (6-7-ayətlər) qıkıdu? Pıkrımızqə, üq səwəbi bar: — (1) Həzəkiya Hudəoqa: «kədəmlırımni sanap mangımən» degən wədını bərgənıdı, lekin bu qetım Hudadın heq sorımay xundaq qılıqan; (2) Əlqılərning kəlgənlikidın u bəlkım: «həzir mən «jahanoqa dangkı qıkқан adəmmən», «kıqıq dəlıtımızning jahanda ornı bar» dəp təkəbburlıxıp kətkən boluxı mumkın. (3) Nuxulardın sırt, bilıxımızqə Merodak-Baladan Asuriyə imperiyəsıgə qarxi bırı ittipaknı bərpa qılmaqı. U «təkəllup kərsıtıdıqan» muxu pırsəttın paydılinıp, Həzəkiyani ittipakka katnıxıxka təkliq qılıqan. Özını əlümdın qıtquzıqanlıqını, qıyaxning nurınıng «kəynıgə yanoqanlıqı»dək intayın karamət məjızını kərgən, Hudanın «Mən silərnı Asuriyədin qıtquzımən» degən wədısını anglıqan Həzəkiya qandaqmu hudəsız bırı əl-yurt bilən ittipaklaşmaqı bolıqandı? «Aşıwat» — pıqıwetılğən adəm, 56-bab, 4-ayəttıki ızahətını kərüng.

künlirimdə bolsa aman-tinqlik, *Hudaning* həkikət-wapalığı bolidikənə» dəp, Yəxayaşa: — «Siz eytkən Pərwərdigarning muxu sözi yahxi ikən» — dedi. □

40

Israiləşa berilgən təsəlli; •••• Dunyasaşa elip kelingən ümid-təsəlli

¹ Həlkingə təsəlli beringlar, təsəlli beringlar, dəpla yüridu Hudayinglar;

² Yerusalemning kəlbige söz kəlip uningoşa jakarlanglarki,

Uning jəbir-japalığı waqti ahirlaxti,

Uning kəbihliki kəqürüm kəlinde;

Qünki u Pərwərdigarning qolidin barlıq günahlırining ornioşa ikki həssiləp *mehjir-xəpkitini*

□ **39:8** «...«Siz eytkən Pərwərdigarning muxu sözi yahxi ikən»» — muxu ayəttə, Həzəkianing öz-özige degənliri baxkılarəşa, həttə öz jəmətigə boləqan birhil biəəm, keyümsiz pozitsiyəni bildüridu. Yəxaya degən bexarət əməliyəttə yüz yildin keyin əməlgə axuruloqan; waqitning sozuluxi bolsa bəlkim Yəhudaning keyinki bir padixahı (Yosiya)ning kattıq towa kəlixı tūpəylidin boldi.

aldi.□

³ Anglanglar, dalada birsining towliqan awazini!
«Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar,
Qəl-bayawanda Hudayimiz üçün bir yolni

□ **40:2 «Yerusalemning kəlbige söz kılıp uningəja jakarlanglarki,....»** — məzkur həwəni kimning jakarlix kerəkliki eytilmidi. Bəlkim muxu söz Hudaning barlik pəyoəmbərlirigə qaritilidu. Kirix səzimizdə deyilginidək, kitabning qalqan kışimliri (40-66-bablar) Yəxayaning əmridin keyinki bir dəwrdiki Israillar, yəni palandi bolidiqan bir dəwrgə yaki dəwrlərgə qaritilidu; sürgün qıləuqi Babil imperiyəsi boləqini bilən, kərup turimizki, «Yəxaya»ning birinqi kışimidikidək, ikkinqi kışimdiki bəzi bexarətlərmu ahirki zamanlarni kərsitidu. **«Barlik gunahlırining orniqə ikki həssiləp mehir-xəpkətini aldi»** — ibraniy tilida «gunahlıri üçün ikki həssiləp aldi» deyilidu. Xərhqilərninq «ikki həssiləp» degən muxu ibarə üstidə bir-birigə ohxap ketidiqan üq hil kəzkarixi bar: — (1) Israil gunahlıri üçün ikki həssə jaza aldi. Israil Hudaning «tunji oqli» bolup, baxqə əl-millət bilən selixturoqanda, ikki həssə bərikət alidu. U «tunji oqli» bolup, yəne baxqə əl-millətlər bilən selixturoqanda qəbul qıləqan wəhiy-həwirimu kəp. Xunga bularni baxqə əllərgə yətküzüx məs'uliyitimu kəp; gunahı bar bolsa baxqə əl-millətlər bilən selixturoqanda «ikki həssə» artuq jazalinixi kerək. Biraq bu bexarətkə qariqənda, ularning jazalinix məzgili ahirlaxti. (2) «Ikki həssiləp»ning mənisi «dəl gunahıqə mas kelidiqan jaza» degənliktur. (3) Huda Israiləja zor mehir-xəpkət kərsitip, yəni gunahıning orniqə «ikki həssiləp» mehir-xəpkətini yətküzidu. Bizning pikrimiz əyni xundaq (61-bab, 7-ayətni kərüng). Undaқта «ikki həssiləp» bolsa həm kəqürüm qilinix həm Hudaning Rohini, yengi həyatni qəbul qilixtin ibarəttur (məsilən, 43-bab, 25-ayəttin 44-bab, 5-ayətqiğə, həm 61-bab, 7-ayətnimu kərüng). Mundaq zor mehir-xəpkətninq kelip-qıqix sirliri 53-babta axkarilididu. Muxu üq hil kəzkaraxning qaysisining toqra boluxidin qət'iyənəzər, omumiy mənisi xuki, Huda ularni kəqürüm qılmaqqi həm ularəja mehrıbanlıqini kərsətməqqi.

kötürüp tüptüz qilinglar! □ ■

⁴ Barlik jilojilar kötürülidu,
Barlik taq-dənglər pəs qilinidu;
Əgri-toqaylar tüzlinidu,
Ongöqul-dongöqul yərlər təkxilinidu.

⁵ Pərwərdigarning xan-xəripi kərünidu,
Wə barlik tən igiliri uni təng kəridu;
Qünki Pərwərdigarning Əz aqzi xundak səz
qiloqan!» ■

⁶ — Anglanglar, bir awaz «jakarla» dəydu;
Jakarliqıqı bolsa mundak sorap: — «Mən nem-
ini jakarlaymən?» — dedi.

jawab bolsa: — «Barlik tən igiliri ot-qəptur,
halas;

Wə ularning barlik wapaliki daladiki gülgə
ohxax; ■

⁷ Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu,
Qünki Pərwərdigarning Rohi üstigə püwləydu;
Bərək, *barlik* həlkmu ot-qəptur! □

□ **40:3 «Anglanglar, dalada birsining towlioqan awazini! «Pərwərdigarning yolini təyyarlanglar, qəl-bayawanda Hudayimiz üçün bir yolni kötürüp tüptüz qilinglar!»** — muxu namsiz zatning awazi eytqan yol yukiriki 35-babtiki yol əməs; axu yol Zionqa kaytqanlar üçün təyyarlanqan. Muxu yolni bolsa, **Hudaning Özining** kelixini qarxi elix üçün (səyümlük bir padixah qarxi elinqandək) **adəmlər** təyyarlixı kerək. Namsiz zatning awazning bir ipadisini kərux üçün Injil, «Luqa» 3-bab 1-6-ayətni, «Yuh.» 1:23ni kərung. Xu yərlərdə «namsiz zat»ning dəl qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbərnıng əzi ikənliki kərsitilidu. ■ **40:3** Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yh. 1:23 ■ **40:5** Yh. 1:14 ■ **40:6** Ayup 14:2; Zəb. 90:5, 6; 102:11; 103:15-16; Yaq. 1:10; 1Pet. 1:24 □ **40:7 «Bərək, barlik həlkmu ot-qəptur»** — muxu yərdə «həlk» İsrail həlkini kərsitidu.

8 Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu;
Biraq Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!»□ ■

9 — I Zionğa hux həwər elip kəlgüqi, yukiri bir taqqa qikkın;

Yerusalemğa hux həwəni elip kəlgüqi,

Awazingni küqəp kətürgin!

Uni kətürgin, qorkmiqin!

Yəhudaning xəhərlirigə: — «Mana, Hudayinglarğa qaranglar» degin!

10 Mana, Rəb Pərwərdigar küq-qudritidə keliwatidu,

Uning biliki Əzi üqün hokuk yürgüzidu;

Mana, Uning aləqan mukapati Əzi bilən billə,

Uning Əzining in'ami Əzigə həmrah bolidu.□ ■

11 Qoyqidək U Əz padisini baqidu;

U qozilarni bilək-koliğa yiqidu, ularni kuqaklap mangidu,

Emitküqiləni U mulayimlik bilən yetəkləydu. ■

□ **40:8 «Ot-qəp solixidu, gül hazan bolidu; biraq Hudayimizning kalam-səzi mənggügə turidu!»** — xərhimiz boyiqə, 3-5-ayəttiki awaz qümüldürgüqi Yəhya pəyoqəmbərniniki, 6-ayəttiki birinqi namsiz zatning awazi Hudaningki; ikkinqi namsiz zatning səl ümidsizlən hələttə soal soriqan awazi yənila Yəhya pəyoqəmbərniniki. Baxqilar ikkinqi awazni Yəxayinginiki yaki namsiz bir pəyoqəmbərniniki, dəp qaraydu. Ikkinqi awazning degən gəpliri 7-ayətəni öz iqigə alidu. Huda uningğa 8-ayətə «ümidsizlənəm» degən mənədə jawab beridu həm 9-ayətə səzini dawamlaxturup, Israilğa zor ümid yətküzidu.

■ **40:8** 1Pet. 1:25 □ **40:10 «Pərwərdigarning biliki»** — toluk mənisi keyinki bablarda, bolupmu 53:1də axkarilinidu. U bolsa «Pərwərdigarning həqkanıy quli»ning baxqa bir namidur.

■ **40:10** Yəx. 62:11 ■ **40:11** Yəx. 49:10; Əz. 34:23, 24; Mik. 7:14; Yh. 10:11

Israilning tengdaxsiz Hudasi

12 Kim dərya-okyanlarning sulirini oqumida
 əlqəp bəlgiligən,

Asmanlarni ətəriqlap bekitkən,
 Jahanning topa-qanglirini miskallap saloan,

Taqlarni tarazida tarazilap,
 Dənglərni jingda tartip ornatқан?

13 Kim Pərwərdigarning Rohioqa yolyoruk
 bərgən?

Kim Uningoqa məslihətqi bolup əgətkən? ■

14 U kim bilən məslihətləxkən,

Kim Uni əkillik kilip tərbiyəligən?

Uningoqa həküm-həkiqət qikirix yolida kim
 yetəkligən,

Yaki Uningoqa bilim əgətkən,

Yaki Uningoqa yorutulux yolini kim kərsətkən?

15 Mana, Uning aldida əl-yurtlar Uningoqa
 nisbətən qeləktə qaloan bir tamqa sudək,

Tarazida qaloan topa-qangdək həsəblinidu;

Mana, U arallarni zərriqə nərsidək qolioqa alidu;

16 Pütkül Liwan bolsa *qurbangah* otioqa,

Uning haywanliri bolsa bir keydürmə
 qurbanlikka yətməydu. □

17 Əl-yurtlar uning aldida həqnərsə əməstur;

Uningoqa nisbətən ular yokning arilikida,

Quruk-mənisiz dəp həsəblinidu. ■

■ **40:13** Rim. 11:34; 1Kor. 2:16 □ **40:16** «Pütkül Liwan bolsa *qurbangah* otioqa, uning haywanliri bolsa bir keydürmə qurbanlikka yətməydu» — Liwan ormanlik kəp rayon. Demək, Hudaqa həkiqiy layik ibadət kilix üçün Liwandiki barlik dərəhlər qurbangahka kerək bolidioan otka yetixməydu; uningdiki barlik kala-qoylarmu qurbanlik boluxka yetixməydu. ■ **40:17** Dan. 4:32

18 Əmdi silər Təngrini kimgə ohxatmaqçisilər?
Uni nemigə ohxitip selixturisilər?■

19 *Bir butqimu?!* Uni hünərwən kəlipka quyup yasaydu;

Zərgər uningə altun həl beridu,
Uningə kümüx zənjirləni sokup yasaydu.

20 Yoksullarning beqixliqudək undək hədiyiliri bolmisa, qiriməydiqan bir dərəhni tallaydu;
U lingxip qalmioqudək bir butni oyup yasaxka usta bir hünərwən izdəp qakiridu.

21 Silər bilməmsilər? Silər anglap bakmioqanmusilər? Silərgə əzəldin eytilmioqanmidu? Yər-zemin apiridə bolqandin tartip qüxənməywatamsilər?

22 U yər-zeminning qəmbirikining üstidə ol-turidu,

Uningda turuwatqanlar uning aldida qakqikirlardək turidu;

U asmanlarni pərdidək tartidu,
Ularni huddi makan kilidioqan qedirdək yayidu;□ ■

23 U əmirləni yokka qikiridu;

Jahandiki sotqi-bəgləni artuqçə kilidu.■

24 Ular tikildimu? Ular terildimu? Ularning oqoli yiltiz tarttimu?

— Biraq U üstigila püwləp, ular solixip ketidu,
Quyun ularni topandək elip taxlaydu.

25 Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçisilər?

Manga kim təngdax bolalisun?» — dəydu
Mukəddəs Boluqi.

■ 40:18 Yəx. 46:5; Ros. 17:29 □ 40:22 «qakqikir» — kiqik bir hil qekətkə. ■ 40:22 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 44:24

■ 40:23 Ayup 12:21; Zəb. 107:40

26 Kəzliringlarni yukirioqa kətürüp, qaranglar!
 Muxu məwjudatlarni kim yaratqandu?
 Ularni kim türküm-türküm qoxunlar qilip
 tərtiplik əpqikidu?
 U həmmisini nami bilən bir-birləp qakiridu;
 Uning küqining uluqluqi, kudritining zorluqi
 bilən,
 Ulardin birimu kəm qalmaydu.

27 — Nemixka xuni dəwerisən, i Yakup?
 Nemixka mundak sözləwerisən, i Israil: —
 «Mening yolum Pərwərdigardin yoxurundur,
 Hudayim mening dəwayimoqa erən qilmay
 ətiweridu!»?

28 Silər bilmigənmusilər? Anglap
 bakmioqanmusilər?
 Pərwərdigar — Əbədil'əbədlik Huda,
 Jahanning kərilirini Yaratquqidur!
 U ya həlsizlanmaydu, ya qarqimaydu;
 Uning oy-bilimining tegigə hərgiz yətkili bol-
 maydu.■

29 U həlidin kətkənlərgə kudrət beridu;
 Maqdursizlaroqa U bərdaxliqni həssiləp awu-
 tidu.

30 Hətta yigitlər həlidin ketip qarqap kətsimu,
 Baturlar bolsa putlixip yikilsimu,

31 Birak Pərwərdigaroqa təlmürüp
 kütkenləning küqi yengilinidu;
 Ular bürkütlerdək qanat kerip örləydu;
 Ular yügürüp, qarqimaydu;
 Yolda mengip, həlidin kətməydu!

41

Hudaning əl-millətlərgə bərgən təklipi

¹ — «I arallar, süküt kılıp Mening aldiməğa kəlinglar;

Həklərmu küqini yengilisun!

Ular yəqin kəlsun, səz kilsun;

Tooqra həküm kılıx üqün əzara yəqinlixayli!»

Əllərnin məsilisi — butpərəsliktur ••••

Huda Əzini ispatlax üqün bərgən bir bexarət

² «Kim xərkətiki birsini oyoqıtıp,

Uni həkkəniylik bilən Əz hizmitigə qakirdi?

U əllərnin uning kəliqə tapxuridu,

Uni padixahlar üstidin həkümranlik kılduridu;

Uların uning kiliqə tapxurup topa-qangoğa aylanduridu,

Uların uning okyasi aldidə xamal uquroğan pahal-topandək kılıdu.□

³ U ularni qoqliwetip,

Putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu;□

□ **41:2** «...uni həkkəniylik bilən Əz hizmitigə qakirdi?»

— səzmusez tərijimə kılıqanda: — «Həkkəniylikning Əzi, (yəni Huda) bu kixini öz puti aldiqə qakirdi?». □ **41:3** «U ularni qoqliwetip, putini yərgə təgküzməy degüdək mangidu, aman-esənlik iqidə ətiweridu»

— Yəxaya pəyoğəmbər bexarət kılıqan muxu namsız təjavuzqining ismi keyinrək qikidu. Muxu yərdə kərimizki, (1) U kılıdioğan uruxlar bək onguxluk bolidu; (2) Uning hərbiy yürux süriti intayin tez bolidu; (3) Uning kılıdioğan uruxliri baxqə əllərnin hədukturup patiparak kiliwetidu. Baxqə birhil tərijimisi: «U aman-esənlik iqidə, mengip bəkmioğan yol bilən kelidu».

⁴ Əlmisaktin tartip dəwrlərni «Barliqqa kəl» dəp qakirip,

Bularni bekitip ada qiloğan kim?

Mən Pərwərdigar Awwal Boloquqidurmən,

Ahiri boləğanlar bilənmu billə Boloquqidurmən;

Mən degən «U»durmən. □ ■

⁵ Arallar xu ixlarni kərüp qorqixidu;

Jahanning qət-qetidikilər titrəp ketidu;

Ular bir-birigə yeqinlixip, aldiəqa kelidu;

⁶ Ularning hər biri öz koxnisioqa yardəm qilip,

Öz qerindixioqa: «Yürəklik bol!» — dəydu.

⁷ Xuning bilən nəqəxqi zərgərni riəbətəndüridu,

Metalni yapilaklap bolqa oynatquqi səndəl ni bazoğan bilən sokquqini riəbətəndürüp: «Kəpxərligini yahxi!» dəydu;

Xuning bilən uni lingxip qalmisun dəp butning

□ **41:4 «Barliqqa kəl»** — yaki «Yenimoqa kəl». **«Əlmisaktin tartip dəwrlərni «Barliqqa kəl» dəp qakirip, bularni bekitip ada qiloğan kim?»** — buning mənisi bəlkim xuki, Huda aldin'ala (pəyoqəmbər arqilik) eytqan ixlər yüz bərginidə, əllər bexarətlərnin toqra qikidioğanliqini kəridu. Xundak qilip, ular Hudaning ularni gınaqlirini taxlap, Əzigə yeqin kelip kəqürümigə erixixigə qakiridioğanliqini kərüp yetidu. **«ahiri boləğanlar»** — dunyada əng ahiri hətat boləğan insanlarni kərsətsə kərək. **«Mən degən «U»durmən»** — muxu yərdə «U» Hudaning əzini kərsitidu, əlwəttə. ■ **41:4** Yəx. 43:10; 44:6; 48:12; Wəh. 1:17; 22:13

putini mihlar bilən bekitidu. □

Hudaning Israiloşa ilham berixi

⁸ Birak sən, i kulum Israil,

I Özüm tallioşan Yakup,

Ibrahım Mening dostumning əwladi: —■

⁹ Mən jahanning kəridin elip kəlgən,

Yərning əng qətliridin qakirişinim sən ikənsən;

Mən sanga «Sən mening kulumdursən,

Mən seni tallioşan,

Seni hərgiz qətkə kakmaymən» — degənidim.□

¹⁰ — Korkma; çunki Mən sən bilən billidurmən;

Uyan-buyan qarap hədukmanglar;

Çunki Mən sening Hudayingdurmən;

Mən seni küqəytimən,

Bərək, Mən sanga yardəmdə bolimən!

Bərək, Mən Özümning həkkanıylikimni bildürgüçi ong qolum bilən seni yələymən.

□ **41:7 «Xuning bilən nəkqaxçı zərgərni rişbətəndüridu, metalni yapılaqlap bolqa oynatkuçi səndəlni bazoşan bilən sokkuçini rişbətəndürüp...»** — əllər Huda bexarət kılışan tajawuzqining kelidişanlığını bilip korkidu (5-ayət). Birak bexarətning əməlgə axşanlığını kəruxi bilən, butpərəslikini taxlap Hudaning aldişə kelixining ornida, ular yənıla əzlrini koşdax üçün (tumar süpitidə) butlarni yasatmaqçi bolidu.

■ **41:8** Kən. 7:6; 10:15; 14:2; 2Tar. 20:7; Zəb. 135:4; Yəx. 43:1; 44:1; Yak. 2:23 □ **41:9 «Mən jahanning kəridin elip kəlgən, yərning əng qətliridin qakirişinim sən ikənsən»** — oqurmənlər xuni esigə kəltürsunki, Huda İbrahımnı yirak yurttin Kanaanışə (Pələstingə) qakirişanidi; keyin İbrahımning əwladliri bolşan İsrailni Musa pəyoşəmbər arkılık Misirdin kutkuşoşanidi.

«**Seni hərgiz qətkə kakmaymən**» — yənə birhil tərijimisi: — «Seni qətkə kakmışanmən».

11 Mana, sanga qarap oqaljirlixip kətkənlərnin
həmmisi hijil bolup xərməndə bolidu;
Sanga xikayət kılouqılar yok deyərlik bolidu,
həlak bolidu.■

12 Sən ularni izdisəng, heq tapalmaysən;
Sən bilən dəwalaxquqılar —
Sanga qarxi urux kılouqılar yok deyərlik, heq
bolup bəkmioqandək turidu.

13 Qünki Mən Pərwərdigar Hudaying ong
qolungni tutup turup, sanga: —
«Korkma, Mən sanga yardəmdə bolimən!»
dəymən.

14 Korkma, sən kurt boləqan Yakup,
Israilning baliliri!

Mən sanga yardəmdə bolimən!» — dəydu
Pərwərdigar, yəni sening Həmjəmət-
Kutkuzoquqing, Israildiki Mukəddəs Bolouqi.□

15 Mana, Mən seni kəp həm ötkür qixlik yengi
bir dan ayrioquqi tirna kılımən;

■ **41:11** Mis. 23:22; Yəx. 60:12; Zək. 12:3 □ **41:14**
«**Həmjəmət-Kutkuzoquqi**» — ibraniy tilida «goel» degən
muxu səzning alahidə mənisi bar. Birsı kəmbəoqəl bolup,
əzini kulluqqa setiwətkən bolsa yaki baxqa kıyın əhwaləqə
uqrap mal-mülükini satqan bolsa, Musa pəyoqəmbər qobul
kıləqan mukəddəs qanunəqə əsasən, muxu kixining yeqin
uruk-tuoqanliri, həmjəmətlirining uni hərlükkə qikırip
kutkuzux həkukı bar idi. Demək, «həmjəmət-kutkuzoquqi»ning
(«goel») setiwəloquqi adəmgə pul beriplə, əz qerındixini
hər kılip kutkuzux həkukı bar degənliktur. Həkukni ixlitix
həmjəmətning əz ihtiyarlıkı bilən bolatti, əlwəttə. U ixlətməkqi
bolsə, heqkim uni tosalmaytti. Yəxaya Hudaning kutkuzoquqi
ikənlikini bayan kılix üqün dəl muxu səzni ixlitidu. Demək,
Huda Israiləqə «həmjəmət»lik kılip, ularning «goel»i, yəni
«Həmjəmət-Kutkuzoquqisi» bolidu. U Əz ihtiyariylikı bilən
ularni kutkuzidu.

Sən taqlarni yanjip, ularni parə-parə
kiliwetisən,

Dənglərnimu kəküm-talkanoqa aylan-
duruwetisən.■

¹⁶ Sən ularni soruysən,

Xamal ularni uqurup ketidu,

Kuyun ularni tarkitiwetidu;

Wə sən Pərwərdigar bilən xadlinisən,

Israildiki Mukəddəs Boloquqini iptiharlinip
mədhiyələysən.

¹⁷ Bozəklər wə yoxsullar su izdəydu, lekin su
yok;

Ularning tili usuzluqtin kəşjirap ketidu;

Mən Pərwərdigar ularni anglaymən;

Mən Israilning Hudasi ulardin waz
kəqməymən.■

¹⁸ Mən kəkəs egizliklərdə dəryalarni,

Jiloqilar iqidə bulaklarni aqimən;

Dalani kəlqəkkə aylandurimən,

Tatirang yərdin sularni urəqutup su bilən kaplap
berimən.■

¹⁹ Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun
dərəhlirini əstürüp berimən;

Qəl-bayawanda arqa, kəriqay wə boksus

■ **41:15** Yəx. 17:13; 29:5 ■ **41:17** Mat. 5:6 ■ **41:18** Zəb.
107:35; Yəx. 35:7; 44:3

dərəhlirini birgə tikimən;□

²⁰ Xundak qilip ular bularni kərüp, bilip, oylinip:

—
«Pərwərdigarning qoli muxularni qiloğan,
Israildiki Mukəddəs Boloquqi uni yaratқан!»
dəp təng qüxinixidu.

*Hudaning butpərəslərni qutkuzux toqrisidiki
yənə bir sözi*

²¹ — Muħakimiliringlarni otturiqə qoyunglar,
dəydu Pərwərdigar;

— Küqlük səwəbliringlarni qikiringlar, dəydu
Yaqupning Padixaħi.

²² — *Butliringlar* elip kirilsun,

Bizgə nemilərnin yüz beridioğanlikini eytsun;
Ilgiriki ixlarni, ularning üjür-büjürlirigiqə kəz
aldimizda kərsətsun,
Xundakla bulardın qikidioğan nətijilərnin bizgə
bildürüx üqün eytip bərsun;

— Yaki bolmisa, kəlgüsidiki ixlarni anglap
biləyli;

²³ Silərnin ilahlik ikənlikinglarni biliximiz
üqün,

Keyinki yüz beridioğan ixlarni bizgə bayan
qilinglar;

□ 41:19 «Dalada kedir, akatsiyə, hadas wə zəytun
dərəhlirini əstürüp berimən; ... arqa, qarıqay wə boksus
dərəhlirini birgə tikimən» — muxu dərəhlər (zəytun dərihidin
sirt) mewə üqün əməs, sayə berix üqün berilidu; birqanqə hil
dərəh birhil muħit astida təng əsüxi mumkin əməs. Qarıqanda
bu bexarət ahirki zamanlarni kərsitidu; xu qaşda Huda Israilni
yengi bir «Misirdin qikix» (əməliyəttə, «jaħanning qət-qətliridin
qikirix») yoli bilən qutkuzidu.

Kandakla bolmisun, Bizni hang-tang kılıp uni
 təng kəridioğan kılıx üçün,
 Birər yahxi ix yaki yaman bir ixni kilinglar!□
 24 Mana, silər yökning arilikida,
 İxliginglarmu yok ixtur;
 Silərnı tallioquı bir lənitidur.

*Bexarət təkrarlinidu; Huda barlıq əl-
 yurtlaroğa «Mening kulumni tonunglar» dəp
 tonuxturidu*

25 Birsini ximal tərəptin kəzoqidim, u kelidu;
 U künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu;
 U birsi hək layni dəssigəndək, sapalqi lay
 qəyligəndək əməldarlarıning üstigə hujum
 kilidu;□

26 Bizgə ukturux üçün, kim mukəddəmdin
 buyan buni eytkan?

Yaki Bizni «U həkikəttur» degüzüp bu ixtin
 burun uni aldin'ala eytkan?

Yak, heqkim eytmaydu;
 Bərhək, heqkim bayan kilmaydu;
 Səzünglarnı angliyaliouqi bərhək yoktur!

27 Mən dəsləptə Zionoğa: — «Muxu ixlaroğa kəz
 tikip turunglar! Kəz tikip turunglar!» dedim,

□ 41:23 «**Birər yahxi ix yaki yaman bir ix kilinglar!**» — muxu ibarə «Hərəkandək birər ixni kilinglar!» degənni bildüridu. Butlar yahxi bolsun, yaman bolsun heqəkandək ix kılalmaydu, əlwəttə. □ 41:25 «**Birsini ximal tərəptin kəzoqidim, u kelidu; u künqikixtin Mening namimni jakarlap kelidu**» — tajawuzqi tehi namsiz, birək hazır u toqruluk yənə bir paket bar; u xərktin həmdə ximal tərəptinmu kelidu. Baxka birhil tərjimisi: «Mening namimni qakirip nida kılıp kelidu».

Yerusalemoqa hux həwərnı yətküzgüqını əwətip bərdim.

²⁸ Mən qarisam, xular arisida heqkim yok —
Məslihət bərgüdək heqkim yok,
Xulardin sorisam, jawab bərgüdək heqkimmu yok. □

Dawami

²⁹ Qaranglar, ular həmmisi quruk;
Ularning yasioqanliri yok ixtur,
Quyma məbudliri quruk xamaldək mənisizdur.

42

¹ Qaranglar, mana Mən yələydiyən Öz qulumoqa!

Jenimning huxallığı boləqan Mening tallioqinim;
Mən Öz Rohimni uning wujudioqa kondurimən,
Xuning bilən u əllərgə həküm-həqiqətəni

□ **41:28 «xular arisida heqkim yok»** — «xular» xübhısizki, butpərəs əllərnı kərsitidu.

yətküzüp beridu. □ ■

² U nə warkirap-jarkirimaydu, nə quқан kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu. □

³ Taki u oqəlibə bilən tooqra həkümlərni qikəroquqə,

Yanjiloqan qomuxni sundurmaydu,

Tütəp eqəy dəp qaloqan pilikni eqürməydu; □

⁴ Həküm-həqikətəni yər yüzidə tiklimigüqə,

U həlsizlanmaydu, kengli yanmaydu;

Arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp ku-

□ **42:1 «Öz qulum , yəni Pərwərdigarning quli»** — xübhətsizki, Hudaning «yat əllər»gə beoixliqan, ularni butpərəsliktin kutquzidiloqan jawabidur. Muxu ayəttiki «Qaranglar, mana...» degənni, 41-bab 29-ayəttiki «Jawab bərgüdək heqkim yok» qatarliqlar bilən selixturuximiz kerək. Qariqanda, Huda talliloqan muxu mulayim, muhəbbətlik kixi əl-yurtlaroqə Hudaning səzini elip kelidu. **«U əllərgə həküm-həqikət yətküzüp beridu»** — «həküm-həqikət» (ibraniy tilida «mixpat») elip berix» degənlik bolup, üq mənini öz iqigə alidu: — (1) yukiriki 41-babtiki (Huda butlar bilən muhakimə qiləqan) «sot»tiki «həküm-həqikət», yəni «Huda degən tirik həm birdur, butlar yoktin boləqan nərsə» degən həqikətəni elip kelixtin ibarət. Həqikətsizlər həqikətəke erixidu; (2) Hudaning «həqkanıy qul»i Hudaning adil qanun-pərmanlirining həwirini yətküzüp, qüxəndürüp beridu; (3) hatalikni tüzitix, uwal boləqanlaroqə adalətni yürğüzidu.

■ **42:1** Yəx. 11:2; Mat. 3:17; 17:5; Yh. 3:34; Əf. 1:6 □ **42:2**

«U nə warkirap-jarkirimaydu, nə quқан kətürməydu nə awazini koqilarda anglatmaydu» — buning mənisi, bəlkim «U dawrang salmaydu», «U öz-özini elan qilmaydu». □ **42:3**

«tooqra həkümlər» — yaki «həküm-həqikət» tooqruluk 42:1diki izahatni kəring.

tidu.□

⁵ Asmanlarni yaritip ularni kərgən,
Yər-zeminni həm uningdin qıkkənlarni yayoqan,
Uningda turuwatqan həlkkə nəpəs,
Uning üstidə mengiwatqanlaroqa roh bərgüqi
Təngri Pərwərdigar mundə dəydu: —

⁶ Mənki Pərwərdigar seni həkqəniylik bilən
xuningoqa qəkiroqanmənki,
— Sening qolungni tutimən,
Seni qoqdap saklaymən,
Həm seni həlkkə əhdə süpitidə,
Əllərgə bir nur qilip berimən;□

⁷ Qarioqu kezləni eqixqa,
Zindandin məhboslarni,
Türmidə karangövlük iqidə olturoqanlarni

□ **42:4 «U həlsizlanmaydu, kəngli yanmaydu...»** — «həlsizlanmaydu» wə «kəngli yanmaydu» degən sözlər ibraniy tilida 3-ayəttiki «tütəp eqəy dəp qaloqan» həm «yanjiloqan» degənlər bilən yiltizdaxtur. **«arallarmu uning pərman-qanunini təlmürüp kutidu»** — hazır (Yəxaya kitabidiki muxu yərgiqə) «Pərwərdigarning quli» toqruqluk xundə həwirimiz bar: — (1) Huda uni pəwqul'addə yahxi kəridu, uningdin zor huxallik alidu. (2) Hudaning Rohi uning üstigə kelip turidu. (3) U talax-tartix qilmaydiqan, kəmtər, kiqik peillik adəm bolidu. (4) U intayin mulayim adəm bolup, həttə «ümid yok» bolqudək «yanjiloqan qomux» yaki «tütəp eqəy dəp qaloqan pilik»kimu mehİR-xəpəkt kərsitidu. (5) U dunyaoqa kəlgəndə, Hudaning həkikətlirini, toqra həkümlirini pütin dunyaoqa yətküzmiqə hərgiz yoldin yanmaydu. (6) Pütin dunya, həttə əng qət jaylardikilər uningə ümid baqlap, uning səz-həkümlirigə təxna bolidu. □ **42:6 «Həm seni həlkkə əhdə süpitidə, əllərgə bir nur qilip berimən»** — «həlk» Təwratta adəttə Israilni kərsitidu, «əllər» «Israildin bəxkə həlklər»ni, «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu.

kutkuzuxka seni əwətimən.□

8 Mən Pərwərdigardurmən; Mening namim xudur;

Xan-xəripimni baxka birsigə,
Manga təwə boləjan mədhiyini oyma məbudlarəja bərməymən.■

9 Mana, aldinki ixlar bolsa əməlgə axurulojan;
Silərgə yengi ixlarni jakarlaymən;
Ular tehi yüz bərmigüqə,
Mən ularni silərgə bayan qilimən.□

10 — Pərwərdigarəja yengi nahxa eytinglar,
I dengizda yürğənlər həm uning iqidiki həmmə məwjudatlar,
Arallar həm ularda turoqanlarmu,

□ 42:7 «**Karıəja közləni eqixka, zindandin məhboslarni, türmidə karangoğuluk iqidə olturoqanlarni kutkuzuxka seni əwətimən**» — bu ayətlərdin «Pərwərdigarning kuli» toqrisida xularnimu kərümizki: — (7) U Hudaning zor yardimigə igə bolidu; (8) undak qiloqanda uning əzi bir «əhdə» bolidu həm əzi «nur» bolidu. (9) Bu əhdining məzmuni bolsa (5-ayət Hudaning dunyadiki barlik həklərləning oqemidə boləjanliqini kərsətkəndək) həklərləning közlirini eqip ularni ərkinlikkə çiqirixtin ibarət bolidu. (10) Huda uni (Məsihi)ni əhdə süpitidə jaəndiki barlik həkləyə hədiyə qiloqandək «beridu».

■ 42:8 Yəx. 48:11 □ 42:9 «**Mana, aldinki ixlar bolsa əməlgə axurulojan; silərgə yengi ixlarni jakarlaymən...**» — «aldinki ixlar» bəlkim 41-bab, 1-4-ayəttiki, «tajawuzqi»ning ixlirini kərsitixi mumkin. «Yengi ixlar» bolsa Pərwərdigarning həkkanəy kuli» toqruluktur. «Tajawuzqi» wə «Pərwərdigarning kuli»ni selixtursak, tajawuzqi wəyranqilik qilidu, əl-yurtlar uningdin qorqup patiparak bolup ketidu, butpərəslik tehimu küqiyidu; «Pərwərdigarning kuli» bolsa həklərgə rəhim qilidu, adəmi saəaytidu, əl-yurtlarni, yəni «yat əllər»ni Hudaəja qaritip uning nuriəja yetəkləydu.

Jahanning qət-qətliridin Uni
mədhiylənglar! □ ■

¹¹ Dala həm uningdiki xəhərlər,

Kedar kəbilisidikilər turoqan kəntlər awazini
kətürsun,

Seladikilər yukiri awazda nahxa eytsun,

Taoqlarning qoqqiliridin təntənə qilsun! □

¹² Ular Pərwərdigarni uluqlisun,

Uning mədhiyiliri arallardimu jakarlansun.

¹³ Pərwərdigar palwandək qıqıdu,

Batur ləxkərdək otluk muhəbbitini qozqaydu;

U warkıraydu, bərhək xirdək hərkirəydu;

Düxmənliri üstigə zor küq-kudritini kərsitidu.

¹⁴ — «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim;

Jim turup özümni besiwelip kəldim;

Birək hazır toloıqı tutqan ayaldək inqıqlap
towlaymən;

□ **42:10 «dengizda yürənlər»** — ibraniy tilida «dengizqa
qüxkənlər» — «Zəb.» 107:23ni kərüng. ■ **42:10** Zəb. 33:3

□ **42:11 «Kedar kəbilisidikilər... Seladikilər...»** — «Kedar
kəbilisi» ərəblərnin bir kəbilisi idi. «Sela» bolsa Edomning
bir xəhiri (Sela qoram tax üstigə selinoqan — mənisi «qoram
tax»). Yukiriki 34-babta deyilgəndək, Edom Hudaning səzigə
qarxi turoqini bilən, Edomdin Hudaqə towa qilip həqıkiy ibadət
qilidoqanlar bolıdu.

Həm hasiraymən həm ingraymən![□]

¹⁵ Mən taqılarni həm denglərni qəldəritimən,
Ularning həmmə yexilliklərini kuruwetimən;
Dəryalarni arallarğa aylanduruwetimən;
Kəlqəklərnimu qəşjiritimən.

¹⁶ Qariqularni əzi bilmigən bir yol bilən apirip
qoyimən,

Ularni ular bilmigən yollarda yetəkləymən;

Ularning aldida qarangoqulukni nur,

Əgri-toqay yərlərni tüptüz qilimən.

Mən muxu ixlarni qilmay qalmaymən,

Ulardin heq waz kəqməymən.[□]

¹⁷ Oyma məbudlarğa tayanğanlar,

[□] **42:14 «Mən əbədil'əbəd süküttə turup kəldim; jim turup özümni besiwelip kəldim; biraq hazır toloqıki tutqan ayaldək inqıqlap towaymən; həm hasiraymən həm ingraymən!»** — «yengi ixlar» yəni Uning «həqkanıy quli»ning dunyağa kelixi, xundakla nuroqun adəmlərni gunaqlirining asarətliridin qutkuzuxni öz iqigə alidu. Huda bu «yengi ixlar»ni əməlgə axurux üqün, hamilidar ayalning toloqıki tutqandək bolidu (10-17-ayətlər toluq bir bəlumdur). Demisəkmü, muxu «yengi ixlar» Hudağa nisbətən pütkül aləmdin muhimdək turidu; qünki U asman-zeminni bir söz bilənla yaratqan; biraq muxu ixlarni U təxnalıq bilən uzun, yəni əbədil'əbəd kütüp kəlgən həm ularni tuqdurux üqün eqlir japa həm azab tartqandək kilidu. Muxu intayin sirlik ixtur! **«həm hasiraymən həm ingraymən»** — ikki ixning təng kilinidioğanlıqini bildüridu. [□] **42:16 «Qariqularni əzi bilmigən bir yol bilən apirip qoyimən... Mən muxu ixlarni qilmay qalmaymən, Ulardin heq waz kəqməymən»** — 15-wə 16-ayətkə qariqanda, «yengi ixlar» dunyağa kəlgəndə, bəzi kixlər üqün azablıq bolidu; yər-zemin astin-üstün bolup ketidu; xuning bilən təng Huda baxqa birnəqqə «qariqular» (bəlkim, gunahını, jümlidin butpərəslikni tonup yetidioğanlar) üqün mohtajlırini təminləydioğan məhsus xaraitlarni yaritip beridu.

Kuyma məbudlaroqa: «Silər ilahlırimizdur»
degənlər bolsa,

Ular yoldin yandurulmay qalmaydu,

Qattiq xərməndə qilinidu. ■

¹⁸ — «Anglanglar, i gaslar!

Qarioqlar, kərux üçün qaranglar!

¹⁹ Mening qulumdin baxqa yənə kim qarioqu?

Mening əwətkən «əlqim»din baxqa yənə kim
gas?

Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə qarioqudu?

Kim Pərwərdigarning kulidək xunqə
qarioqudu? □

²⁰ Sən nurəqun ixlarni kərgining bilən,

Birəq nəziringgə heq almaysən;

Uning kuliki eqiloqini bilən,

U anglimaydu». ■

²¹ Pərwərdigar Əz həkqaniyliki üçün layiq
kərdiki,

Təwrat-qanunini uluq həm xan-xərəplik dəp

■ **42:17** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 44:11; 45:16 □ **42:19** «**mən bilən əhdiləxkəndək**» — yaki «Mən bilən inək qilinoqandək». «**...Kim Mən bilən əhdiləxkəndək xunqə qarioqudu? Kim Pərwərdigarning kulidək xunqə qarioqudu?**» — bir soal tuquliduki, muxu ayəttə deyilgən «Mening qulum» yukiriki «huxallikim boləqan qulum»mu yaki bəxkisimu? Tezla kərimizki, u əməs, bəlki İsrailning əzi bolidu (məsilən, 22-ayətni kərüng). Huda 18-ayəttə, Əzi tərripidin sakaytiləqan (16-ayət), əsli butpərəs «qarioqu» boləqan əl-yurtlarni («yat əllərni») əzining «qarioqu» həkqini, yəni İsrailni nəzirigə elixqə qaqiridu. Demək, İsrail tərripidin kəmsitilip «qarioqu» dəp hesablanəqanlar kərələydiqan bolidu, birəq (pəyoqəmbərlər arkilik) Hudaning nurini qəbul qiləqan İsrailar bolsa, asiylik qilip qarioqu bolup qaldi. ■ **42:20** Rim. 2:2-11

kərsətti.□

²² Birak xular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang qilinoqan bir həlktur;

Ularning həmmisi ora-tuzakta tutuloqan,

Gündihanilarda qamilip oqayib bolidu;

Ular oqəniymət bolidu,

Həqkim kutkuzmaydu;

Ular olja bolidu,

Həqkim: «Qayturup berix!» deməydu.□

²³ Birak aranglarda kim buningoqa kulak salsun?

Kim bularni anglap kəlgüsi zamanlaroqa kəngül qoysun?□

²⁴ Əmdi kim Yakupni olja qiloqan?

Kim Israilni bulangqilaroqa tapxurup bərgən?

Buni qiloqini bolsa, biz gunah qilip kəmsitkən

Pərwərdigar əməsmu?

□ **42:21 «Pərwərdigar Öz həkkanıylikı üqün layik kərdiki, Təwrat-qanunini uluq həm xan-xəreplik dəp kərsətti»** — Huda Israiloqa Musa pəyoqəmbər arqilik mukəddəs qanun-pərmanni bərgən. Xunga ular butpərəslikkə toloqan dunya arisida birdinbir Hudaqoqa ibadət qilidoqan həlk bolup, zor imtiyazoqa erixkənidi. Hudaning məksiti, ular arqilik «Mening qulum» həm «ülgə» süpitidə, muxu nurini pütkül dunyoqa yətküzməkqi. Birak Israillar Uning xu məksitini həq ətiwarlimay, kəp jəhəttin Uningdin yüz ərigən. □ **42:22 «Birak xular bolsa olja elinoqan həm bulang-talang qilinoqan bir həlktur... ular olja bolidu, həqkim: «Qayturup berix!» deməydu»** — əgər Israil Hudaning sezigə kirgən bolsa, nuroqun əllər ularoqa bekindi bolatti. Birak Uning sezigə kirmigəndin keyin, əhwalı dəl uning əksi boldi. □ **42:23 «Birak aranglarda kim buningoqa kulak salsun? Kim ... kəngül qoysun?»** — muxu gəpkə qarioqanda, hətta Hudaning tərbiyilik jazasi bexiqoqa qüxkəndin keyinmu anglioquqi kuliki, kəridioqan kəzliri barlar yənıla az bolsa kerək.

Qünki ular Uning yollirida mengixni halimaytti;
Yaki Uning qanunioqa itaət qilmaytti.

²⁵ Xunga U ular üstigə oqəzəp-qəhrini,
Uruxning zorawanliqini təküp qüxürdi;
Bular uning ətrapiqə ot tutaxturdi;
Biraq u tonup yətmidi;
Bular uni köydürdi, biraq u həq sawaq almidi.

43

Dawami

¹ Biraq hazır i Yakup, seni Yaratquqi
Pərwərdigar,

I Israil, seni Xəkilləndürgüqi mundaq dəydu: —
«Korkma; qünki Mən sanga həmjəmət bolup
seni qutkuzoqan;

Seni Əz namim bilən atioqanmən;
Sən Meningkidursən!

² Sən sulardin ətkiningdə, Mən sən bilən billə
bolimən;

Dəryalardin ətkiningdə, ular seni oqərk
qilmaydu;

Sən otta mengip yürginingdə, sən köyməysən;
Yalkunlar üstüngdə ot almaydu. □ ■

□ **43:2** «sulardin... dəryalardin.. otta mengip
yürginingdə...» — yukirikı 42-bab, 25-ayəttə Israiloqa tərbiyə
berilgən ot tiloqa elindi. Biraq muxu sözlərgə kərioqanda, Huda
ularoqa əxəddiy kattıq tərbiyə (məsilən, ularni sulardin wə
otlardin etküzüp) bərgini bilən, U həman ularni qutkuzidu.

■ **43:2** Zəb. 66:12

3 Qünki Mən bolsam Hudaying
Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boloquqi,
Kutkuzoquqingdurmən;
Seni kutuldurux üqün Misirni bədəl kılıp
bərdim,

Ornungoqa Efiopiyə həm Sebani almaxturdum.□

4 Sən nəzirimdə qimmətlik boləraqqa,
Mən sanga izzət-hərmət kəltürgən həm seni
səygən;

Xunga Mən yənə ornungoqa adəmlərnı,
Jeningoqa həklərnı tutup berimən;

5 Korkma, qünki Mən sən bilən billədurmən;

Mən nəslingni xərktin,
Seni ətərbtin yioqip əpkelimən;■

6 Mən ximaloqa: — «Tapxur ularni!»

Wə jənubka: — «Ular ni tutup qalma!

Ooqullirimni yiraqtin, kızlirimni jaħanning qət-
qətliridin əpkelip bər;

7 Mening namim bilən ataloqan hər birsini,

Mən Əz xan-xəripim üqün yaratqan hər birsini
əpkelip bər!» — dəymən,

«Mən uni xəkilləndürdüm, Mən uni apiridə
kildim!»».

*«Sotta» — Huda wə butlar otturisida həküm
qikiringlar!*

□ 43:3 «Seni kutuldurux üqün Misirni bədəl kılıp
bərdim, ornungoqa Efiopiyə həm Sebani almaxturdum» —
muxu səzlər bəlkim Hudaning Musa pəyoğəmbər arkılıq Israilni
Misirdin kutkuzoqanlıqini kərsitidu. Misir padixahı Pirəwn
kəttik qarxi qikixi bilən uning pütkül yurti (jümlidin Misirning
jənubiy tərpidiki yurtlar Efiopiyə, Sebamu) zor ziyan tartqan.

■ 43:5 Yəx. 44:2; Yər. 30:10; 46:27

8 U «kəzi bar» qarioru həlkni,
Yəni «kuliqi bar» gaslarni aldioqa elip kəldi.□

9 — «Barliq əllər yioqilsun,
Həklər jəm bolsun!

Ulardin kimmu mundaq ixlarni jakarliyalisun?
Yəni kim muxundaq «ilgiriki ixlar»ni *aldin'ala*
bizgə anglitip bakqan?

Bar bolsa, əzlrini ispatlaxqa guwahqilirini
aldioqa kəltürsun;

Bolmisa, ular bu ixlarni anglioqandin keyin: —
«Bu bolsa həkikət!» dəp etirap kilsun!□

10 Silər *həlkim* Mening guwahqilirim,

Həm Mən tallioqan kulum *mən üqün*
guwahqidur,

Xundaq ikən, silər Meni tonup,
Manga ixinip,

Həm qüxinip yətkəysilərki: —

«Mən degən «U»durmən,

Məndin ilgiri heq ilah xəkillənmigən,

□ 43:8 «... «kəzi bar» qarioru... «kuliqi bar» gaslar»

— xübhisizki Israilni kərsitidu. Həyran qalarliq ix xuki, Huda
ularni Əzigə guwahliq kiliqqa aldioqa kəltürgən. □ 43:9

«Barliq əllər yioqilsun, həklər jəm bolsun! Ulardin kimmu

mundaq ixlarni jakarliyalisun?...» — muxu ayəttiki («yat

əllər» həm «həklər» bolsa, xübhisizki, Israildin sirt barliq
həklərnə, yəni «Yəhudiy əməslər»ni kərsitidu. «Yəxaya» degən

kitabta «əllər» yaki «həlk-millətlər» deyilsə, hərdaim muxu
mənisini bildüridu. Muxu yərdə barliq əl-yurtlar (Israildin sirt)

butpərəslikkə qəküp kətti. Huda ulardin: «Aranglardin: —
«Bizning qokunoqan butimiz Sening «Israilni Misirdin qutkuzup

qikirix»ingə ohxax uluq bir ixni kiliqan?» degüqilər barmidu?
— bar bolsa guwahqilik kilsun» — degəndək soraydu. Əlwəttə,
Hudaning soaliqə jawab bərgüqi yok.

Həm Məndin keyinmu heq xəkillənməydu; □ ■

11 Mən, Mən Pərwərdigardurmən;
Məndin baxқа Kütquzoquqi yoktur».

12 — Aranglarda «yat ilah» bolmioqan wakitta,
Mən *məksitimni* jakarlioqan,
Mən kütquzoqan həm xu ixlarning dangkini
qikaroqanmən;

Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə
guwahqisilər, — dəydu Pərwərdigar. □

13 «Bərhək, əzəldin buyan Mən degən
«U»durmən,
Mening kolumdin heqkim heqkimni
kütquzalmaydu;
Mən ix kılsam, kim tosalisun? ■

Huda Israilni Babildin kütquzidu

14 Həmjəmət-Kütquzoquqinglar bolioqan
Pərwərdigar, Israildiki Mukəddəs Boluquqi
mundak dəydu: —

Silərnı dəp Mən Babilni jazalatquzup,
Ularınğ həmmisini, jümlidin kaldıylərnı,

□ **43:10** «**Silər həlqim Mening guwahqilirim, həm mən tallioqan kulum Mən üqün guwahqidur,...**» — baxқа birhil tərjımisi: «Silər həlqim Mening guwahqilirim, xundakla Mening tallioqan kulumsilərki,...». ■ **43:10** Yəx. 41:4; 44:8; 45:21; Hox. 13:4 □ **43:12** «**Xunga silər Mening Təngri ikənlikimgə guwahqisilər...**» — demək, Huda: «Silərnı Misirdin kütquzimən» — degən; U xundak kıloqan; andin muxu ixlarnı dunyaoqa ayan kıloqan. Huda Israilni muxu ixlirida Özigə guwahqı boluxқа qakıroqan bolsimu, bu ayətkə qarıoqanda, ular Uningoqa heq guwahlık bərmıgən. ■ **43:13** Yəx. 14:27

ƘaqƘun süpitidə əzliri huxallıƘ bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxƘa qüxüriwetimən.□

15 Mən bolsam Pərwərdigar, silərgə Mukəddəs Boluquı, İsrailni Yaratquı, siləning Padixahınglardurmən.

16 Dengizdin yolni qıƘarəquı, Dawaloquəan sulardin yol aƘquı Pərwərdigar mundak dəydu: —

17 (U jəng hərwisini wə atni, Ƙoxun-küqləрни qıƘarəquıdır: —

Ular birakla yikilidu, turalmaydu;

Ular əgüp Ƙaloəan, qıraə pilikidək əqürülgən)□

18 — Muxu ətkən ixlarni əslimənglar,

Ƙədimki ixlar tooqrulukmu oylanmanglar;

19 Qünki mana Mən yengi bir ixni Ƙilimən;

U hazırıla barlıƘƘa kelidu;

Silər uni Ƙərməy Ƙalamsilər?!

Mən hətta dalalardimu yol aqımən,

□ 43:14 «Ularning həmmisini, jümlidin kaldiyləрни, ƘaqƘun süpitidə əzliri huxallıƘ bilən pəhirləngən kemilərgə olturuxƘa qüxüriwetimən» — miladiyədin ilgiri 539-yili Babil xəhiri ParslıƘlar tərpidin ixəal Ƙilinoəan. Xu qəəda ularning ƘaqƘunliri kemiliri bilən Əfrat dəryasi yoli arƘilıƘ Ƙaqmaqı boləan boluxi mumkin. □ 43:17 «Dengizdin yolni qıƘarəquı ... Pərwərdigar mundak dəydu: — (u jəng hərwisini wə atni, Ƙoxun-küqləрни qıƘarəquıdır: — ular birakla yikilidu, turalmaydu...)» — (16-17-ayətlər) Musa pəyğəmbər yaxıəan dəwrıdə, Misirning Ƙoxunliri İsrailarni «dengizdə eqiloəan yol»da Ƙoəlap, dengizdin ətməqı bolup, 16-17-ayətlərdə tiləə elinoəan wəƘələr bilən wəyran Ƙilinoəan. Xu yol bilən Huda İsrailni ƘutƘuzəan. Təwrat, «Misirdin qıƘıx», 14-babni Ƙərüng.

Qel-bayawanda dəryalarni barliqqa
kəltürimən!■

²⁰ Daladiki həywanlar, qilbərilər həm
hıwqıxlar Meni uluqlaydu;

Qünki Mən Öz həlkim, yəni Öz tallioqinimoqa
iqlimlik təminləxkə,

Dalalarda sularni,

Qel-bayawanlarda dəryalarni qikirip berimən.

²¹ Mən muxu həlkni Özüm üçün
xəkilləndürgənmən;

Ular Manga boləqan mədhıyilərnı eytip ayan
kilidu. □ ■

*İsrailning mənisiz kurbanlıqliri •••• Huda-
ning İsrailoqa kərsətməqci boləqan məhir-xəpkiti*

²² Bırak, i Yaqup, sən namimni qaqiroqining
bilən Özümni izdimiding,

■ **43:19** Wəh. 21:5 □ **43:21** «...Mən muxu həlkni
Özüm üçün xəkilləndürgənmən; ular Manga boləqan
mədhıyilərnı eytip ayan kilidu» — muxu 14-21-ayətlərgə
qariqanda, İsrail Babil imperiyəsige əsir bolup sürgün
boləqandin keyin qaytidin azad qilinidu. Xu qaoqda Huda
ularning yolini əjayib təyyarlap beridu wə həm yolda mohtaj
boləqanlirining həmmisini (Misirdin qikip azad boləqan waqitka
ohxax) məjizilər arkilik təminləp beridu. İsrail Babildin (mi-
ladiyədin ilgiriki 539-yili) azad boləqan. Xu qaoqda Babil-
ning qaqunliri (14-ayət) kemiliri bilən Əfrat dəryasi bilən
qaqmaqci boləqan boluxi mumkin. Bırak biliximizqə bu ixtin
baxqa, xu qaoqda bexarət qilinoqan muxu karamət ixlar yüz
bərmidi. Xuning üçün kəzqariximiz xuki, ahirqi zamanda
İsrailning ikkinqi kətim Babildin (xundakla jaħanning barliq
qət-yaqiliridin) kəqixi muqərrər bolidu; xu qaoqda Huda ular
üqün 14-21-ayətlərdə bexarət qilinoqan karamət ixlarnı kilidu.

■ **43:21** Luka 1:74,75

I Israil, əksiqə sən Məndin kənglüng yenip
hərsinding;□

²³ Sən elip kəlgən «kəydürmə qurbanlik»
qoyliringni Manga qiloqan əməs,

«Inaq qurbanlik»liring bilən Meni hərmətligən
əməssən;

Mən «axlik hədiyə»ni qilix bilən seni «kulluk»qa
qoymaqqi əməsmən,

Huxbuy yekip seni hərsindurmaqqi bolqan
əməsmən!□

²⁴ Sən pulni həjləp Manga heq egir elip
kəlmigənsən,

Sən «Inaq qurbanlik»liringning yeqi bilən Meni
razi qilip qanaətləndürgən əməssən;

Əksiqə sən gunahliring bilən Meni kullukqa
qoymaqqi bolqansən,

□ **43:22 «Biraq, i Yakup, sən namimni qaqiroqining bilən Əzümni izdimiding»** — degən ibranıy tilida ikki bislik söz. Birinqi mənisi tərijimə qiloqinimizdək «Namimni qaqiroqining bilən Əzümni izdimiding» («Əzümni» degən söz nahayıti təkitləngən). İkkinqi mənisi, «Sən Mening namimni heq qaqirmiding» — demək, heq dua qilmiding. Bizningqə birinqisi tooqra, ular kəp dua qiloqini bilən qin dildin əməs idi. 23-24-ayətlərnimu kərüng. □ **43:23 «Sən elip kəlgən «kəydürmə qurbanlik» qoyliringni Manga qiloqan əməs...»** — yukirikı izahitimizdək, ikkinqi birhil tərijimisi bar: — «Manga heqqandak qurbanliklar elip kəlmiding» degəndək asasiy mənidə bolidu. Biraq «Yəxaya» 1-babqa asasen, ular kəptin-kəp qurbanliklar qilip turatti. Ular xundak qiloqini bilən həmmisi bikar.

Itaetsizliking bilən Meni harsindurdung.□

25 Mən, Mən Özüm üçünla sening asiylikliringni
oqūriwatkūqimən,

Mən sening gunahliringni esimgə
kəltürməymən.■

26 Əmdi otmūxūng toqruluk Meni əslitip
qoyqin,

Munazirə qilixayli,

Özüngni aqlioqudək geping bolsa dəwərgin!□ ■

27 Birinqi atang gunah qilqan;

Sening xərhqiliring bolsa Manga asiylik kildi.□

28 Xunga Mən ibadəthanamdiki yetəkligūqilərn
napak qilimən,

Həmdə Yaqupni həlak lənitigə uqraxqa,

□ **43:24 «Sən pulni həjləp Manga heq egir elip**

kəlmigənsən...» — xərhimizqə, muxu intayin kinayilik
gəp. «Pul həjləp **Manga** heq egir elip kəlmigənsən» — demək,
elip kəlgən nərsiliring (kəp bolsimu) Manga huddi heqnemə
elip kəlmigəndək bilinidu; Mən ulardin intayin bizarmən,
degənliktur. **«Meni kulluqqa qoymaqqi bolqansən»**

— əgərdə birsi heq towa qilmay, qin dilidin dua qilmay
turup (oʻtkən zamanlarda) qurbanlik qilsa, muxundak ix
Hudaning aldidə «jadugərlik»kə barawər. Demək, «Mən
pəqət birər «diniy paaliyət»lik ix qilsamla, Huda qoqum
məndin razi bolidu, dualirimni anglaydu» degənlik Hudani
özigə kul qilix bilən barawərdur. ■ **43:25** Əz. 36:22-38

□ **43:26 «Munazirə qilixayli, özüngni aqlioqudək geping**
bolsa dəwərgin» — demək, əgər sən «Özüm pak, sening
rəhimdillikliringoqa kerək əməsmən» dəp qarisanq, undaqta
özüngni aqlaxqa gəp qil! ■ **43:26** Yəx. 1:18 □ **43:27**

«Birinqi atang... » — bəlkim Israilning əjdadi Yaquptur.
«sening xərhqiliring...» — Ularning «xərhqiliri» bolsa
bəlkim təwəndiki «mukəddəs ibadəthanidiki yetəqilə», yəni
kahinlar idi. Demək, ular baxtin-ahiroiqə, hətta əzliri tərripidin
«aliyjanab» dəp hesablanqan rohaniylarmu gunahqa petip
kətkənidi.

Israilni rəswaqilikta qalduruxka bekittim.□

44

Dawami

¹ Birak hazir, i Yakup Mening kulum,
I Mening tallioqinim Israil, angla! —■

² Seni yasioqan, baliyatqudin tartipla seni
xəkilləndürgən, sanga yardəmdə boləuqı
Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Korkma, i Mening kulum Yakup,
I Mening tallioqinim «Yəxurun», korkma!□

³ Qunki Mən ussap kətkəning üstigə suni,
Qaəjirak yərning üstigə kəlkünlərnı quyup
berimən;

Nəsling üstigə Rohimni,
Pərzəntliring üstigə bərikitimni quyimən;■

⁴ Ular yumran qəplər arisidin,
Erik-əstənglər boyidiki məjnun tallardək əsidu;

□ **43:28 «Mən ibadəthanidiki yetəqilərnı napak qilimən»** — həlk üçün qurbanlıq qıləuqı boləqan bu kaqınlar əlökkə təgsila bir həptə «napak» dəp hesablinip, qurbanlıq qilixka salahiyətsiz bolatti. Xunga, muxu gəpning mənisi bəlkim: «Silər kəp əlüklərgə uqraysilər (demək, bir balayı'apət quxidu), xuning bilən Israil Meni bizar qilidiəqan muxu qurbanlıqlarnı qilalmaydiəqan bolidu». «... **Yakupni həlak lənitigə uqraxka, Israilni rəswaqilikta qalduruxka bekittim**» — qarəqanda, Israil üçün həqkəndək ümid qalmidi. Birak 44-bab, 1-ayətni kərüng! ■ **44:1** Yəx. 41:8; 43:5; Yər. 30:10; 46:27 □ **44:2 «Yəxurun»** — Huda Israiləqə qoyəqan bir «ləkəm». Mənis «Mening durus boləuqim». ■ **44:3** Yəx. 35:7; Yo. 2:28,29; Yh. 7:38; Ros. 2:18

⁵ Birsi: «Mən Pərwərdigarəyə təwəmən» — dəydu,

Yənə birsi bolsa Yakupning ismi bilən özini ataydu;

Yənə baxқа birsi қoli bilən: «Mən Pərwərdigarəyə təwəmən» dəp yazıdu,

Xundaqla Israilning ismini özining ismigə yandax қoxıdu. □

⁶ Israilning padixahı Pərwərdigar,

Yəni Israilning həmjəmət-қutқuzoқuқisi, samawi қoxunlarning Sərdari boloқan Pərwərdigar mundaқ dəydu: —

«Mən bolsam Tunji həm Ahiridurmən;

Məndin baxқа həq ilah yoқtur. ■

⁷ Қeni, kim Mening қədimki həlқimni tikləp bekitkinimdək bir ixni jakarlap, aldin'ala bayan қilip, andin uni Mening aldimoқa Məndək tikləp қoyalaydu?

Қeni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsidə bolidioқan

□ 44:5 «Birsi: «Mən Pərwərdigarəyə təwəmən» — dəydu... Yənə baxқа birsi қoli bilən: «Mən Pərwərdigarəyə təwəmən» dəp yazıdu...» — hazır Hudaning «süküt қiloқan» guwahқilirining tili қikip, gəp қilixқа baxlaydu. Ularning həmmisi bir-birləp Hudaning meһir-muһəbbitini bexidin otküzgən boluxi mumkin. ■ 44:6 Yəx. 41:4; 48:12; Wəh. 1:8,17; 22:13

ixlarni aldin'ala bayan qilalisun!□

⁸ Korkmanglar, sarasimigə quxüp ketmənglər!
Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip, aldin
bayan qiləjan əməsmu?

Muxu toqruluk silər Mening
guwahqilirimdursilər.

Məndin baxqa ilah barmu? Bərək, baxqa
Qoram Tax yok; heqbiridin həwirim yoktur. □ ■

⁹ Oyulojan məbudni xəkilləndürgənlərnin
həmmisining əhmiyiti yok;

Ularınq ətiwarliəjan nərsilərinin heq paydisi
yoktur;

Muxularəja boləjan «guwahqilar» bolsa, əzliri
qarioju, heqnemini bilməs;

Dərwəkə nətijisi ulərnin əzlrigə
xərməndiliktur.

¹⁰ Kim bir «ilah»ni xəkilləndürgəjan bolsa,
Heq paydisi yok bir məbudni quyəjan, halas!

□ **44:7 «Mening qədimki həlkim»** — Hudaning həlki
Israildur. Huda awwal Musa pəyqəmbərgə: «Mən Yəqub
jəmətidikilərnə (yəni Israilni) Misirdin qutkuzimən, andin ular
Manga təwə bir həlk bolidu» — dəp «jakarliəjan». U ixlətməkci
boləjan qutkuzux yolini awwal Musaqə ukturup «bayan
qiləjan»; andin həmmə bayənlirioja əməl qilip ularni yengi bir
həlk boluxqə «tikləp bekitkən». Buni: «...qədimki həlkimni
tikliginimdin tartip...» dəp tərijimə qilix mumkinqilikimu bar,
birəq bizningqə yukiriki tərijimisi aldi-kəynidiki gəplərgə mas
kelidu. **«kəni, kim keyinki ixlarni, kəlgüsida bolidiojan
ixlarni aldin'ala bayan qilalisun!»** — məbudlar undəq
qiləlaydiojan bolsa əzining «ilah» ikənləkinə ispatliəjan bolətti,
əlwəttə. □ **44:8 «Mən ilgiri muxularni silərgə anglitip...»**
—Ibrəniy tilida «Mən ilgiri muxularni sanga anglitip...». ■ **44:8**
Qəan. 4:35,39; 32:39; 1Sam. 2:2; Yəx. 45:21

11 *Məbudning* barlik həmrahliri xərməndə bolidu;

Məbudni yasioquqilar bolsa adəmdur, halas;
Ular**ning** həmmisi yioqilip, ornidin turup kərsun,
Ular qorkuxup, xərməndiqilik**tə** qalidu. □ ■

12 Mana tēmürqi saymanlirini *qolioqa elip*,
Qoqlar üstidə *muxu nərsini* bazoqanliri bilən
soqup xəkilləndüridu;

Andin u küqlük qoli bilən uningoa ixləydu;
Birak uning qorsiki eqip maqduridin qalidu;
Su iqməy u həlsizlinip ketidu. ■

13 Yaqaqqi bolsa yaqaq üstigə əlqəx yipini
tartidu;

U qələm bilən üstigə əndizə sizidu;

Uni rəndə bilən rəndiləydu;

U yənə pərka bilən sizip jıjaydu;

Ahirda u uni adəmning güzəllikigə ohxitip insan
təki-turkini xəkilləndüridu;

Xuning bilən u əydə turuxka təyyar qilinidu.

14 Mana u bir küni əzi üqün kedir dərəhlirini
kesixkə qıqıdu!

(U əslidə arqa wə dub dərəhlirini elip əzi üqün
ormanlik arisoqa tikip qong qıloqanidi;

U qarioqaymu tikkənidi, yamoqur uni ündürdi).

15 Muxu yaqoqlardin otun elinidu;

□ **44:11** «Ular**ning** həmmisi yioqilip, ornidin turup kərsun, ular qorkuxup, xərməndiqilik**tə** qalidu» — Yəxaya pəyoqəmbərn**ing** səzining ikki mənisi bar boluxi mumkin: — (a) ular pəkət muxu məbudni birlik**tə** obdan kərüp baxsila, əzlrining əhməklikini həs qilip Hudadin qorkup xərməndə bolidu; (ə) kiyamət künidə ular ornidin turup həsabini tapxuruxi kerək; xu qaoqda ular qorkup xərməndə bolidu. ■ **44:11** Zəb. 97:7; Yəx. 1:29; 42:17; 45:16 ■ **44:12** Yər. 10:3

Birsi uningdin elip, issinidu;
 Mana, u ot yeqip, nan yeqiwatidu;
 U yənə uningdin elip bir ilahni yasaydu həm
 uningğa ibadət kilidu;
 Uni oyuloğan məbud kilip uningğa bax uridu.
 16 Demək, yerimini otta köydüriwetidu;
 Yerimi bilən gəx yəydu;
 U kawab kilip qanoquqə yəydu;
 Bərħək, u issinip, öz-özigə: —
 «Ah, rahətlinip issindimmən, otni
 kərüwatimən!» — dəydu.
 17 Birak qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu;
 Bu uning məbudi bolidu;
 U uning aldioğa yikilip ibadət kilidu;
 U uningğa dua kilip: «Meni kütquzoaysən;
 Qünki sən mening ilahimdursən» — dəydu.□
 18 Bu *kixilər* heq bilməydu, heq qüxənməydu;
 Qünki u ularni kərmisun dəp kəzlrini,
 Ularни qüxənmisun dəp kənglini suwak bilən
 suwiwətkən.□

□ **44:17 «Birak qaloqini bilən u bir ilahni yasaydu; bu uning məbudi bolidu»** — əslidə bu kixi butni yasax koyida əməs idi. Tasadipiyliktin yaqtaqtin exip qaloqinini ixlitip but yasaydu. Əng oqəlitə ix xuki, u Yəxaya təswirligəndək, özining oylimayla kiləjan bir nərsisigə, yəni «tasadipiyliktin» boləjan bir nərsisigə ixinidu. □ **44:18 «Bu kixilər heq bilməydu, heq qüxənməydu; qünki u ularni kərmisun dəp kəzlrini ularni qüxənmisun dəp kənglini suwak bilən suwiwətkən»** — bu ayəttiki «u» bolsa, yaki Hudaning Əzi yaki muxu butni kərsitidu. Butni kərsətsə, butning kəynidə bir jin-xəytan bar deməkqi. Bizningqə muxu mənisi ehtimaloğa yəqin. Bəzilər dərwəqə «butpərəslər heq bilməydu, heq qüxənməydu» dəp etirap kilsimu, yənila tiltumar katarliqlarni ixlitip Hudani həkərləydu.

19 Ulardin heqbiridə muxularni kengligə kəltürüp: —

«Yaşağning yerimini mən otta köydürdüm,

Yerimining qoqliri üstidə mən nan yaqtım;

Mən kawabmu kılıp yəwaldım;

Qaloqinini bir lənətlik nərsə kılantım?

Mən bir parqə yaşağqa bax urantım!» —
degudək heq bilim yaki yorutulux yoktur.

20 Uning yegini küllərdur!

Uning kəngli ezikturulqan! U öz-özini azdurdi!

Xuning bilən u özining jenini qutquzalmaydu,

Yaki: «Mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?» — deyəlməydu.□

21 Muxu ixlarni esingdə tut, i Yaqup,

I Israil, qünki sən Mening kulumdursən;

Mən seni yasap xəkilləndürdüm;

Sən Mening kulumdursən, i Israil,

Sən Mening esimdin heq qıkmaysən!

22 Itaətsizlikliringni bulutni əqürüwətkəndək,

Gunahlıringni tumanni əqürüwətkəndək
əqürüwəttim;

Mening yenimoqa kaytip kəl;

Qünki Mən seni həmjəmətlik kılıp hərlükkə
setiwaldım.

23 I asmanlar, nahxa eytinglar, qünki
Pərwərdigar xu ixni kılqan!

I yərning tegiliri, xadlinip, yangranglar!

I taoqlar, ormanlar wə ulardiki hərber dərəhlər,

Yangritip nahxilar eytinglar!

□ 44:20 «**mening ong qolumda bir sahtilik bar əməsmu?**»

— «bir sahtilik» məbudining özini kərsitixi mumkin.

Qünki Pərwərdigar Yaqupni həmjəmətlik kılıp
 hərlükkə setiwaldi,
 U Israil arkilik güzəllikini kərsitidu!».

Qong kutulux •••• Korəx padixahning wəzipisi

²⁴ «Sening Həmjəmət-Kutkuzoquqing boləqan,
 seni baliyatquda yasap xəkilləndürgən
 Pərwərdigar mundak dəydu: —

Mən bolsam həmmi Yaratquqi,
 Asmanlarni yaləquz kərgənmən,
 Əz-əzümdinla yər-zeminni yayəqan
 Pərwərdigardurmən;■

²⁵ (U bolsa yaləqan pəyoqəmbərlərninq
 bexarətlirini bikar kılıquqi,
 Palqilarni qaymukturoquqi,
 Danalarni yolidin yanduroquqi,
 Ularning bilimlirini nadanlikka aylanduroquqi;

²⁶ Əz qulining səzini əməlgə axuroquqi,
 Rosul-əlqilirining nəsihətlirini
 muwəppəkiyətlük kılıquqi,
 Yerusalemoq: «Sən aqalilik bolisən»,
 Yəhuda xəhərlirigə: «Qaytidin kurulisilər;

■ 44:24 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 45:12

harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi;□

²⁷ Qongkur dengizə: «Kuruq bol,

Dəryaliringni qurutimən» — degüqi;□

²⁸ Həm Korəx toqrisida: «U Mening koy padiqim, u Mening kənglümdikigə toluq əməl kəlip,

Yerusalemə: «Kurulisən»,

Həm ibadəthaniə: «Sening ulung selinidu»

□ **44:26 «Öz kulining sözini əməlgə axuruqi,...»** — «Öz kuli» muxu yərdə bəlkim Yəxaya pəyoəmbərnin əzi; bolmisa 42-babtiki «Pərwərdigarning həkkaniy kuli». **«Yerusalemə: «Sən ahalilik bolisən», Yəhuda xəhərlirigə: «Kaytidin kurulisilər; harabənglarni əsligə kəltürimən» — degüqi»** — Huda muxu gəpliridə, Yəxaya pəyoəmbər əzidin keyinki bir dəwr, yəni Yerusalemə wə Yəhuda xəhərliri harabəlik boləqan bir dəwrgə qarap səz kəlidu. Muxu yərdə Huda Yerusalemə: «Seni kaytidin kuroquzimən» dəp wədə kəlidu. Xu yengi dəwr bolsa Yəxayadin keyin 170 yil ətrapida boləqan. □ **44:27 «...Qongkur dengizə: «Kuruq bol», «dəryaliringni qurutimən» — degüqi;...»** — muxu səzlər Hudaning «Kizil Dengiz»ni həm keyinrək İordan dəryasını qurutup İsrailni Misirdin kətquzəqanlıqini, xundaqla ahirki zamanda bolidiəqan, ohxap ketidiəqan bir wəqəni kərsitidu.

dəydu» — degüqidur): —□

45

Dawami

¹ Pərwərdigar Əzi «məsih kılöini»oġa,
Yəni əllərnı unıngoġa bəkındurux üqün Əzi onġ
qolıdın tutup yəlıgən Qorəxkə mundaq dəydu:

(Bərħək, Mən unıng aldıda padıxahlarning tam-
bilını yəxtürüp yalıngaqlıtımən,
«Qox qanatlık dərwezılar»nı unıng aldıda eqıp
berımən,

□ **44:28 «Qorəx tooġrısdı:...»** — ahırıda, Yəxaya pəyoġəmbər
yukırıķı 41-bab, 1-7-ayəttə deyılġən «tajawuzqı»nıng ısminıng
«Qorəx» ikənlikını eytıdu. Oqırmənlərgə məlumkı, Qorəx
padıxah Pars imperiyəsınıng asasıdı bolup, miladıyədınlı ġırıķı
540-529-yıllırıda təhtkə oltuġoġan. U Yəxayanıng dəwırdın
təħmınən 150 yıl keyın yaxıoġan. **«U Mənlıng kənglumdıķıgə
toluķ əməl kılıp, Yerusalemoġa: «Qırulısən», ġəm
ıbadəthanıoġa: «Sənlıng ulung selınıdu» dəydu»** —
muxu bexarət boyıqə Qorəx padıxah Babil
imperiyəsi wəıran kılöoġan Yerusalemnı, jümlıdın muķəddəs
ıbadəthanını kaytıdın qıruxķa pərman qüxürıdu. Qorəx Ba-
bil xəħırını ıxoġal kılöəndın keyın, adəmnı ıntayın ġəııran
qaldırıdıoġan ıxı xukı, u Babıldıķı barlıķ sürgün bolöoġanlarnı
öz yurtlırıoġa kaytıxķa ruhsət bəıgən. Adəmnı təħımu
ġəııran qaldırıdıoġan xukı, u İsraıllaröġa ıbadəthanısıdıķı al-
tun-kümüx, qaķa-buyumlırını kaytııurup, ġəttə ıbadəthanıng
özını kaytıdın qıruxķa pul bəıgən (miladıyədınlı ġırıķı 536-yılı).
Təwrattıķı «Əzra» 1- ġəm 6-babnı kəıung.

Xuning bilən qowuqlar ikkinqi etilməydu) —□
² «Mən sening aldingda mengip egizliklərnı tüz kılımən;
 Mis dərwezılarnı qeqıp taxlaymən,
 Təmür taqaklırını sunduruwetimən;
³ Wə sanga qarangoquluktıki gəhərlərnı,
 Məhpiy jaylarda saqlanoqan yoxurun baylıqlarnı berimən;
 Xuning bilən özünggə isim qoyup seni

□ 45:1 «Pərwərdigar Əzi «məsih kılqını»qa Əzi ong qolidin tutup yəligən Qorəxkə mundaq dəydu: —» — «Pərwərdigarning məsih kılqını» (yaki «Pərwərdigarning məsihligini») — Hudaning yolyorukı bilən Israiloqa yengi bir padixah bekitix üqün uning bexioqa kahın yaki pəyoqəmbər tərıpidin zəytun meyi sürülüxi kerək idi. Muxu murasim «məsih kılınix» deyilətti; xu qaoqdin baxlap xu padixah «Hudaning məsih kılqını» dəp atılətti. Muxu ataloquni Qorəxkə qarita ixlətkəndə Huda Israilarqo: «U Mən silər üqün tallap bekitkən padixah bolıdu» dəydu. Bıraq Yəxaya pəyoqəmbərning dəwridikilərdin kəp adəm: «Qorəx Yəhudiylərdin bolmaydu; xunga u kəlgüsidə bizni Babildin qutquzup qoyuwətsimu, biz yənıla məlum bir imperiyəgə bekindi bolıwerimiz» dəp, muxu bexarətnı kət'iy qobul kılmaytti. Ular yənə: «Hudaning Öz wədisi boyiqə **Dawut padixahning** bir əwladi arqılik bizni qutquzuxı kerək» wə «Huda bizni pütünləy mustəkil kılınix kerək» deyixi mumkin. Huda dərwekə ularqo xundaq wədə bərgənidi (məsilən 7-, 9-, 32-bablarda) bıraq u awwal Qorəx arqılik Yəhudiylərnı Babildin qutquzmaqı bolsa, muxu pilanidin gumanlınix yaki narazi bolux uningqo asiylık kılqanoqa barawər. Təwəndiki (9-13-ayət) seqiz layning özini xəkilləndürgüqisigə «Sən məndin nemə yasaysən?!» degini dəl muxu kixilərnıng pozitsiyisidur. «**Mən ... «qox qanatlık dərwezılarnı uning aldidə eqıp berimən»** — qədimki hatirilərgə asaslanoqanda, Babil xəhırining dangkı qıqқан bir «qox qanatlık dərwezı»si bar idi. Babil yikıtılqanda, bu qox qanatlık dəwraza Qorəxkə eqildi.

qakiroquqini,
Yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp
bilip yetisən.□

⁴ Mən Öz kulum Yakup,
Yəni Öz talliqinim Israil üqün,
Ismingni ezüm qoyqan;
Sən Meni bilmigining bilən, Mən yənila sanga
isim qoydum.

⁵ Mən bolsam Pərwərdigar, Məndin baxqa biri
yok;

Məndin baxqa Huda yoktur;
Sən Meni tonumiqining bilən, Mən belingni
baqlap qingittimki,■

⁶ Künqikixtin künpetixkiqə bolqanlarning
həmmisi Məndin baxqa heqkandak birining
yoklukini bilip yetidu;

Mən bolsam Pərwərdigar, baxqa biri yoktur.

⁷ Nurni xəkilləndürgüqi, qarangoqulukni
Yaratquqidurmən,
Bəht-hatirjəmlikni Yasioquqi, balayi'apətni
Yaratquqidurmən;

□ 45:3 «Mən... sanga qarangoquluktiki gəhərlərnı,... berimən; xuning bilən ezüggə isim koyup seni qakiroquqini, yəni Mən Pərwərdigarni Israilning Hudasi dəp bilip yetisən» — dər wəkə, Qorəxning qılqan uruxliri tosaluqə uqrimay nəhayiti rawan, adəmlərnı həyran qalduridiqan dərrijidə tez bolqan. Xuning bilən kışqa waqit iqidəU nuroqan mal-mülüklərnı olja qilip qoloqa kəltürgən. Bexarəttə muxu ixlar (Qorəx əzi bilmigən həlda) Hudaning yoxurun yardimidə qilinidu, deyilidu. Qorəx əzi toqruluk muxu bexarətni oquqandın keyin, Pərwərdigarning həqikiy Huda, xundakla Israilning Hudasi ikənlilikini bilixi kerək idi. ■ 45:5 Qan. 4:35,39; 32:39; Yəx. 44:8

Muxularning həmmisini kiloquqi Mən Pərwərdigar durmən».

8 — «I asmanlar, yukiridin yaqdurup beringlar, Bulutlarmu həkkanilylik təküp bərsun; Yər-zemin eqilsun; Nijat həm həkkanilylik mewə bərsun; Zemin ikkisini təng ətürsun! Mən, Pərwərdigar, buni yaratmay qoymaymən». □

Israilning Hudaning Qorəx arqilik qiloqanliridin narazi bolup gumanlinixlirioqa Hudaning bərgən jawabi

9 — «Əz Yaratquqisining üstidin ərz qilməqçi boləqanoqa way!

U yər-zemindiki qinə parqiliri arisidiki bir parqisi, halas!

Seqiz lay əzini xəkilləndürgüqi sapalqioqa: —

«Sən nemə yasawatisən?» desə,

Yaki yasioqining sanga: «Sening qolung yok» desə bolamdu?■

10 Əz atisioqa: «Sən nemə tuqdurmaqçi?»

Yaki bir ayaloqa: — «Seni nemining toloqiki tutti?» — dəp sorioqanoqa way!

11 Israildiki Mukəddəs Boləquqi, yəni uni Yasioquqi Pərwərdigar mundak dəydu: —

□ 45:8 «I asmanlar, yukiridin yaqdurup beringlar, bulutlarmu həkkanilylik təküp bərsun; yər-zemin eqilsun...» — bu sözlər bəlkim Israil wə dunyaning (Qorəx qiloqan ixlirining türtkisidə) Hudaqə ixinip, yahxi mewə berix üqün qiloqan duasi boluxi kerək. ■ 45:9 Yər. 18:6; Rim. 9:20

Əmdi kəlgüsi ixlar toquruluk sorimaqçimusilər yənə?

Əz oşullirim toquruluk, Əz qolumda ixliginim toquruluk Manga buyruk bərməkçimusilər!?

¹² Mən pəkətla yər-zeminni yasioğan, uningğa insanni Yaratquqidurmən, halas!

Əz qolum bolsa asmanlarni kərgən;

Ularınq samawi qoxunlirininu səpkə saloğanmən.

¹³ Mən uni həkkaniylik bilən turozuoğan,

Uning barlik yollirini tüz kildim;

U bolsa xəhirimni quridu,

Nə hək nə in'am sorimay u Manga təwə boloğan əsirlərnə qoyup beridu» —

dəydu samawi qoxunlarınq Sərdari boloğan Pərwərdigar. □ ■

¹⁴ Pərwərdigar mundak dəydu: —

«Misirning məhsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluqlar boloğan Sabiyliklarınq malliri sanga ətidu;

Ular əzliri seningki bolidu,

Sanga əgixip mangidu;

Əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə ətidu,

Ular sanga bax urup səndin iltija bilən ətünüp:

«Bərək, Təngri səndə turidu, baxka biri yok, baxka heqkandak Huda yoktur» dəp etirap

□ **45:13** «Mən uni həkkaniylik bilən turozuoğan, uning barlik yollirini tüz kildim» — muxu ayəttiki «uni», «uning», «u» bolsa Korəx, əlwəttə. Bexarət uning heq nemini sorimayla Babilda sürgün boloğan Yəhudiy həlkni qoyup beridioanlikini aldin'ala eytidu. ■ **45:13** 2Tar. 36:22; Əzra 1:1; Yəx. 44:28; Ibr. 11:10

qilidu. □

¹⁵ «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərhəqikət Özini yoxuruwaloquqi bir Tənggridursən!» □

¹⁶ Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu;

Məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birliktə ketip qalidu; ■

¹⁷ Israil bolsa Pərwərdigar tərpidin mənggülük nijat-qutulux bilən qutquzulidu;

Əbədil'əbədgiqə hijil bolmaysilər,

□ **45:14 «Misirning məhsulatliri, Efiopiyəning wə egiz boyluqlar bolqan Sabiyliklarning malliri sanga otidu; ular ...sanga əgixip mangidu; əzliri kixən-zənjirləngən peti sən tərəpkə otidu»** — yukirikı ayətlərgə qariqanda muxu wəqə Qorəxning ix-paaliyətlirining ahirki bir nətijisi boluxi kerək. Efiopiyə wə Sabiya əslidə Misirqa beqinoqan bolup, xübhısizki, Yəxaya yənə «Misirdin qikix» degən wəqəni kəzdə tutidu. Demək, Israilni sürgün qilqanlar öz ihtiyari bilən Israilqa beqindi bolmaqqi bolidu. Bəzi xərhqilər, muxu bexarətni «Yəhudiy əməslər»ning Əysa Məsihni öz Qutquzoquqisi dəp etirap qilixi, xundaqla ularning Israilning «qaldisi»i bolqan həqikiy jamaitigə qoxuluxi bilən əməlgə axuruloqan, dəp qaraydu. Yənə bir kəzqarax bolsa, muxu ixlar ahirki zamanda Yəhudiyilar Hudaning qəxiqə qaytqandin keyin yüz beridu, dəydu. Bizningqə hər ikkisining toqrılıqi bar. □ **45:15 «I Israilning Hudasi, Nijatkar, dərhəqikət Özini yoxuruwaloquqi bir Tənggridursən!»** — muxu səz bəlkim Israilning Hudaning sirlıq yolliriqə, yəni «Yəhudiy əməslər»ning əzlırigə beqinoqanlıqıqə qarap həyran qəlip degən gepidur. ■ **45:16** Yəx. 44:11

Həq xərməndiqilikni kərməysilər.□

¹⁸ Qünki asmanlarni yaratqan, yər-zeminni xəkilləndürüp yasioqan, uni məzmut kılqan Huda bolqan Pərwərdigar mundaq dəydu: — (U uni quruq-mənisiz boluxqa əməs, bəlki adəmzatning turaloqusi boluxqa yaratqanidi)

«Mən bolsam Pərwərdigar, baxqa biri yoktur;■

¹⁹ — Mən məhpiy həlda yaki zemindiki birər qarangoqu jayda söz kılqan əməsmən;

Mən Yaqupqa: «Meni izdixinglar bihudilik»

degən əməsmən;

Mən Pərwərdigar hək səzləymən,

Tüz gəp kılımən;□ ■

²⁰ Yioqilinglar, kelinglar;

I əllərdin qaqqanlar, jəm bolup Manga yekinlixinglar;

Əzi oyoqan butni kətürüp, həq

□ **45:17** «Ular həmmisi istisnasiz hijil bolup, xərməndə bolidu; məbudni yasioqanlar xərməndə bolup, birlikdə ketip qalidu; İsrail bolsa Pərwərdigar tərpidin mənggülük nijat-qutulux bilən kütquzulidu....» — muxu

səzlərgə (16-17-ayətlərgə) qarışanda, kixilər kəlgüsidə mutlək ikki hiləqə, yəni Hudaqə tayinip itaət kılıdioqanlarəqə wə butlarəqə bax uridioqanlarəqə bəlünüp ketidu. ■ **45:18**

Yəx. 42:5; 45:5,14 □ **45:19** «Mən Pərwərdigar hək

səzləymən» — ibraniy tilida «Mən Pərwərdigar həkqaniylikni səzləymən». «**Mən Yaqupqa: «Meni izdixinglar bihudilik» degən əməsmən; Mən Pərwərdigar hək səzləymən, tüz gəp kılımən**» — muxu ayət bəlkim 15-ayəttiki «Əzini yoxuruwaləqə Hudadursən» deginigə qarita eytqan silik bir tənbiq boluxi mumkin. Qünki kərginimizdək, Huda alliburun (bolupmu Yəxaya arqilik) Əzining qutulux-nijatlikini «Pərwərdigarning quli arqilik» pütkül dunyaqə sunmaqə boləqlikni kəp qətim

oquq-axkara eytqan! ■ **45:19** Qan. 30:11

qutkuzalmaydigan bir «ilah»ga dua kilip yuridiganlarning bolsa heq bilimi yoktur. □ ■

21 Əmdi ular ez gəplirini bayan kilix üçün yekin kəlsun;

Məyli, ular məslihetlixip baksun!

Kim muxu ixni qədimdinla jakarliqanidi?

Kim uzundin beri uni bayan qiləqan?

U Mən Pərwərdigar əməsmu?

Dərwəkə, Məndin baxka heq ilah yoktur;

Həm adil Huda həm Qutkuzəluqidurmən;

Məndin baxka biri yoktur. □ ■

22 I yər-zeminning qət-yakiliridikilər,

Manga təlpünüp qutkuzulunglar!

Qünki Mən Təngridurmən, baxka heqbiri yoktur;

23 Mən Əzüm bilən kəsəm iqlənmən,

Muxu səz həkkaniylik bilən əqzimdin qikti, hərgiz qaytmaydu: —

«Manga barlik tizlar pükülidu,

□ **45:20 «Əllərdin kaqkanlar»** — ularning nemixka yaki nemidin kaqkanliqi muxu yərdə deyilmidi. Birak 24-ayətkə qarioranda, insaniyət (ahirki zamanda) ikki kisimoqa, yəni Hudaəqa tayanəqlar həm Hudaəqa əq boləqlarəqa bəlünüp ketidu; xuning bilən Hudaəqa əq boləqlarHudani səygənlərgə ziyankəxlik kilixi mumkin; uningdin sirt Hudaəqa ixəngənlər: «Hudaning jazasi hudasizlarning bəxiəqa qūxəy dəp kaldı» — dəp qarap, ularning arisidin kəqiximiz kerək dəp oylaydigan bolsa kerək. ■ **45:20** Yəx. 44:18,19 □ **45:21 «Kim muxu ixni qədimdinla jakarliqanidi?»** — «muxu ix» xūbhəsizki, Hudaning Israilni qutkuzuxi bilən, U «Yəhədiy əməs»lərgə qutkuzulux pursitini, xundakla Israil bilən billə bəhtlik bolux imkaniyitini təng yətküzidigənləgəni kərsitidu (22-24-ayət). ■ **45:21** Yəx. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

Barlıq tillar Manga *itaət iqidə* kəsəm iqidu».■

²⁴ Xu qaşda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəkət Pərwərdigardidur» — deyilidu, Kixilər dəl Uningla kexioşa kelidu; Oşaljirlixip, uningşa oşəzəpləngənlərninğ həmmisi xərməndə bolidu.□ ■

²⁵ İsrailning əwladlirininğ həmmisi Pərwərdigar tərripidin həkkaniy kilinidu, Wə ular Uni danglixidu.

46

Babildiki butlarning akiwiti — ulaşlar ularni kətürüp ketidu •••• Huda bolsa Öz həlkini kətüridu!

¹ Bəl bolsa tiz pükti, Nebo engixiwatidu; Ularınğ məbudliri ulaşlarınğ zemmisigə, kalılarninğ zimmisigə qüxti; Silər kətürgən nərsiliringlar əmdi ulaşlarşa artiloşan bolup,

■ 45:23 Rim. 4:11; Fil. 2:10 □ 45:24 «Xu qaşda: «Həkkaniylik wə küq bolsa pəkət Pərwərdigardidur» — deyilidu, ... oşaljirlixip uningşa oşəzəpləngənlərninğ həmmisi xərməndə bolidu» — yənə kərimizki, dunya ikki bəlümgə ayrilidoşan ohşaydu. Biri bolsa, oşaljirlixip Hudaşa mutlək qarxi turidoşanlar; ikkinçisi, İsrail, jümlidin əzlrigə bekinip, ular bilən bir bolşan, İsrail bilən billə kütquzuloşan Yəhudiy əməslər bolidu. ■ 45:24 Yəx. 41:11

Həlsiz ulaqlarğa eəir yük bolidu!□

² Ular engixidu, birliktə tiz pükixidu;

Ular muxu yükni kütquzalmazdu,

Bəlki əzliri əsirgə güxidu.□

³ I Yakupning jəməti,

Xundakla İsrail jəmətinin qaldisi,

Ananglarning kərsikidiki qaoqdin tartip

üstümgə artiloqanlar,

Baliyatqudiki qaoqdin tartip kətürölüp

kəlgənlər,

— Manga kulak selinglar!□

⁴ Silər kərişuqimu Mən yənila xundakturmən,

Qeqinglar akəroşuqimu Mən silərnəni yüdüp

□ **46:1 «Bəl»** — Babilning «bax but»i, «Nebo» uning «oqli» idi. Muxu bexarəttə Yəxaya pəyoşəmbər Babil xəhəri düxmənning kəlioşə güxkəndə, həklər butlirini saklap kəlix üqün baxkə bir yurtkə yətkiməkqi boləlanlikini aldin ala kəridu. Xu jəryanda butlarni yərgə koyux kərək boləşaqkə, pəyoşəmbər «Bəlning tiz pükənlikini, Neboning engixiwatqanliki»ni kərüp mazak kəlidu. **«Ularınə məbudliri ulaqlarınə zemmisigə, kalilərnə zimmisigə güxti...»**

— butlar ulaqning baxkuruxioşə ötkəndək kəlidu. **«Silər kətürgən nərsiliringlar»** — Babildiki diniy murasimlarda, puqrəlarning butlarni kətürüp koqilarni aylanduruxi kərək idi. Biraq əslidə Babilliklər hərmət bilən «kətürgən nərsilər» həzir addiy boşqilərdək ulaqlarğa artildi. □ **46:2 «Ular**

, yəni Babilliklər yaki ularınə ulaqliri engixidu, birliktə tiz pükixidu; ular muxu yükni kütquzalmazdu,...» — demək, butlar adəm yaki ulaqlarğa yük boləşən əzlirini kütquzalmazla kəlməy, bəlki ulaqlərnimə həlsizlənduridu. □ **46:3 «I**

Yakupning jəməti, ... ananglarning kərsikidiki qaoqdin tartip üstümgə artiloqanlar, baliyatqudiki qaoqdin tartip kətürölüp kəlgənlər...» — həkikiy Huda adəmning kətürüxigə mohtaj əməş, bəlki Əzi Əz həlkigə oşəmhorluk kəlip ularni kətüridu.

yürimən;

Silərnı yasioğan Məndurmən, silərnı kətürimən;
Silərnı yüdüp kütquzimən.

⁵ Əmdi Meni kimgə ohxatmaqçı,

Yaki kimni Manga təng qılməkqisilər?

Uni Manga ohxax dəp,

Silər kimni Mən bilən selixturməkqisilər?■

⁶ Ular bolsa həmyanıdın altunni qeqip berip,

Kümüxnımu tarazıoqa salıdu,

Bir zərgərni yallıwalıdu,

U bir məbudni yasap berıdu;

Ular yikilıdu, dərwəkə qoqunıdu!

⁷ Ular uni mürisigə artıdu,

Uni kətürüp, əz orniə qoyıdu;

Andın u axu yərdə ərə turıdu;

U ornıdın qozoqılalmaydu;

Birsi uningə yelinip tiləydu,

Lekin u jawab bərməydu;

U kixini awariqilıkidın kütquzmaydu.■

⁸ Muxu ixlarnı esinglarda tutunglar;

Xundaqla özünglarnı həkikiy ərkəklərdək
kərsitinglar;

I, itaətsizlər,

Bunı esinglarə qəltürünglar;

⁹ Ilgiriki ixlarnı, yəni qədimdın bolə qan ixlarnı
esinglarə qəltürünglar;

Qünki Mən Təngridurmən, baxqa biri yəqtur;

Mən Hudadurmən, Manga ohxaxlar yəqtur;■

¹⁰ Mən: «Mening bekitkinim orunlinıdu,

Kənglüm gə barlıq pükkelərnı əməlgə axurmay
qoymaymən» dəp,

■ 46:5 Yəx. 40:18, 25 ■ 46:7 Yəx. 45:20 ■ 46:9 Yəx. 45:5,
14, 18, 21, 22; 48:12

Ixning nətijisini baxtila,
Aldin'ala tehi kılınmıoan ixlarni ayan kılıp
eytkuqidurmən;■

¹¹ Künqıxıxtın yırtkuq bir kuxni,
Yəni kənglümgə pükkinimni ada kılouqı bir
adəmni yırak yurttin qakıroquqidurmən.
Bərək, Mən sız kılouan,
Bərək, Mən unı qokum əməlgə axurımən;
Bunı niyət kılouanmən,
Bərək, Mən unı wujudka qıkırımən.□

¹² I həkkanıyılıktın yırak kətkən jahıllar,
Manga kulak selınglar: —□

¹³ Mən həkkanıyılıkimni yekın kılımən,
U yıraklaxmaydu;
Xuningdək Mening nijatım həm keqıkməydu;
Mən Zionoqa nijat yətküzüp,
İsrailoqa julalıq-güzəllikimni tikləp berımən». □

■ **46:10** Zəb. 33:11; Pənd. 19:21; 21:30; İbr. 6:17

□ **46:11** «**Künqıxıxtın yırtkuq bir kuxni ...yırak yurttin qakıroquqidurmən...**» — «yırtkuq bir kux» Qorəxni kərsitidu. Uning bir tərıpınıng əxəddiylikini Huda İsraildin yoxurmaydu. □ **46:12** «**həkkanıyılıktın yırak kətkən jahıllar**» — Huda yukırıda Yəxaya pəyojəmbər arkılık 41:2-3, 25-, 44:24-45:11də İsrailarni Babıldin kəlgüsıdiki «Qorəx» degən bir padıxah arkılık kutkuzımən, dəp jakarlıkan. «Jahıllar» bolsa Hudanınıng bu «Qorəx pılan»ını yaqturmaydıoan İsrailarni kərsətsə kerək; ularnıng yaqturmaydıoanlığı bolsa Qorəx Yəhudıy əməs, bəlki Pars bolouanlığı üqün bolıdu. □ **46:13**

«**Mən həkkanıyılıkimni yekın kılımən, u yıraklaxmaydu; xuningdək Mening nijatım həm keqıkməydu; Mən Zionoqa nijat yətküzüp... berımən**» — Huda yənıla mehir-xəpkitini kərsitıp, hətta «jahıllar»oqımu Qorəxning ixliri arkılık nijatka erixıxtiki pırsətni kəltürımən, dəydu.

47

Israilni sürgün qiloqan Babil tügəxti!

¹ «I Babilning pak kızı, kelip topa-qangoqa oltur;
I kaldiyələning kızı, təhtsiz bolup yərgə oltur!
Qünki sən «latapətlik wə nazuk» dəp ikkinqi
atalmaysən. ■

² «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi,
Qümpərdəngni eqip taxla,
Kənglikingni seliwət,
Paqıkingni yalingaqla,
Dəryalardin su keqip öt; □

³ Uyatlıking eqilidu;
Bərək, nomusungqa tegilidu;
Mən intikəm alimən,
Həqkimni ayap qoymaymən. ■

⁴ Bizning Həmjəmət-Qutkuzoquqimiz bolsa,
«Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar» Uning nami;
U Israildiki Mukəddəs Boloquqidur. □

⁵ I kaldiyələning kızı, süküt kelip jim oltur,
Qarangoqulukqa kirip kət;

■ 47:1 Yəx. 26:5 □ 47:2 «Tügmən texini qərüp, un tart əmdi, qümpərdəngni eqip taxla, kənglikingni seliwət, paqıkingni yalingaqla, ...» — demisəkmü, muxu ixlar əsirgə qüxüxtiki alamətlər. Həm Babilliklər, həm Parslar öz əsirlirigə rəhimsizlik qilip ularni yalin-gaq mengixka məjburlaytti. ■ 47:3 Yəx. 3:17; Nah. 3:5 □ 47:4 «Həmjəmət-Qutkuzoquqi» — kona Israilda «həmjəmət-kutkuzoquqi» (goel)ning yənə qilidiqan bir ixi özining uwal bolqan jəmətidikilər üqün adalətni yürgüzüx idi. Uning uruk-tuşkanliridin birsi qatillik kəstigə uqriqan bolsa, «həmjəmət-kutkuzoquqi»ning qatilni öltürüx həküki həm wəzipisi bar idi.

Qünki buningdin keyin ikkinqi «səltənətlərləning hanixi» dəp atalmaysən. □

⁶ Mən Əz həlkimdin oğzəpləndim,
Xunga Əzümning mirasimni buləwiwəttim,
Xuning bilən ularni qolungoqa tapxurup bərdim;
Sən bolsang ularoqa heqkandak rəhim kərsətmiding;

Yaxanoqlarning üstigimu boyunturuqlarni in-
tayin eoqir kilip salding; □

⁷ Xuning bilən sən: —

«Mən mənggügə hanix bolimən» dəp,
Muxu ixlarni kənglüngdin heq otküzmiding;
Ularning aqiwitini heq oylap bəkmidingsən. ■

⁸ Əmdi hazır, i əndixisiz yaxap kəlgüqi,
Əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxka
heqkim yoqtur,

Mən hərgiz tul ayalning japasini yaki balilardin
məhrum boluxning japasini tartmaymən» —
degüqi,

I sən əyx-ixrətkə berilgüqisən,

Xuni anglap koy: — □

□ **47:5 «qarangoqulukqa kirip kət»** — «qarangoquluk» bəlkim zindandiki qarangoqulukni bildüridu. □ **47:6**

«Əzümning mirasim» — Huda Əzining həlkini Əzi üqün miras dəp hesablaydu. ■ **47:7** Wəh. 18:7 □ **47:8**

«Əmdi hazır, i əndixisiz yaxap kəlgüqi, əz-əzigə: «Mənla bardurmən, məndin baxka heqkim yoqtur.. degüqi, ...

Xuni anglap koy: —» — Huda Əz həlkiqə «tərbiyə jazasi»ni bərməqci bolup, ularni Babilning rəhimsiz qolioqa tapxuruxi bilən, Babilliklar mu əz rəhimsizliki tüpəylidin jazoqa uqrimay qalmaydu. Babilning: «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoqtur» degini, baxqilaroqa pütünləy «pərwayim pələk» degənlik həm «Mən aləmdə yəkkə-yeganə» degən təkəbburluqtur.

⁹ «Dəl muxu ikki ix,
— Balilardin məhrum bolux wə tulluq —
Bir dəqiqidə, bir kün iqidila bexingə təng
qūxidu;

Nuroqunliqan jadugərlikliring tūpəylidin,
Bək kəp əpsunliring üqün ular toluq bexingə
kelidu.■

¹⁰ Qünki sən özüngning rəzillikinggə
tayanqansən,

Sən «Həqkim meni kərməydu» — deding;

Sening danalıqıng wə biliming özüngni
ezikturup,

Sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən,
məndin baxka biri yoqtur» — deding.□

¹¹ Birəq balayi'apət seni besip kelidu;

Sən uning kelip qıxixini bilməysən;

Halakət bexingə qūxidu;

Sən həqkandaq «hamiy puli» bilən uni
tosalməysən;

Sən həq kütmişən wəyranqilik tuyuksiz seni
besip qūxidu.

¹² Əmdi kəni, yaxlıqıngdin tartip özüngni upri-
tip kəlgən əpsunliringni,

Xundaqla nuroqunliqan jadugərlikliringni hazır
okup turiwər;

Kim bilsun, sən ulardin payda kərüp qalamsən?

Birər nemini təwritip qoyalarsən hərqaqan?!

■ 47:9 Yəx. 51:19 □ 47:10 «Sening danalıqıng wə biliming özüngni ezikturup, sən kənglüngdə: — «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoqtur» — deding» — yukiriki (8-ayəttiki) «Mənla bardurmən, məndin baxka biri yoqtur» degən, baxqilarə «pərwayim pələk» degənlik. Muxu yərdə bolsa «Hudaqimu pərwayim pələk» degənlik.

13 Sən aloqan məslihətliring bilən həlsizlinip kəttin;

Əmdi asmanlaroqə qarap təbir bərgüqilər,

Yultuzlaroqə qarap palqilik qילוqular,

Yengi aylarni kəzitim munəjjimlik qilip ixlarni «aldin'ala eytkuqular» ornidin təng turup bexingə qüxidiqanlardin seni qutkuzsun!

14 Mana, ular pahaldək bolup ketidu;

Ot ularni kəydüriwetidu;

Ular əzlrini yalkunning qolidin qutkuzalmaydu;

Biraq ularda adəmnin issitkudək heq kəmur,

Yaki adəm issinoqudək heq gülhan yoqtur!□

15 Seni awarə qילוqan,

Yaxliqingdin tartip səndə soda qילוqanlar sanga muxundaq paydisiz bolidu;

Hərbiri öz yolini izdəp ketip qalidu;

□ 47:14 «**Mana, ular pahaldək bolup ketidu; ot ularni kəydüriwetidu; ular əzlrini yalkunning qolidin qutkuzalmaydu; biraq ularda adəmnin issitkudək heq kəmur... yoqtur!**» — bu səzning mənisi bəlkim, həqiqiy Hudaning oqəzipi küqlük həm otluk; atalmix «butlarning oqəzipi»ning bolsa, adəmnin issitkudəkmu oti yok; baxqa mənisi bar deyilsə: — Muxu palqilar heqnemigə yarimayduki, hətta (Hudaning jazasi bilən) kəydürülgən waqittimu adəmnin issitkudək hərəriti bolmaydu.

Seni kütquzojudək heqkim yoqtur. □ ■

48

Israilning jahilliki: — ular Babildin kütquzuloqini bilən, gunahliridin saqit bolmaydu

¹ I Yaqubning jəməti, «Israil»ning ismi bilən ataloqanlar,

«Yəhuda bulakliri»din qikqansilər,
Pərwərdigarning namini ixlitip kəsəm
kiloquqisilər,

Israilning Hudasini tiloqa aloquqisilər,
Biraq bular həqiqət həm həkqaniyliqdin əməs!
Munularni anglap qoyunglar: —

² (Qünki ular «mukəddəs xəhər»ning namini
ixlitip əzlrigə isim kilidu,

Tehi Israilning Hudasioqa «tayinar»mix!
Uning nami bolsa samawi koxunlarning Sərdari
boloqan Pərwərdigardur!)

³ Mən burunla «ilgiriki ixlar»ni aldin'ala bayan
kildim;

□ **47:15 «Seni awarə kiloqan, yaxlikingdin tartip səndə soda kiloqanlar sanga muxundak paydisiz holdu; hər biri öz yolini izdəp ketip kalidu...»** — Babilda pal selix, sehırgərlik katarlik hurapiyliklar bəlkim «əng qong soda» boluxi mumkin. Biraq bexarət boyiqə palqilar heridarliridin məhrum bolup baxqa yurtlaroqa yol almakqi holdu. Arheologlar kona Babil xəhiridin kazoqan asar'ətikilər iqidin nuroqun «palnamilər» həm «rəmmalnamilər» tepildi. Biraq bulardin heqkaysisidin «Babil wəyran holdu» degən bexarətni tapqili bolmaydu; həmmisi «keləqiking parlak» degəndək səzlərdur (əməliyəttə barlik palqilik xundak əməsmu?!). ■ **47:15** Wəh. 17:16

Ular Öz aqzimdin qikқан, Mən ularni anglattim;
Mən bularni tuyuqsiz wujudқа qikirip,
Ular əməlgə axuruldi;□

⁴ Qünki Mən sening jahillikini, boynungning
pəylirining tēmür,
Yüzüngning daptək ikənlikini bildim;□

⁵ Sening: «Mening butum muxularni kildi»,
Yaki «Oyma məbudum, quyma məbudum bu-
larni buyrudi» — deməsliking üqün,
Xunga Mən baldur muxularni sanga bayan
kildim;

Ix yüz bərgüqə ularni sanga anglitip turdum.

⁶ Sən bularni anglioqansən;
Əmdi ularning həmmisini kərüp baq!

Buni rast dəp etirap qilmamsilər?

Mən bayatin «yengi iqlar»ni, yəni saklinip yox-
urunqan iqlarni bayan kildim,
Sən bularni bilgən əməssən.□

⁷ Sening: «Dərwəqə, mening ulardin baldur
həwirim bar idi» deməsliking üqün,

□ **48:3 «Ilgiriki iqlar»** — muxu ayəttiki «ilgiriki iqlar» xübhisizki, Hudaning «Qorəx pilani»dur (46:12diki izahatni kərüng). Muxuni jəzmənləxtürüx üqün Yəxaya «qoxumqə səz»diki 4-misal (48-babning alahidə xəkli toqrisida) degən grafini kərüng. Axu grafiqə qarioqanda, 48-bab ikki qisimoqə bəlünidu. Birinqi qisimdiki «ilgiriki iqlar» dəl «Qorəx pilani»oqə barawər kelidu; 6-ayəttiki «yengi iqlar» bolsa, Pərwərdigarning qulining iqlirni kərsitidu. Muxu təhlil qilinix 42-babtikigə ohxax. □ **48:4 «yüzüngning dap ikənlikini...»** — səzmusez tərjimə qiloqanda «pexanəngning mistin ikənlikini...». □ **48:6 ««yengi iqlar»nəni saklinip yoxurunqan iqlarni bayan kildim,...»** — yukirikı izahatta deginimizdək, «yengi iqlar»ni dəl «Pərwərdigarning quli» toqrulux hux həwər dəp bilimiz (42-babnimu kərüng).

Ular burun əməs, hazirla yaritilidu;
Muxu kündin ilgiri sən ularni anglap
bakmiqansən.

⁸ Bərhək, sən kulak salmiding,
Bərhək, sən həwərmu almiding,
Bərhək, sening quliking heli burunla eqilmay
etiklik qaldi;

Qünki Mən sening wapasizlik
kiliweridioqanliqingni,
Baliyatqudiki qeoqingdin tartip «asiy» dəp ati-
lidioqanliqingni bildim.

⁹ Öz namim üçün oəzipimni keqiktürimən,
Xəhritim üçün seni üzüp taxlimaymən dəp
oəzipimni besiwaldim;■

¹⁰ Kara, Mən seni tawlidim,
Birak kümüxnı tawlioqandək tawlandurmidim;
Mən azab-okubətning humdanida seni talli-
waldim;□

¹¹ Öz səwəbimdın, Öz səwəbimdın Mən muxuni
kilmən;

Mening namimoqa daq təgsə qandak bolidu?
Mən Özümning xan-xəhritimni baxqa birsigə
otküzüp bərməymən.■

¹² I Yakup,
I qaqiroqinim Israil!
Manga kulak saloqin;
Mən «U»durmən;

■ **48:9** Yəx. 43:21, 25 □ **48:10** «Kümüxnı tawlioqandək tawlandurmidim» — demək, Israil kümüxnıng barlıq daxkilini ayriwalocuqə tawlanoqandək tawlansa, bəlkim heqnersə qalmaytti! (1-bab, 22-, 25-ayətnimu körüng). «Azab-okubətning humdanida» — bəlkim Babil imperiyasının ularoqa qarita qiləan ziyankəxlirini kərsitidu.

■ **48:11** Yəx. 42:8

Mən Tunjidurmən, bərəkət həm Ahirkidurmən;■

13 Mening qolum yər-zeminning ulini saloqan,

Ong qolum asmanlarni kərgən;

Mən ularni qakırsamla, ular jəm bolup ornidin turidu.

14 Həmminglar, jəm bolup yioqilinglar, anglap qoyunglar;

Butlar arisida qaysisi muxundak ixlarni bayan qiləqan?

Pərwərdigar yahxi kərgən kixi bolsa uning kənglidiki ixlarni Babilda ada qilidu,

Uning bilək-qoli kaldiyələarning üstigə zərb bilən qüxidu;□ ■

15 Mən, Mən səz qiləqanmən;

Dərəkəkət, Mən uni qakirdim;

Mən uni aldiqə qikiriwaldim;

Uning yoli muwəppəkiyətlük bolidu.

16 — Manga yeqin kelinglar, muxuni anglap qoyunglar;

Mən əzəldin səzümni yoxurun qiləqan əməs;

Səzüm əməlgə axuruloqinidimu yənila xu yərdə boləqanmən;

Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi

■ 48:12 Yəx. 41:4; 44:6; Wəh. 1:17; 22:13 □ 48:14 «Pərwərdigar yahxi kərgən kixi» — muxu yərdə Qorəxni kərsitidu. ■ 48:14 Yəx. 41:22,23

Meni əwətti! □ ■

¹⁷ Həmjəmət-nijatkarıng Pərwərdigar, Israıldiki Mukəddəs Boloquqi mundak dəydu: —

«Əzünggə payda bolsun dəp sanga Əgətküqi, Sanga tegixlik bolıan yolda seni yetəkligüqi Mən Pərwərdigar Hudayingdurmən;

¹⁸ Sən Mening pərmanliriməqa kulak salıan bolsang'idi!

Undak bolıanda bəht-hatirjəmliking dəryadək, Həkkaniylikıng dengiz dolqunliridək bolatti! ■

¹⁹ Sening nəsling bolsa uning qumliridək, Iq-karıngdin qıkkən pərzəntliring qum danqiliridək sansız bolatti!

Ularning ismi Mening aldimda hərgiz əqürüwetilməydiolan yaki yokitiwetilməydiolan bolatti!

²⁰ Babilidin qıkinglar, kaldiyələrdin keçip ketinglar!

□ **48:16** «Manga yekin kelinglar, muxuni anglap koyunglar; Mən əzəldin sözümni yoxurun qiləjan əməs; sözüm əməlgə axuruloqinidimu yənıla xu yərdə boləjanmən» — demək, səzligüqi Hudaning «Jakarqisi» həm Uning yenida hazır turup Uning sözini bəja kəltürgüqidur. Keyinki izahətnimu kərüng. Bəxka birhil tərjimisi: «Əgər wəqit degən nərsini bar desəng, mana Mən Əzümdurmən». **«Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar wə Uning Rohi Meni əwətti!»** — səzligüqi yənə «Əzəldin tartip Huda bilən billə bolup, Uning sözini yər yuzidikilərgə yətküzgüqi» bolup, ahirda Huda həm Hudaning Rohi tərpidin əwətilip Əzi muxu dunyaəqa kelidu (6-bab, 8-ayətni kərüng). Təwəndiki 49-babta muxu Zat, yəni «Pərwərdigarning quli» toqrisidiki məzmunlarda kəprək axkariliduru. Bəxka birhil tərjimisi: «Həzir bolsa Rəb Pərwərdigar Meni Uning Rohi bilən əwətkən!». ■ **48:16** Pənd. 8:1-5; Zək. 2:9; 6:15; 10:12; Yuh. 11:42; 17:21 ■ **48:18** Qan. 32:29; Zəb. 81:13-16

Nahxa awazlirini yangritip muxuni jakarlanglar,
 Bu həwərnı anglitınglar,
 Jahanning qət-yakilirioiqə uni yətküzüp
 mundaq dənglar: —

«Pərwərdigar Öz quli Yakupni həmjəmətlik
 kılıp kütquzdı! □ ■

²¹ Ular qəl-bayawanlardin ötkəndə heq ussap
 qalmıdı;

U sularnı taxtin aqquzup bərdı;

Bərheq, U taxni yarəquzdı, sular unıngdıu uroqup
 qıktı!» □

□ **48:20 «Babıldın qıqınglar, kaldıylərdın keqıp ket-
 ınglar!»** — İsrail Babıldın (mıladıyədıu ılgırıkı 536-yılı)
 kütuləını bılen, əməlıyətə ıntayın az bır kısımi qayıtıp kəldı.
 Nuroqun Yəhudıylar Pars ımpəriyəsınuıng həkümranlıkı astıda
 turup, əzınuıng axu yərdıkı əhwalını yahxı dəp qarayıtı.
 Ulardıu kəplıgən adəm soda-tıjarət bılen xuoqullınıx bılen beyıp
 kəttı. Ular erıxkən parawan turmuxnu taxlap əz yurtını
 qayıtıdıu bərpa kılıx japasıdıu bax tarttı. Xunga ular muxu
 qakırıkqa kulak salmayıtı. Adəmlər muxu dunyadıkı mustəbitlik
 həkümranlıklardıu əməs, bəlki əz gunahıdıu, xəhsıyətqılıkıdıu,
özıdıu «azad kılınıx»ı yaki «kütquzulux»ı əng muhımdur.
 Qorəx bolsa ularınuıng əz wətınıgə qayıtıx yolını aqқан. Bırak
 gunahlırıdıu saqıt bolmısa, həmmısı kuruq, bıkarəqa ketıdu.
 Bexarətlər boyıqə muxu tügünni yexıx üqün, ınsannı gunahıdıu
 kütquzux üqün, «Pərwərdıgarınuıng quli» əwətılıdu. Unıng
 kılıdıoqan hızmətlırı təwəndıkı 49-55-babtıkı bexarətləruıng
 temısı bolıdu. (Muxu bexarətlər bəlkım ıkınuıng qetım ahırkı
 zamanlardımu əməlgə axurulıdu, xu qaoqda İsrail «yengı Ba-
 bı»dıu həm dunyadıkı qət-qətlərdıu Zionqa qayıtıdu). ■ **48:20**
 Yəx. 52:11; Yər. 50:8; 51:6,45; Wəh. 18:4 □ **48:21 «Ular
 qəl-bayawanlardin ötkəndə heq ussap qalmıdı; U sularnı
 taxtin aqquzup bərdı; ...sular unıngdıu uroqup qıktı!»**
 — «Mis.» 17-babnı kərünuıng. Xu qaoqda İsrailar Hudadıu
 narazı bolup kaqxap kəttı. Bəlkım 22-ayət muxundaq ıxlardımu
 kərsıtıxı mumkıu.

22 «Rəzillər üçün» — dəydu Pərwərdigar, «bəht-hatirjəmlək yoxtur». ■

49

Pərwərdigarning qulining səzi — •••• Hu-daning uning tooqruluk bərgən guwahliki

¹ «I arallar, mening gepimni anglanglar,
Yiraktiki əl-yurtlar, mənə qulaq selinglar!
Baliyatqudiki qeəimdin tartip Pərwərdigar
meni qakirdi;

Apamning korsikidiki qeəimdin tartip U
mening ismimni tiləa aldı;□

² U aəzimni ötkür qiliqtək kildi;
Əz qolining sayisi astida meni yoxurup kəldi,
Meni siliklanəjan bir oq kildi;
U meni oqdenioə selip saklidi,□

³ Wə mənə: «Sən bolsang özüngdə Mening
güzəllik-julaliki mənə ayən kilinidəjan Əz qulum

■ 48:22 Yəx. 57:21 □ 49:1 «Apamning korsikidiki qeəimdin tartip U mening ismimni tiləa aldı» — baxqa birhil tərijimisi: «Apamning korsikidiki qeəimdin tartip U mening ismimni əslətti». □ 49:2 «U aəzimni ötkür qiliqtək kildi ...meni siliklanəjan bir oq kildi» — qiliqning təsiri yekindikilərgə, oqning bolsa yiraktikilərgə bolidu.

Israildursən» — dedi». □

⁴ Əmma mən: —

«Mening əjrim bikaroğa kətti,
Heqnemigə erixməy küq-maoqdurumni kuruk
sərp kildim;

Xundaqtimu baħalinixim bolsa
Pərwərdigardindur,

Mening əjrimnimu Hudayimoğa tapxurdum» —
dedim; □

⁵ Əmdi meni Öz kuli boluxka,

Yakupni towa kılıp uning yenioğa qayturuxka
meni baliyatquda xəkilləndürgən Pərwərdigar

□ **49:3 «Sən bolsang özüngdə Mening güzəllik-julalixim ayan kılınıdıoğan Öz kulum Israildursən»** — oqurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, Huda Yakupka yeni bir isim, Israilni («Huda bilən billə boləğan əmir» yaki «Hudaning oqəlibiqisidur» degən mənidə) beoixliəqanıdi. Xuning bilən Huda bowisi İbrahimoğa bərgən wədilirini, jümlidin əng uluəji: «Sən wə əwladinğ dünyadiki barlıq əl-yurtlarəğa bəht yətküzisən» degənni təkrarlap uningəğa tapxuroğan. Birəq Yakupning əwladlıri boləğan Israillar Hudaəğa guwahlık bərməy muxu wəzipini əməlgə axurmay kəlgən. Muxu yərdə Huda xu wəzipini həm wədisini: «Sən bolsang özüngdə güzəllik-julalixim ayan kılınıdıoğan Öz kulum Israildursən» dəp, pəwkuł'addə «Öz kuli»əğa tapxurdi. □ **49:4 «Mən: — «Mening əjrim bikaroğa kətti, heqnemigə erixməy küq-maoqdurumni kuruk sərp kildim; xundaqtimu baħalinixim bolsa Pərwərdigardindur, mening əjrimnimu Hudayimoğa tapxurdum» — dedim»** — muxu bexarətni qüxinix ügün 5-13-ayətlərnimu kəruş kerək. Qariəqanda Huda Öz kuloğa «Öz həlkimni towa kılıx yolida yenimoğa qayturux» wəzipisini tapxuroğan bolsimu, kuł waqit-küqini sərp kılıp heqkəndəq nətijigə erixəlmigəndək kərunidu; demək, Israil, yəni «Yakupning kəbililiri» heq towa kılımioğan. Oqurmənlər muxundəq ixlarning həkikiy yüz bərgən-bərmigənləknini İnıldin kəreləydu.

mundak dəydu: —
 (Israil qayturulup yenioğa toplanmioğan bolsimu,
 Mən yənila Pərwərdigarning nəziridə xan-
 xərəpkə igə boldum,
 Xuningdək Hudayim mening küqümdur)□

⁶ — U mundak dəydu: —

«Sening Yakup kəbililirini *gunahtin qutkuzup*
 turozuxka,
 Həmdə Israildiki «saklanoğan sadiklar»ni
 bəhtkə qayturuxka qulum boluxung sən üçün
 zərriqilik bir ixtur;
 Mən tehi seni əllərgə nur boluxka,
 Yər yüzining qət-yakilirioiqə nijatim boluxung
 üçün seni atidim».□

⁷ Əmdi Israilning həmjəmət-qutkuzoquqisi,
 uningdiki Mukəddəs Boloquqi Pərwərdigar
 mundak dəydu: —

Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioğan kixigə,
 Yəni kəpqiqlik lənitiy dəp qarioğan,
 Əməldarlaroğa kul qilinoğan kixigə mundak
 dəydu: —
 «Səzidə turoquqi Pərwərdigar,

□ **49:5 «Israil qayturulup yenioğa toplanmioğan»** — buning baxka birhil tərjimisi «...yəni Israilni Əzigə qayturup yioqix üçün... (meni baliyatkuda xəkilləndürgən)....» □ **49:6 «Pərwərdigar** mundak dəydu: — «Sening Yakup kəbililirini *gunahtin qutkuzup turozuxka*, həmdə Israildiki «saklanoğan sadiklar»ni bəhtkə qayturuxka qulum boluxung sən üçün zərriqilik bir ixtur...» — Pərwərdigarning kuli «heqkəndak nətijiğə erixmigini bilən», yənila ümidsizlənməy dua qiliwərdi. Huda uningoğa: «Pəqət Əz həlkim boloğan Yəhudiylarni qayturupla qalmaq, sən bəlki pütkül dunyaoğa nur wə nijat bolup, Qutkuzoquqi bolisən» degən jawabni beridu.

Yəni seni tallıoqan Israildiki Mukəddəs
Boloquqining səwəbidin,
Padixahlar közlirini eqip körüp ornidin turidu,
əməldarlarmu bax uridu;□

⁸ Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Xapaət kərsitilidioqan bir pəyttə duayingni
ijabət qilixni bekitkənmən,
Nijat-kutkuzulux yətküzüldioqan bir künidə
Mən sanga yardəmdə boluxumni bekitkənmən;
Mən seni qoqdaymən,
Seni həlqimgə əhdə süpitidə berimən;
Xundaq qilip sən zeminni əsligə kəltürisən,
Həlqimni harabə bolup kətkən mirasliroqə
warislik kildurisən,■

⁹ Sən məhbuslaroqə: «Buyakka kelinglar»,
Qarangoqulukta olturoqanlaroqə: «Nuroqə
qikinglar» — dəysən;
Ular yollar boyidimu otlap yürüdü,
Həttə hər bir taqir taqlardın ozuqluq tapidu;

¹⁰ Ular aq qalmaydu, ussap kətməydu;
Tomuz issikmu, quyax təptimu ularni urmaydu;

□ 49:7 «Adəmlər iq-iqidin nəprətlinidioqan kixigə, yəni
kəpqilik lənitiy dəp qarioqan... kixigə..» — muxu yərdə
«kəpqilik» ibraniy tilida «yat əl» degənni ipadiləydu. Ləkin
muxu yərdə Israilni kərsitidu. Demək, Israil Hudaqə nisbətən
«yat bir əl» dəp qarilidu. «...**padixahlar közlirini eqip körüp
ornidin turidu, əməldarlarmu bax uridu**» — muxu bexarət
bilən yukiriki bexarətni selixtursaq, adəmni həyran qalduridu.
Qul dunyoqə nur wə nijat bolqini bilən u adəmlərnin
nəprət-kəmsitixigə, qətkə kəqixioqə həm horluqioqə uqraydu;
birəq ahirdə həttə dunyadiki padixahlarmu «közlirini eqip
kөрüp» quloqə bax uridu. Əmma ularning «nemə kərgənliki»
muxu yərdə deyilmidi; buni bilix üqün «Yəxaya»ni dawamlik
okux kerək! ■ 49:8 2Kor. 6:2

Qünki ularoqa rəhİM Kİloquqi ularni yetəkləydu,
 Ü ularoqa bulaklarni boylytip yol baxlaydu.■

¹¹ Xuningdək Mən barlık taoqlirimni yol qİlimən,
 Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu.□

¹² Mana, muxu kixilər yiraktin keliwatidu,
 Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keli-
 watidu,

Həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu.□

¹³ Huxallıqtin tovlanlar, i asmanlar;

I yər-zemin, xadlan;

Nahxilarni yangritinglar, i taoqlar;

Qünki Pərwərdigar Əz həlqigə təsəlli bərdi,
 Əzining har boləqan peqir-məminlirigə rəhİM
 kİlidu.

¹⁴ Birəq Zion bolsa: —

«Pərwərdigar məndin waz kəqti,
 Rəbbim meni untup kətti!» — dəydu.

■ **49:10** Wəh. 7:16 □ **49:11** «... **Xuningdək Mən barlık taoqlirimni yol qİlimən, Mening yollirim bolsa egiz kətürülidu**» — xübhisizki, muxu bexarətlər həm jismaniy jəhətlər həm rəhİy jəhətliridimu əməlgə axurulidu. «Jismaniy jəhəttə» kəl Israil həlqini duniyaning barlık qət-yaqİliridin əz yurtioqa qayturup, Yaqubning «mirasi boləqan» Pələstinni gülləndürüp ularoqa qaytidin beqixlaydu. Muxu ixlar yənə təwəndiki 14-26-ayətlərdə təswirlinidu. Hudaning səzigə əsasən bu ixlar «sən üçün bu zərriqilik ixtur». Uning kuli Xəytanning wə gunahning qarangoju zindanlirida uzun yatqan barlık məhbuslar üçün ərkinlikkə, Hudaning kəqürümigə, yengİ, əhmiyətlik həyatqə, jümlidin jənnətkə erixixitki pürsətni yaritip beridu. □ **49:12** «**Mana, bular bolsa ximaldin wə oqərbtin keliwatidu, həm muxular Sinim zeminidinmu keliwatidu**» — İbraniy tilidiki «Sinim» degən səz bəlkim kədimki «Qin» məmlikiti (kədimki «Qin» həzirki Junggo)ni kərsitix mumkin. Muxu səz üstidə baxqə qaraxlarmu məwjut.

15 Ana əzi emitivatkan bowikini untuyalamdu?
 Öz qorsikidin tuoqan oqlioqa rəhim qilmay
 turalamdu?

Həтта ular untuoqan bolsimu,
 Mən seni untuyalmaymən.

16 Mana, Mən seni Əz alkanlirimoa oyup
 pütəkənmən;

Harabə tamliring hərdaim kəz aldimdidur.

17 Ooqul baliliring *qaytixka* aldirivatidu;
 Əslidə seni wəyran kילוanlar, harab kילוanlar
 seningdin yirak ketiwatidu;

18 Bexingni egiz kətürüp ətrapingoa qarap baq!
 Ularning həmmisi jəm bolup kəxingoa kaytip
 keliwatidu!

Əz həyatim bilən kəsəm kilimənki, — dəydu
 Pərwərdigar,

Sən ularni özüggə zibu-zinnətlər kılıp kiyisən;
 Toyi bolidioqan kizdək sən ularni takaysən;■

19 Qünki harabə həm qəldərəp kətkən jayliring,
 Wəyran kילוan zemining,
 Həzir kelip, turmaqçi boləanlar tüpəylidin
 sanga tarqilik kolidu;

Əslidə seni yutuwaləanlar yiraklap kətkən
 bolidu.□

20 Seningdin juda kילוan baliliring bolsa
 sanga: —

«Muxu jay turuxumoa bək tarqilik kolidu;
 Manga turoqudək bir jayni boxitip bərsəng!» —
 dəydu;

■ 49:18 Yəx. 60:4 □ 49:19 «... **harabə həm qəldərəp kətkən jayliring... həzir kelip, turmaqçi boləanlar tüpəylidin sanga tarqilik kolidu**» — bu hil məsilə intayin yahxi bir məsilə, əlwəttə. Anining yenioqa kaytip kəlgən baliliri xunqə kəpki, yurtka patmaydu.

21 Sən kənglüngdə: —
 «Mən balilirimdin ayrilip qaloqan,
 Oqerib-musapir wə sürgün bolup, uyan-buyan
 həydiwetilgən tursam,
 Kim muxularni manga tuqup bərdi?
 Kim ularni bekip qong kildi?
 Mana, mən oqerib-yaloquz kalduruloqanmən;
 Əmdi muxular zadi nədin kəlgəndur?» —
 dəysən.

22 Rəb Pərwərdigar mundəq dəydu: —
 «Mana, Mən əllərgə qolumni kətürüp ixarət
 qilimən,
 Əl-millətlərgə kərünidioqan bir tuqni tikləymən;
 Ular oqulliringni kuqıqida elip kelixidu;
 Ular qizliringni həpax qilip kelidu.

23 Padixahlar bolsa, «Atəq dadiliring,»
 Hanixlar bolsa inik'aniliring bolidu;
 Ular sanga bexini yərgə təgküzüp təzim qilip,
 Putliring aldidiki qang-topinimu yalaydu;
 Xuning bilən sən Mening Pərwərdigar
 ikənlikimni bilip yetisən;
 Qünki Manga ümid baqlap kütkenlər hərgiz
 yərgə qarap qalmaydu.

24 Oljini baturlardin eliwaloqili bolamdu?
 Həkkəniyət jazasi səwəbidin tutqun qilinoqan
 bolsa kutulduroqili bolamdu? □ ■

□ 49:24 «**Həkkəniyət jazasi səwəbidin tutqun qilinoqan
 bolsa kutulduroqili bolamdu?**» — buning mənisi bəlkim
 Israillar yaki bəxqa millətlər «həkkəniyət jazasioqə uqrixi
 səwəbidin tutqun qilinsa», undəqta həkkəniyət boləqan Huda
 ularni ərkin qilsa bolamdu, bolamdu? Bu Əzining adilliqioqə
 hiləpliqimu? — deməqki. Təwəndiki ayətni həm izahətnimu
 kəring. ■ 49:24 Mat. 12:29

25 Qünki Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Hətta baturlardin əsirlərnimu qayturuwaləqili,
 Əxəddiylərdin oljini kütquziwaləqili bolidu;
 Wə sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu
 dəwaliximən,
 Xuning bilən baliliringni kütquzup azad
 kilimən. □

26 Seni əzgüqilərnəni öz gəxi bilən özini
 ozuqlandurimən;
 Ular yengi xarab iqləndək öz qəni bilən məst
 bolup ketidu;
 Xundak kilip barliq ət igiliri Mən
 Pərwərdigarning sening Kütquzoquqing həm
 Həmjəmət-Nijatkarəng,
 Yakuptiki qudrət Igisi ikənlikimni bilip yetidu. ■

50

*Hudaning qaqirikioqa kim: «Mana mən» —
 dəydu?*

1 Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Mən koyuwətkən ananglarning talak hetə qəni?
 Manga kərz bərgüqilərnəng qaysisioqa silərnəni
 setiwətkənmən?
 Mana, silər öz gunahlıringlar arkilik öz-
 özünqlarnəni setiwətkənsilər;

□ 49:25 «Sən bilən dəwalaxqanlar bilən Mənmu
 dəwaliximən» — Hudaning bu səzi bəlkim «silərnəni ərkin
 qiliximda bərsi adillikimoqa daql qüxürgən bolsa yaki Manga:
 «biadil!» dəp ərz qilsa, Mən Əzüm igə, buni Əzüm bir tərəp
 qilimən» deməkqi. Əmdi Uning qandak kilip «bir tərəp qilix»i
 53-babta axkarilənidu. ■ 49:26 Wəh. 16:6

Silərnin asiylikliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi.□

² Mən silərdinmu soraymən:

Mən kəlginimdə, nemixka heq adəm qikmidi?

Mən qakiroşinimda, nemixka heqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi?

Hərlükkə qikirixka qolum kişkilik kılamdu?

Qutquzoşudək küqüm yokmidu?

Mana, Mən bir əyibləpla dengizni kurutup,

Dəryalarni qəlgə aylanduruwetimən;

Su bolmioşaqka ularning belikliri sesip ketidu,

Ussuzluktin əlidu;□ ■

□ **50:1 «Mən qoyuwətkən ananglarning talak heti keni?... Silərnin asiylikliringlar tüpəylidin ananglar qoyuwetilgənidi»** — Huda Israiloşa «öz ayalım»dək qaraydu. «Qoyuwətkən ananglarning talak heti keni?» — Musa pəyoşəmbər arkilik berilgən kanunoşa اساسən, «talak hət» bolmisa, «ajraxkanlar» kaytidin əpləxsə bolidu. Demək, Israilning Hudaning yenioşa kaytix yoli oşuk kərünidi. **«Manga kərz bərgüqilərnin kaysioşa silərnin setiwətkənmən?»** Hudaşa kərz bərgüqi yok, əlwəttə. Huda «Əz mənəpəiti»ni kəzligən əməs, bəlki ularning gunahlıri tüpəylidin düxmənlərnin ularni ayaş asti kılıp əsirgə qüxürüxişə yol qoyuşan (oşurmənlərnin esidə bolsunki, Yəxaya اساسən muxu bexarətlərnin əzidin keyinki bir dəwr üçün səzləydu). □ **50:2 «Mən kəlginimdə, nemixka heq adəm qikmidi? Mən qakiroşinimda, nemixka heqkim «Mana mən» dəp jawab bərmidi? Hərlükkə qikirixka qolum kişkilik kılamdu? Qutquzoşudək küqüm yokmidu?»** — muxu səzlər bəlkim yukirikşi «Pərwərdigar mənədin waz kəşti, Rəb meni untup kətti!» degən kəşxaxlaroşa berilgən ikkinşi bir jawab. Huda Zionni untumidi; birak U ulardin Əz hizmitini kılışudək adəmni qakırşa, Uning hizmitini kılışka heqkim qikmaydu. Birsu qikşila, u arkilik kutkuzidioşan küq-kudritini kərsitip bəşetti. ■ **50:2** Qəl. 11:23; Yəx. 59:1

³ Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
Ularning kiyim-keqəklirini *qara* bəzdin
qilimən». □

Pərwərdigarning quli yənə səzləydu

⁴ «Rəb Pərwərdigar mening japa qəkkənlərnin
kənglini yasaxni bilixim üçün mənə təlim-
tərbiyə aləuqularning tilini təkdim qildi;
U meni hər səhər oyoqitip turidu,
Tərbiyiləngənlərnin qatarida mening
qulikimni oyoqitidu. □

⁵ Rəb Pərwərdigar qulikimni aqti;
Mən bolsam itaətsizlik qilmidim,

□ **50:3** «Asmanlarni qarilik bilən kiydürimən,
ularning kiyim-keqəklirini qara bəzdin qilimən»
— Israilning «Misirdin qikix» dəwridə muxundaq ixlar
kəp yüz bərgən. «Misirdin qikix»ni kərüng. □ **50:4**
«...təlim-tərbiyə aləuqular... tərbiyiləngənlər...» —
ibraniy tilida «təlim-tərbiyə aləuqular» wə təwəndiki
«tərbiyiləngənlər» həm «muhlislar» (8-bab, 16-ayət) bir səz bilən
ipadilinidu. «(Pərwərdigar meni hər səhər oyoqitip turidu,
tərbiyiləngənlərnin qatarida mening qulikimni oyoqitidu»
— Hudaning səzini anglap, uning kəngligə pükkinini əməlgə
axurux üçün Israildin həqkim qikimidi. Hudaning niyitidiki ixni
qilixqə qikidioqini həm xundaqla xu ixini qiləliəuqı pəkətlə
Hudaning quli Məsih idi. Pəkət bir qetimlə əməs, u «hər
səhərdə» Hudaning səzini anglap tərbiyini qəbul qilidu.

Yaki yolidin bax tartmidim. □ ■

⁶ Dübəmni sawioquqilaroqa,
Məngzlimni tük yuloquqilaroqa tutup bərdim;
Horluq həm tükürüxlərdin yüzümni
qaqurmidim;

⁷ Birək Rəb Pərwərdigar yardimimdə bolidu;
Xunga mən yərgə qarap qalmaymən;
Xunga mən *niyitimni kət'iy kəlip* yüzümni al-
mastək qing kildim;

Hijillikqa kaldurulmaydioqanlikimni bilimən. □

⁸ Meni Aqlioquqi yenimdidur;
Kim manga ərz-xikayət kılalisun?
Bar bolsa birlikdə dəwalixayli;
Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa,
Aldimoqa kəlsun! □ ■

⁹ Manga yardəmdə boləuqi Pərwərdigardur;
Əmdi meni ərz kılalaydioqan kimkən?
Ularning həmmisi bir tal kiyimdək əskirəp
ketidu;

□ **50:5 «Rəb Pərwərdigar kulikimni aqti; mən bolsam itaətsizlik kilmidim, yaki yolidin bax tartmidim»** — qul bolsa hər səhər Hudaning sözini wujudi bilən berilip anglaydu. Bir küni u Hudaning wəhiysi bilən, Hudaning kəngüldikilirini əməlgə axurux üqün kəp japa-muxəkqətlərnə, adəmlərnəng rəzil horlaxlirini tartix kerək dəp bilidu. Xu qaotda u bax tartmaydu, bəlki muxu ixlarnə kəbul kılixqa kət'iy bəl baəqlaydu (6-7-ayət). ■ **50:5** Yh. 14:31; Fil. 2:8; İbr. 10:5-10 □ **50:7 «Xunga mən niyitimni kət'iy kəlip yüzümni almastək qing kildim»** — «almas» ibraniy tilidiki «qaqmaq texi» degən səz bilən ohxax mənədə (əng kəttik tax). □ **50:8 «Meni Aqlioquqi yenimdidur; kim manga ərz-xikayət kılalisun? ... Kim mening üstümdin əyibliməkqi bolsa, aldimoqa kəlsun!»** — bu ayətkə qarəqanda, qul sot kılınip kəttik təhmət-xikayətlərgə uqraydu. ■ **50:8** Rim. 8:32,33

Pərwanilər ularni yutuwetidu».

¹⁰ — «Aranglarda Pərwərdigardin qorkidioğan, Uning qulining səzigə itaət qilidioğan kim bar? Qarangqululukta mangidioğan, yorukluqi bolmioğan kixi bolsa, Pərwərdigarning namioğa ixinip hatirjəmlənsun, Hudasioğa yələnsun!□

¹¹ Mana, əzliri üqün ot yaqidioğan, Ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioğan həmminglar!

Keni, öz otunglarning nurida, Əzünglar yaqqan məx'əllər arisida mendinglar; Biraq silər xuni qolumdin alisilərki: — «Azab-həsərət iqidə yatisilər!». □

51

Nijat-qutulux silərgə yəqin turidu!

¹ «I həkkaniylikka intilgüqilər,

□ **50:10 «Aranglarda Pərwərdigardin qorkidioğan, Uning qulining səzigə itaət qilidioğan kim bar?»** — bexarət boyiqə «Pərwərdigardin qorkux» həm «Uning qulining səzigə itaət qilix»tin ibarət ikki ix əməliyəttə ohxaxtur. □ **50:11 «Mana, əzliri üqün ot yaqidioğan, ətrapinglarni məx'əllər bilən oraydioğan həmminglar!... «Azab-həsərət iqidə yatisilər!»**» — bu türkümlər kixilər: «Hudadin heq nur kəlmidi həm kəlməydu» dəp öz-əzigə yol kərsitix üqün əzlining hiyalidiki «nur»ni yaqıdu. Əgər «nur» Hudaning Əzidin kəlgən bolmisa, sahta pəyqəmbərlərdin, insanalardiki pəlsəpələrdin yaki həlkning əzining hiyal-təpəkkuridin kəlgənlirining həmmisininə nətijisi ohxax bolup, ular haman: — «azab-həsərət iqidə yatıdu».

Pərwərdigarni izdigüqilər,
Manga kulaq selinglar: —
Silərnı yonup qıkarəqan taxka,
Silərnı kolap qıkarəqan orəkkə nəzər selinglar;
² Atanglar İbrahimə, silərnı tuəqup bərgən
Sarahka nəzər selinglar;
Qünki Mən uni yaloquz qeəqıda qakırdım,
Üningə bəht ata kıldım,
Həm uni awundurdım.
³ Qünki Pərwərdigar Zionə təsəlli bərməy
qoymaydu;
Üning barlıq harabə yərlirigə qoqum təsəlli
berıdu;
U qoqum üning janggallirini Erən baəqısidək,
Üning qəl-bayawanlırını Pərwərdigarning
beəqidək kılıdu;
Üningdin huxallıq həm xad-huramlıq,
Rəhmətlər həm nahxa awazlırı tepılıdu.
⁴ Mening həlkim, gepimni anglanglar,
Əz elim, manga kulaq selinglar;
Qünki Məndin bir qanun-təlim kelıdu,
Wə Mən həküm-həqıqıtımni əl-yurtlar üqün bir
nur kılıp tikləymən.
⁵ Mening həkkaniylikim silərgə yeqin,
Mening nijatim yoloə qıkti;
Mening biləklirim əl-yurtlarə qə həküm-
həqıqətne elip kelıdu;
Arallar Meni kütüp umid baəqlaydu,
Ular Mening bilikimgə tayınıdu.
⁶ Bexinglarnı kətürüp asmanlarə,
Astinglarda turoqan yər-zeminəqımu qarap
beqinglar;
Qünki asmanlar is-tütəktək oqayib bolıdu,

Yər-zemin bolsa bir tal kiyimdək konirap ketidu;
 Uningda turuwatқанlarmu ohxaxla əlidu;
 Birəq nijatim bolsa əbədil'əbədgiqidur,
 Mening həkқaniylikim hərgiz yanjilmaydu.

⁷ I həkқaniylikimni bilgənlər,
 Kəngligə qanun-təlimimni pükken həlk,
 Manga kulak selinglar;
 İnsanlarınq həqarətliridin qorқmanglar,
 Ulardiki kupurluқ wə oaljirlaxlardin patiparaq
 bolup kətmənglar;■

⁸ Qünki küyə ularni kiyimni yəwaloқandək
 yəwalidu,
 Kurt yung yəwaloқandək yəwalidu;
 Birəq həkқaniylikim əbədil'əbədgiqidur,
 Mening nijatim dəwrđin-dəwrgiqidur. ■

*Hudaning wədilirini anglioқanlarınq bir du-
 asi*

⁹ Oyoқan, oyoқan, küqni özünggə kiyim kılıp
 kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!
 Kədimki waқitlarda,
 Ətkən zamanlardiki dəwrlərdə
 oyoқanoқiningdək oyoқan!
 Raқabni qiyma-qiyma kılıp qəpiwətkən,
 Əjdihani sanjip zəhimləndürgən əsli Sən

əməsmu?□

¹⁰ Dengizni, dəhşətlik ھاڭلاردiki sularni
qurutiwetip,

Dengizning tegilirini Sən həmjəmətlik qilip
qutkuzoqanlarning ətüx yoli qiloqan Özüng
əməsmu?■

¹¹ Xunga Pərwərdigar bədəl töləp qutkuzoqanlar
qaytip kelidu,

Ular nahxilarni eytip Zionoqa yetip kelidu;

Ularning baxlirioqa mənggülük xad-huramlıq
qonidu;

Ular huxallıq wə xadlıqqa erixidu;

Qayoqu-həsərət həm uq-nadamətlər bəder
qaqidu.

□ 51:9 «Oyoqan, oyoqan, küqni özüggə kiyim kilip
kiygəysən, i Pərwərdigarning Biliki!... **Rahabni
qiyma-qiyma kilip qepiwətkən, əjdihani sanjip
zəhimləndürgən əsli sən əməsmu?»** — (1) muxu ayəttə
«Pərwərdigarning Biliki»gə qaritiloqan bir dua kərsitilidu.
Muxu duaqa boluqan birinçi jawab bizningqə 12-ayəttə
hatirilididu — demək, Mən hərdaim səgək turimən, sanga təsəlli
həm küq bərgüqidurmən. Bizningqə ikkinçi jawab 53-babta
axkarilididu. (2) «Rahab» — Misirning baxqa bir ismi, mənisi
«hakawurluq»tur. Babilliklarning həm Pələstinliklərnin
əpsanilirigə اساسən, Huda dunyani yaritip tərtpkə selix üqün,
awwal dengizda turoqan bəzi yaman küqlər üstidin oqəlibə kilixi
kerək idi. Muxu küqlərnin birsinin ismi «Rahab» idi. Ayətkə
qariqanda muxu kona «əpsanilər»ning məlum asasi bar; muxu
yərdə Huda Öz həlkini Misirdin qikirip qutkuzoqanda, dengizni
qurutqan, xundaq kilip dengizdiki barlıq «yaman küqlirini»
asanla idarə qilidioqanlikini kərsətkən. (3) Bizningqə muxu
yərdiki «əjdihə» 27-bab, 1-ayəttiki «lewiatan»dur. «Misirdin
qikix» waktida, Huda uni «sanjioqan», biraq tehi öltürgən
əməs. «Lewiatan» Xəytanning bir ipadisi bolup, (27-babta
deyilgəndək) ahirki zamanlarda pütünləy bir tərəp qilinidu.

■ 51:10 Yəx. 43:16

12 Silərgə təsəlli bərgüqi Özüm, Özümdurmən;
 Əlüx aldida turoğan bir insandin,
 Teni ot-qəplərgə aylinip ketidioğan insan balisidin
 qorqup kətkinin nemisi?□ ■

13 Asmanlarni kərgən,
 Yər-zeminning ulini saloğan Yasioquqing
 Pərwərdigarni untup yürisən,
 Xundakla kün boyi həlakət yürgüzməkqi
 boloğan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup
 yürisən;

Əmdi zalimning kəhri keni?□ ■

14 Bax əgkən əsir bolsa tezdin boxitilidu;
 U ھاڭوئا قۇخمۇيۇ، خۇنىڭ بىلەن ۆلمۇيۇ،
 Uning riskimu tۈgəp qalمايۇ.□

□ 51:12 «**Əlüx aldida turoğan bir insan**» — ibranij tilida «əlüwatқан bir insan» degən kizik söz bilən ipadiliniidu. Bizningqə buning mənisi, Hudani tonumioğanlarning ھاياتimu əlgən adəmgə ohxax bolidu degəndin ibarəttur. «**Silərgə təsəlli bərgüqi ... Özümdurmən; ... (senin) teni ot-qəplərgə aylinip ketidioğan insan balisidin qorqup kətkinin nemisi?**» — muxu ayəttiki «silər» ibranij tilida «ərənqə rod»ta ixlitilgən bolup, bəlkim barlıq həklərnı, «sən» bolsa «ayalqə rod» xəkildə bolup, bəlkim «Zion»ning əzini kərsitixi mumkin. ■ 51:12 Zəb. 118:6-8; Yəx. 51:7

□ 51:13 «**Asmanlarni kərgən, yər-zeminning ulini saloğan Yasioquqing Pərwərdigarni untup yürisən, xundakla kün boyi həlakət yürgüzməkqi boloğan zalimning kəhridin tohtawsiz qorqup yürisən...**» — muxu ayəttiki «sən» ibranij tilida «ərənqə rod»ta bolup, bəlkim Ziondin sürgün boloğanlarni (yat əllərnin bozək kixixioqa uqrioğanlarni) kərsitixi mumkin; 14-ayətni kəring. ■ 51:13 Ayup 9:8; Zəb. 104:2; Yəx. 40:22; 42:5; 44:24 □ 51:14 «**U ھاڭوئا قۇخمۇيۇ، خۇنىڭ بىلەن ۆلمۇيۇ**» — baxqa birhil tərjimisi: «Uning əlüki (jinayətqidək) orioqa taxliwetilməydu».

15 Mən bolsam dengizni qozqap, dolqunlarni
hərkiətüküçi Pərwərdigar Hudayingdurmən;
«Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar» Mening namimdur;□

16 Wə asmanlarni tikləxkə,
Yər-zeminning ulini selixkə,
Wə Zionqa: «Sən Mening həlqimdur» deyixkə,
Mən sezümni aqzingqa kuyqanmən,
Sən *qulumni* qolumning sayisi bilən
yapqanmən. □

17 I Pərwərdigarning qolidiki kəhrlik kədəhni
iqiwətkən Yerusalem,
Oyqan, oyqan, ornungdin tur;
Adəmni wəhimigə saloquçi jam-kədəhni sən iqt-
ing, birakla kətüriwəttin;■

18 Uning tuqup bərgən barliq baliliri arisida uni
yetəkligüdək heqkim yok,
Uning bekip qong qilqan barliq baliliridin uning
qolini tutup yeligüdək heqbirimu yok.

19 Bu ikki ix bexingqa quxti —
(Kim sən üçün iq aqritip yioqlar?!)

□ 51:15 ««Samawi qoxunlarning Sərdari bolqan
Pərwərdigar» Mening namimdur» — ibraniiy tilida ««Samawi
qoxunlarning Sərdari bolqan Pərwərdigar» Uning namidur».

□ 51:16 «Asmanlarni tikləxkə, yər-zeminning ulini
selixkə, wə Zionqa: «Sən Mening həlqimdur» deyixkə,
Mən sezümni aqzingqa kuyqanmən, sən *qulumni*
qolumning sayisi bilən yapqanmən» — muxu ayəttiki
«Sən» bolsa əsli 9-10-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni
«Pərwərdigarning quli»qa eytilqan gəp boluxi kerək; xunga biz
«sən qulumni yapqanmən» dəp tərjimə kilduk. Əmdi 16-ayətkə
kariqanda Hudaning uningqa tapxuroqan wəzipiliri arisida,
yengi asman-zeminni bərpa qilixmu bolqan bolidu. ■ 51:17
Yəx. 52:1

— Bulangqilik həm wəyranqilik,
 Aqarqilik həm kiliq;
 Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin? □ ■
 20 Sening baliliring həlsizlinip həxidin kətti,
 Torəqa güxkən jərəndək hər bir koqining
 dokmuxida yatidu;
 Ular Pərwərdigarning kəhri bilən,
 Hudayingning tənbihi bilən tolduruldi; ■
 21 Xunga hazır buni anglap koy, i har boləqan,
 — Məst boləqan, birək xarab bilən əməs: —
 22 Əz həlkining dəwasini yürüzgüqi Rəbbing
 Pərwərdigar,
 Yəni sening Hudaying mundak dəydu: —
 «Mana, Mən qolungdin adəmnı wəhimigə sa-
 lidoqan jam-kədəhni,
 Yəni kəhrimgə toloqan kədəhni eliwaldim;
 Sən ikkinqi uningdin həq iqməysən;
 23 Mən uni seni harliwatqanlarning kəlioqa
 tutkuzimən;
 Ular sanga: «Biz üstüngdin dəssəp ətimiz, egilip
 tur» dedi;
 Xuning bilən sən teningni yər bilən təng kəlip,
 Üstüngdin ətəküqilər üqün özüngni koqidiki yol
 kilding».

52

1 — Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal,

□ 51:19 «Mənmu sanga təsəlli berələymənmikin?» —
 baxqa birhil təjimi: — «Məndin baxqa həqkim sanga təsəlli
 berəlməydu». ■ 51:19 Yəx. 47:9 ■ 51:20 Yioq. 2:11,12

I Yerusalem, mukəddəs xəhər, gözəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal;

Qünki bundin baxlap sünnət qilinmioqanlar yaki napaklar iqinggə ikkinqi kirməydu.□

² Topa-qangdin qikiqip özüngni silkiwət;
Ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem;
Özüngni boynungdiki zənjirlərdin boxitiwətkin,
i tutkun boləqan Zion kizi!□

³ Qünki Pərwərdigar mundaq dəydu: —
«Silər özünglarni pulsiz setiwətkənsilər;
Pulsiz qayturup setiwelinisilər».□

⁴ Qünki mundaq dəydu Rəb Pərwərdigar: —
Həlkim dəsleptə Misiroqa musapir süpitidə
qüxkənikən,

□ 52:1 «— **Oyoqan, oyoqan, i Zion, küqüngni kiyiwal, i Yerusalem, mukəddəs xəhər, gözəl kiyim-keqəkliringni kiyiwal**» — bu ayətkə qarışanda Hudaning oşezipi Ziondin etti, mehir-xəpkətlik küni kəldi. Biraq qandak səwəbtin mundak boləqanliqini Huda pəyoşəmbərgə tehi ayan qilmioqan; təwəndə, 52:13-53:12də səwəbi ayan qilinidu. «**gözəl kiyim**» — ibraniy tilida ibadəthanida ixləydiqan «qurbanliq qiloşuqi» kaşinlarning məhsus kiyim-keqəklirini kərsitidu. Demək, Ziondikilərninğ həmmisi kaşinlar bolup, ularning Hudaşqa yekinxlixip, məhsus ibadət qilix həşuqi bar bolidu. □ 52:2 «**Topa-qangdin qikiqip özüngni silkiwət; ornungdin tur, olturuwal, i Yerusalem**» — muxu ayətni 47-bab, 1-ayət bilən selixtursaq, Yerusalemning əşwali Babilningkining əksişə bolidu. Xu yərdə «I Babilning pak kizi, kelip topa-qangşqa oltur; i kaldiyələrninğ kizi, təhting yok yərgə oltur!» deyilidu. Xu ayətkə qarışanda Yerusalemning olturoqan orni bir təht bolidioqanliqi ehtimalşqa yekinx. □ 52:3 «**pulsiz qayturup setiwelinisilər**» — «pulsiz» yaki «pul bilən əməş» — demək, muxu hərlükning bir başasi bar. Qandak başa tehi ayan qilinmioqan; 52:13-53:12-ayətlərgə kəlgəndila zor qimmətlik başa ayan qilinidu.

Xundaqla yeqında Asuriyə ularni əzgən yərdə, □ ■

⁵ (Əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelingində, — dəydu Pərwərdigar)

Mening karim bolmamdikən?

Ular üstidin həkümranlik qiloquqilar ularni zar qaxxatқан, — dəydu Pərwərdigar, —

Xundaqla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərtləngən tursa,

Mening karim bolmamdikən?!» □ ■

⁶ Xunga Əz həlkim Mening namimni bilidu;

Xunga xu küni ular Mening «U» ikənlikimni, xundaqla ularəqa: «Kər, Meni!»

□ 52:4 «**Həlkim dəsleptə Misiroqa musapir süpitidə qüxkənəkən, xundaqla yeqında Asuriyə ularni əzgən yərdə,...**» — mumkinçiligi barki, Misirdiki Israillaroqa zalim boləqan Pirəwn əslidə Asuriyəlik idi (u «Hiskos»lardin çikқан). Əmma bizningqə «Asuriyəlik» muxu yərdə Sənnaherib qatarlik Asuriyə padixahlırini kərsitidu. ■ 52:4 Yar. 46:6 □ 52:5

«**... (əmdi hazır həlkim pulsiz elip kelingində, — dəydu Pərwərdigar) Mening karim bolmamdikən? Ular üstidin həkümranlik qiloquqilar ularni zar qaxxatқан, — dəydu Pərwərdigar, — xundaqla namim bolsa kün boyi tohtawsiz həkərtləngən tursa, Mening karim bolmamdikən?!**» —

4- wə 5-ayətning mənisini birləxtürüp oylax kerək. Yəqupning jəməti Israil əslidə Misir padixahining təklipi bilən xu yərgə barəqan; keyinki dəwrdiki Pirəwn Israiloqa asiylik qilip ularni ezixkə baxlıqan. Huda ularni karamət məjizilər bilən qutquzəqan.

«Yeqında» (4-ayət) Asuriyə Israiloqa hujum qiləqan (bu ix Hudaning tərbiyə jazasini qismən kərsitixi üqün boləqan), birəq Huda yənila ularni karamət yol bilən qutquzəqan. «Əmdi hazır...» Israillar (Hudaning jazasi ularning üstidə ada qilinəqandin keyin) intayin biadil muamiligə muptila bolsa, Huda qoqum tehimu karamət ixlarni kərsitip ularni qutquzidu, deməqçi. ■ 52:5

Əz. 36:20,23; Rim. 2:24

dəydiqanliqimni bilidu.

Pərwərdigar Zionoqa kelidu!

⁷ Taqlar üstidə hux həwər elip kəlgüqining ayaqliri nemidegən güzəl-hə!

U aram-hatirjəmlikni jakarlaydu,

Bəhtlik hux həwərni elip kelidu,

Nijat-қutuluxni elan қilidu,

U Zionoqa: «Hudaying həmmigə həküm süridu!»■

⁸ Kəzətgiliringning awazini angla!

Ular awazini kətüridu,

Nahxilarni yangritip towlaydu;

Qünki Pərwərdigar Zionni elip қaytkanda, ular öz kəzi bilən kəridu!□

⁹ I Yerusalemning harabiliri, nahxilarni yangritip təntənə қilinglar!

Qünki Pərwərdigar Əz həlқigə təsəlli bərgən,

U Yerusalemni həmjəmətlik қilip қutқuzoqan!

¹⁰ Pərwərdigar əllərninг həmmisining aldida Əz muқəddəs Bilikini eqip ayan қiloqan;

Xuning bilən yər-zeminning barliқ qət-yaqiliri

■ 52:7 Nah. 2:1; Rim. 10:15 □ 52:8 «... **Pərwərdigar Zionni elip қaytkanda...**» — demək, Pərwərdigar Zionni (Əz həlқini) əslidiki jayıoqa қayturidu. Baxқа ikki hil təjimişi: «Pərwərdigar Zionni əsligə kəltürginidə...», «Pərwərdigar Zionoqa қaytkanda...». Əməliyəttə bular bir gəp — «Zək.» 1:16ni kəring.

Hudayimizning nijat-қutuluxini kəridu. □ ■

11 Qikip ketinglar, qikip ketinglar;

Həq napak nərsigə təgməy xu yərdin qikip ketinglar;

Uning otturisdin qikip ketinglar;

Pərwərdigarning muқəddəs қақа-қуқилirini kətürgüqilər, өзünqlarni pak tutunglar; □ ■

12 Qünki silər aldirioqan peti əməs,

Patiparaq қаққан peti əməs qikip ketisilər;

Qünki Pərwərdigar aldinglarda mangidu,

Israilning Hudasi arқа muһapizətqinglar bolidu.

*Pərwərdigarning қulining қurbanliқi —
өлүми, dəpnə қilinixi һәм tirildürүlüxi*

13 « — Kərunqlarki, Mening қulum danalıқ bilən ix kəridu,

U *aləm aldida* kətürүlidu, yukiri orunoqa қiqirilidu, naһayiti aliy orunoqa

□ **52:10** «Pərwərdigar əllərninğ һəmmisining aldida **Өz muқəddəs Bilikini eqip ayan қiloqan**» — demək, Huda karamət ix қilixқа təyyar turux үqүн «yəngni түrgən»! «**Yər-zeminning barlıқ qət-yaqiliri Hudayimizning nijat-қutuluxini kəridu**» — muxu yərdə «kərüx» bəlkim kəzi bilən kərüxni һəm өз bexidin өtküzүxnimu bildüridu. ■ **52:10** Zəb. 98:1-2; Luқа 3:6 □ **52:11** «**muқəddəs қақа-қуқилar**» — Hudaning ibadəthanisida ixlitilidu. Musa pəyoqəmbərgə berilgən қanunoqa asasen bu қақа-қуқилarni pəқət қаһinlar wə ularning һəmjəməttikiliri (pak һələттə bolsa) kətүrsə bolidu; biraq 1-ayətkə қariqanda, Hudaning barlıқ һəlkining muxu imtiyazi bar. ■ **52:11** 2Kor. 6:17; Wəһ. 18:4

erixtürüldü. □ ■

14 Lakin nuroqun kixilər seni körüp, intayın həyran kəlixidu,

— Qünki uning qirayi baxqa hərəkəndikiningkidin kəp zəhimləngən,

Kulning kiyapiti xu dərijidə buzuwetilgənki, uningda hətta adəm siyaqımu qalmioqan! □ ■

15 U xu yol bilən nuroqun əllərning üstigə *kan* qaqudu.

Hətta xah-pədixahlar mu uning karamitidin aozini tutupla qalidu;

Qünki əzlrigə əzəldin eytilmioqanni ular kərələydu,

Ular əzəldin anglap baxmioqanni

□ **52:13** «— Kөрünlarki, Mening kulum danalix bilən ix keredu,..» — «Pərwərdigarning kuli» toqruluk «kul küyləngən nahxa» degən ataklık tət xeir bar. Bu «nahxilar» 42:1-9-ayət, 49:1-13-ayət, 50:4-11-ayət həm 52:13-53:12-ayət kiqə dawam qilidu. «Kөрünlarki... Mening kulum...» degən sözlər əng ahirki «kul küyləngən nahxa»ning baxlinixidur. Muxu əng ahirki «nahxa» ilgiriki nahxilarning sirlirini yexip beridu. ■ **52:13** Yəx. 11:2, 3; Əf. 1:20, 21; Fil. 2:9-11 □ **52:14** «Lekin nuroqun kixilər seni körüp, intayın həyran kəlixidu» — «seni» xubhisizki «Pərwərdigarning kuli»ni kərsitidu. ■ **52:14** Yəx. 53:3

qüxinələydu. □ ■

53

Dawami

¹ Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən?

Həm «Pərwərdigarning Biliki» boləuqı kingimu ayan kılınəan? □ ■

² U bolsa *Pərwərdigarning* aldida huddi yumran maysidək,

Yaki huddi qəşjirək tupraqta tartқан bir yil-tizdək əsidu;

Uningda jəzbidarlıq yaki həywə yok bolidu,

□ **52:15** «U xu yol bilən nuroqun əllərninğ üstigə kan qaqıdu» — Təwratta, Musa pəyoqəmbər arqılık qüxürülgən qanun boyiqə, qurbanlık kılınəan həywanning qeni arqılık, kixilərninğ gunahlıri «yepilatti» yaki «yuyilatti». Gahıda, buni ipadiləx üqün, kahınlar (ibadəthanida həywanlarni qurbanlık kıləuqı məhsus hadimlar) qurbanlıqning qenini kixilərninğ üstigə qaqatti wə bu arqılık kixilərninğ gunahlıri yuyilatti. Biz tərjimidə qüxinixlik bolsun üqün «kan» degən səzni qəxtuk. Bular ibraniy tilida bir səz bilən, yəni «qaqıdu» bilən ipadilinidu. Əmdi muxu yərdə zadi qandak qurbanlıqning qenini «qaqıdu»? Jawab keyinki ayətlərdə tepilidu. ■ **52:15** Mis. 24:6, 8; Rim. 15:21 □ **53:1** «**Bizning həwirimizgə kimmu ixəngən? Həm «Pərwərdigarning Biliki» boləuqı kingimu ayan kılınəan?»** — muxu ayəttin kərələymizki: — (1) «Pərwərdigarning Biliki» bir xəhs bolidu (2-, 3-ayətnimu kərunğ). Təwəndiki 2-12-ayətlərgimu qarışanda, «Pərwərdigarning Biliki» bilən «Pərwərdigarning kuli» bir gəp. (2) Pərwərdigarning «ayan kılıxi» yaki wəhıysi bolmisa, həqkim uni toniyalmaydu. ■ **53:1** Mis. 6:6; 15:6; Zəb. 98:1; Yəx. 51:5, 9, 10; Yh. 12:38; Rim. 10:16

Biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb kıləudək tək-i-turkimu yok bolidu. □ ■

³ U kixilər tərpidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraklıxidu;

U kəp dərd-ələmlik adəm bolup,

Uningə azab-əkubət yar bolidu;

Xuning bilən uningdin yüzlər qaqurulidu;

U kəmsitilidu, biz uni heq nərsigə ərziməs dəp həsablidu. □ ■

⁴ Birək əməliyətə bolsa,

U bizning qayoqu-həsritimizni kətürdi,

Azab-əkubətlirimizni öz üstigə aldi.

Biz bolsaq, bu ixlarni u wabaqə uqrioanlikidin,

Huda tərpidin jazalinip uruloanlikidin,

Xundaqla kiyin-kistakka elinoanlikidin dəp

□ 53:2 «U ... huddi qəojirək tupraqta tartqan bir yiltizdək əsidu; uningda jəzbidarlik yaki həywə yok bolidu, biz uni kərginimizdə, uning bizni jəlb kıləudək tək-i-turkimu yok bolidu» — «Pərwərdigarning quli»ning tuquluxi həm uning əsüp yetilixi gərqə məjizə bolsimu, heqkim uning «Pərwərdigarning Biliki» ikənlisini bilməy, uningə pisənt kilmaydu. Əməliyətə maysa wə yiltizlar qandaqmu qəojirək yərdin ünüp qıqsun?! ■ 53:2 Ayup 8:11 □ 53:3 «U kixilər tərpidin kəmsitilidu, ular uningdin yiraklıxidu,...» — kixilər: — «Kelip qıqixi, turmuxi wə turki jəhəttin muxundaq addiy adəm qandaqmu «Pərwərdigarning Biliki» bolidu?» dəp oyluxi mumkin. ■ 53:3 Zəb. 22:6-8; Yəx. 49:7; 52:14; Mar. 9:12

qariduk! □ ■

⁵ Lekin u bizning asiyliklirimiz tüpəylidin yarilandi,

Bizning gunahlirimiz üqün zəhimpləndi;

Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuq,

Həm kəmçidin boləlan yariliri arkilik biz xipamu taptuq. □ ■

⁶ Həmmimiz huddi qoylardək yoldin ezip,

Hərbirimiz özimiz halioqan yoloqa mangoqaniduk;

Birəq Pərwərdigar həmmimizning kəbihlikini uning üstigə yioqip yūklidi. ■

□ 53:4 «**Birəq əməliyətə bolsa, u bizning qayoqu-həsritimizni kətürdi, azab-oqubətlirimizni öz üstigə aldi. Biz bolsəq, bu ixlarni u ...Huda tərpidin jazalinip uruloqanlikidin, xundəklə kiyin-kistəklə elinoqanlikidin dəp qariduk!**» — bu bexarətə peillar kəpingə «ətkən zaman xəklidə» yeziloqanliki oqurmənlər üqün bir az oqəlitə tüyuluxi mumkin. Bu bexarətlər bolsa, kəlgüsi, yəni tehi yüz bərmigən ixlarni aldin eytkən bolsa, nemixkə «ətkən zaman xəklidə» ipadilinidu? Ixinimizki, Həmmigə Qadir Hudayimiz aldida, kəlgüsidiki, yəni tehi yüz bərmigən iqlar huddi burunqi yaki bügünki iqlarəqa ohxaxla roxən həm enik turidu, əlwəttə. Bu bexarətlərdə, Yəxaya pəyoqəmbər Muqəddəs Rohning qəbiliyiti bilən kəlgüsidiki məlum bir zamanda bolup otkinidəklə, bexarət berilgən ixlarni, alliburun yüz berip boləlan ixlarni kərgəndək enik kəridu. Peilning «ətkən zaman xəkli»ni ixlitixning əhmiyiti xuni ispatlayduki, Hudaning nəziridiki «Əzining quli»ning əlümi, əlmisəqtin buyənki əng əhmiyətlik, əng muhım wə əng uluəq ix, xundəklə mənggülik bir pakit. ■ 53:4 Mat. 8:17 □ 53:5 «**Uning jazalinix bədiligə, biz aram-hatirjəmlilik taptuq**» — ibrəniy tilda «bizgə aram-hatirjəmlilik yətküzgüqi jəza uning bexioqə qüxti». ■ 53:5 Rim. 4:25; 1Kor. 15:3; 1Pet. 2:24 ■ 53:6 1Pet. 2:25

⁷ U qiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi; U huddi boquzlxkka yetiləp mengiloan paklandək boquzlxkka elip mengildi, Xundakla yung kirkioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatqandək, u zadila eoiz aqmidi. □ ■

⁸ U qamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi,

Əmdi uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!

Qünki u tirikləarning zeminidin elip ketildi,

Mening həlkimning asiyliki üqün u waba bilən uruldi. □ ■

⁹ Kixilər uni rəzillər bilən ortaq bir gərgə bek-itkən bolsimu,

Lekin u ölümidə bir bay bilən billə boldi,

Qünki u heqqaqan zorawanlik kılıp bakmioan,

Uning aozidın birər eoizmu hiylə-mikirlik söz

□ **53:7 «U qiynilip, azab qəkkən bolsimu eoiz aqmidi»** — baxka birhil tərjimesi: «U qiynaldi, birək özini təwən tutup aozini aqmidi». **«U huddi boquzlxkka yetiləp mengiloan paklandək boquzlxkka elip mengildi, xundakla yung kirkioquqilar aldida koy ün-tinsiz yatqandək, u zadila eoiz aqmidi»** — muxu paklanlar wə koylar nemə ixning öz aldida turidioanliqini bilməydu, əlwəttə; birək qul bilidu həm pütün wujudi həm ihtiyari bilən özini Pərwərdigarning halioqini xu dəp uni qobul kılıp, özini pida kılıdu. ■ **53:7** Mat. 26:63; 27:12,14; Mar. 14:61; 15:5; Ros. 8:32

□ **53:8 «U qamap koyulup, hək soraktin məhrum bolup elip ketildi»** — baxka bir-ikki hil tərjimesi bar: — «U qamap koyulup, sorakka tartılıp bilən elip ketildi» yaki «U rəhimsizlik bilən, heq sorakka tartılmayla elip ketildi», yaki «U har qilinowanda, u (adil) sot qilinix hoquqidin məhrum boldi». **«Əmdi uning əwladini kimmu bayan kılalisun?!»** — baxka birhil tərjimesi: «Əzining dəwridikilər bolsa, (ular arisida) kim (bu ixlaroqə) ətiwarlıdı».

■ **53:8** Zəb. 22:30; Yəx. 53:10

tepilmas. □ ■

¹⁰ Birak uni ezixni layiq kergən Pərwərdigardur;

U uni azabka qəmüldürgüzdi.

Gərqə u öz jenini gunahni yuyidioğan kurbanlik
qiləğan bolsimu,

Lekin u özining uruq-əwladlirini qokum kərüp
turidu,

Xundaqla uning kəridioğan künliri uzartilidu;

Wə Pərwərdigarning kəngli səyünidioğan ixlar
uning ilkidə bolup, rawaj tepip əməlgə axu-

□ **53:9 «u ölümidə ...»** — ibraniy tilida muxu yərdiki «ölümi» degən səz, «kəplük xəklidə», «ölümliri» dəp elinoğan; bu səz «kul»ning ölümünün dəhşətlik boləğanliqini, xundaqla uning ölümünün əhmiyitining kəp tərəplimilik boləğanliqini kərsətsə kerək. **«U ölümidə bir bay bilən billə boldi»** — muxu bexarətning əməlgə axuruluxi, Injil «Mat.» 27:57-ayəttin yaki «Yuh.» 19:38-ayəttin enik tepilidu. ■ **53:9** 1Pet. 2:22; Mat. 27:57-60

rulidu. □ ■

¹¹ U əzi tartқан japaning mewisini kərüp məmnun bolidu;

Həkkaniy boluquı Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yətküzidu.

Qünki u ularning kəbihliklerini əzigə yükliwalidu. □ ■

□ **53:10 «Gərqə u öz jenini gunahni yuyidioqan qurbanlik kıloqan bolsimu,...»** — yənə birhil tərjimişi: — «Gərqə u (Huda) uning jenini gunahni yuyidioqan qurbanlik kıloqan bolsimu,...» Muxu ayəttiki «gunahni yuyidioqan qurbanlik» (ibraniy tilida «axam» deyilidu), Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən Təwrat 3-kisim, yəni «qurbanliknamə» süpitidə boloqan «Lawiylar» degən kitabta, muxu hil qurbanlik «adəm bilən Huda»ni həmdə «adəm bilən adəm»ni inaklaxturidioqan, yəni «itaətsizlik qurbanliki» dəp ataloqan («Lawiylar», 5-babni kərüng). **«uning kəridioqan künliri uzartilidu»** — Pərwərdigarning küli 8-ayətkə əsasən pərzəntsiz «əwladi yok» həlda əldi. Birak muxu bayanlaroqa əsasən u hazır həyat həmdə uning bir ailisi bolidu. Ular kim? Awwalki bəbtiki 15-ayəttə «kan qeqiloqan» nuroqun «yat əllər», yəni təwəndiki 11- həm 12-ayəttiki əzigə ixəngən, «həkkaniylik yətküzülgən» «nuroqun kixilər» bolmay kim bolsun? U əlgən bolsa, muxu ix əlümdin tirilgəndin keyin boluxi kərək; demək, Pərwərdigarning küli əlümdin tirilidu. **«Pərwərdigarning kəngli səyünidioqan ixlar uning ilkidə bolup, ... əməlgə axurulidu»** — muxu bayanroqa əsasən, kül əlümdin tirilgəndin keyin Huda uning kəlioqa ələmdiki bərlük ixlarni tapxuridu. ■ **53:10** Zəb. 22:30; Yəx. 53:8; Yəx. 8:18; Zəb. 89:26-29; Mat. 1:1; Yh. 12:24; Rim. 5:18, 19; 1Pet. 2:9 □ **53:11 «Həkkaniy boluquı Mening kulum əzining bilimliri bilən nuroqun kixilərgə həkkaniylikni yətküzidu»** — muxu yərdiki «nuroqun kixilər» uningroqa ixini dioqan məmin bəndilər, yəni uning (10-ayəttiki) «uruk-əwladi» bolidu. «Nuroqun kixilər» deyilgini «həmmə adəm» degənlik əməs, əlwəttə. ■ **53:11** Ibr.12:2; Rim.5:18, 19

12 Bu ixliri üçün Mən xu «nuroqun kixilər»ni uningoa hədiyyə qilip nesiwisi qilimən, Xuning bilən u əzi küqlüklərni oənimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu; Qünki u ta əlüxkə kədər «*xarab hədiyyə*»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərđi, Xundakla əzining asiylik qiloquqilarning qatarida sanilixioqa yol qoydi. Xuning bilən u nuroqun kixilərnin gunahini əz üstigə aldi, Əzini asiylik qiloquqilarning ornioqa koyup ular üçün dua qildi». □ ■

54

□ 53:12 «**Bu ixliri üçün Mən xu «nuroqun kixilər»ni uningoa hədiyyə qilip nesiwisi qilimən**» — «nuroqun kixilər» əzining ailisi (10-ayəttki) «uruk-əwladi», Huda uningoa bərgən «rohij pərzəntliri», «əzining adəmliri»dur. «**Xuning bilən u əzi küqlüklərni oənimət süpitidə üləxtürüp beridioqan bolidu**» — muxu «küqlüklər» bəlkim 52-bab, 15-ayəttiki «xah-padixahlar» qatarliqlarni kərsitixi mumkin. Demək, Pərwərdigarning quli «Padixahlarınin Padixahı», Xahinxah bolidu. «**U ta əlüxkə kədər «xarab hədiyyə»ni təkkəndək, əz jenini tutup bərđi**» — Musa pəyoqəmbər arkilik Israiloqa berilgən «qurbanliq tüzümi»də, pütünləy Hudaqa atap köydürüldioqan «köydürmə qurbanliq» üstigə «xarab hədiyyə» təküldi; bu «qurbanliqning toluqlimisi» dəp qarilidi. «**asiylik qiloquqilarning qatarida sanaldi**» — bəlkim ikki mənisi təng boluxi mumkin; (1) əzini asiylarqa wəkil qilip ular üçün jaza tartti; (2) əzi «jinayətqi» dəp qaraldi (ibranij tilida «asiylik qiloquqilar» həm «jinayətqilər» bir söz). ■ 53:12 Mar. 15:28; Luqa 22:37; 23:34; Ros. 28:18; Kol. 2:15; Mat. 20:28

Pərwərdigarning qulining əjirining birinçi nətijisi •••• Zionning Hudaning ətrapiya yiqilip uning bilən inaqlixixi

¹ — Təntənə qıl, i pərzənt kərmigən tuoqmas ayal!

Nahxilarni yangrat, xadlinip towla, i toloqak tutup baqimioqan ayal!

— Qünki qerib ayalning baliliri eri bar ayalningkidin kəptur! — dəydu Pərwərdigar, — □ ■

² Qediringning ornini kengəytip, Turaloquliringning etiklirini ular yaysun; Küqüngni heq ayimay qedir taniliringni uzartkin,

Kozukliringni qingaytkin; □

³ Qünki sən ong wə sol tərəpkə kengiyisən; Sening əwlading baxqa əllərnə igələydu; Ular qerib xəhərlərnə aqalilik qilidu.

⁴ Korkma, qünki sən heq hijaləttə bolmaysən, Heq uyatka qaldurulmaysən, Qünki yərgə heq qaritilip qalmaysən, Qünki yaxliqingdiki hijilqanliqni untuysən, Tulluqungning aqanitini heq esinggə kəltürəlməysən.

⁵ Qünki seni yaritip Xəkilləndürgüqing bolsa sening ering,

□ **54:1** «**qerib ayalning balilir**» — xübhisizki, ««Pərwərdigarning quli»ning uruq-əwladi» deqenlik bilən barawərdur. Qünki muxu balilarni qerib ayal əzi tuoqmioqan. Muxu babtiki barliq bərikətlər yənə xübhisizki, qulning jəpəlik əjiridin kəlgən nətijidur. Qulning «birinçi wəzipisi» «Yəqubni Hudəqə yiqip qayturux»tur. Muxu babtiki tema dəl xudur.

■ **54:1** Gal. 4:27 □ **54:2** «**turaloquliringning etiklirini ular yaysun**» — «ular» bəlkim qaytip kəlgən «qerib ayalning baliliri» (1-ayət).

Samawi qoxunlarning Sərdari boloqan
Pərwərdigar Uning nomi;
Həmjəmət-ƘutƘuzoƘuqing bolsa Israildiki
Mukəddəs BoloƘuqi,
U barliƘ yər-zeminning Hudasi dəp atilidu.

⁶ Qünki Pərwərdigar seni qaqirdi,
— Huddi eri əzidin waz kəƘkən, kəngli sunuƘ
bir ayaldək,
YaxliƘida yatliƘ bolup andin taxliwetilgən bir
ayalni qaqiroqandək qaqirdi» — dəydu sening
Hudaying;□

⁷ Mən bir dəƘikə səndin ayrilip kəttim,
BiraƘ zor kəyümqanliƘ bilən seni yenimoƘa
yioƘimən;

⁸ OƘəzipimning texixi bilən Mən bir dəƘikila
yüzümni səndin yoxurup qoydum;
BiraƘ mənnggülük meħir-muħəbbitim bilən
sanga kəyümqanliƘ kərsitimən» — dəydu
Həmjəmət-ƘutƘuzoƘuqing Pərwərdigar.

⁹ Muxu ixlar huddi Nuħ *pəyoƘəmbər* dəwridiki
topan suliridək bolidu —
Mən Nuħ dəwridiki sular ikkinqi yər yüzini
besip ötməydu dəp kəsəm iqkinimdək, —

□ 54:6 «Huda seni ... huddi eri əzidin waz kəƘkən, kəngli sunuƘ bir ayaldək, yaxliƘida yatliƘ bolup andin taxliwetilgən bir ayalni qaqiroqandək qaqirdi» — degən sozlər muxu yərdə muħim. Israil: «Huda meni taxlap kətti» degən tuyoƘuda bolidu. Əməliyəttə bolsa Huda adil boləqanliƘi üqün ulardin ayrilip kətti; ularning Hudadin yüz əruxi bilən Huda ulardin «ajrixip kətkən». Bu ixlar 50-bab, 1-3-ayəttə tiləqə elinoqan. BiraƘ muxu yərdə Huda Öz xəƘkitini kərsitip bu ixlarni tiləqə almaydu; U pəƘəttə 8-, 9-ayəttə: — «Mən (səndin oƘəzəplinip) bir dəƘikə səndin ayrilip kəttim» — dəydu.

Mən xundak kəsəm iqlkənmənki,
Səndin ikkinqi ɔzəzəplənməymən,
Sanga ikkinqi tənbiḥ bərməymən.■

¹⁰ Qünki taqlar yəkilidu,
Dənglərmu yətkilip ketidu,
Biraq meḥir-muḥəbbitim səndin hərgiz
kətməydu,
Sanga aram-hatirjəmlik bərgən əhdəmmu
səndin neri bolmaydu»
— dəydu sanga kəyümqanlik kiləuqi
Pərwərdigar.

Yengi Yerusalemning parlak keləqiki

¹¹ I har boləqan, boranda uyan-buyan
qayqaləqan, heq təsəlli qilinmiəqan *kiz*,
Mana, Mən taxliringni rəngdar semont lay bilən
qirlaymən,

Kək yaqutlar bilən ulungni salimən;

¹² Parkirak munarliringni ləəllərdin,
Dərwaziliringni qaknak yaqutlardin,
Barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip
yasaymən.□

¹³ Sening baliliringning həmmisi Pərwərdigar
təripidin əgitilidu;

Baliliringning aram-hatirjəmliki zor bolidu!■

¹⁴ Sən həkqaniylik bilən tiklinisən;

Sən zulumdin yiraq,

■ 54:9 Yar. 9:11 □ 54:12 «Parkirak munarliringni ləəllərdin, ... barlik sepilliringni jawahiratlardin kilip yasaymən» — kona dəwrlərdə bəzi xəhərlərdiki sepilda munarlarəa aptapning əksi qūxidioqan tax əynəklər ornitilip, «kuyaxlar» dəp atilatti. Muxu yərdə biz «parkirak munarlar» dəp tərjimə qilduk. ■ 54:13 Yḥ. 6:45

(Qünki sən heq qorkmaysən)

Wəhxəttinmu yirak turoquci bolisən,

Qünki u sanga heq yekinlaxmaydu.

¹⁵ Mana, birərsi haman yioqilip sanga hujum qilsa,

(Biraz bu ix Mening ihtiyarimda boləqan əməs),

Kimki yioqilip sanga hujum qilsa sening səwəbingdin yikilidu.

¹⁶ Mana, kəmür otini yəlpütüp,

Əzigə muwapik bir qoralni yasioquci təmürqini Mən yaratqanmən,

Həm har kilix üqün həlak qiloquqinimu Mən yaratqanmən;□

¹⁷ Sanga qarxi yasaləqan heqkandak qoral karəqə kəlməydu;

Sanga ərz-xikayət qiloquci hər bir tilni sən mat kilisən.

Mana xular Pərwərdigarning qullirining alidiəqan mirasidur!

□ **54:16 «Mana, kəmür otini yəlpütüp, əzigə muwapik bir qoralni yasioquci təmürqini Mən yaratqanmən, həm har kilix üqün həlak qiloquqinimu Mən yaratqanmən»** — demək, Mən bolmisam muxu qorallar həm ixlətməkqi boluquqilar bolmaytti; ularning həmmisi Mening qolumda, Mən bilən dost bolsang ularning wəhimiliri nemə hesablinatti? 17-ayətnimu kərüng.

Ularning həkkanıylikı bolsa məndındur! □

55

Pərwərdigarning qulining əjirining ikkinqi nətijisi •••• Uning dunyağa sunoqan yengi həyatqa igə boluxqa təklipi

¹ Həy! Barlık ussap kətkənlər,

Suoğa kelinglar!

Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar;

Mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab

həm süt setiwelinglar; □ ■

□ **54:17 «Mana xular Pərwərdigarning kullirining alidioqan mirasidur!»** — muxu ayətkiqə Yəxaya

«Pərwərdigarning quli»ni pəkət birlik xəklidə tiloqa aldi. Biraq «yengi Yerusalem»da «Pərwərdigarning kulliri» bar — yəni «Pərwərdigarning quli»ning uruk-əwladı, u gunahlırını kətürüp kütquzoqan «həkkanıylik yətküzgən»lırı bar. Ular hazır bəlkim «Pərwərdigarning quli»oqa ohxax pəzilətlik, güzəl muhəbbətlik harakterida bolup, xundakla uningoqa ohxax Hudağa toluq ibadətlik hizmət kılıdu. □ **55:1**

«**Suoğa kelinglar!**» — ibraniy tilida «su» köplük xəklidə bolup («sularoqa kelinglar!»), suning köplükini bildüridu.

«**Puli yoklar, kelinglar, ax-nan setiwelip yənglar; mana kelinglar, nə pul nə bədəl təliməyla xarab həm süt setiwelinglar!**» — Huda Yəxaya arkilik koqidiki satarməndək pütün dunyağa söz kılıdu. Biraq u həqkəndək gəp satmaydu, əlwəttə.

Əmdi Hudaning muxu iltipatioqa pul bilən erixkili bolmisa, uningoqa kəndək bahada erixkili bolidu? Jawab dəl 3-ayəttə deyilidu: — u bolsa pəkətlə adəmnıng Hudağa kulak selixtiki dikkitidin ibarət. Qünki 53-babta kərginimizdək, Hudaning mehir-xəpkiti bilən Pərwərdigarning quli barlık insan uqün kurban bolup bədəl tələydu. ■ **55:1** Yh. 7:37,38

² Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioğan nərsigə pul həjləysilər?

Əjiringlarni adəmni heq qanaətləndürməydioğan nərsilər üçün sərp qilisilər?

Gepimni kəngül qoyup anglanglar, yahxisidin yənglar,

Kənglünqlar molqiliktin qanaətlinidu;□

³ Manga kulak selinglar, yenimoşa kelinglar;

Anglanglar, jeninglar həyatka erixidu;

Wə Mən silər üçün mənngülük bir əhdə tüzüp berimən: —

Xu əhdə — Dawutka wədə qilinoğan mehir-xəpkətlərdu!□ ■

⁴ Mana, Mən uni əl-yurtlaroşa guwahqi süpitidə, Əl-yurtlaroşa yetəkqi həm sərkərdə süpitidə

□ 55:2 «Nemixka həkikiy ax-nan bolmaydioğan nərsigə pul həjləysilər? Əjiringlarni adəmni heq qanaətləndürməydioğan nərsilər üçün sərp qilisilər?»

— oqurmənlərnin esidə bolux kerəkki, 44-bab, 20-ayəttə, Huda Əzini tonumioğanlar toqurulux «uning yegini küllərdu!» degənidi. «Kənglünqlar molqiliktin qanaətlinidu» —

ibranıy tilida «jeninglar molqiliktin qanaətlinidu». □ 55:3

«Mən Dawutka wədə qilnoğan mehir-xəpkətlər» — muxu səzlər «Zəbur» 18-küy həm 89-küydin elinoğan. Huda xu küylərdə Dawut pəyoşəmbərgə ikki wədinı bərgən: (1) Dawutning bir əwladi uning təhtidə mənngü olturidu. (2) muxu əwladi pəkət İsrailoşıla əməs, bəlki jahəndiki barlıq əl-yurtlar üstidin həkümranlıq qilidu. Təwəndiki 4-ayəttə muxu kixi dəl «Pərwərdigarning quli» ikənliki enik kərunidu; uning xapaiti bilən muxu bərikətlər «nə bədəl nə pul təliməyla» wujudka qikidu. ■ 55:3 Ros. 13:34

təkdin kildim —□

⁵ — «Mana, sən özünggə yat bir əlni qakirisən, Seni bilmigən bir əl yeningoşa yügürüp kelidu; Səwəbi bolsa Pərwərdigar Hudaying, Israildiki Mukəddəs Boluquqining Əzidur; Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalığın yar kildi».□

⁶ — Izdənglar Pərwərdigarni, U Əzini tapkuzmaqçı boluqan pəyttə;

U yeqin turoqan waqtida uningoşa nida qilinglar!

⁷ Rəzil adəm öz yolini,

Naħək adəm öz oy-hiyallirini taxlisun,

Pərwərdigarning yenioşa qaytip kəlsun,

U uningoşa rəhimdillik kərsitidu;

Hudayimizning yenioşa qaytip kəlsun,

U zor kəqürüm kilidu.

⁸ Qünki Mening oyliqanlirim siləning oyliqanliringlar əməs,

Mening yollirim bolsa siləning yolliringlar əməstur;

⁹ Qünki asman yərdin qanqə yukiri boluqinidək,

Mana Əz yollirim siləning yolliringlardin,

Mening oyliqanlirim siləning oyliqanliringlardin xunqə yukiridur.

□ 55:4 «**Mana, Mən uni ... yetəkçi həm sərkərdə süpitidə təkdin kildim**» — bu ayəttiki «uni» — Muxu yərdə yənə «Dawutka wədə kilinoqan mehır-xəpçətlər» boluqan «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu (42:6, 49:6-8ni kəring). Xuningdək 5-ayəttiki «sən» degən səzmu xübhisizki, «Pərwərdigarning quli»ni kərsitidu. □ 55:5 «**Mana, sən özünggə yat bir əlni qakirisən, seni bilmigən bir əl yeningoşa yügürüp kelidu... Qünki U seni uluqlap sanga güzəllik-julalığın yar kildi**» — muxu ayəttə «sən» yənə «Pərwərdigarning öz quli»ni kərsitidu, səzlər uningoşa eytilidu.

10 Yamoʻur h m qar asmandin q x p,
Yer yuzini suoqirip uni k k rtip, qe  klitip,
Terioquqio a urukni, yeg uqig  ax-nanni
t minlig q  kaytmaydioqand k,

11 Mana Mening aozimdin qik kan s z-kalamim
xundaqtur;

 z kengl mdikini  m lg  axurmioquq ,
Uni  w tix m ksitimg  toluk y tmig q ,
U  z mg  bikardin-bikar kaytmaydu. □

12 Q nki sil r xad-huram  alda qikisil r;
Aram-hatirj mlikt  yet klinip qikisil r;
Taoqlar h m dengl r sil rning aldinglarda nahxa
yangritidu,
Dalalardiki barlik d l-d r hl r qawak qelixip
t nt n  kilidu; □ ■

13 Yantaklikning ornida qarioqay,

□ 55:11 «**Mening aozimdin qik kan s z-kalamim ...
uni  w tix m ksitimg  toluk y tmig q , ...  z mg 
bikardin-bikar kaytmaydu.**» — muxu s zl r 6-10-ay tl r
bil n toluk baolinidu. Hudaning oyliri gunahkar insan-
ningkidin xunq  yukiri bolsimu, Hudaning k ql k s zi towa
kiloqan ad mni k t r p  zig  h mrahlikka ig  kilidu; xuning
bil n ular Hudaning oylirini h m yollirini q xinixk  baxlap,
Hudaning sirlirida uning bil n ortaq bolux imtiyazioq  er-
ixt r lidu. □ 55:12 «**Q nki sil r xad-huram  alda
qikisil r...**» — ular zadi n din qikidu? Ahirki zaman-
larda, b lkim Hudaning yolida mangoqanlar Zionq  qarap  z
yurtliridin qikidioqanlikini k rsitidu; bir k xu arilikta, h rbir
towa qilmaq i boloqan ad mning bir «qikixi» boluxi ker k;
 zining tallioqan yolliridin, gunahliridin, x hsiy tqilikidin,
t k bburlukidin, barlik  n' niwiyy k zkaraxliridin Hudaning
yengilikioq  h m qakirikioq  qarap «qikixi» ker k.  mdi
muxu yol japalik h m «h t rl k» boloini bil n u b ribir
y nila jah n-al mdiki  ng xad-huram h m  hmiy tlik yoldur.

■ 55:12 1Tar. 16:33

Jioʻanlikning ornida hadas dərīhi ʻsīdu;
 Muxular bolsa Pərwərdigarōqa bir nam
 kəltūridu,
 Mənggūgə üzūlməs karamət bolidu. □

56

*«Yəxaya» 3-қismi •••• Ahirki zamanlarni,
 təltəküs nijatlikni kütüx •••• Rəbkə təxna
 bolōanlarni rioʻbətlandürüx*

¹ Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Adalət həm hīdayəttə qing turunglar,
 Həkkaniylikni yürgüziweringlar;
 Qünki Mening nijatim yeqinlaxti,
 Həkkaniylikim ayan kilinay dəwatīdu, □

² Muxularni qilōuqi kixi,
 Muxularda qing turoquqi insan balisi —
 Xabat künini bulōimay pak-mukəddəs
 sakliōuqi,

□ **55:13** «Yantaklikning ornida kariōay, jioʻanlikning ornida hadas dərīhi ʻsīdu» — demisəkmū, ikki hil dərəh (kariōay wə hadas) «daim yexil turidoʻan» dərəhlərdur.

□ **56:1** «Adalət həm hīdayət» — (ibraniy tilida birla səz bilən ipadilinīdu) — Muxu yərdə Musa pəyoqəmbərgə berilgən mukəddəs qanun-pərmanlarning barlik tələplirini kərsitīdu.

Kolini hərəkəndə rəzillikdən tartqıqı kixi nemidegən bəhtliktdur![□]

³ Özini Pərwərdigarə bəqləyən yat yurtluq adəm: — «Pərwərdigar qoqum meni öz həlkədin ayriwetidu!»,

Yaki aqwat boləyən kixi: — «Mana, qaxxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun.[□]

⁴ Qünki Pərwərdigar: — Mən Öz «xabat künlirim»ni saqlaydıyən, Kənglümdiki ixlarni tallıyən, Əhdəmdə qing turıdıyən aqwatlarəya mundaq dəymənki: —

⁵ Mən ularəya Öz öyümdə,

Yəni Öz tamlirim iqidə orun həm nam-ataq ata kəlimən;

Muxu nam-ataq oqul-kizliri barlarningkidin əwzəldur;

Mən ularəya üzülməs, mənggüyük namni

[□] **56:2 «Xabat küni»** — ibraniy tilida həm «yəttingi» həm «tohtitix» degən mənide. Huda Musa pəyqəmbər arqılıq Israiləya «yəttingi küni»də, yənə xənbə künidə öz xəhsiy ix-hizmitini tohtitip, əzining hərmitidə dəm elixni buyruyən. Əlwəttə, mundaq kəlix hərəkəndə bir millətning, bolupmu Israillardək dehqanqılıq bilən xuqullinidıyən millətning həkəkiy iman-ixənqi bar-yoklukını ispatlaydıyən ixtur. Məyli sodigər yaki dehqan bolsun: — «Xənbə künidə ixlisəm aləyən paydam bəlkim altidin bir həssə kəp bolar» — dəp oylıxi mumkin.

[□] **56:3 «Yaki aqwat boləyən kixi: — «Mana, qaxxal bir dərəhmən!» degüqi bolmisun** — «aqwat» piqiwetilgən adəm. Kona jəmiyətlərdə ular padixahlarning yaki baylarning hərəmhənilirida ayal-kənzəklirini qoqdax hizmitini kəlattı. Muxu yərdə aqwatlar bəlkim barlıq meyiqlərgə, barlıq orni pəslərgə, barlıq kəzgə ilinmaydıyən kixilərgə wəkillik kəlixı mumkin.

berimən.□

⁶ Pərwərdigarning hizmitidə boluxқа,
 Uning namioğa seşinixқа,
 Uning kulliri boluxқа Pərwərdigaroğa özini
 başlioğan,
 Xabat künini buloşimay pak-muқəddəs
 saklioğan,
 Əhdəmni qing tutқан yat yurtluқning
 pərzəntlirini bolsa,

⁷ Ularnimu Əz muқəddəs teşimioğa elip kelimən,
 Mening duagah boloğan əyümdə ularni huxal
 қilimən;
 Ularning köydürmə қurbanliқliri һəm təхəkkür
 қurnanliқliri Mening қurbangahim üstidə
 қобul қilinidu;

□ 56:5 «mən ularoğa Əz əyümdə, yəni Əz tam-
 lirim iқidə orun һəm nam-ataқ ata қilimən» — muxu
 ayəttiki «əyüm» bolsa, Hudaning muқəddəs ibadəthanisi.
 Əslidə Musa pəyoşəmbərgə tapxuruloğan қanunoğa asasən,
 aşwatlar wə meyiplar ibadəthanioğa kirixкə bolmaytti; birақ
 «Pərwərdigarning қuli» қiloğan ixlardin keyin kirixкə bolidioğan
 boloğan; muxundақ bolupla қalмай, Huda ularoğa «muқim
 orun»ni beridu, demək halisa mənggü turidioğan bir jayni
 beridu. Əsliy ibraniyqə tekisttə «қol wə nam-ataқ ata қilimən»
 deyilgən. Biz uni «orun wə nam-ataқ ata қilimən» dəp tərјimə
 қilduқ. «Қol» bizningqə «turuxқа һoқuқluқ orun» degən
 mənidə ixlitilgən boluxi mumkin. Qünki Musa pəyoşəmbərgə
 quxürülgən қanun boyiqə aşwatlarıning muқəddəs qediroğa
 yaki muқəddəs ibadəthanioğa kirix һoқuқи yoқ idi («Қan.» 23:1)
 «Orun һəm nam-ataқ ata қilimən... » baxқа birhil tərјimisi
 «nam-əməl abidisi tikləymən,...». «...ularoğa... nam-ataқ
 ata қilimən... muxu nam-ataқ oşul-қizliri barların-
 ingkidin əwzəldur; Mən ularoğa üzülməs, mənggüluқ
 namni berimən» — aşwatning pərzənt kərüxi mumkin əməs,
 əlwəttə.

Qünki Mening öyüm «Barlıq əl-yurtlar üqün dua kılınıdıoğan öy» dəp atilidu.■

⁸ Israildin tarkilip kətkən qeriblarni yioqip qayturıdıoğan Rəb Pərwərdigar: —

Mən yənə uningota baxkılarni,

Yəni yioqilip bolqanlarota baxkılarnimu qoxup yioqimən! — dəydu.

Israildiki yetəkligüqilərgə bolqan bir bexarət

⁹ — I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuktin elinglar,

Ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!□

¹⁰ *Israılning* kəzətqiliri həmmisi qarıoqu;

Ular heq bilməydu;

Həmmisi kəwaxni bilməydıoğan gaqa itlar,

Qüxəkəp yatıdıoğan, uyquota amraklar!

¹¹ Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu,

Ular bolsa *həlqimni* «bakquqi»larmix tehi!

Ular yorutuluxni heq bilməydu,

Ularınq həmmisi halioqanqə yol tallap keyip kətkən,

■ **56:7** Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46 □ **56:9** «I dalalardiki barlıq haywanlar, kelip ozuktin elinglar, ormanlıktiki barlıq haywanlar, kelinglar!» — Huda Özining jazalixidin ölgənlərninq jəsətliri bilən ozuklinixqa haywanlarni təklip kılidu.

Birsimu qalmay hər biri öz mənəpəitini közlər yürgüqilər! □

¹² Ular: «Kəni, xarab kəltürimən, Həraqni qanoquqə iqəyli; Ətimu bolsa bğünkidək bolidu, Tehimu molqilik bolidu yənə!» — dəweridu.

57

Qarangoqulukta berilgən nur

¹ Həqkanıy adəm aləmdin ətidu, Həqkim buningoqa kəngül bəlməydu; Mehriban adəmlər yioqıp elip ketilidu, Birəq həqkim oylap qüxinəlməyduki, Həqkanıy adəmlər yaman künlərnı kərmısun dəp yioqıp elip ketilidu. ■

² U bolsa aram-hatırjəmlıq iqıgə kiridu; Yəni əzlırınıng durus yolıda mangoqan hərбір kixi, Əz ornıda yetıp aram alıdu. □

□ **56:11** «Muxu itlar bolsa nəpsi yaman, toyoqanni bilməydu, ular bolsa həlqimni «baqquqi» larmix tehi!» — «baqquqi» yaki «kəzətqi» (yetəklıgüqi)ning ikki muhım roli bar: — (1) kəzətqilik; yəni sırtın kelıdıoqan həwp-hətər əhwalıdın həlqni aqahlandırup taqabil turux qarısını tepix; (2) «baqquqılık»; əz həlqıgə kəyünüp ularnıng əhwalını obdan qüxinıp həwər elıxtur. ■ **57:1** Zəb. 12:1; Mik. 7:2 □ **57:2** «...durus yolıda mangoqan hərбір kixi, əz ornıda yetıp aram alıdu» — «əz ornıda yetıp aram alıdu» degənnıng mənısi, «ornıda səkratta yatqan» yaki «gərdə yatqan» degənlıq bolsa kerək; məyli qaysı mənıdə bolsun, asasıy mənısi, ular əlüxi bilənlə ularnıng rohi Hudanınıng aramıoqa kirıdu.

«Pahixə ayal», uning «baliliri» həm towa
kiloğan adam

³ Biraq sənlər, i jadugər ayalning baliliri,
Zinahor bilən pahixə ayalning nəslı;
Buyaqqə yeqin kelinglar;

⁴ Silər kimni mazaq kıliwatisilər?
Yaki kimgə qarxi aqzınglarnı kalqaytıp,
Tilinglarnı uzun qıkırısılər?
Silər bolsanglar asiylıktın tərəlgən balılar,
Aldamqılıkning nəslı əməsmusılər?

⁵ Hərбір qong dərəh astıda,
Hərбір yexil dərəh astıda xəhwaniylik bilən
kəyüp kətküqi,
Kıqık balılarnı jiloqılaroqa həm hada taxlarning
yerıqlırıoqa elıp soyoquqısılər!□

□ 57:5 **«Hərбір yexil dərəh astıda xəhwaniylik bilən kəyüp kətküqi, kıqık balılarnı jiloqılaroqa həm hada taxlarning yerıqlırıoqa elıp soyoquqısılər!»** — Qanaanda (Pələstində) butpərəslik intayın pəskəxlıxıp uqıoqa qıqqanıdı: (1) Pələstınlıqlər «Baal» degən məbudqə «Yərni munbət, ayallarnı tuqumqan kılıdu» dəp qokunıoqan. Muxu butnı «hərıkətkə kəltürüx üqün» ular dəl-dərəhlər (bolupmu daim yexil turıdıoqan dərəhlər astıda) xu məbudqə «nəzir kılınoqan» pahixə ayallar bilən jınsiy munasiwət etküzətti; (2) ular «ölümni baxkurıdıoqan» «Molok» degən baxqə bir məbudnı «məmnun kılıx» üqün, öz balılırını otqə taxlaytıti yaki kılıqlaytıti. Yəxayaning muxu yərdə bu ikki ıxni tiloqa elıxi, bularning pajiəlik məhiyitini kərsətməkqi; ular bir buttin «balılarnı sorap», andın ularnı yənə bir butqə atap soyidu. Biraq muxu yərdə butpərəslik kılıdıoqanlar Pələstındıkilər əməs, bəlki «Pələstınlıqlərdın butpərəslikni əgəngən» Israillarning əzi. Ular əslidə əzlırını Misirdın kutkuzıoqan Hudasioqa «sadıq, wapadar ayal»dək boluxı kerək idi; biraq buning ornıda, ular «pahixə ayal» həm uning baliliri bolup kətkənıdı.

⁶ Eriktiki siliklanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur;

Xular, xularla sening təkşimatingdur;

Xundak, sən ularoqa atap «xarab hədiyəsi»ni kuyup,

Ularoqa «axliq hədiyə»nimu sunup bərdingotu;

Əmdi muxularoqa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?□

⁷ Sən yukiri, egiz bir taq üstidə orun-kərpə selip koydung,

Sən axu yərdimu qurbanliqlarni kilixka qikting.□

⁸ Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip koydung,

Qünki sən Məndin ayrilding,

Sən yalingaqlinip ornungoqa qikting;

Orun-kərpəngni kengəytip *heridarling* bilən özüng üqün əhdiləxting;

□ **57:6 «Eriktiki siliklanoqan taxlar arisida sening nesiwəng bardur»** — muxuning mənisi bəlkim erikta yatkan taxlar suning eritixi bilən bəzidə təbiiy həlda adəməzatning xəkligə kəlgən bolup, həlq tərripidin öz butliri boluxka tallinidu. Yəxaya muxu yərdə «siliklanoqan taxlar» degən sözni ixlitip qaqqak kilidu. Bu ibraniy tilida «hələk» degən birlə söz bilən ipadilinidu wə: «teyiloqak, aldamqi, hətərlik», degən yənə bir məninimu bildüridu. «Nesiwəng» ibraniy tilida «halak» degən söz bilən ipadilinidu. Musa pəyqəmbər əslidə Israiloqa: «Pərwərdigar silərnəng nesiwənglardur» degən bolsimu, ular özigə tegixlik boləqan nesiwining («halak»ining) ornida bir «hələk»ni, yəni bir «aldamqi nərsə»ni tallioqan. **«muxularoqa razi bolup Əzümni besiwalsam bolamti?»** — demək, muxu ixlardin ötüp jazalimay koyuxum hərgiz mumkin əməs. □ **57:7 «Sən axu yərdimu qurbanliqlarni kilixka qikting»** — ular həq nomus qilmay, oquq-axkara (egiz taq üstidə) butpərəslik qilip turatti.

Ularning orun-kərpisigə kənglüng qüxti,
Sən ularda küq-hoqukni kərup qalding.□

⁹ Sən zəytun meyi hədiyisini elip,
Ətirliringni üstibexinggə boluxioğa qeqip,
Padixahning aldioğa barding;
Əlqiliringni yirakğa əwətip,
Həтта təhtisaraoğa yətküqə özüngni pəs

□ **57:8 «Ixiklarning kəynigə wə kəyni kexəklirigə «əslətmiliring»ni bekitip qoydung»** — Musa pəyoqəmbər Israillaroğa Hudaning paklikini əslitix yolida əy ixikining sirtki ikki yenioğa Təwrattiki birqanqə səzni oyux yaki tahta üstigə pütüp qarlxaxni buyruoqanidi. «Paħixə ayal» muxu «əslətmilər»ni sirtioğa əməs, iqigə bekitkən. Ayal uqioğa qıkkən bir butpərəs bolqini bilən, yənıla «Pərwərdigar bar bolsa meni jazalaydu» dəp ənsirəp (baxqılardın yoxurun həlda) muxu tahtilarni bekitkən. Biraq uning mundaq qiloqini Hudani butlarning qatarioğa qoyqinioga barawər. «Paħixə ayal»oğa nisbətən, muxu əslətmə tahtilarni ixik kəynidə bekitix pütünləy hurapiy bir ix, ular uning üqün «iltumar»oğa ohxaxla, halas (Təwratta tiltumarlər mən'i qilinon, əlwəttə). **«Sən ularda küq-hoqukni kərup qalding»** — əslidə «sən ularda bir qolni kərup qalding» degənlik. «Bir qol» bəlkim «azqinə küq-hoquk»ni bildürüxi mumkin. «paħixə ayal» muxuni kərupla dərhal «buningdin paydilanmisam bolmaydu» dəp 9-ayəttiki ixlarni qildi.

kilding.□

¹⁰ Sən besip mangoʻan barlik yolliringda qar-qioʻining bilən,

Yənə: «Pok yəptimən, boldi bəs!» dəp qoymiding tehi,

Ezip yürüxkə yənila küqüngni yioʻding,

Heq jak toymiding.

¹¹ Sən zadi kimdin yürəkzadə bolup, qorqup yürisən,

Yaloʻan gəp kilip, Meni esinggə heq kəltürməy,

Kənglüngdin heq ötküzmiding.

Mən uzunoiqə süküttə turup kəldim əməsmu?

Sən yənila Məndin heq qorqup baqmiding!□ ■

¹² Sening «həkkaniyliking»ni həm «təhpiliring»ni bayan kilimən: —

Ularning sanga heq paydisi yoqtur!

¹³ Qirkirioʻanliringda sən yioʻip toplioʻan *butlar* kelip seni qutkuzsun!

□ **57:9** «**Sən zəytun meyi hədiyisini elip,...**» — baxka birhil tərjimi: «özüggə (huxpurak) mayni sürtüp...». «**Sən... padixahning aldioʻa barding; əlqiliringni yirakka əwətip, hətta təhtisaraoʻa yətküqə özüngni pəs kilding**» — Yəxaya 1-37-bablarda hudasiz dələtlər bilən heq ittipaklxmaslikni qayta-qayta dəwət kiloʻan. Paʻixə ayal «padixah»ni özigə mətpun kilmaqci bolup, dəl «ittipaklxmaslik»ning əksini kilmaqci boloʻan. Əmdi «paʻixə ayal» zadi qaysi «padixah»ning aldioʻa bardı? Əslidə Israilning öz padixahi bar idi. Biraq Huda Yəxaya arkilik ularoʻa yənə kinayilik gəp kilip: Silər hudasiz əlning padixahining aldioʻa berip uningdin yardəm sorisanglar, u padixah kəlgüsida siləring padixahinglar bolidu, deməqci. □ **57:11** «**Mən uzunoiqə süküttə turup kəldim əməsmu?**» — demək, Huda uzun waqitkiqə səwr-taqət kilip Israilni jazalimay kəldi. ■ **57:11** Yəx. 42:14

Birak xamal püw kılıp ularning həmmisini uqurup ketidu,

Bir nəpəsla ularni elip ketidu;

Birak Manga tayanıquci zeminıa miraslik kılıdu,

Mening mukəddəs teıimıa igidarqılık kılıdu.■

¹⁴ *Xu qaıda:* — «Yolni kətürünger, kətürünger, uni təyyarlanglar, Həlkimning yolini boxitip barlik putlikaxanglarni elip taxlanglar» deyilidu.□

¹⁵ Qünki nami «Mukəddəs» Bolıquci,

Yükiri həm Aliy Bolıquci,

Əbədil'əbədgiqə hayat Bolıquci mundak dəydu:

— «Mən yükiri həmdə mukəddəs jayda,

Həm xundakla rohi sunuk həm kiqik peil adəm bilən billə turimənki,

Kiqik peil adəmning rohini yengilaymən,

Dili sunukning kənglini yengilaymən.

¹⁶ Qünki Mən hərgiz mənggügə ərz kılıp əyibliməymən,

Həm əbədil'əbədgiqə ıezəplənməymən;

Xundak kılsam insanning rohi Mening aldimda suslixip yokaydu,

Özüm yaratkan nəpəs igiliri tügixidu.■

¹⁷ Uning öz nəpsaniyətlik kəbihlikidə Mən uningdin ıezəplinip, uni urıqanmən;

■ **57:13** Zəb. 34:7-10 □ **57:14** «**Yolni kətürünger, kətürünger, uni təyyarlanglar, həlkimning yolini boxitip barlik putlikaxanglarni elip taxlanglar**» — muxu ayəttiki bexarət bəlkim ahırkı zamandiki «Zionıa kıytix» toıqruluk eytilidu. ■ **57:16** Zəb. 103:8-10; İbr. 12:9

Mən uningdin yoxurun turup, uningda
 oʻzəzpləngənlikim bilən,
 U yənila arkisioʻda qekinginiqə öz yolini
 mengiwərđi;

18-19 Mən uning yollirini kərüp yətkən
 təkđirdimu,

Mən uni sakaytimən;

Mən uni yetəkləymən,

Mən ləwlərləning mewisini yaritimən,

Uningda wə uningdiki həsrət qəkküqilərgə
 yənə təsəlli berimən;

Yirək turuwatqanoʻda, yeqin turuwatqanoʻqimu
 mutlək aram-hatirjəmlək bolsun!

Wə Mən uni sakaytimən!□

20 Birək rəzillər bolsa tinqilinixni heq

□ 57:18-19 «Uningda wə uningdiki həsrət
 qəkküqilərgə...» — muxu yərdə «wə» yaki «yəni». «...
 Mən uni sakaytimən; mən uni yetəkləymən, mən
 ləwlərləning mewisini yaritimən, ... yirək turuwatqanoʻda,
 yeqin turuwatqanoʻqimu mutlək aram-hatirjəmlək bolsun!»

— bu 15-18-ayətlərdiki muxu bexarət bizningqə Israilni
 kərsitidu. Birək xundək bolsimu, əməliyətə Yəxaya kəstən
 bizgə kimni kərsətkənlikini eytip bərməydu. Xuning bilən
 hərbiqunə gunahqunə, öz gunahqunədin towa qiləqunəsi bar hərbiqunə
 adəm, muxu səzlərnə dora süpitidə öz gunahqunəning yariliriqunə
 yəqidu. «Ləwlərgə mewə yaritimən» degənnəning mənisi nemə?
 Hudaqunə nisbətən ləwlərdiki «həqikəy mewə»ning baxlinixi
 towa qilidiqunə səzlər boluxi kərək. Adəmning Hudaqunə towa
 qilidiqunə, gunahqunə tūpəylidin kattik puxayminini bildüridiqunə
 səzlərnənimu Huda yaratqunə, adəmlər towa qiləqunədə əzlinini
 Hudaqunəning kuqikəqunə taxlixə kərək, uning rəhəim-xəpkitigə
 pütünləy ixinixi kərək, deməkqi. U bəribir ajizlərnəning
 Nijatkar-Qutkuzoqunəsidur. «Küqlək adəmlər» bolsa bəlkim
 hərgiz gunahqunətin kutkuzulmaydu. Qünki ular Hudaqunə əməs,
 bəlkə hərđaim öz-əzīgə tayinidu.

bilməydiyən,
 Dolğunliri lay-latqilarni urəqutuwatkan,
 Dawaloəuwatkan dengizdəktur.
 21 Rəzillərgə, — dəydu Hudayim — heq aram-
 hatirjəmlilik bolmas. ■

58

Quruq diniy paaliyətlər adəmlərnə dozahqa elip baridu; •••• Hudaəqa yaqədiyən «rozini tutux»

1 — Nida qilip jakarliəyin,
 Awazingni qoyup berip boluxiqə towla,
 Awazingni kanaydək kətür,
 Mening həlkimgə ularning asiylikini,
 Yəqupning jəmətigə gunahlirini bayan qiləyin.
 2 Birək ular Meni hər küni izdəydiyən,
 Həkkəniylikni yürgüzidyən,
 Mening yollirimni bilixni huxallik dəp bilidyən,
 Hudasing həküm-pərmanlirini
 taxliwətməydiyən bir əlgə ohxaydu;
 Ular Məndin həkkəniylikni bekitidyən həküm-
 pərmanlarni soraydu;
 Ular Hudaəqa yəqinlixixni hursənlilik dəp bilidu.
 3 *Andin ular:* — «Biz roza tuttuq,
 Əmdi nemixka sən kəzünggə ilmiding?
 Biz jenimizni qiyniduk,
 Əmdi nemixka buningdin həwiring yok?» — *dəp soraydu.*
 — Qaranglar, roza küni öz kənglünqlardikini
 qiliwerisilər,

Hizmətqiliringlarni kattik ixlitisilər;

⁴ Silərnin roza tutuxliringlar jənggi-jedəl qikirix üqünmu?

Kəbih kolliringlar muxt bilən adəm uruxni məxsət kıləan ohximamdu?

Həzirkı roza tutuxliringlarning məxsiti awaz-
inglarni ərlərdə anglitix əməstur!□

⁵ Mən tallıqan xu roza tutux küni —

Adəmlərnin jenini kıynaydıqan künmu?

Bexini komuxtək egip,

Astıqə bəz wə küllərnı yeyix kerək boləan
künmu?

Silər muxundaq ixlarni «roza»,

«Pərwərdigar qəbul kıləudək bir kün»
dəwatamsilər?■

⁶ Mana, Mən tallıqan roza muxuki: —

Rəzillik-zulumning asarətlirini boxitix,

Boyunturukning tasmilirini yexix,

Ezilgənlərnı boxitip hər kılax,

Hərqandaq boyunturukni qekip taxlax
əməsmidi?□

⁷ Ax-neningni aqlarəqə üləxtürüxüng,

Həjətmən musapirlarnı himayə kılıp öyünggə
apirixing,

Yalinqaqlarnı kərginingdə, uni kiydürüxüng,

□ **58:4** «ərlərdə» — ibraniy tilida «yükürida» ■ **58:5**

Zək. 7:5 □ **58:6** «Hərqandaq boyunturukni qekip taxlax əməsmidi?» — «boyunturuk» bəlkim insanlarəqə ulaq həywanlarning qatarida muamilə kılaxni bildüridu. Hudaning yolorukning birinqi baskuqi bolsa, «boyunturukning tasmilirini yexix»; birəq həkkanıylikning ahirkı məxsiti barlık boyunturuklarnı paqəqlap taxlaxtin ibarət bolux kerək.

Əzüngni өзüng bilən bir jan bir tən
 boləqanlardin qaçurmaslığingdin ibarət
 əməsmu?■

⁸ Xundak kıləqanda nurung tang səhərdək wal-
 lidə eqilidu,

Salamətliking tezdin əsligə kelip yaxnaysən;

Həkkəniyliking aldingda mangidu,

Arkəngdiki muhəpizətqing bolsa

Pərwərdigarning xan-xəripi bolidu.

⁹ Sən qəqırsang, Pərwərdigar jawab beridu;

Nida kılısən, U: «Mana Mən!» dəydu.

Əgər arənglardin boyunturukni,

Təngləydiəqan barmakni,

Həm təhmət gəplirini yəq kılısang,□

¹⁰ Jeningni aqlar üçün pida kılısang,

Ezilgənlərninğ həjətliridin qıksang,

Xu qəqda nurung qarəngəqululukta kətürülidu;

Zulmiting qüxtək bolidu;

¹¹ Həm Pərwərdigar sening daimlik
 yetəkligüqing bolidu,

Jeningni kuroqəqçilik boləqan waqtidimu
 qəmdəydu,

Ustihanliringni küqəytidu;

Sən suqirilidiəqan bir baq,

Suliri urəqup tügiməydiəqan, adəmninğ aldimay-
 diəqan bir buləq bolisən;□

■ **58:7** Əz. 18:7,16; Mat. 25:35 □ **58:9** «**Təngləydiəqan barmak**» — hiyliğərlik ixarətlərninğ yəki ərz-xikəyət kıləqanlığini kərsətsə kerək. □ **58:11** «**Adəmninğ aldimaydiəqan bir buləq**» — qəl-bayawanda yürgən yoluqılar üçün buləqlar intayin muhım, əlwəttə. Həli bar, hazır yəq boləqan buləqlar, «adəmninğ aldaydiəqan» buləqlar deyilətti; bundəq buləqlar yoluqılarning jeniəqə zəmin boluxi mumkin.

12 Səndin tərəlgənlər kona harabilərnı qaytidin
 qurup qıkidu;
 Nurəqun dəwrlər qaldurəqan ullarnı qaytidin
 kətürisən,
 Xuning bilən «Bəsülgən tamlarnı qaytidin
 yasıqıqı,
 Koqa-yol wə turaləqularnı əsligə kəltürgüqi» dəp
 atilisən.

13 Əgər sən xabat künidə kədəmliringni sanap
 mangsang,
 Yəni Mening muqəddəs künümdə özüngningki
 kənglüngdikilərnı qılmay,
 Xabatni «huxallıq»,
 Pərwərdigarning muqəddəs künini «hərmətlik
 kün» dəp bilsəng,
 Həm Uni hərmətləp,
 Öz yolliringda mangmay,
 Öz bilginingni izdiməy,
 Quruk parang salmisang, □

14 Undakta Pərwərdigarnı kənglüngning huxal-
 liki dəp bilisən,
 Həm Mən seni yər yüzidiki yukiri jaylarəq
 mingüzüp mangdurimən;
 Atang Yaqupning mirasi bilən seni
 ozuklandırımən —

□ **58:13 «Həm Uni hərmətləp...»** — muxu ibaridə «Uni»
 yaki Pərwərdigarning Özini yaki uning «xabat küni»ni kərsitidu.
**«Öz yolliringda mangmay, öz bilginingni izdiməy, quruk
 parang salmisang,...»** — Musa pəyoqəmbər arqilik Israiləq
 berilgən «on pərman»ning tətinqisi «xabat künini muqəddəs
 küni süpitidə saqlanglar» degən. Xabatning muhim ixliri
 bolsa özining heqkəndəq hususiy ix-hizmətlirini qılmay, Hudani
 seqinixtur.

Qünki Pərwərdigar Öz aqzi bilən xundak söz kildi. □

59

Hudaning səzining dawami — Gunahning özini təhlil qilix

¹ — Qaranglar, Pərwərdigarning qoli kutkuzalmioqudək küqsiz bolup qaloqan əməs; Yaki Uning kuliki anglimioqudək eqir bolup qaloqan əməs; ■

² Birak silərninq kəbihlikinglar silərni Hudayinglardin yiraqlaxturdi, Gunahinglar Uning yüzini silərdin qaqurup Uningoqa tilikinglarni anglatkuzmidi. □

³ Qünki kolliringlar qan bilən, Barmakliringlar kəbihlik bilən miləngən, Ləwliringlar yaloqan gəp eytkən, Tilinglar kaldirlap qerixip səzligən;

⁴ Həqkanıylik tərəptə səzligüqi yoktur,

□ **58:14 «yukiri jaylaroqa mingüzüp mangdurimən»** — bu əjayib sirlik gəp bolup, mənisi (1) ornung nəhayiti üstün bolidu; (2) nəhayiti müxkül həm hətərlik ixlar sanga asan kelidu. Əmdi Huda Əzigə itəət qiləqanlarni nemigə mindüridu? — muxu yərdə deyilmidi. Bəlkim pərixtilərninq küq-kudriti kərsitilixi mumkin. ■ **59:1** Qəl. 11:23; Yəx. 50:2 □ **59:2 «Qaranglar, Pərwərdigarning qoli kutkuzalmioqudək küqsiz bolup qaloqan əməs... birak silərninq kəbihlikinglar silərni Hudayinglardin yiraqlaxturdi, gunahinglar Uning yüzini silərdin qaqurup Uningoqa tilikinglarni anglatkuzmidi»** — muxu -1-2-ayətlər bolsa 58-bab, 3-ayəttiki soaloqa berilgən jawabtur.

Həqiqət tərəptə turidioğan həküm sorioquqi
yoktur;

Ular yok bir nərsigə tayinip, aldamqilik
kilmakta,

Ularning korsikidikisi ziyandax,

Ularning tuquwatkini kəbihlik;■

⁵ Ular qar yilanning tuhumlirini tərəldüridu,

Əmüqükning torini torlaydu,

Kim uning tuhumlirini yesə əlidu;

Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qikidu.□

⁶ Ularning torliri kiyim bolalmaydu;

Əzliri ixligənliri bilən əzlrini yapalmaydu;

Ixligənliri bolsa kəbih ixlardur;

Ularning qolida zorawanlik turidu;□ ■

⁷ Kədəmliri yamanlik tərəpkə yügüridu,

Gunahsiz qanni təküxkə aldiraydu,

Ularning oyliri kəbihlik toqrisidiki oylardur;

Baroqanla yərdə wəyranqilik wə həlakət
tepidu.■

⁸ Tinqlik-aramlik yolini ular heq tonumaydu;

Yürüxliridə heq həqiqət-adalət yoktur;

Ular yollirini əgri-tokay kiliwaldi;

Kim bularda mangoqan bolsa tinq-aramlikni
kərməydu.

■ 59:4 Ayup 15:35; Zəb. 7:14 □ 59:5 «**Ulardin biri qeqilsa zəhərlik yilan qikidu**» — demək, ulardin heqkandak yaxlilik qikmaydu, ularqa taqabil turux intayin təs; adəm «tuhumlar»ni yesə, əlidu; «tuhumlar»ni buzsa, ulardin tehi hətərlik bir yilan qikidu. □ 59:6 «**ularning torliri kiyim bolalmaydu**» — muxu ayət wə 5-ayətkə qarioqanda, «torliri» degənlik ularning kəstliri həm yamanliklirini diniy niqab bilən yapidioğan usullarni bildüridu. ■ 59:6 Ayup 8:14,15 ■ 59:7 Pənd. 1:16; Rim. 3:15

Israil gunahini ikrar kilidu

⁹ — Xunga həqiqət-adalət bizdin yırağ turidu;
 Həkkaniylik yetip bizni qümkiğən əməs;
 Nurni kütimiz, birağ yənila qarangoşuluk!
 Birla oşil-pal parlioğan yorukluknımu kütimiz,
 Yənila zulməttə mangimiz.

¹⁰ Qarioşulardək biz tamni silaxturup izdəymiz,
 Kəzsiz boləqandək silaxturimiz;
 Gugumda turəqandək qüxtimu putlixip ketimiz,
 Qət yaqılarda əlüklərdək yürimiz. □

¹¹ Eyiklərdək nərə tartimiz,
 Pahtəklərdək kattıq ağ urimiz;
 Biz həküm-həqiqətni kütüp qaraymiz, birağ u
 yok;

Nijat-qutuluxni kütimiz, birağ u bizdin yirağtur;

¹² Qünki itaətsizliklerimiz aldingda köpiyip kətti,
 Gunahlerimiz bizni əyibləp guwahlik beridu;
 Qünki itaətsizliklerimiz hərdaim biz bilən bil-
 lidur;

Kəbihliklerimiz bolsa, bizgə roxəndur: —

¹³ Qünki Pərwərdigarəşa itaətsizlik kilməktimiz,
 wapasizlik kilməktimiz,
 Uningdin yüz əriməktimiz,
 Zulumni həm asiylikni tərəşip kilməktimiz,
 Yaloğan sözləni oydurup, iq-iqimizdin
 sözlüməktimiz;

¹⁴ Adalət-halislik bolsa yoldin yenip kətti;
 Həkkaniylik yirağta turidu;
 Qünki həqiqət koqida putlixip ketidu;
 Durus-diyənətningmu kirgüdək yeri yoktur.

□ **59:10 «Qət yaqılarda əlüklərdək yürimiz»** — baxqa birhil
 tərjimi: «küqi barlar arisida əlüklərdək yürimiz».

15 Xuning bilən həkikət yokay dəp qaldı;
 Özümni yamanlıqtın neri qılay degən adəm
 həkning olja nixani bolup qaldı!

Pərwərdigar duani anglap ixka kiridu

16 Həm Pərwərdigar kərđi;
 Həküm-həkikətning yokluğu Uning nəziridə in-
 tayin yaman bilindi.

Wə U *amal qilojudək* birmu adəmning yokluğunu
 kərđi;

Gunahkarlarəja wəkil bolup dua qiloquci
 heqkimning yokluğunu kərüp, azablinip kengli
 parakəndə boldi.

Xunga Uning Öz Biliki əzigə nijat kəltürđi;

Uning Öz həkkanıylikı Əzini kollap qıdamlıq
 kıldı;□ ■

17 U həkkanıylikni kəlkan-sawut kıldı,

Bexioqa nijatlıq dubuloşisini kiydi;

Kısas libasini kiyim kıldı,

□ **59:16 «Həm Pərwərdigar kərđi; həküm-həkikətning yokluğu Uning nəziridə intayin yaman bilindi»** — Pərwərdigar Əz məmin bəndilirining duasını anglap ixka kirixidu. **«xunga uning öz biliki əzigə nijat kəltürđi»** — okurmənlərnin esidə boluxi kerəkki, «Pərwərdigarning Biliki» Uning dunyaəja əwətidioğan Qutkuzoquci-Məsihi, yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Demək, İsrail əzining asiylikı, itaətsizlikini, əzlrininin gunahka taqabil turalmaydioğanlikini toluq ikrar qilip towa qiloğan waqıtta, «heq qutkuzodək adəm bolmioqanda», Hudaning xan-xəripini əsligə kəltürüx üqün, xundakla amalsiz qaloğan insanni qutkuzux üqün «Pərwərdigarning Biliki» nijatni elip muxu dunyaəja kelidu. Qutkuzux ixlrini u yaloqaz ada kıldı; «heq adəm» unioqja yardəm bərməydu. Yənə 53-babni kəring. ■ **59:16** Yəx. 63:5

Muhəbbətlik kızıqlıqlıni ton kılıp kiydi.■

18 Adəmlərnıng kılolanlırı boyıqə, u ularqa kəyturıdu;

Rəkıblırıgə kəhr qüxürıdu,

Düxmənlırıgə ıxlırını kəyturıdu,

Qət arallardıkılərgımu u ıxlırını kəyturıdu.

19 Xuning bilən ular ətərbtə Pərwərdıgarnıng namıdın,

Künqıxıxta Uning xan-xərıpidın kərkıdu;

Düxmən kəlkündək besıp kırğınıdə,

Əmdi Pərwərdıgarnıng Rohı unıngqa kərxı bır tuqlıni kətürüp berıdu;

20 Xuning bilən Həmjəmət-Kutkuzoquqı Zıonqa kelıdu,

U Yakup jəmətıdıkılər arısdın itaətsizlıktın yenıp towa kılolanlarqa yekınlıxıdu, — dəydu Pərwərdıgar.□ ■

21 Mən bolsam, mana, Menıng ular bilən bololan əhdəm xukı, — dəydu Pərwərdıgar —

«senıng üstünggə kənup turolan Menıng Rohım, xundakla Mən senıng aozıngqa kuyolan söz-kalamım bolsa,

Bunıngdın baxlap əbədıl'əbədğıqə öz aozıngdın, nəslıngnıng aozıdın yakı nəslıngnıng nəslıngnıng aozıdın hərgız

■ 59:17 Əf. 6:17; 1Tes. 5:8 □ 59:20 «Xuning bilən Həmjəmət-Kutkuzoquqı Zıonqa kelıdu, u Yakup jəmətıdıkılər arısdın itaətsizlıktın yenıp towa kılolanlarqa yekınlıxıdu» — «Rim.» 11:26 kərüng. ■ 59:20 Yəx. 10:21,22; Rim. 11:26

qüxməydu! — dəydu Pərwərdigar. □

60

Qutkuzuloğan Zionning parlak keləqiki

¹ — Ornungdin tur, nur qağ! Qünki nurung yetip kəldi,

Pərwərdigarning xan-xəripi üstüngdə kətürüldi!

² Qünki qarangöqulük yər-zeminni, Qapqara zulmət əl-yurtlarni basidu; Biraq Pərwərdigar üstüngdə kətürüldü, Uning xan-xəripi seningdə kərünüdu;

³ Həm əllər nurung bilən, Padixahlar sening kətürülgən yoruklukung bilən mangidu.

⁴ Bexingni kətür, ətrapingoğa qarap baq; Ularning həmmisi jəm bolup yioqilidu; Ular yeningoğa kelidu, — Ooqulliring yiraqtin kelidu, Qizliring yanpaxlaroğa artilip kətürüp kelinidu.

⁵ Xu qağda kərisən, Kəzliring qaqnap ketidu, Yürəkliring tipqəkləp, iq-iqinggə patmay qalisən;

□ **59:21 «sening üstünggə qonup turoğan Mening Rohim»** — əmdi muxu ayəttiki «sən» degən kim? Yukirikı 20-ayəttə «Həmjmət-Qutkuzoquqi Zionğa kelidu» deyilgən. «Həmjmət-Qutkuzoquqi» bolsa, 16-ayəttiki «Pərwərdigarning Biliki», yəni «Pərwərdigarning quli»dur. Xübhisizki, muxu sözlər uningğa, yəni Məsihgə deyilidu.

Qünki dengizdiki baylıqlar sən tərəpkə burulup
kelidu,

Əllərnin mal-dunyaliri yeningoşa kelidu.■

⁶ Top-top bolup kətkən təgilər,

Həm Midiyan həm Əfəhdiki taylaqlar seni
qaplaydu;

Xebadikilərnin həmmisi kelidu;

Ular altun həm huxbuy elip kelidu,

Pərwərdigarning mədhüyilirini jakarlaydu.

⁷ Kedarning barlıq qoy padiliri yeningoşa
yioşilidu;

Nebayotning qoçqarliri hizmitingdə bolidu;

Ular Mening qobul kiximoşa erixip
qurbangahimoşa qikirilidu;

Xuning bilən güzellik-julaliximni ayan kiliđioğan
öyümni güzelləxtürimən.□

⁸ Kəptərhanilirišoşa kaytip kəlgən kəptərlərdək,
Uqur keliwatқан buluttək keliwatқан kimdu?

⁹ Qünki arallar Meni kütidu;

Xular arisidin oşulliringni yiraқtin elip kelixkə,

Əz altun-kümüxlirini billə elip kelixkə,

Tarxixniki kemilər birinçi bolidu.

Ular Hudaying Pərwərdigarning namioşa,

■ 60:5 Zəb. 34:4-9; Wəh. 21:26 □ 60:7 «...Midiyan
həm Əfəhdiki taylaqlar seni qaplaydu; Xebadikilərnin
həmmisi kelidu; ... Edarning barlıq qoy padiliri yeningoşa
yioşilidu; Nebayotning qoçqarliri hizmitingdə bolidu» —
6-7-ayətlərdə deyilgən yərlərnə hərətidin kəring. Pələstinni
nuқта kəlip eytqanda, «Midiyan» yiraқ jənubta, «Əfəh» Pars
qoltuқining xərkij təripidə, «Xəba» Misirning jənubiy təripidə,
«Kedar» həm «Nebayot» xərk tərəptə, yəni Ərəbistandiki
qəl-bayawanning ximalida. Xebadin sirt həmmisi bəlkim Ərəb
kəbililiri.

Israildiki Mukəddəs Boloquqining yenioğa kelidu;

Qünki U sanga güzəllik-julalik kəltürdi.□

¹⁰ Yat adəmlərninğ baliliri sepilliringni quridu, Ularning padixahliri hizmitingdə bolidu;

Qünki ətəzipimdə Mən seni urdum;

Birəq xapaitim bilən sanga rəhim-məhribanlik kərsəttim.■

¹¹ Dərwaziliring hərdaim oquq turidu;

(Ular keqə-kündüz etilməydu)

Xundəq kילוqanda əllərninğ bayliqlirini sanga elip kəlgili,

Ularning padixahlirini aldingoğa yetəkləp kəlgili bolidu.

¹² Qünki sanga hizməttə boluxni rət kilidioğan əl yaki padixahlilik bolsa yəkilidu;

Muxundəq əllər pütünləy bərbat bolidu.

¹³ Mening mukəddəs jayimni güzəlləxtürüxkə,

Liwanning xəripi,

— Arqa, qarioqay wə boksus dərəhlirininğ həmmisi sanga kelidu;

Xundəq kılıp ayioqim turoğan yərnəi xəreplik kılımən.□

¹⁴ Seni harlioqanlarning baliliri bolsa aldingoğa egilginiqə kelidu;

□ **60:9 «Tarxitektiki kemilər birinçi bolidu...»** — biliximizqə, kədimki zamanlarda üq «Tarxix» bar idi (həmmisi turning mustəmlilikiliri). Muxu ayəttiki «Tarxix» bəlkim İspaniyəni (Qanaandin yirəq bolioğan qərbiy tərəptə) kərsitidu; deməqçi, ahirki zamanda Hudaning yolini tutqanlar jaħandiki barlik tərəplərdin Zionoğa qarap kelidu. ■ **60:10** Yəx. 49:23

□ **60:13 «Liwanning xəripi, — arqa, qarioqay wə boksus dərəhlirininğ həmmisi sanga kelidu»** — Liwan degən jaydin hərəhil qiraylik dərəhlər qıqatti.

Seni kəmsitkənlərninğ həmmisi ayıoıngıoıa bax uridu;

Ular seni «Pərwərdigarning xəhəri»,
«İsraildiki Mukəddəs Bolıuqıning Zioni» dəp ataydu.

¹⁵ Sən taxliwetilgən həm nəprətke uqrioıanlıkıng üqün,
Həqkim zeminingdin ətmişən;

Əmdiliktə Mən seni mənngülük bir xan-xəhrət,
Əwlad-əwladlarınğ bir hursənliki qilimən. ■

¹⁶ Əllərninğ sütini emisən,
Padixahlarning əmqikidin əmgəndək *mehir-xəpkitigə* erixsən;

Xuning bilən sən Mən Pərwərdigarni özünğning Nijatkarinğ həm Həmjamət-Kutkuzoıuqinğ,
«Yakuptiki kudrət Iğisi» dəp bilisən. □ ■

¹⁷ Misning ornioıa altunni,
Təmürning ornioıa kümüxnı əpkelip almax-turimən;

Yaoıaqning ornioıa misni,
Taxlarınğ ornioıa təmürni əpkelip almax-turimən;

Sening həkimliringni bolsa tinq-aramlık,
Bəğliringni həqkanıylik qilimən.

■ **60:15** Yəx. 49:19; 54:1, 6, 7 □ **60:16** «**Əllərninğ sütini emisən, padixahlarning əmqikidin əmgəndək mehir-xəpkitigə erixsən**» — demək, Zion ahırkı zamanlardiki azab-oqubətlərdin ətüxi bilən (hərəkəndək kəmsitixlər, ətəmənlik, nəprət həm ziyankəxlikkə uqrioıandın keyin) ajiz bir səbiy balidək barlık «yat əllər»ning keyünüxliri həm ətəmhorluğu bilən qonğkur təsəlligə iğə bolidu. «**Yakuptiki kudrət Iğisi**» — muxu yərdə «Yakup» həm Yakupning ətzi həm uning əwladliri İsrailni kərsitidu. ■ **60:16** Yəx. 43:3

18 Zeminingda zorawanlikning heq sadasi bolmaydu,
Qegraliring iqidə wəyranqilik wə həlakətmu yok bolidu;

Sən sepilliringni «nijat»,
Dərwaziliringni «mədhıyə» dəp ataysən.

19 Nə kuyax kündüzdə sanga nur bolmaydu,
Nə aynıng julasi sanga yorukluk bərməydu;
Bəlki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,

Sening Hudaying güzəl julalıķıng bolidu.

20 Sening kuyaxıng ikkinqi patmaydu,
Eying tolunlukidin yanmaydu;
Qünki Pərwərdigar sening mənggülük nurung bolidu,

Həsərət-kayıuluk künliringgə hatimə berilidu.

21 Sening həlķingning həmmisi həkkaniy bolidu;
Yər-zeminoqa mənggügə igidarqilik kılidu;
Ularning Mening güzəl julalıķimni ayan kılixı üqün,

Ular Öz qolum bilən tikkən maysa,
Öz qolum bilən ixliginim bolidu.■

22 Səbiy bala bolsa mingoqa,
Əng kıqiki bolsa uluoq əlgə aylinidu,
Mənki Pərwərdigar bularnı öz waķtida tezdin əməlgə axurimən.

61

Zionning parlaķ keləqiki — dawami •••

■ **60:21** Yəx. 29:23; 45:11; Mat. 15:13

«Pərwərdigarning quli»ning yənə bir sözi

¹ «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda,

Qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən.

U meni sunuq kəngülləрни yasap saqaytixka,

Tutkunlaroqa azadliqni,

Quxəp koyuloqanlaroqa zindanning eqiwetili
lidoqanliqini jakarlaxka əwətti; □ ■

² Pərwərdigarning xapaət kərsitidoqan yilini,
Həm Hudayimizning kisasliq künini jakarlaxka,

□ **61:1** «Rəb Pərwərdigarning Rohi mening wujudumda, qünki Pərwərdigar meni ajiz ezilgənlərgə hux həwərlər yətküzüxkə məsihligən» — «məsihligən» yaki «məsih kילוan» — muxu yərdə biz qaytidin bu ibarigə quxənqə berimiz, xundakla «Məsih» toqruluk tohtilimiz. Hudaning yolyoruqi bilən Israiloqa yengi bir padixah bekitix üqün uning bexioqa may sürtülux kerək idi. Muxu murasim «Məsih kilinix» dəp atilip, xu qaoqdin baxlap muxu padixah «Hudaning məsih kילוini» dəp atilatti. Muqəddəs ibadəthanining hizmitini kילוan «qurbanliq kילוquqi» kaqinlarmu muxu hizmətkə kirixix üqün «məsih kilinixi» kerək idi. «Məsih kilinix» bəzidə pəyoqəmbərlərgimu ətküzülətti. Biraq muxu ayəttiki «məsih kilix» zəytun meyi bilən əməs, bəlki Hudaning Öz Muqəddəs Rohi bilən ətküzülidu; insan təripidin ətküzülməydu, Hudaning Əzi ətküzidu. «Pərwərdigarning quli» toqrisidiki səzləрни yioqinqaqliqoqanda, u «Padixah» (pütkül aləmningki), Pəyoqəmbər («səzümni aozingoroqa quyimən») həm «Kutquzoquqi Kaqin»dur (gunahkarlar üqün əzini qurbanliq kিলidu, gunahkarlar üqün dua kিলidu). Xu üq wəzipini ada kিলix üqün u Hudaning Rohi bilən «məsih kilinixi» kerək idi. Muxu yərdin baxlap biz «Pərwərdigarning quli»ni «Məsih» degən nam bilən qaqirimiz. Israilning 60- həm 61-babta kərsitilgən bəhtining, əllərninq (Israil arqilik boluqan) bəhtiningmu həmmisi Məsihning kילוan ixidur. ■ **61:1** Luqa 4:17,18,19,20

Barlıq qayotu-həsərət qəkkənlərgə təsəlli berixkə meni əwətti. □

³ Ziondiki həsrət-qayotu qəkkənlərgə,
Küllərnin orniə qüzəllikni,
Həsərət-qayotunin orniə sürkilidiə xad-huramlıq meyini,
Əxlik-məyüslük rohinin orniə,
Mədhıyə tonini kiydürüxkə meni əwətti;
Xundak kılıp ular «həkkaniylikning qong dərəhliri»,
«Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu,
Ular arkilik uning qüzəllik-julaliki ayan kılınıdu. □

⁴ Ular kədimki harabzarlıqlarni qaytidin quridu,
Əslidə wəyran kılınə jaylarni qaytidin tikləydu,

□ **61:2 «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiə qon yili»** — «Law.» 25-babta kərsitilgən «burə qəlix) yili», yəni «azadlıq yili», yaki «xadlıq yili» bolsa «Pərwərdigarning xapaət kərsitidiə qon yili»ni aldin'ala ayan kılınə «bexarətlik bir rəsim» bolsa kerək. Injil, «Luqa» 4:18-19ni kəring. □ **61:3 «Pərwərdigar... Ziondiki ... küllərnin orniə qüzəllikni, həsrət-qayotunin orniə sürkilidiə xad-huramlıq meyini, əxlik-məyüslük rohinin orniə, mədhıyə tonini kiydürüxkə meni əwətti»** — qayotu-həsərət bildürüx üqün, adəmlər küllərdə olturatti yaki ularni pəxanisiə sūrtətti. Məsih bolsa «küllərnin orniə» huxallikni bildüridiə qon mayni adəmnin pəxanisiə sūrtidu. **«mədhıyə toni»** — muxu «ton» pütün bədənni oraydiə qong bir kiyim bolup, bəkim həmmə əxlik ketip, adəmnin pütkül wujudida Hudaə mədhıyə oqux pəyda bolidiə qon kərsitidu. **«Xundak kılıp ular «həkkaniylikning qong dərəhliri», «Pərwərdigarning tikkən maysiliri» dəp atilidu»** — yukiridiki 1:29-, 57:5-ayəttə, «qong dərəhlər» butpərəslik kılınıdiə qon jaylar idi. Həzir ular Hudaə ibadət kılıxni bildüridu.

Harabə xəhərlərni, dəwrdin-dəwrgə
wəyranlikta yatқан jaylarni yengibaxtin
küridu;■

⁵ Yəqa yurtluklar turəuzulup, padiliringni
bakidu;

Yatlarning baliliri koxqiliringlar,
üzümqiliringlar bolidu.

⁶ Birak silər bolsanglar, «Pərwərdigarning
kahinliri» dəp atilisilər;

Silər toqranglarda: «Ular Hudayimizning
hizmətkarliri» deyilidu;

Ozukliringlar əllərnin baylikliri bolidu,

Silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər.□ ■

⁷ Horlinip, xərməndilikdə kəloqininglarning
ornioqa ikki həssə nesiwənglər berilidu;

Rəsua qilinoqanlikning ornioqa ular təkşimatida
xadlinip təntənə k'ilidu;

Xuning bilən ular zeminioqa ikki həssiləp igidar-
qilik k'ilidu;

■ **61:4** Yəx. 58:12 □ **61:6** «**Birak silər bolsanglar, «Pərwərdigarning kahinliri» dəp atilisilər**» — oqurmənlərgə məlumki, «kahin»lar mukəddəs ibadəthanidiki hizmətqilər bolup, həklərgə wəkil bolup ularning hərhil kurbankliklerini Hudaqə atap otta köydürgüqi idi. Buningdin sirt, Hudaning həkikət-həkümlirini əgitix wəzipisi bar idi («Mal.» 2:7). Musa pəyoqəmbər dəwridə, Huda «Barlik həlkimni Özümgə atap kahinlar k'ilimən» degənidi («Mis.» 19:6). Birak həlkning kəpinqisi itətsizlik bilən muxu wədidin məhrum boldi; pəqət «Lawiy» degən kəbilidikilər kahinlik rolni ətiyəligənidi. Birak muxu ayət bizgə ayan k'iliduki, Hudaning əslidiki nixani həman əməlgə axurulidu. «**silər ularning xan-xərəplirigə ortaq bolisilər**» — yaki «Ularning xan-xərəpliridin təntənə k'ilisilər».

■ **61:6** 1Pet. 2:5, 9; Wəh. 1:6; 5:10

Mənggülük xad-huramlik ularningki bolidu. □
 8 Qünki Mən Pərwərdigar tooqra həküm,
 həkikətəni əzizləymən;
 Kəydürmə qurbanlik kiliqta hərqandaq bu-
 langqilik wə aldamqilikka nəprətlinimən;
 Mən ularoqa həkikət bilən tegixlikini qayturup
 berimən;
 Mən ular bilən mənggülük bir əhdini tüzimən. □
 9 Xundaq kiliq ularning nəslining dangki əllər
 arisida,
 Pərzəntlirining dangki həlki-aləm arisida
 qikidu;
 Ularni kərgənlərninğ həmmisi ularni tonup eti-
 rap kiliduki,
 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata kילוan
 nəsilidur». □

□ **61:7 «Horlinip, xərməndilikdə qaloqninglarning orniqə ikki həssə nesiwənglər berilidu»** — «ikki həssə nesiwənglər» toqurluq yənə 40-bab, 2-ayətni kəring. □ **61:8 «kəydürmə qurbanlik»** — muxu hil qurbanlik pütün peti Hudəoqa (toluq ibadət kiliq üqün) atap kəydürülətti. Adəm (məyli bərgüqi, məyli kahin bolsun) qurbanlikning gəxidin heq yemətti. Əgər muxundaq qurbanlik kילוanda, birsi Hudədin bir zərriqini qalduroqan bolsa, bu «bulangqilik»ka barawər idi. Əmdi təwəndə, Huda Əzi insaniyətke, Əz həlkiqə məlum bir nərsini wədə kiliq bərməkqi bolsa, undaqta u Əzining «kəydürmə qurbanlik» toqrisidiki muqəddəs qanuniqə Əzi boysunoqanqə ohxax, U bərgən nərsidə kילוə bir kəmlik hərgiz bolmaydu; U insaniyətke wədə kילוanliridin heqnərsini qaldurmaydu. □ **61:9 «Ular bolsa Pərwərdigar bəht ata kילוan nəsilidur»** — «Zəb.» 22:30-31ni kəring. Yukiriki 59:21-ayəttə deyilgən «əhdə»gə asəsən, Zionning nəslini «Məsih»ning Rohi həm səz-kalamioqə igə bolidu. Xübhisizki, muxu 8- həm 9-ayəttə xu əhdə, xundaqla uning nətijisi yənə kərsitilidu.

Məsih yənə söz qilidu

¹⁰ — «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən,
 Jenim Hudayim tüpəylidin huxallinidu;
 Qünki toy qilidiqan yigit özigə «kahinlik səllə» kiyiwaloqandək,
 Toy qilidiqan qız ləəl-yaqutlar bilən özini pərdazliqandək,
 U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi,
 Həkkaniylik toni bilən meni pürkəndürdi. □
¹¹ Qünki zemin özining bihini qıkarşinidək,
 Baq özidə teriloqanlarni ündürginidək,
 Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərnin aldida həkkaniylikni həm mədhıyini ündüridu». □

□ **61:10 «Mən Pərwərdigarni zor xad-huramlik dəp bilip xadlinimən... U nijatlikning kiyim-keqikini manga kiydürdi, həkkaniylik toni bilən meni pürkəndürdi»** — Məsih Hudaning Zion həm əl-yurtlarni kütquzuxtiki hizmitini ada qilix üqün u təyyarlıqan kiyim-keqəkni qobul qilidu. «Toy qilidiqan yigit» həm «toy qilidiqan qız» bolsa, əlwəttə nahayıti diqqət bilən ularning məhsus kiyimini kiyidu. Muxu kiyim pəkətlə muxu məxsət bilənla kiyilidu; ohxaxla Məsih «adəmni kütquzux üqün» huxallik bilən Huda bərgən məhsus kiyimni kiyidu. Muxu kiyim uning kim ikənlikini, nemə ix qiləpili kəlgənlikini kərsitidu; yəni nijat, mutlək həkkaniyliktin həm «kahinlik səllə» (yəni insan üqün dua qilixitiki rol)din ibarəttur. Dunyada kim muxundaq «kiyim» kiyiwaloqan peti pəyda bolsa, hər bir əqli bar adəm uni Huda əwətkən Məsih dəp tonup yetixi kerək. □ **61:11 «Qünki zemin özining bihini qıkarşinidək,... Rəb Pərwərdigar ohxaxla barlik əllərnin aldida həkkaniylikni həm mədhıyini ündüridu»** — muxu ix Məsihning yənə bir huxallikning səwəbi — uning qilidiqan hizmiti qoqum muwəppəkıyətlik bolidu; u nijatni insaniyətke yətküzüp nuroqunlıqan kixilərnı gunahtin kütquzidu.

62

Məsihning sozining dawami

¹ — «Taki Zionning həkkaniylikini julalinip qaknap qikkucə,

Uning nijati lawuldawatkan məx'əldək qikkucə,
Zion üqün heq aram almaymən,
Yerusalem üqün hərgiz süküt kilmaymən;

² Həm əllər sening həkkaniylikingni,
Barlıq padixahlar xan-xəriplingni kəridu;
Həm sən Pərwərdigar Əz aqzi bilən sanga
qoyidoğan yengi bir isim bilən atilsən, ■

³ Xundakla sən Pərwərdigarning qolida turoğan
güzəl bir taj,
Hudayingning qolidiki xağanə bax qəmbiriki
bolisən.

⁴ Sən ikkinqi: «Ajraxқан, taxliwetilgən» dəp
atalmaysən,

Zemining ikkinqi: «Wəyran kılıp taxliwetilgən»
dəp atalmaydu;

Bəlki sən: «Mening huxallikim dəl uningda!»,
dəp atilsən,

Həm zemining: «Nikahlanoğan» dəp atilidu;

Qünki Pərwərdigar səndin huxallik alidu,

Zemining bolsa yatlık bolidu. □

⁵ Qünki yigit kızıqə baqlanoğandək,

Ooqulliring sanga baqlinidu;

Toy yigiti kızdin xadlanoğandək,

Hudaying seningdin xadlinidu.

⁶ Mən sepilliringda kəzətqilərnı bekitip koydum,
i Yerusalem,

■ 62:2 Yəx. 65:15 □ 62:4 «Mening huxallikim dəl uningda!» — ibraniy tilida «Hefzibağ». «Nikahlanoğan» — ibraniy tilida «Biyulağ».

Ular kündüzmu ҳам keqisimu aram almaydu;
I Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt
qılmanglar![□]

⁷ U Yerusalemni tikligüqə,

Uni yər-jaħanning otturisida rəhmət-
mədhıyılərnıng səwəbi qıloquqə,
Uningəqa heq aram bərmənglar!».

⁸ Pərwərdigar ong qoli həm Əz küqi boləqan
biliki bilən mundak qəsəm iqtı: —

«Mən zıraətliringni düxmənliringgə ozuq
boluxqa ikkinqi bərməymən;

Japa tartip ixligən yeni xarabnimu yatların
pərzəntliri ikkinqi iqməydu;

⁹ Zıraətlərnı orup yioqanlar əzlirila uni yəp
Pərwərdigarni mədhıyıləydu;

Üzümlərnı üzgənlər muqəddəs əyümning
səynalirida ulardın iqudu».

¹⁰ — Ətünqlar, dərwazılardın ətünqlar!

Həlkning yolını tüz qilip təyyarlanglar!

Yolnı kətürünqlar, kətürünqlar;

Taxlarnı elip taxliwetinglar;

Həlk-millətlər üqün *yol kərsitidioqan* bir tuqni

[□] **62:6 «Mən sepilliringda kəzətqılərnı bekitip qoydum, i Yerusalem, ular kündüzmu həm keqisimu aram almaydu; i Pərwərdigarni əslətküqi boləqanlar, süküt qılmanglar!»**
— Məsiħ muxu «kəzətqılər»ni, yəni «Pərwərdigarni əslətküqılər»ni əzigə ohxax Zion üqün tohtimay dua qilix hizmitigə bekitkən. Ularning dualiri Əziningkiyə ohxax bolidu (1-ayətni kərüng).

kötürümlər. □ ■

¹¹ Mana, Pərwərdigar jahanning qət-yakılıriya mundak dəp jakarlıdı: —

Zion kizioya mundak dəp eytkin: —

«Kara, sening nijat-kutuluxung keliwatıdı!

Kara, Uning Əzi aloqan mukapiti Əzi bilən billə, Uning Əzining in'ami Əzigə həmrah bolidu. □

¹² Wə həklər ularni: «Pak-muqəddəs həlk», «Pərwərdigar həmjəmətlik kılıp kutkuzoqlar» dəydu;

Sən bolsang: «Intilip izdəlgən», «Həq taxli-wetilmigən xəhər» dəp atilisən. □

63

«Kəzətqilər» bir adəmning keliwatqanlığını

□ **62:10 «Ətümlər, dərwazılardıñ ötümlər! Həlkning yolını tüz kılıp təyyarlanqlar! Yolni kötürümlər, kötürümlər; taxlarıni elip taxliwetinglər»** — yolni, Israildiki tarkilip kətkən, baxqa yurtlarda sürgün boləqlar, xundakla Hudani izdigən musapirlar bilən billə Zionya kəlməkci boləqlar ügün təyyarlanqlar, deməkci bolsa kerək. ■ **62:10** Yəx. 40:3; 57:14 □ **62:11 «Kara, sening nijat-kutuluxung keliwatıdı!... Uning Əzining in'ami Əzigə həmrah bolidu»** — ayətning ikkinqi kismioya qarışanda, munu «nijat-kutulux»

bir xəhs, yəni Məsihining Əzidur; «Uning aloqan mukapiti» həm «Uning Əzining in'ami» 10- həm 12-ayətkə qarışanda dəl Əzi kutkuzoqlar «həlkim» həm «həlk-millətlər»din ibarəttur. □ **62:12 «Wə həklər ularni: «Pak-muqəddəs həlk»... dəydu»** — «ular» dəl 10-ayəttə deyilgən, Zionya kəlməkci boləqlar «həlk» həm «həlk-millətlər»dur. **«Sən bolsang: «Intilip izdəlgən»,... dəp atilisən»** — «sən» Zionning özini kərsitidu.

kəridu

¹ «Bozraħ xəhiridin qıkkən, üstibexi kənək kizil rənglik,

Kiyim-keqəkliri kəltis-karamət,
Zor küq bilən kəl selip mengiwatқан,
Edomdin muxu yərgə keliwatқuqi kim?»

«Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən,
Kutқuzuxқа küq-қudrətkə Igə
Boloқudurmən».

² «Üstibexingdikisi nemixқа kizil,
Қandaksigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini
qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?».

³ «Mən yaloқuz xarab kəlqikini qəylidim;
Bar əl-yurtlardin heqkim Mən bilən billə
boloқini yok;

Mən ularni oşəzipimdə qəylidim,
Kəhrimdə ularni dəssiwəttim;
Ularning қanliri kiyim-keqəklirim üstigə
qaқridi;
Mening pütүн üstibexim boyaldi;

□ **63:1 «Həkkaniylik bilən səzligüqi Mən, kutқuzuxқа küq-қudrətkə Igə Boloқudurmən»** — ayətning aldınkı kışmidiki soaləa jawab bərgüqi xübhisizki, 61:10-11-ayəttə «kəltis-karamət» kiyim-keqək kiyiwaloқan», Əzi (62-babta) kəzətkilərnı bekitkən Məsihdur. Biraқ uning kiyim-keqəkliri baxқiqə kərüngəqkə, u yiraқtin keliwatқан qaoqda, ular uni toniyalmioқan. «Bozraħ» xəhiri toqruluk yənə 34-babni wə izahətlirini kərüng. □ **63:2 «Üstibexingdikisi nemixқа kizil, қandaksigə kiyim-keqəkliring xarab kəlqikini qəyligüqiningkigə ohxap қaldi?»** — Məsih kiyiwaloқan kiyim əslidə «nijatning, həkkaniylikning» kiyimi (bəlkim ap'ak) boloқandin keyin, «Nemixқа kizil bolup қaloқan» — dəp soraydu. ■ **63:2** Wəh. 19:13 □ **63:3 «Mən ularni oşəzipimdə qəylidim»** — «ular» (nijatni rət қiloқan) yat əllərnı kərsitidu (6-ayətnı kərüng).

4 Qünki kəlbimgə qisas küni pükülgənidi,
Xundakla Mən həmjəmətlirimni kütquzidioğan
yil kəldi; □ ■

5 Mən qarısam, yardım kılodudək heqkim yok
idi;

Heqkimning kollimaydioğanlikini kərüp az-
ablinip kənglüm parakəndə boldi;

Xunga Öz bilikim Özümgə nijat kəltürdi;

Öz kəhrim bolsa, Meni qollap Manga qidam
bərđi; □ ■

6 Xuning bilən əl-yurtlarni oqəzipimdə
dəssiwətkənmən,

Kəhrimdə ularni məst kiliwəttim,

Qanlirini yərgə təküwəttim». □

*«Hudani əslətküqi kəzətqi»lərdin biri yənə
dua kılıdu*

7 «Mən Pərwərdigarning xəpkətliri toqruluk
əslitip səzləymən;

Pərwərdigarning mədhıyəgə layıq kıləanliri,

Uning rəhımdilliklirioqa asasən,

□ **63:4 «Mən həmjəmətlirimni kütquzidioğan yili»** — demək, Hudaning nijatini qəbul kıləan bəndiliri muxu dunyadiki barlıq bozək kılıxlardın, barlıq ziyankəxlərdin azad kılınip ərkin bolux waqtidur. Rəzillərnin jazalınixi bilən ular ərkin holidu. ■ **63:4** Yəx. 61:2 □ **63:5 «Öz kəhrim bolsa, Meni qollap Manga qidam bərđi»** — muxu səzlərgə qarışanda, insanlarni jazalax Huda həm Uning Məsihi üqün kəngligə intayin eoqir kelidioğan təs bir ixtur. ■ **63:5** Yəx. 59:16 □ **63:6 «Kəhrimdə ularni məst kiliwəttim»** — bundak «məst kiliş»ni qüxinix üqün, 51-bab, 17-, 21-22-ayətlərnı yənə kərünq. Həlklərnı məst kılıdioğan xarab «Pərwərdigarning kolidiki kəhrigə toloğan kədəş»tiki «xarab»tur.

Uning nuroqunliqan xərkətlirigə اساسən,
Pərwərdigarning bizgə kılqan iltipatliri,
Israil jəmätigə iltipat kılqan zor yaxilikliri
toqruluk əslitip sözləymən;

⁸ U ularni: — «Ular Mening həlkim,
Aldamqilik kılmaydioqan balilar» dəp,
Ularning Kutkuzoquqisi boldi. □

⁹ Ularning barlık dərdlirigə Umu dərddax idi;
«Uning yuzidiki Pərixtsisi» bolsa ularni
kutkuzoqan,

U Öz muhəbbiti həm rəhimdillik bilən ularni
həmjəmətlik kılıp kutkuzoqan;

Axu kədimki barlık künlərdə ularni Özigə artip
kötürgən; □ ■

¹⁰ Birak ular asiylik kılıp Uning Mukəddəs
Rohioqa azar bərdi;

Xunga ulardin yüz örüp U ularning düxminigə
aylinip,

Ularoqa qarxi jəng kildi. □ ■

¹¹ Birak U: — «Musa pəyoqəmbirim! Mening
həlkim!» dəp əyni künlərnə əsləp tohtidi.

□ **63:8 «U ularni: — «Ular Mening həlkim, aldamqilik kılmaydioqan balilar» dəp, ularning Kutkuzoquqisi boldi»**

— muxu ayətlər Huda Israilni Misirdin kutkuzup qıkaroqan waqitni kərsitidu. Xu qaoqni Israilning «tuquluxi», yəni «yengi bir həlk, yengi bir millət» boluxi dəp hesabliqili bolidu. □ **63:9**

«Uning (Pərwərdigarning) yuzidiki Pərixtsisi» — muxu zat dəl Təwrat-zəburda kəp yərlərdə «Pərwərdigarning Pərixtsisi» dəp atilidu. ■ **63:9** Qan. 7:7, 8, 9 □ **63:10 «birak ular asiylik kılıp uning Mukəddəs Rohioqa azar bərdi»** — muxu

səzgə qarioqanda «Hudaning Mukəddəs Rohi» qoqum Hudaning Özidin (demək, Huda'Atidin) ayrim bir xəhsdur. ■ **63:10** Qəl. 14:11; Zəb. 78:56-59; 95:9-11

Əmdi Əz *padisi boloqanlarni* padiqiliri bilən dengizdin qikiriwalouqi keni?

Əzining Muqəddəs Rohini ularning arisioqa turozuzup koyouqi keni?□

¹² Uning güzəl xərəplik biliki Musaning ong qoli arkilik ularni yetəkligüqi boldi,

Əzi üqün mənggülük bir namni tikləp,

Ular aldida sularni bəlüwətküqi,

¹³ Ular ni dalada ərkin kezip yüridioqan attək,

Həq putlaxturmay ularni dengizning qongkur yərliridin ötküzgüqi keni?■

¹⁴ Mallar jiloqoqa otlaqxqa güxkəndək,

Pərwərdigarning Rohi ularoqa aram bərdi;

Sən Əzüng güzəl-xərəplik bir namoqa erixix üqün,

Sən muxu yollar bilən həlkingni yetəkliding.

¹⁵ Ah, asmanlardin nəziringni güxürgin,

Sening pak-muqəddəsliking, güzəllik-xəriping turoqan makaningdin *halimizoqa* qarap baq!

Qeni otluk muhəbbiting wə küq-kudriting!?

Iqingni aqritixliring, rəhimdillikliring keni?

Ular manga kəlgəndə besilip qaldimu?■

¹⁶ Qünki gərqə İbrahim bizni tonumisimu,

Yaki İsrail gərqə bizni etirap qilmisimu,

Sən həman bizning Atimiz;

Sən Pərwərdigar bizning Atimizdursən;

Əzəldin tartip «Həmjamət-Qutkuzoquqimiz»

□ **63:11** «Əz *padisi boloqanlar*» — İsrail həlki. «Əz ... *padiqiliri*» — xübhəsizki, Musa pəyoqəmbər, akisi Hərun həm aqisi Məryəm, xundakla həlkim Yəxua pəyoqəmbər idi. ■ **63:13** Zəb. 105:37 ■ **63:15** Qan. 26:15

Sening namingdur.□

17 I Pərwərdigar, nemixka bizni yolliringdin azdurqansən?

Nemixka Əzüngdin qorkuxtin yandurup kənglimizni tax qiloqansən?!

Qulliring üqün, Əz mirasing bolqan qəbililər üqün,

Yenimizqə yenip kəlgəysən!

18 Muxəddəs həlqing pəkət azoqinə waqitla *təwəlikigə* igə bolalıqan;

Düxmənlirimiz muxəddəs jayingni ayaq asti qildi;□ ■

19 Xuning bilən biz uzundin buyan Sən idarə qilip baqmıqan,

Sening naming bilən atilip baqmıqan bir həlqtək bolup qaldıq!

□ **63:16 «gərqə İbrahım bizni tonumisimu, Yaki İsrail gərqə bizni etirap qilmisimu,...»** — İbrahım həm İsrail (ularning ata-bowiliri) heli burunla aləmdin kətkənidi, əlwəttə. Muxu səzning mənisi, nawada atimiz İbrahım yaki İsrail (yəni Yaqub) muxu aləmdə tehi turqan bolsa, bizning naqar əhwalimizni, əhləqsizlikimizni, pəzilətsizlikimizni kərüpla in-tayin bizar bolup: «Muxu həlq bizning əwladimiz bolmisa kerək» — dəp bizləni etirap qılmasliki mumkin, deməqçi.

□ **63:18 «Düxmənlirimiz muxəddəs jayingni ayaq asti qildi»** — Yəxayaning əmrində Hudaning muxəddəs ibadəthanisi tehi məwjut idi. Xuning bilən pəyoqəmbər bu bexarəttə əzidin keyinki bir dəwrni kəzdə tutqan boluxi kerək. Yerusalemdiki xu ibadəthana miladiyədin ilgiri 586-yili wəyran qilindi. Bexarət muxu wəkədin keyinki dəwrning bolidıqan həssiyatlırini, arzu-hiyallirini həm dualirini kərsətsə kerək. ■ **63:18** Zəb. 74:3-8

64

Duaning dawami

1-2 Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip,
Yərgə qüxkən bolsang'idi!

Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti! Mana
muxundaq bolqanda tuturukqa ot yakqandək,
Ot suni kaynatkandək,
Sən namingni düxmənliringgə ayan qiloan bo-
latting,

Əllər yüzüŋdinla titrəp ketətti!□

3 Sən biz kütmiğən dəhxətlik ixlarni qiloan
waqtingda,
Sən qüxkəniding;

Yüzüŋdin taoqlar rastla erip kətti!□

4 Səndin baxqa Əzigə təlmürüp kütkenlər üqün
ixligüqi bir Hudani,
Adəmlər əzəldin anglap bakmioğan,
Kulakqa yetip bakmioğan,
Köz kərüp bakmioğandır!■

5 Sən həkkanıylikni yürüzüxnü hursənlik dəp
bilgən adəmninŋ,
Yəni yolliringda mengip, Seni seqinoğanlarning
hajitidin qıkkuqi həmrahdursən;
Biraq mana, Sən oşəzəptə boldung,

□ **64:1-2 «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə qüxkən
bolsang'idi! Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!»** —
baxqa birhil təjimişi: «Ah, Sən asmanlarni yirtiwetip, yərgə
qüxsəng iding! Taoqlar bolsa yüzüŋ aldida erip ketətti!».

□ **64:3 «Yüzüŋdin taoqlar rastla erip kətti!»** — Israillar
Misirdin qıkkandin keyin, Huda ularoqa Musa pəyoşəmbər arqilik
muşəddəs qanun-pərmanlirini bərgən waqtida, Sinay taoqliri
xundaqla erip kətti. Yəxaya pəyoşəmbər bəlkim muxu ixlarni
kəzdə tutidu. ■ **64:4** Zəb. 31:19,20; 1Kor. 2:9

Biz bolsaq gunahda bolduk;
Undak ixlar uzun boliwərđi;
Əmdi biz kutkuzulamduq?

⁶ Əmdi biz napak bir nərsigə ohxax bolduk,
Kiliwatқан barlık «həqқанiyətlirimiz» bolsa bir
əwrət latisioqıla ohxaydu, halas;
Həmmimiz yopurmakətək hazan bolup kəttuk,
Kəbihliklirimiz xamaldək bizni uqurup
taxliwətti. ■

⁷ Sening namingni qakirip nida kiloquqi,
Iltipatingni tutuxka kozoqaloquqi heq yoktur;
Qunki Sən yüzüngni bizdin kaqurup yoxurdung,
Kəbihliklirimizdin bizni solaxturouzdung.

⁸ Birak hazir, i Pərwərdigar, Sən bizning Atimiz-
dursən;

Biz seoiz lay, Sən bizning sapalqimizdursən;
Həmmimiz bolsaq kolungda yasaloqandurmiz;

⁹ I Pərwərdigar, bizgə karatқан oəzipingni zor
kilmioqaysən,

Kəbihlikni mənggügiqə əsləp yürmigini;

Mana, kariqin, həmmimiz Sening
həlkingdurmiz! ■

¹⁰ Mukəddəs xəhərliring janggal,
Zionmu janggal bolup qaldi;

Yerusalem wəyran boldi;

¹¹ Ata-bowimiz Seni mədhıyiligən jay,

Pak-mukəddəslik, güzəl-parlaklık turaloqusi
boloqan oyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldi;

Kədir-qimmətlik nəsilirimizning həmmisi

wəyran qiliwetildi.□

¹² Muxu ixlar aldida Əzüngni qətkə alamsən, i Pərwərdigar?

Süküt qilip turamsən?

Bizni boluxiqə har qilip uriwerəmsən?»

65

Hudaning duaşa bərgən jawabi •••• «Yengi ixlar», yengi asman-zemin

¹ Əzəldin Meni izdimigənlərgə Meni sorax yolini aqtim;

Mən Əzümgə intilmigənlərgə Əzümni tapkuzdum.

Mening namim bilən atalmioğan yat bir əlgə
Mən: — «Manga qara, Manga qara» — dedim.

² Birəq yaman yolda mangidioğan,
Əzining pikir-hiyalioğa əgixip mangidioğan,

□ **64:11 «...Pak-muqəddəslik, güzəl-parlaklıq turaloşusi boləğan əyimiz bolsa ot bilən keyüp kül boldi»** — muxu ayəttiki «əyimiz» muqəddəs ibadəthana, əlwəttə. «Əy» degən səzning ixlitilixi bolsa, Hudaning əsli ularning arisida (ibadəthanasida) turoğanlıqini təkitləydu. «Qədir-qimmətlik nərsilirimiz»ning əng esili bolsa yənla ibadəthanidiki buyum-jabduklar boləğanidi. Babilliklarning Yerusalemini, jümlidin muqəddəs ibadəthanini wəyran qiloğanlıqı bəlkim muxu bexarəttin keyinki 100 yil ətrapida boldi (miladiyədin il-giriki 586-yili). Muxu ayəttə, pəyoqəmbər (63:15-19-ayətlərdiki əşwaləğa ohxax) əzi axu dəwrdə turoqandək səz qilidu; u axu dəwrdikilərgə wəkil bolup dua qilidu.

Asiylik kiloquqi bir həkəkə bolsa Mən kün boyi
qolumni uzitip intilip kəldim.□

³ Yəni baqlarda qurbanlik kilip,
Ularni hixlik supilar üstidimu köydürüp,
Köz aldindila zərdəmgə tegidioğan bir hək;□

⁴ Ular qəbrilər arisida olturidu,
Məhpiy jaylardimu tünəp olturidu;
Ular qoxka gəxini yəydu,
Qazan-qaqilirida hərəkəndək yirginlik
nərsilərnin xorpsi bar.□

⁵ Ular: «Əzüng bilən bol,
Manga yəqinlaxkuqi bolma;
Qünki mən səndin pakmən» — dəydu;
Muxular dimioqimoğa kirgən is-tütək,
Kün boyi əqməy turidioğan ottur!

⁶⁻⁷ Mana, Mening aldimda pütüklük turiduki: —
Mən süküt kilip turmaymən — dəydu
Pərwərdigar —
Bəlki həm silərnin qəbihlikliringlarni,

□ **65:2 «yaman yolda mangidioğan...»** — ibraniy tilida «yahxi əməs yolda mangidioğan...». □ **65:3 «(Ular)... baqlarda qurbanlik kilip, ularni hixlik supilar üstidimu köydürüp...»** — baqlar pat-pat «Baal» degən butka qokunidioğan jaylar bolup qalatti. Qurbanlikni bolsa pəkət ibadəthanidila qilsa bolatti; uningdin baxka «qurbangah»larni pəkət taxlar yaki tupraq qatarlik təbiy materiyallardinla yasioqli bolatti. **«Ularni hixlik supilar üstidimu köydürüp...»** — yaki «huxbuyni hixlik supilar üstidimu köydürüp...». □ **65:4 «ular qəbrilər arisida olturidu, məhpiy jaylardimu tünəp olturidu»** — muxu kixilərnin mazarlarda, «məhpiy jaylar»da olturup tünəxtiki məqsiti, xübhəsiszki, «ata-bowilirinin rohliri»qa dua kilip alakilixix, xundaqla jin-xəytanlar bilən alakilixix idi. Ölüklərnin rohliri bilən alaqə kilixka urunux Təwratta qət'iy mən'i kilinidu.

Xundaqla taol qoqqilirida isriq yakkan,

Denglər üstidimu Meni haqarətligən atabowiliringlarning qəbihliklirini birliktə qayturimən,

— Xularni öz kuqakliriqla qayturimən;

Bərək, Mən ilgiriki kiloqlanlirini öz kuqakliriqla olqəp qayturimən. □

⁸ Pərwərdigar mundaq dəydu: —

Sapaq üzümning «sarkindi xirne»si kərüngəndə,

Həklərning: «Uni qəyliwetip wəyran qilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,

Mən Öz kullirimning səwəbidinla xundaq qilimənki,

□ 65:6-7 «silərnig qəbihlikliringlarni, xundaqla taol qoqqilirida isriq yakkan, denglər üstidimu Meni haqarətligən atabowiliringlarning qəbihliklirini birliktə qayturimən» — taqlarning qoqqiliri yaki denglər pat-pat butqa qoqunidiqlan jaylar bolup qalatti. Xuning bilən Musa pəyoqləmbər taol yaki denglər üstidə qurbanliq qilixnimu mən'i kiloqlan. Ayəttə kərsitilgən muxu qilmixliri, xübhisizki, butpərəslik idi. «Bərək, Mən ilgiriki kiloqlanlirini öz kuqakliriqla olqəp qayturimən» — baxqa birhil tərjimisi: «Bərək, ularning kiloqlanlirini öz kuqakliriqla qayturuwetix Mening birinqi iximdur».

Ularning həmmisini wəyran qılmaymən. □

⁹ Xundak qilip Mən Yaquptin bir nəsilni, Yəhudadinmu taqliriməğa bir igidarni qikirimən;

Xuning bilən Mening tallioqanlirim *zeminəğa* igə bolidu,

Mening qullirim xu yərdə makanlixidu. □

¹⁰ Meni izdigən həlkim üqün,

Xaron bolsa yənə koy padiliriəğa qotan,

Ahor bolsa kala padiliriəğa qonaləqu bolidu. □

□ **65:8 «Sapaq üzümning «sarkindi xirnə»si körüngəndə, həklərnin: «Uni qəyliwetip wəyran qilmisun, qünki uningda bərikət turidu» deginidək,...»** — Qanaanda (Pələstində) üzümdin «əzi qikқан» xirnə bolsa intayin ətiwarlinidu; səwəbi, uningdin ixlinidiəğan xarab intayin mezilik bolidu. Xunga məlum bir sap üzümdin muxu «sarkindi xarab» qikқанliki baykalsa, u baxқа üzüm sapaqliri bilən qoxup qəyliwetilməydu, «xirnə qikқuqə» ayrim qoyulidu. Xuning bilən Huda Əzigə sadıq boləğan «qaldilar» Israilda bar bolsila, ularni yoқatmaydu. Biz yukiriki bablardin bilimizki, muxu «igidar» nəsil (9-ayət) dəl «Pərwərdigarning quli»ningki, yəni Məsihninğ nəslidur. □ **65:9 «Mən Yaquptin bir nəsilni, Yəhudadinmu taqliriməğa bir igidarni qikirimən»** — demək, Huda «qaldisi»din, əzigə sadıq yengi bir dəwrni qikiridu, ularni «mukəddəs zemin»əğa igə qilidu. □ **65:10 «Xaron bolsa yənə koy padiliriəğa qotan, Ahor bolsa kala padiliriəğa qonaləqu bolidu»** — Xaron bolsa Pələstinning qərb tərripidə, əsli intayin munbət jay idi. Xu rayon bəlkim Asuriyə (həm keyinki Babilliklarning) bulangqıqliri tüpəylidin qaqaslixip kətkən boluxi mumkin. Ahor bolsa xərkiy tərəptə bolup anqə munbət əməs idi. Israillar Ahorda Hudaəğa qattik asiylik qiloqanidi (Təwrattiki «Yəxua» 7-babni körüng). Birak hazir u Hudaning lənitigə uqrimay, munbət bolup ketidu. Pələstindiki bu ikki jay həm arilikidiki barlik Pələstin zeminliri qərbtin-xərkkıqə pütünləy əsligə kəltürülidu, bəlki tehimu awat əhwaləğa kəltürülidu, deməqci.

11 Birak Pərwərdigarni taxlap,
 Mukəddəs teoimni untuquqi,
 «Tələy» *degən but* üçün dastihan saloquqi,
 «Təkdir» *degən but* üçünmu əbjəx xarabni
 quyup qaqilarni tolduroquqisilər,□

12 Mən silərnəni kiliqqa «təkdir» kildim,
 Silərnəng həmminglar kiroqinqilikta bax
 egisilər;

Qünki Mən qakirdim, silər jawab bərmidinglar;
 Mən səz kildim, silər kulak salmidinglar;
 Əksiqa nəzirimdə yaman boloqanni kiliwatisilər,
 Mən yaqturmaydiqanni tallioqansilər.

13 Xunga, Rəb Pərwərdigar mundak dəydu: —
 Mana, Mening kullirim yəydu,
 Silər aq qalisilər;

Mana, Mening kullirim iqudu,
 Birak silər ussuz qalisilər;
 Mana, Mening kullirim xadlinidu,
 Silər xərməndilikdə qalisilər;

14 Mana, kənglidiki xad-huramliqtn kullirim
 nahxa eytidu,
 Silər kəngüldiki azabtn zar-zar yioqlaysilər,
 Roh-kəlb sunuqlukidin nalə-pəryad kətürisilər.

15 Isminglarni Mening tallioqanlirimoa lənət
 boluxka kaldurisilər.
 Rəb Pərwərdigar seni öltüridu,
 Həm uning kullirioqa baxka bir isimni koyup
 beridu.

16 Xuning üçün kimki əzigə bir bəhtni tilisə,

□ **65:11** «Tələy» — (ibraniy tilida «Gad» deyli) Suriyədiki bir but. «Təkdir» — yənə bir but — əsli ibraniy tilida «məniy»; buning mənisi «təkdir» «təqsimat, sanilix» idi.

«Amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu;

Kimki kəsəm iqməkqi bolsa,

Əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqıdu;

Qünki burunqi dərd-ələmlər untuloğan bolıdu,

Qünki ularni kəzümdin yoxurdum.□

¹⁷ Qünki qaranglar, Mən yengi asmanlarni wə yengi zeminni yaritimən;

Ilgiriki ixlər heq əslənməydu,

Hətta əskə kəlməydu.

¹⁸ Əksiqə silər Mening yaritidoğanlıqımdin huxallınıqlar;

Mənggügə xad-huramlıqta bolunglar,

Qünki Mən Yerusalemnı xad-huramlıq,

Uning həlqini huxallıq bərgüqi qılıp yaritimən.

¹⁹ Əzümmu Yerusalemdin xad-huramlıqta bolımən,

Xundaqla Əz həlqımdin huxallınımən;

Uningda nə yioğa awazi,

□ **65:16 «Xuning üqün kimki özigə bir bəhtni tilisə, «amin» degüqi Hudaning nami bilən axu bəhtni tiləydu»** — Hudaning Əz qullirioğa bərgən wədilirini (8-14-ayəttiki) əməlgə axuroğanlıqini kərgən həqlər Hudanı bolsa «Amin» degüqi Huda (yaxı «Amin»ning İgisi Huda), yəni məmin bəndilirining dualirini anglaydıoğan Huda, dəp bilidu. «Amin» degən səzning toluq mənisi toqruluk «Təbirlər», xundaqla «2Kor.» 1:20nimu kərüng. **«Kimki kəsəm iqməkqi bolsa, əmdi «Amin» degüqi Hudaning nami bilən kəsəm iqıdu; qünki burunqi dərd-ələmlər untuloğan bolıdu, qünki ularni kəzümdin yoxurdum»** — Hudaning səltənitudə boloğanlar burunqi (bolupmu əz gunahlıri tüpəylidin pəyda boloğan) dərd-ələmlərnı esigə kəltürməydu; qünki Huda Əzi ularning gunah-səwənlıklirini untuloğan bolıdu.

Nə nalə-pəryadlar ikkinçi anglanmaydu;□

²⁰ Uningda yənə birnəqqə künlük qaqrap kətkən bowaқ bolmaydu,

Yaki waқti toxmay waқitsiz kətkən boway bolmaydu;

Yüz yaxқа kirgən bolsa «yigit» sanilidu,

Xuningdək gunahkar yüz yaxқа kirip ołgən bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp

□ **65:19** **Өzümму Yerusalemdin xad-huramliқta bolimən, xundakla Өz həlқimdin huxallinimən; uningda nə yioqa awazi, nə nalə-pəryadlar ikkinçi anglanmaydu** — «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» toqruluk azraq tohtitayli. Injildiki «Wəhiy» degən kısimoqa اساسən bilimizki, Məsih **muxu dunyada** ming yil həkümranliқ қilidu. Xu həkümranliқidiki əhwal Yəxaya pəyoqəmbərning bexaritidəк bolidu. U tehi ahirқi «yengi asmanlar, yengi zemin» əməs; qünki muxu ayətlərgə қarioqanda, əlüm degən ix (məyli adəmlər uzun əmürlük bolsimu) tehi məwjut; gunah tehi məwjut; **ahirқi «yengi asmanlar, yengi zemin» mənggülik bolidu; ularda əlümmü yok, gunah yok.** Injildiki «Wəhiy» 21-22-bablarni көrüng. Məsih muxu dunyada ming yil həkümranliқ қilidioqan «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem» bizning mənggülik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ning қандақ bolidioqanliқini qüxiniximizgə zor yardəm beridu; bu ikkisining ohxax yərliri көp (məsilən, қorқunq, dərd-ələm yokitiloqanliқi); Huda zamanlarning əng ahirida ming yillik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»ni mənggülik «yengi asmanlar, yengi zemin, yengi Yerusalem»qa aylanduridu. Məsihning ming yillik səltəni toqrısında «Təbirlər»nimu көrüng.

həسابlinidu. □

²¹ Ular öylərnı salıdu, ularda turıdu;

Ular üzümzarları bərpə kılıdu, ulardın mewə yəydu;

²² Ular yasioqan öylərdə, baxka bırsı turmaydu;

Tıkilgən üzümzarlardın, baxka bırsı mewə elıp yeməydu;

Qünki həlqımning künlıri dərəhning əmıridək bolıdu;

Mening tallıoqanlırim əzlıri əz kılı bilən yasioqanlırıdın əz əmıridə toluq bəhırimən bolıdu. □

²³ Ularning kılıoqan əmgıki bıkaroqa kətməydu;

Yakı ularning balılırı tuoquloqanda kələqıki toqırluq wəhımə məwıjut bolmaydu;

Qünki ular Pərwərdıgar bəht ata kılıoqan nəsıldır,

□ **65:20 «Xuningdək gunahkar yüz yaxka kirip olgan bolsa «Hudaning lənitigə uqrioqan» dəp hesablinidu»** — adəmlərnıng kəpınqısı nahayıti qong yaxtıla əlıdıoqan boloaqqa, «yüz yaxta olgan» bolsa, pəkətlə «nahayıti bıri yıgit» dəp qarılıdu; həklər unıng gunah kılıoqanlıkını bilıp qalsə, unı «xunqə yax turupla olgan, qoqum Hudaning lənitigə uqrioqan bolsa kerək» dəp qaraydu. □ **65:22 «Ular yasioqan öylərdə, baxka bırsı turmaydu; tıkilgən üzümzarlardın, baxka bırsı mewə elıp yeməydu»** — ıbranıy tilıda «ularning quruluqlıridə baxkılar turıdıoqan, ularning tıkkınıdın baxkılar yəydıoqan hələt bolmaydu». **«dərəhning əmıri»** — əlwəttə intayın uzun bolıdu; dərəhning əzi intayın muqım, puhta yaxaydu; səzlər muxu jəhətnımu ıqıgə alsə kerək. **«...əz kılı bilən yasioqanlırıdın əz əmıridə toluq bəhırimən bolıdu»** — ıbranıy tilıda «əz kılı bilən yasioqanlırı əzi upraydu» — demək, pütün əmıridə toluq ıxlıtıdu.

Ularning pərzəntlirimu xundak. □

²⁴ Wə xundak boliduki,
Ular nida kılıp qakırmastinla,
Mən ijabət kılıməni;
Ular dua kılıp sözləwatqınıdila,
Mən ularni anglayməni.

²⁵ Bərə həm paqlan bilən billə ozuklinidu;
Xir bolsa kalidək saman yəydu;
Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu.
Mening muqəddəs teoqimning həmmə yeridə
heq ziyankəxlik bolmaydu;
Heq buzoqunqilik bolmaydu, dəydu
Pərwərdigar. □ ■

66

Hudaning jawabi — dawami

¹ «Pərwərdigar mundak dəydu: —
«Asmanlar Mening təhtim,
Zemin bolsa ayaqliriməqa təhtipərimdur,
Əmdi Manga kəndak əy-imarət yasimakqisilər?»

□ **65:23 «Qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan nəsilidur»** — yaki «qünki ular Pərwərdigar bəht ata kıləqan (zat)ning nəslidur». Muxu tərjimisi toqra bolsa «Pərwərdigar bəht ata kıləqan (zat)» Məsiqni kərsətkən bolidu, əlwəttə.

□ **65:25 «Yilanning rizki bolsa topa-qangla bolidu»** — Erən baqəqisida Huda yilanoqa: «Topa-qangni yəysən» degən lənətni qüxürgənidi. Biraq hazir uning yegənliri **pəkət** topa-qang bolidu; u heq adəm yaki baxka haywanəqa ziyan yətküzəlməydu.

■ **65:25** Yəx. 11:6, 7, 8, 9; Mat. 18:3

Manga қандақ җәр арамгаһ болалайду? □ ■

² Буларнинг һәммисини Менинг қолум yaratқан, улар хундақ болоаққила барлиққа кәлгән әмәсмиди? — дәйду Пәрвәрдигар, —

Лекин Мән нәзиримни хундақ бир адәмгә сал-имән:

— Мөмин-кәмтәр, роһи сунуқ,

Сөзлirimни англиқанда қорқуп титрәк басидиқан бир адәмгә нәзиримни салимән.

³ Кала сойоған кixи адәмниму өлтүриду,

Қозини қурбанлиқ қилоған кixи итнинг боynини сундуруп өлтүриду;

Мanga һәдийә тутқуқи қохқа қениниму тутуп бәрмәкқидур;

Дуасини әслитixкә һуxbuy яққуқи мәбуdқиму мәдһийә оқуyду;

Бәрһәқ, улар өзи яқтуридиқан yоллирини таллиқан,

□ **66:1** «**Zemin bolsa ayaqlirimoqa təhtipərimdur**» — «тәһтипәр» падихаһ тәһткә оltуроғанда аyaқлирини дәссәткән кижик орундуқ. «**Әнди Manga қандақ өy-имарәт yasi-maқqisilər? Manga қандақ җәр арамгаһ болалайду?**» — биринқи әyәт бәлким Hudaning 64-бaб, 11-әyәттiki соaлoғa беридиқан аsасий җawabi. Huda «ibadəthana»ni аnғә муһим дәp қаримисиму, инсанлар Өзигә атаp салoған иbadəthanини qоқum кәmsitidu degili болмаyду (20- һәм 2-әyәткә қароғанда, кәлгүсидики «ming yillik сәлтәniti»дә бир «мүқәddәs иbadəthana» болиду; бирәқ Hudaning нәзiri (2-әyәткә аsасән) һеққандақ өy-имарәттә әмәs, бәлки Өзидин қорқидиқан мөмин бәндилридә туриду. ■ **66:1** 1Pad. 8:27; 2Tar. 6:18; Ros. 7:48,49; 17:24

Kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu.□

⁴ Xunga Mənmu ularning külpətlirini tallaymən;
Ular dəl kərkiđioğan wəhimilərnə bexioğa
qūxürimən;

Qünki Mən qakıroşinimda, ular jawab bərmidi;
Mən söz kıləşinimda, ular kulak salmidi;
Əksiqə nəzirimdə yaman boləşanni kildi,
Mən yaqturmaydıoşanni tallidi».■

⁵ «I Pərwərdigarning səzi aldida qorqup
titrəydişanlar,

Uning deginini anglanglar: —

«Silərnə namimoğa *sadiq boləşanliqinglar*
tūpəylidin qətkə kakқанlar bolsa,

Yəni silərdin nəprətlinidişan kərindaxliringlar
silərgə: —

«Kəni Pərwərdigarning uluşlukı ayan kılinsun,
Xuning bilən xadliqinglarnə kərələydişan
bolimiz!» — dedi;

Biraq xərməndilikdə qaloşanlar əzliri bolidu.■

⁶ Anglanglar! — xəhərdin kəlgən quқан-
sürənlər!

Anglanglar! — ibadəthanidin qikқан awazni!

□ **66:3** «Kala soyşan kixi adəmnimu əltüridu, ... duasini əslitixkə huxbuy yaqquqi məbudkımu mədhiyə okuydu; bərhək, ular əzi yaqturidişan yollirini tallioğan, kəngli yirginqlik nərsiliridin hursən bolidu» — muxu ayəttiki kixilər kərünüxtə Hudaşə ibadət kılıdu; ular kala-qozini soyup qurbanliq kılıdu, «axliq hədiyə» kılıdu, huxbuynimu Hudaşə atap yaqıdu; biraq bundak kılıxliri bilən təng ular katillik kılıdu, hurapiy ixlarnə kılıdu (itning boynini sundurux), butlarşə qokunup haram qurbanliqlarnimu kılıdu. ■ **66:4** Pənd. 1:24; Yəx. 65:12; Yər. 7:13 ■ **66:5** Yəx. 5:19

Anglanglar! — Pərwərdigar Əz düxmənligigə *yamanliqlirini* qayturuwatidu!» □

Israilning yengidin tuquluxi

7 — Toloqiki tutmayla u boxinidu;

Aoqriki tutmayla, oqul bala tuqidu!■

8 Kimning muxundak ix toqiruluk hawiri bardu?

Kim muxundak ixlarni korup bakkan?

Zemin bir halkni bir kun iqidila tuqidioqan ix barmu?

Dekikə iqidila bir əlning tuquluxi mumkinmu?

Qunki Zionning əmdila toloqiki tutuxioqa, u oqul balilirini tuqdi!□

9 Birsini boxinix halitigə kəltürgən bolsam, Mən balini qikaroquzmay qalamtim? — dəydu Pərwərdigar,

Mən Əzüm tuqduroquqi tursam, baliyatkuni etiwetəmdimən? — dəydu Hudaying.

□ **66:6 «Anglanglar! — xəhərdin kəlgən quqan-sürənlər! Anglanglar! — ibadəthanidin qikqan awazni! Anglanglar! — Pərwərdigar Əz düxmənligigə yamanliqlirini qayturuwatidu!»** — bu bexarət Yəxayaning keyinki

dəwridiki Yerusalem, jümlidin ibadəthanining wəyran kilinixini (miladiyədin ilgiriki 586-yili) həm bəlkim ahirki zamanlardiki ohxap ketidioqan bir ixnimu kərsitidu. ■ **66:7** Wəh. 12:1-6

□ **66:8 «Kimning muxundak ix toqiruluk hawiri bardu? ... Zemin bir halkni bir kun iqidila tuqidioqan ix barmu? Dekikə iqidila bir əlning tuquluxi mumkinmu? Qunki Zionning əmdila toloqiki tutuxioqa, u oqul balilirini tuqdi!»** — muxu 7- həm 8-ayəttə eytiloqan iqlar birakla Yerusalemning wəyran kilinixidin (6-ayət) ahirki zamanda «Zion-israil towa kilip yengidin tuquluxi» əməlgə axurulup, ularning Hudaning aldidə həkikiy «Əz həlkim» boluxioqa atlap etidu.

10 Yerusalem bilən billə xad-huramliqta bolunglar;

Uni səyğüqilər, uning üqün huxallininglar!

Uning üqün kayoqu-həsərət qəkkənlər,

Uning bilən billə xadliq bilən xadlininglar!

11 Qünki silər uning təsəlli beridioğan əmqəkliridin emip qanaətlinisilər;

Qünki silər qanoquqə iqip qikisilər,

Uning xan-xəripining zorluqidin kənglünglar hursən bolidu». □

12 Qünki Pərwərdigar mundək dəydu: —

Mən uningə taxkan dəryadək aramhatirjəmlikni,

Texip kətkən ekimdək əllərnin xan-xərəplirini sunup berimən;

Silər emisilər,

Silər yanpaxqa elinip kətürülsilər,

Etəktə əkilitilsilər. ■

13 Huddi ana balisioğa təsəlli bərgəndək,

Mən xundək silərgə təsəlli berimən;

Silər Yerusalemda təsəlligə igə bolisilər.

14 Silər bularni kərgəndə kənglünglar xadlinidu, Səngəkliringlar yumran ot-qəptək yaxnap ketidu;

Xuning bilən Pərwərdigarning qoli Əz kullirioğa ayan kilinidu,

U düxmənlirigə kəhrini kərsitidu.

15 Qünki qəzipini kəhr bilən,

Tənbihini ot yalkunliri bilən qüxürüxi üqün,

Mana, Pərwərdigar ot bilən kelidu,

□ **66:11** «uning xan-xəripining zorluqidin kənglünglar hursən bolidu» — baxqa birhil tərjimisi: — «uning xərəplik baqir-kəksidin kənglünglar hursən bolidu». ■ **66:12** Yəx. 49:22; 60:4

U jəng hərwiliri bilən kuyundək kelidu.

¹⁶ Qünki ot bilən həm kiliq bilən Pərwərdigar barlıq ət igilirini soraq kılıp jazalaydu; Pərwərdigar öltürgənlər nuroqun bolidu.

¹⁷ «Başqılar»ğa kirix üqün pakizlinip, Özlirini ayrim tutup, Otturida turoquqining gepigə kirgənlər, Xundakla qoxqa gəxini, yirginqlik bolqanni, jümlidin qaxkanlarni yəydiqanlar bolsa jimisi təng tügixidu — dəydu Pərwərdigar.□

¹⁸ Qünki ularning kılqanliri həm oyliqanliri Mening aldimdidur;

Birak barlıq əllər, həmmə tilda səzləydiqanlarning yiqilidiqan waqti kelidu; Xuning bilən ular kelip Mening xan-xəripimni kəridu; □

¹⁹ Wə Mən ularning arisida bir karamət bəlgini tikləymən;

Həm ulardin keqip kutuloqanlarni əllərgə əwətimən;

Nam-xəhritimni anglimioqan, xan-xəripimni kərup bəkmioqan Tarxixqa, Liwiyəgə, okyaqilikta dangki qıqqan Ludqa, Tubal, Gretsiyəgə həm yirak qətlərdiki arallarğa ularni əwətimən;

□ **66:17** «**Başqılar**»ğa kirix üqün pakizlinip,...» — bəlkim butpərəslik hərəkətlirigə katnixix üqün, muxu «pakizlinix» ixlirini kilidu. «**Otturida turoquqi**» — bəlkim butpərəslikte yetəkqilik «pir» rolini aloquqi. □ **66:18** «**Qünki ularning kılqanliri həm oyliqanliri Mening aldimdidur**» — bu ayətning birinçi yerimini təjrimə kılıx təs. Alimlar pəqət uning mənisini təjrimə kılqinimizdək pərəz kilidu.

Ular əllər arisida Mening xan-xəripimni jakarlaydu.□

²⁰ Xuning bilən Israillar «axlıq hədiyyə»ni pakiz qaqilaroşa qoyup Pərwərdigarning öyigə elip kəlgəndək,

Xular bolsa, Pərwərdigaroşa atap beoşxlioşan hədiyyə süpitidə qerindaxliringlarning həmmisini əllərdin elip kelidu;

Ular ni atlaroşa, jəng hərwilirioşa, sayiwənlik hərwa-zəmbillərgə, qeqirlaroşa həm nar təgilərgə mindürüp muqəddəs teoşimoşa, yəni Yerusalemoşa elip kelidu, — dəydu Pərwərdigar.□

²¹ Həm Mən ulardin bəzilirini kaşinlar

□ **66:19 «ulardin qeqip kutuloşanlarni əllərgə əwətimən»** — «ulardin» deşənlik: (1) 16-ayəttə eytiloşan jazaliridin («ot həm kiliq»tin) yaki (2) «yat əllər arisidin» deşən mənini bildüridu.

«həm ulardin qeqip kutuloşanarni əllərgə əwətimən» — baxka birhil təjimişi: «həm qeqip həyat qaloşanlardin bəzilirini (yat) əllərgə əwətimən». **«Tarxix»...«Lud»...«Tubal»...**

— xübhəşizki, muxu yurtlarning isimliri pütün dunyadiki yurtlaroşa wəkillik qilidu. «Tarxix» üqün 60-bab, 9-ayəttiki izahatni kərüng; «Lud» bolsa bəlkim ximaliy Afrikida; Tubal bəlkim həzirdiki Rusiyəni kərsitidu (bəlkim Rusiyəning kona paytəhti «Tobolsk» bilən munasiwiti bar). Nemixka «Lud» toşruluk «okyaqilikta dangki qikқан» deyilidu? Pərizimizqə, Huda əwətkən əlqilərnin hizmitining hətəri bar, dəp kərsətməkqi. □ **66:20 «Xular bolsa, Pərwərdigaroşa atap beoşxlioşan hədiyyə süpitidə qerindaxliringlarning həmmisini əllərdin elip kelidu»** — bizningqə «xular» Hudaning hux həwirini qəbul qiloşan «yat əllər»ni kərsitidu.

Ular huxal bolup, Hudaning xapaitini qayturux üqün, ziyankəxlikkə uqrişan, tarkilip kətkən Yəhudiyilarning öz yurti Yerusalemoşa qaytixioşa yardım qiliximiz kərek dəp hərhil wasitilər bilən səpərdə ularoşa yələnqük bolidu.

həm Lawiylar boluxka tallaymən — dəydu Pərwərdigar.□

22 Qünki Mən yaritidioqan yengi asmanlar həm yengi zemin Əzümning aldida daim turoqandək, Sening nəsling həm isming turup saklinidu.□ ■

23 Həm xundak boliduki, yengi aymu yengi ayda, Xabat künimu xabat künidə, Barliq ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kılqılı kelidu — dəydu Pərwərdigar.□

24 — Xuning bilən ular sirtka qıkip, Manga asiylıq kılqan adəmlərnıng jəsətlirigə qaraydu;

Qünki ularni yəwatqan kurtlar əlməydu;
Ularni keydürüwatqan ot əqməydu;
Ular barliq ət igilirigə yirginqlık bilinidu.

□ **66:21 «kahınlar»** — «kahınlar»ning həlqkə wəkil bolup ularning kurbanlıqlirini ibadəthanidiki qurbangah üstidə keydürüx hizmiti bar idi. **«Lawiylar»** — kahınlarning yardəmqiliri. Demək, muxu «Yəhudıy əməs»lər Israil iqidə intayin imtiyazlıq orunda wə wəzipidə bolidu. □ **66:22**

«yengi asmanlar həm yengi zemin» — bu tema toqruluk 65:17-ayəttiki izahatni kerüng ■ **66:22** Yəx. 65:17; 2Pet. 3:13; Wəh. 21:1 □ **66:23**

«xabat küni» — «dəm elix mukəddəs küni» yəni xənbə küni. Yukiriki 56-bab, 2-ayəttiki izahatni kerüng. **«Barliq ət igiliri Mening aldimoqa ibadət kılqılı kelidu»** — pütkül insaniyət kılqan muxu ibadət iqidə, Yerusalemda ötküzülgən ibadət bolsa bəlkim wəkil bolqanlar arkilik ötküzüldü. Jəsətlərgə guwahqi bolqanlar (24-ayət) muxu wəkillər boluxi kerək.

cccli

**Muq ddes Kalam (y ngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Pinyin script**

Copyright   2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5